

COMISIUNII

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

S

1 9 3 1

Așezământul tipografic DATINA ROMÂNEASCĂ ♦ Vălenii-de-Munte

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

PREȘEDINTE: N. IORGA

Membri: IOAN ANDRIEȘESCU, PETRU ANTONESCU, GEORGE BALȘ, ALEXANDRU LĂPEDATU,
CONST. MOISIL, PR. NIC. POPESCU, MIHAIL SUȚU, ARTUR VERONA.

Secretar-Director: VIRGILIU N. DRĂGHICEANU.

Arhitect-Șef: N. GHICA-BUDEȘTI.

CUPRINSUL

TEXT:

	Pagina
N. IORGA: Pietrele de mormânt ale Sașilor din Baia	1
" " Biserica Galbenă din Urlați	8
V. BRĂTULESCU: Mănăstirea Valea din județul Muscel (o ctitorie necunoscută a lui Radu Paisie)	11
VIRG. DRĂGHICEANU: Mormântul lui Mircea-Vodă cel Bătrân	20
N. IORGA: Biserica din Verbila	25
" " Cea mai veche icoană din Moldova, care însă nu e veche	29
" " Biserica și palatul de la Afumați (Ilfov)	33
" " Biserica Doamnei Ecaterina	38
Comunicări de G. D. Florescu, G. Gr. Cantacuzino, Constantin I. Karadja, Virg. Drăghiceanu, V. Brătulescu și Al. Bărcăcilă	40-44
Însemnări de N. Iorga, V. Brătulescu și Virg. Drăghiceanu	45-47
Resumat frances	48

ILUSTRĂȚII:

<i>Pietrele de mormânt ale Sașilor din Baia.</i>		4. Inscripția a doua de pe prag	26
Fig. 1 și 2	1	5. Verbila: clopotnița	27
Fig. 3 și 4	2	6. Verbila: resturi de pictură	28
Fig. 5 și 6	3	7. Verbila: ușa de intrare	28
Fig. 7 și 8	4	<i>Cea mai veche icoană din Moldova, care însă nu e veche.</i>	
Fig. 10 și 11	5	Icoana Sf. Nicolae de la Museul Batthyányi din	
Fig. 12 și 13	6	Alba-Iulia	29
<i>Biserica Galbenă din Urlați.</i>		<i>Inscripția de la Măxineni.</i>	
1. Din pictura Bisericii Galbene din Urlați	7	Inscripția de la Măxineni	31
2. Biserica Galbenă din Urlați	8	<i>Biserica și palatul de la Afumați (Ilfov).</i>	
3. Ctitorii	9	1. Biserica din Afumați: ușa de intrare	33
4. Femeile din familia ctitorului	10	2. Inscriptie pe mormântul familiei lui Constantin	34
<i>Mănăstirea Valea din județul Muscel (o ctitorie necunoscută a lui Radu Paisie).</i>		3. Fereastră a bisericii din Afumați	35
Fig. 1. Mănăstirea Valea	11	4. Casele lui Const. Stolnicul Cantacuzino la Afumați	36
Fig. 2 și 3	12	5. Paraclisul din Afumați al lui Const. Stoln. Cantacuzino	37
Fig. 4	13	6. Altă fereastră de la Afumați	37
Fig. 5	14	7. " "	37
Fig. 6	15	<i>Biserica Doamnei Ecaterina.</i>	
Fig. 7	16	1. Biserica din Slătioara	38
Fig. 8	17	2. Portretele ctitorești	39
Fig. 9, 10 și 11	18	<i>COMUNICĂRI: Biserica din Popești-Vlașca.</i>	
<i>Mormântul lui Mircea-Vodă cel Bătrân.</i>		Fig. 1	40
1. Pietrele de morminte ale mamei lui Mihai Viteazul și lui Mircea-Vodă, înainte de săpături	20	Fig. 2	41
2. Pardoselile bisericii din epoca lui Mircea-Vodă	21	<i>Un fiu al lui Grigorașcu Ghica-Vodă.</i>	
3. Pardoselile bisericii din epoca lui Mircea-Vodă	21	Fig. 1	43
4. Mormântul lui Mircea-Vodă	22	<i>Cu privire la Biserica Domnească din Curtea-de-Argeș.</i>	
5. Mormântul lui Mircea-Vodă. Plan orizontal și secție	23	Fig. 1	44
6. Mormânt occidental după Caumont	24	<i>ÎNSEMNĂRI: Biserica din Piua Petrei.</i>	
7. Mormântul lui Mircea în timpul săpăturilor	24	1. Piatra cu inscripție grecească din biserica de la Piua Petrei	45
8. Mormântul lui Mircea în timpul săpăturilor	24	2. Piatra cu inscripție grecească din biserica de la Piua Petrei	46
9. Fragment din piatra tombală aflată peste mormântul lui Mircea-Vodă	24		
<i>Biserica din Verbila.</i>			
1. Biserica	25		
2. Pietrele de mormânt din interior	26		
3. Inscripția întâiu de pe prag a ctitorilor	26		

PIETRELE DE MORMÂNT ALE SAȘILOR DIN BAIJA

DE N. IORGA.

Lucrările de reparație ale Museului de Arheologie din București au dat la iveală un număr de foarte frumoase pietre care

o importanță și supt raportul ornamen-
tației.

Întâiu pentru că până în secolul al XVIII-

Fig. 1.

Fig. 2.

până atunci erau prinse în părete și ascunse după dulapuri.

Incepând cu veacul al XV-lea, ele au

lea vechile linii se păstrează neatinse, și în ce privește caracterul literelor.

Al doilea, pentru că, podoaba fiind aceeași

ca la mormintele românești, se vede că lucrau aceiași meșteri.

În sfârșit pentru că la această podoabă cunoscută se adaugă câte ceva așa de neașteptat ca un Sfânt Francisc desemnat aspru și expresiv de unul dintre acești sculptori ardeleni.

3. Quis hac sub petra quiescit? Fortis atleta Nicolaus... qui mortuus ...fuit ano ...1561.

4. Sub hoc nostro (?) lapide repositus est egregius vir, dominus Nicolaus Gros: obiit anno Do[mi]ni...

5. Anno Domini 1547 obiit mater domini Petri de Banya, nomine Anna, 15 die Ap[r]ilis, et iacet sub hoc lapide.

Fig. 3.

Fig. 4.

Iată și cuprinsul inscripțiilor:

1. Hic est sepultus dominus [...]itius Procop, frater d. Georgii Isra, ano D M. CCCC[...]

Dar Iskra e șeful mercenarilor cehi cari au jucat un rol așa de important în războaiele lui Mateiaș Corvinul. Fratele trebuie să fie una din victimele bătăliei de la Baia.

2. ...Rihetner, die, anno 1444...

Hic iacet et filia Petri Sartoris, que obiit primo die Aug[ust]i, anno D[omi]ni 1568.

6. Sepulta est hoc sub tumulo honesta femina, Anna, filia Anton[i]i, uxor domini Georgii, anno Domini 1562, Martii 15.

7. Hie liet Georgius Schmit ne... ..n in Hern feci C[r]istanus, a. D. 158...

8. Hie ist das Begrebnus der Sophia des Peter

Schneiders Eheweib und ist im Herrn entschlaffen 1607, die 10 may.

9. † Sub hoc lapide iacet reverendus pater frater Christofferus de Lovicz, Ordinis Minorum

11. Vetus, pius et mitis quiescit in humo sacerdos divi Francisci religionis Estmanus.

12. Kecskemeti Ambros, [p]lius magnus pater at oves vix bonitate minor m. ferunt ut 60

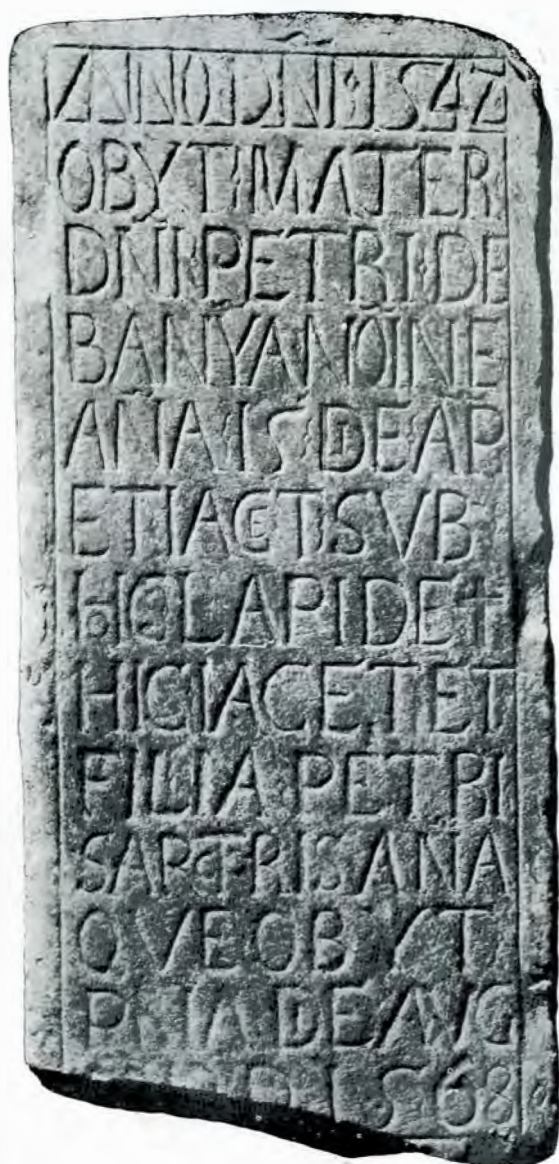

Fig. 5.

Conventualium Sancti Francisci, obiit a. D. 1634, in m[ense] ianua[rii] 23 die; requiescat in pace.

10. Hic repositus est egregius vir dominus Iohannes Wolff de Bania, obd[ormivit] in Domino a. 1657, men[se] no[vembris] 16.

Fig. 6.

salutis... anni 18... octobr. ...signiferque, dies reddidit hic animum dn., dum percurreret annos vectem (*sic*).

13. Fără inscripție.

Fig. 7.

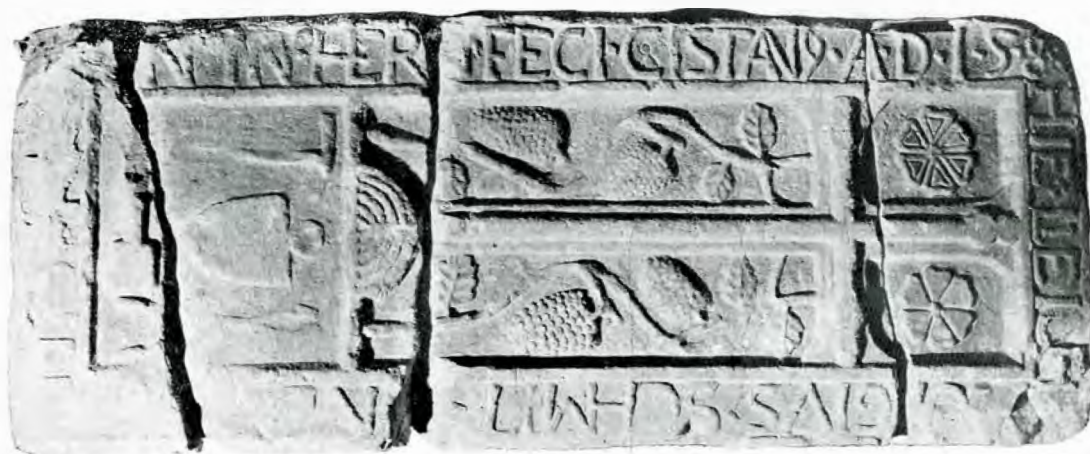

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12.

Fig. 13.

BISERICA GALBENĂ DIN URLAȚI

DE N. IORGA.

Între bisericile refăcute întâiu, total părăsite pe urmă, este și așa-numita „Biserică galbenă” — pentru că în afară-i lipsia zugrăveala — din Urlați, pe care, acum doi ani, Comisiunea noastră a curățat-o de pictura modernă a lui Tătărăscu pentru a face să reapară vechile fresce ale secolului al XVIII-lea.

Urlați prin 1740¹, alături de cutare Drago-mir, „logofăt za Divan“, și cu fratele acestuia, Stan², ambii descendenți ai unui Stoian³. El nu mai era în viață la 1748, când se pomeneste văduya lui, Neacșa⁴. Ea poartă o bucată de vreme un proces pentru moștenirea lui Pătrașcu cu o preoteasă din București⁵.

Fig. 1. — Din pictura Bisericii Galbene din Urlați.

Prin publicarea, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, V, p. 179 și urm., a documentelor urlățene știm care a fost rostul ctitorilor acestui lăcaș, represințați pe părășii pronaosului, Vel Serdarul Urlățeanu, cu soția, fiica și cei trei fii ai săi, în portul boierinașilor de pe la 1760.

Un Pătrașcu logofătul se întâmpină la

Pe la 1760 apare din nou Stan logofătul Urlățeanul, fratele lui Dragomir, care-și adună din deosebite părți averea în „ho-

¹ *Bul. Com. Ist. a Rom.*, V, pp. 245-6, n-rele 160-1.

² *Ibid.*, p. 246, no. 162; p. 247. no. 164.

³ *Ibid.*, p. 208, no. 211.

⁴ *Ibid.*, p. 247, no. 165. Cf. și *ibid.*, p. 248, no. 166; p. 249 și urm.

⁵ *Ibid.*

tarul broștenesc“, de lângă apa Cricovului, și pe moșia Boteasca¹. El era cumnat cu un Preda, fiul lui Ghioca Fărmițescu², căruia i se mai zice și Preda logofăt Gher-

Preda, Sanda, fiica unei Bălașa⁴, s'a născut un Ioniță Urlățeanul, care e pomenit la 1769⁵. El capătă și moștenirea lui Stoian, fratele fără copii al lui Preda⁶, cu care

Fig. 2. — Biserica Galbenă din Urlați.

culescul³. Din căsătoria lui Stan cu sora lui

intră în judecată. Un act din același an ni-l arată pe Stan însuși gâlcevindu-se pentru

¹ *Ibid.*, p. 255, no. 180. Apoi p. 257 și urm. (mai ales pp. 260-1).

² *Ibid.*, p. 258, no. 190.

³ *Ibid.*, p. 261, no. 168.

⁴ *Ibid.*, p. 272, no. 221.

⁵ *Ibid.*, p. 261, no. 198.

⁶ *Ibid.*

un fiu cu cumnatul: „Cumnate Predo, pătru cea nu mă lași ca să-mi stăpănescu cumpărătorile ce lea au cumpărat fi-mieu Ioniță dintr'ale răposatului unchi-său Stoian?”. Și văduva lui Stoian apare pentru a mărturisi care au fost ultimele cuvinte ale răposatului: „Punea pă Ioniță, nepotă mieu”¹.

La această dată biserica era. Mărturisirea văduvei se face, în adevăr, „înnainte

În ceartă cu vecinii, și cu mănăstirea Colței⁶, Stan își crește neconținut avutul. Astfel, el și sora, Dumitrana, se părăsc și cu Aviana, soția lui Preda, care-l acusa că „a spart diata” soțului și că „Urlățenii” și-au luat la bătaie adversarii⁷. I se întâmplă une ori, ca în casul cu marchitanul Oprea Porumbaru, să fie, împreună cu fiul, „apucat de blană”, de se rupe, și „necinstit cu multe

Fig. 3. — Ctitorii.

besearicii”², al cărui preot era, înainte de 1775, popa Dobresin Mihai.

Stan era intitulat „mazil” la 1772³. El cumpără și mai departe, de la Comisoaia Ilinca, noră-să, între alții⁴. La 1774 în testamentul său el arată care i-au fost cumpărăturile⁵.

înjurături blestemățești”, înaintea negustorilor târgului⁸.

Pe la 1781, Stan, îmbătrânit, era represintat une ori la judecăți de fiul său ca „vechil”⁹. Într'un act de plângere către Domn iscălește „Anastase Urlățean din sud Saac”¹⁰,

¹ *Ibid.*, p. 263-4, no. 202.

² *Ibid.*, p. 264, no. 203.

³ *Ibid.*, no. 204.

⁴ *Ibid.*, pp. 265-6, no. 207.

⁵ *Ibid.*, p. 226, no. 208.

⁶ *Ibid.*, pp. 269-70, no. 216.

⁷ *Ibid.*, pp. 274-5, no. 227; p. 276 și urm.

⁸ *Ibid.*, p. 275, no. 224.

⁹ *Ibid.*, p. 274, no. 225.

¹⁰ *Ibid.*, p. 276, no. 228. În biserică Stan are lângă dănsul pe un fiu mai mare, Dumitrachi.

care, cu un Gligorașcu, ambii Vistieri titulari, represintă familia pe la 1800¹. Urmașul lui Țe Pitarul Grigore Urlățeanu², pe care-l întâlnim, cu un Sluger Nicolae, cu un Ioniță și Constantin, cu Slugerea Maria, ca „frați Urlățeni”³.

Se pare că Biserica Galbenă e „mănăsti-

de sus fără împodobiri și alta de jos, în care arcadele închise au forma bolților pridvorului. Turnul e, firește, un adaus modern, nepotrivit și ieftin.

Resturi de o fină zugrăveală se văd încă pe pridvor. Pe perețele din stânga e schițat un boier și o elegantă figură femeiască

Fig. 4. — Femeile din familia ctitorului.

rea” din 1761, la care e dascăl Mihai, scriitorul unui zăpis⁴.

Biserica are forma obișnuită la această epocă. Frumosul pridvor, cu bolțile de formă arabă, se sprijină pe patru stâlpi în față; doi sânt cuprinși în zidul fațadei. Brăul care încunjură, ridicându-se în unghiuri pe pereții laterali, deosebește o parte

— un cas unic de ctitori pe perețele din afară.

Frescele interioare, destul de șterse, au amploare și, pe alocuri, o oarecare originalitate iconografică.

Dintre icoanele catapetesmei, una, deosebit de frumoasă, e în păstrarea d-lui arhitect Socolescu la Ploiești.

¹ V. *ibid.*, pp. 289-90, no. 239.

² *Ibid.*, p. 292, n-le 244-5.

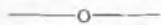
³ *Ibid.*, p. 294, no. 247. Chiar și cu un Scarlat; *ibid.*, p. 297, no. 252. Cf. și *ibid.*, pp. 314-5.

⁴ *Ibid.*, p. 255, no. 130.

MĂNĂSTIREA VALEA DIN JUDEȚUL MUSCEL

O CTITORIE NECUNOSCUȚĂ A LUI RADU PAISIE

DE V. BRĂTULESCU.

Pe drumul ce duce de la Pitești în sus, spre Câmpulung, după ce treci de Clucereasa, abați la dreapta și apuci pe valea unui pârâiaș.

În fundul văii, spre dreapta, după ce ai ieșit din satul Țițești, se desfășură una din cele mai plăcute priveliști din aceste părți.

Aici se află o mănăstire veche, „zidită din

ziduri groase, închizând o curte peste care astăzi stăpânește în voie păragina; cei câțiva pruni, încărcăți de mușchiu și ciuperci parasite, de abia se mai recunosc. Intrarea în curte se face pe supt clopotnița sprijinită puternic de zidul împrejmuitor¹.

Biserica s'a zidit din porunca și cu cheltuiala

Fig. 1. — Mănăstirea Valea.

porunca și cu cheltuiala lui Radu-Vodă Paisle“, cucernicul fiu al lui Radu-cel-Mare și nepot al lui Vlad Călugărul. Este mănăstirea Valea, odinioară bogată și mândră, astăzi umilă biserică de sat, necunoscută în de ajuns și tăinuind, în naos și altar, supt două și pe alocuri trei straturi mai noi, pictura din vremea cruntului Mircea Ciobanul.

De jur împrejur biserica este încunjurată de

lui Radu-Vodă Paisie în anul de la Facerea lumii 7042, adică la 1534, când Paisie nu era Domn, iar ispravnic a fost Vlaicu Piscan²; Veľ Logofăt, împreună cu frații săi, Mihail părcălabul și Badea.

¹ Fig. 1.

² Piscani, sat în apropiere.

Este de mirare însă că inscripția zugrăvită în naos, care pomeneste data aceasta, arată că biserica s'a zugrăvit „în zilele Mircii-Vodă, la leat

Fig. 2.

7056“, ceea ce ar însemna că a fost lăsată fără zugrăveală timp de patrusprezece ani, lucru greu de admis. Mai degrabă cred că zugravul inscripției de mai sus, din 1846, în loc de 3008 va fi scris 3006, de unde eroarea de zece ani. Îndreptând astfel, am avea anul 1544 ca dată a zidirii bisericii, ceea ce ar corespunde cu anul penultim al Domniei lui Paisie, când se poate admite că Voevodul ctitor, preocupat de alte griji, va fi lăsat pe al doilea plan desăvârșirea sfântului lăcaș, care a rămas în aceeași stare până la 1548, când Mircea și-a adus aminte să puie a zugrăvi biserica, în al patrulea an de Domnie.

De altfel în 1554 Radu nu era încă Domn.

Inscripția din naos e aceasta :

„† Cu porunca Tatălui și cu indemnarea Fiului și cu săvârșirea Sf. Duh, amin. S'au început această sfântă mănăstire de s'au zidit cu porunca și cu toată cheltuiala a prealuminatului și de Dumnezeu iubitor Ioan Radu Vvd. Paisie, și ispravnic au fost Vlaicu Piscan Vel Logofăt și cu frații lui, Mihai pârcaș și cu Badea, și s'au săvârșit de zid leat 7042. Și s'au zogrăvit în zile[le] Mircii Vvd.¹ și egumen au fost ermonah

¹ Până aici inscripția este pomenită și de Mitropolitul Neofit, care o vizitează la 11 August 1745, ceea ce înseamnă că greșeala de datare este mai veche :

„Cu porunca Tatălui și cu indemnarea Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh s'au început această sfântă mănăstire și s'au zidit cu porunca și cu toată cheltuiala a prealuminatului și de Hristos iubitorului Io Radul Voevod Paisie, și ispravnic au fost Vlaicul Piscan Vel Logofăt și cu frații lui, Mihnea pârcaș și cu Badea, și s'au săvârșit de zid la leat 7042 (1534), și s'au zogrăvit

Dorotheu, leat 7056; al doilea s'au zogrăvit prin osteneala și toată cheltuiala Sfinției Sale părintelui egumen Partenie protosinghel, de la Mitilini. Iar în zilele prea-înălțatului nostru Domn Gheorghe Dimitrie Bibescu Vvd. și preaosfințitul nostru Mitropolit chir Neofit s'au făcut turnu bisericii de iznoavă.

Și s'au zogrăvit biserica mare și oltar i tinpla (sic) și icoanele împărătește (sic) de iznoavă, cu cheltuiala Sfinției Sale părintelui egumen Ioanichie Polidor, fostul egumen la sf. mănăstire din Gura, în care să prăznuiește Sfinți Vvzi Mihail și Gavriil de la Ostâlna (!?), eparhia Pogoneani, leat 1846, Iulie 10.

Aceiași inscripție, zugrăvită în naos, vorbește de a doua zugrăvire a bisericii, făcută cu cheltuiala egumenului Partenie, „protosinghel de la Mitilene“, care cred că e același pomenit de inscripția de de-asupra intrării pridvorului, al cărei cuprins este acesta :

....„Cu ajutorul Sfintei Troițe ziditu-s'au și s'au

Fig. 3.

în zilele Mircei-Vodă, la leat 7056 (1548)*.

Această mănăstire este închinată la o mănăstire din Rumelia.

(V. *Biserica ortodoxă română*, anul III, 1876-77, p. 176.)

infrumusețat acest sfânt amvon după cum se vede prin toată osteneala și oserdia robului lui Dumnezeu Partenie ieromonah, egumen sfintei mănăstiri acestei, în zilele Prea Înălțatului Domn Io Alexandru Muruz Vv., fiind Mitropolit a toată Ungrovlahia chiriu chir D[o]siteu, 1797¹.

Un alt călugăr, Damaschin ieromonahul, amintit de inscripția zugrăvită în pronaos — de-asupra intrării —, este cel care a pus să se zugrăvească „tinda“ (pronaosul) și fața în anul 1746 (fig. 2); „Zugrăvit-u-s'au această sft. tindă i fața cu ajutor sf-ti Troiți și pe osteneala și osărdia robului Dumnezeu Damaschin ieromonah, în zilele prea-luminatului Domn Io Costandin Nicolae Voevod, fiind Mitropolit chir Neofit Critean¹. Iul. 27, leat 7254 (1746)“.

Fig. 4.

În sfârșit partea din urmă a inscripției din naos amintește o ultimă reparare a bisericii, făcută de Ioanichie Polidor, în vremea lui Bibescu-Vodă, la 1846, cu care prilej s'a făcut turnul bisericii și s'a zugrăvit naosul, altarul și tâmpla.

Din cele de până acum rezultă că biserica mănăstirii Valea s'a zidit de Radu Paisie în 1544, că a fost zugrăvită de Mircea Ciobanul în 1548. În cursul vremii biserica a mai fost reparată de alții cari i-au purtat de grijă, și din cele cunoscute se

poate vorbi de următoarele reparații și îmbunătățiri:

La 1746 s'a zugrăvit pronaosul și „fața“, în zilele lui Constantiu Mavrocordat, Mitropolit fiind Neofit, cel care a făcut călătoria din 1745¹. Și Voevodul și Mitropolitul se află zugrăviți la locul ctitorilor alături de Radu Paisie și de Damaschin cel care face zugrăvirea, precum și de un alt călugăr așezat în stânga, după Constantin Mavrocordat (fig. 3 și 4).

La 1797 i s'a adăugat pridvorul sprijinit pe coloane. Cu acest prilej s'a înnoit și pictura de la 1746, precum o arată inscripția de de-asupra intrării în pridvor, de egumenul Partenie, zugrăvit fiind Radu diaconul și Constantin, fratele său, fiul lui Șerban diaconul din Câmpulung:

„Zugrăvit-u-s'au acest sfântu amvon de m[ă]na robu lui D[um]nezeu Radul i Constantin brat ego, sin Șarban diaco[n] ot Dolg[o]pol, la leat 1797.“

La 1846, în zilele lui Gheorghe Bibescu, s'a zugrăvit „biserica mare i oltar și icoanele împărătești“ și tâmpla, etc.

În pridvor este pictura din 1796, în pronaos cea dela 1746, în naos și altar sânt trei straturi suprapuse: cel de la suprafață datează din 1846 și se datorește lui Ioanichie Polidoros, al doilea, datorită egumenului Partenie, datează de la 1746, iar cel de al treilea este stratul de pictură din vremea lui Mircea Ciobanul, din 1548.

Acesta din urmă este de o însemnătate deosebită pentru dezvoltarea artei picturale de la noi, și scoaterea lui la iveală se impune, căci din această epocă de schimbări dese de Domni n'avem decât rare modele de pictură, cele mai multe din bisericile epocii, nepăstrând decât arhitectura originală.

În mai toate actele vechi pe care le-am cercetat, mănăstirea poartă numele de Valea; în două locuri însă, în inscripția din naos și în inscripția de la clopotniță numele ei e trecut ca: Gura, o prescurtare de sigur a numelui GuraVăii:

„părintele egumen Ioanichie Polidor, fostul egumen la sf-ta mănăstire Gura“, iar la clopotniță:

„Ioanichios Polidoros Valeanos, proigumenul sf. mănăstiri Gura“.

În unele acte din 1774-7 se vorbește de moșiile și morile mănăstirii din Vale, cea ce amintește ctitoria tatălui său, Radu-cel-Mare, mănăstirea

¹ Mitropolitul Neofit (1738-1754) este cel care a călătorit în 1745 pe la diferite mănăstiri și biserici (*Bis. Ort.*, II, 1875). Portretul său se află la Biserica cu Sfinți și la paraclisul Mitropoliei din București.

¹ *Bis Ortodoxă*, loc. cit.

din Deal, de care se deosebia în felul acesta prin numele său *Mănăstirea din Vale*.

Mitropolitul Neofit o numește mănăstirea Valea :

„Luni dimineața, la 11 August, săvârșind sfânta liturghie acolo ¹, și călătorind în sus spre Miazănoapte, am ajuns seara la o mănăstire ce se cheamă *Valea* ²“.

Tot cu numele Valea este însemnată și în Dicționarul Geografic ³.

Planul bisericii este în formă de treflă, ceia ce amintește planul bisericilor sârbești.

Construită în piatră și cărămidă aparentă, având la cornișă un brâu de zimți, format din mai multe

adăugit pridvorul deschis, precum ni arată inscripția și precum, de altfel, se cunoaște și din construcție.

Ceia ce face astăzi podoaba interioară a bisericii mănăstirii Valea este tâmpla sculptată în lemn, lucrată de sigur în secolul al XVIII-lea, în vremea lui Constantin Mavrocordat.

Fiecare icoană este încadrată între doi stâlpi sculptați, ale căror capitele sprijină arcurile coroarelor de de-asupra unei icoane, fiecare coroață având un serafim și fiecare capite, având în continuare o floare stilisată.

Frisa dintre icoanele împărătești și dintre prăz-

Fig. 5.

rânduri de cărămizi așezate în colțuri, aspectul exterior al bisericii este plăcut. Turla, văruiată și refăcută „de iznoavă” la 1846, contrastează cu restul clădirii.

Cadrela de piatră cioplită ale ferestrelor sunt simple, având ca ornament câte o rosetă așezată într-o lunetă săpată pe partea de sus a cadrului ferestrei.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea biserica a fost simplă, fără pridvor. La această dată s'a

nicare, precum și aceia dintre prăznicare și apostoli, sânt o minunată realizare sculpturală: un rând îngust de frunze, apoi o bandă mai lată de ornamente, după care un alt rând de frunze, pentru ca o nouă bandă îngustă, cu bogate ornamente, să completeze brâu de lemn ce formează fiecare frisă (fig. 5).

Lucrate în secolul al XVIII-lea, poate odată cu tâmpla, icoanele prăznicare par a fi de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în vreme ce icoanele apostolilor par dintr-o vreme ceva mai veche poate, fiindcă au fost mai cu grijă executate decât celelalte, unde grupurile de perso-

¹ La mănăstirea Vieroș.

² *Biserica Ortodoxă*, III, p. 176.

³ *Marele Dicționar geografic al României*, P-Z, p. 703.

nagii au făcut să se urmărească mai mult efectul de ansamblu decât realizarea artistică a fiecărui personagiu în parte.

Zugrăvirea tâmpiei în 1846, de care vorbește

tate spre altar, unul spre strana din dreapta, iar al cincilea în pronaos, în partea dreaptă (fig. 6).

În aceeași rânduială vom trece inscripțiile în transcriere și traducere românească a celor slavone.

Fig. 6.

înscricția din același an, cred că e numai o rețușare a icoanelor din secolul al XVIII-lea sau o copiere a acestora.

În biserică se află cinci morminte, dintre care trei așezate în rând, în mijlocul naosului, îndrep-

1. Începutul acestei inscripții lipsește, de oare ce piatra a fost ruptă, probabil la vre-o reparație a bisericii (fig. 7).

....ІАНЕ ВІСТІАЮ УТ ЗЕМАН ГРЬ[Ч]СКИ УТ НА ПОГ[О]ЖЕНИ УТ СЕЛО.... КЪ ДНИ БЛАГОЧЕСТИВОМУ

И ХРИСТОАКЪВЪОМУ ГИД. НИШЕ ІУ МАТЕИ ВВ.

[A răposat robul lui Dumnezeu] Iane Vistieriul din Țara Grecească, din Pogoniani, din satul [Ostanița], în zilele bine-cinstitorului și de Hristos iubitorului nostru Domn Io Matei Voevod.

Inscripția grecească de pe fața pietrei de mormânt pare a spune același lucru:

2. 'Ευθδε καλυ[χι] τῷ ὁπτι τοῦ μακχαρίτου....

Aci zac oasele răposatului....

Inscripția de pe acest mormânt este cea mai frumoasă, dar se vede că piatra a fost comandată înainte de moartea răposatei, de oare ce locul datei a fost lăsat liber și a rămas așa și după înmormântare.

† прѣстависѧ раба бжїа жѣпаница нѣга логофетица въ дни иванъ.... воеводѧ † вѣктъ ѣз..., мѣца... днѣ; вѣчнаѧ памѧт.

(Fig. 8.)

Fig. 7.

A răposat roaba lui Dumnezeu jupănița Neaga logofetița, în zilele lui Io.... Voevod în anul... luna..., ziua... Veșnica ei pomenire.

3. † прѣстависѧ рабѧ бжїю жѣпанѧ вланикѧ логофетъ въ дни бж҃очествомѧ гнѣ иванъ мнѣхъ воеводѧ, вѣктъ ѣзк¹, мѣца маю кѣ; вѣчнаѧ еѣо памѧт.

(Fig. 9).

A răposat robul lui Dumnezeu jupân Vlaicu Logofăt, în zilele blagocestivului Domn Io Mihnea Voevod la leat 7220², luna Maiu 29. Veșnica lui pomenire.

4) † прѣстависѧ раба бжїа жоупаница виша,

¹ Anul aflat pe mormântul lui Vlaicu Piscanu, precum se vede este 7220.

Este de sigur o eroare de scriere, în loc de 7070 și ceva, ceia ce ar corespunde cu realitatea, întrucât la 1544 Vlaicu Piscanu este arătat ca ispravnic al mănăstirii Valea.

Urmează deci că Vlaicu Piscanu a murit după anul 1570. (Nota autorului.)

² 1712.

ВЪ ДНИ БЛ҃ГОЧЕСТНЕБГО И Х҃ВАЮБНЕБГО ГОСПОДНИХъ ... ВѢКТЪ ѣЗД, Мѣца ноемвриѧ днѣ. (Fig. 10.)

A răposat roaba lui Dumnezeu jupănița Vișa, în zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului Domn Io Radu Voevod¹ în anul 7034, luna Noiembrie ... zile.

5. În pronaos: † прѣстависѧ ... рабѧ бжїю ма-нахїѧ матеї въ дни бж҃очествомѧ и х҃валюбномѧ гнѣ нишемѧ іу радѧ воеводѧ, мѣца ... сї днѣ, вѣктъ зрѧд.

(Fig. 11).

A răposat robul lui Dumnezeu Manahie Matei (?), în zilele bine-cinstitorului și de Hristos iubitorului nostru Domn Io Radu Voevod², luna ... 15 zile, leat 7124 (1616).

Ceva mai recent, de la începutul secolului al XIX-lea, apare tripticul care cuprinde numele ctitorilor acestei biserici, începând cu întemeietorul,

Radu-Vodă Paisie, cu titlul:

„Pomelnicul tuturor ctitorilor care au miluit sfânta mănăstire Valea :

Domni: Io Paisie-Vodă, Io Mircea-Vodă, Io Radu-Vodă, Io Mihail-Vodă, Io Dan-Vodă, Io Sevadislav (*sic*)-Vodă, Io Alexandru-Vodă, Io Vladul-Vodă, Io Basarab-Vodă, Io Radul-Vodă, Io Vlad-Vodă, Io Neagoe-Vodă, Io Vintilă-Vodă, Io Petre-Vodă, Io Paisie-Vodă, Io Mircea-Vodă, Io Vladul-Vodă, Io Radul-Vodă, Io Necolae-Vodă, Io Petre-Vodă, Io Ignat (*sic*)-Vodă, Io Stana (*sic*)-Vodă, Io Moisi-Vodă, Io Pătrașcu-Vodă, Io Mircea-Vodă, Io Petre-Vodă, Io Alecsandru-Vodă, Io Simion-Vodă, Io Alexandru-Vodă, Io Șerban-Vodă, Io Ignat (*sic*)-Vodă, Io Radul-Vodă, Io Leon-Vodă, Io Matei-Vodă, Io Costandin-Vodă, Io Mihail (?) -Vodă, Io Ghica-Vodă, Io Gligore-Vodă, Io Radul-Vodă, Io Antonie-Vodă, Io Duca-

¹ Radu de la Afumați.

² Radu Mihnea.

Vodă, Io Șerban-Vodă, Io Costandin-Vodă, Io Stefan-Vodă, Io Necolae-Vodă, Dobra, Manole, Dima.

Arhieriei :

Efrem arhieru, Mitrofan, Eftimie, Sava, Nichifor, Isaia, Eftimie, Efrem, Luca, Grigorie, Theofil, Stefan, Ignatie, Theodosie (*sic*), Varlam, Dionisie, Grigorie, Theodosie, Anthim, Stefan, Ioan, Ioanie (*sic*), etc.

Poate fi datat în secolul al XVIII-lea sau începutul secolului al XIX-lea, când mănăstirea avea destulă avere pentru a putea plăti un mobilier convenabil. Stranele și scaunele sânt incrustate cu sidef (fig. 12).

În afară de scenele religioase din pridvor și interior, executate după Erminie, zugravul de la 1796 a adăugit pe pereții exteriori ai pridvorului câteva scene cu caracter profan, însă tot cu un scop instructiv ca și celelalte.

Pe perețele de sud al pridvorului :

În registrul întâiu stau zugrăviți următorii slujitori ai bisericii mănăstirii Valea, cu inscripțiile respective : Poșta Stan, preot al mănăstirii, Stefan monah, Filea chielariu, moș Ioniță... rătăriul(?)

Sfântul Sisoe, cu mâinile în lături, privește mirat la un schelet; aici este următoarea inscripție :

„Văz mormântul și mă spăimântez de vedere și din inimă lacrimi de umilință vărs: oare acesta este împăratul Alexandru carele totă lumea o birui, iar moartea nu o putu birui?”

Aceasta dovedește pe de o parte răspândirea credinței cu Sf. Sisoe, pe de alta tot așa de mult răspândirea Alexandriei.

Pilda bogatului care nu știe ce va face cu recolta cea nouă. Bogatul e zugrăvit stând pe scaun, iar în fața lui jitițiile.

Din dreptul gurii pornește următoarea inscripție :

„Știu ce voi face, strica~voi jitițiile mele: mai mari le voi zidi”.

În fața lui, într'un colț, de-asupra, un înger îi spune :

„Nebune,sufletul tău”.

Toată această scenă este zugrăvită într'un medalion.

În același rând, într'un alt medalion este zugrăvită pilda pelicanului care-și desface pânțele pentru a-și hrăni puii. În fața pelicanului stau sumedenie de pui, iar în josul lor un

șarpe; într'o margine un copac; sus o inscripție : „Acesta este de pustie”.

În alte medalioane mai mici stau zugrăvite

Fig. 8.

¹ A se vedea iconografia Sf. Sisoe, care este zugrăvit mai peste tot ca și aici.

cele douăsprezece zodii ale anului. Medalioanele acestea cu zodiile de peste an împodobesc ca un brâu pridvorul bisericii.

nu întrece nerăsplătite, că în furnica izbăvirea porumbița din moarte" (*sic*).

2) Răstignirea unui călugăr, ale cărui fapte sânt

Fig. 9.

Pe păretele de Nord al pridvorului sânt zugrăvite de asemeni scene instructive. Într'un loc, spre pildă, este zugrăvită furnica ce se sbate în apă și pe care o scapă dela înec frunza salva-

insemnate împrejurul lui.

3) Raiul. Isac, Avram, cu poală și sân larg, și Iacov.

Până la secularizare, mănăstirea Valea a avut

Fig. 10.

toare aruncată de o porumbiță. În medalionul de alături furnica răsplătește binele făcut, înțepând mâna vânătorului care vrea să împuște porumbița.

mai multe moșii, din ale căror venituri se întreține.

Nu este aici locul să înșirăm documentele privitoare la aceste moșii: ne vom mulțami să no-

Fig. 11.

1) În primul medalion: „O porumbiță văzu o furnică înecându-se; i se făcu milă și o scapă dela moarte“.

În al doilea medalion: „Vei faceri de bine că

tăm mai jos numai numele lor, rămânând ca diversele date ce deținem să le publicăm în altă parte: Mihăești, Hârtești, Rădești, Huluba, Piscani, Racovița, Priboia, Golești, Cetățeni, Go-

lești Vulparului, Lăzărescu, Mărgineni, Golești din Muscel, Suduleni (Izvoarele, Dâmbovița).

În afară de moșii, mănăstirea mai posedă niște locuri de casă în Câmpulung, vie în dealul Țigăneștilor (Vâlcea), muntele Plaiul sau Piscul Mircii.

Valea face parte din cele câteva mănăstiri desrobite din mâinile străinilor de către Matei Basarab și arătate de hrisovul din 1639¹.

O îngrijire atentă se cuvine acestei ctitorii a lui Paisie-Vodă, a cărei pictură va trebui cândva scoasă la iveală².

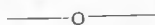
¹ *Uricariul*, V, pp. 327-36; comunicat de pâr. Mușețeanu.

² Datoriez d-lui profesor Iorga, președintele Comisiunii Monumentelor Istorice, descoperirea acestei mănăstiri, ascunse, în locul amintit. D-sa m'a delegat cu cercetarea bisericii din com. Racovița și mi-a recomandat, ca totdeauna de altfel, să mai caut și în împrejurimi, ceea ce am

și făcut. Într'un raport depus la Comisiune, în 1929, am arătat starea în care se află biserica mănăstirii Valea. Cu acest prilej am relevat-o și d-lui Ghika, arhitectul-șef al Comisiunii, care în studiul d-sale asupra arhitecturii bisericilor muntene se ocupă și de Valea („Bulet. Com. Mon. Ist.”, an. XXIII, p. 13).

MORMÂNTUL LUI MIRCEA-VODĂ CEL BĂTRÂN

DE VIRG. DRĂGHICEANU.

După o glorioasă Domnie de treizeci și doi de ani, Mircea-Vodă bătrânul închise ochii la Târgoviște la 31 Ianuarie 1418. Fu înmormântat, nu la Biserica Domnească

călător nu amintește de mormântul lui. Singur Grigore Alexandrescu, poetul, în călătoria sa din 1842 la Cozia, care i-a inspirat nemuritoarea operă, „Umbra lui

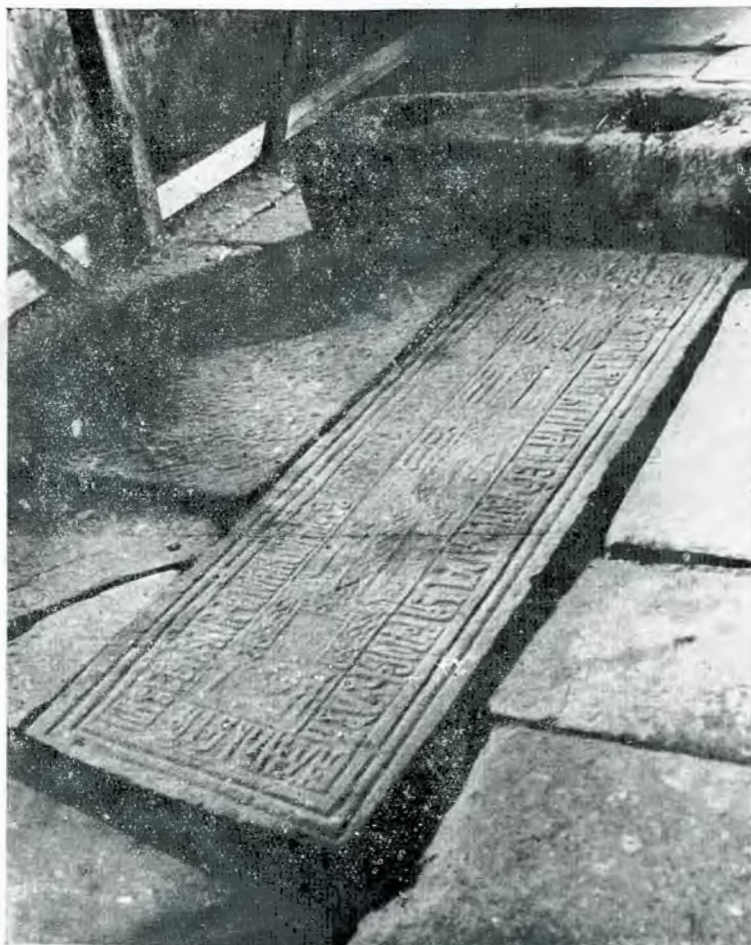

Fig. 1. — Pietrele de morminte ale mamei lui Mihai Viteazul și lui Mircea-Vodă, înainte de săpături.

din Argeș, unde zăceau înaintașii săi, ci în cea mai frumoasă biserică de atunci, ctitoria sa, „mănăstirea lui la Cozia“, cum spune Cronica Țării.

Nicio știre, nici o mărturie a vre unui

Mircea“, ni spune că „valorosul Domn este înmormântat în biserică, în cea d'întâiu intrare: două mari pietre acopăr mormântul. Inscripțiunea uneia a început a se șterge, încât abia poți descifra câteva cuvinte și

numele Mircea, iar pe cealaltă se cetește deslușit: „Aici odihnește Maica Teofana călugărița, cu fie-sa Doamna Florica și fiul

unele încadrând mici pătrate de cărămidă dispuse tot pe muche.

Mai jos, spre capul mormântului, s'a aflat un zid transversal care separă pro-naosul în două și care poate fi sau un zid de legătură între zidurile de Nord și Sud ale bisericii, sau o rămășiță din vechea biserică a Nucetului, peste care Mircea a zidit biserica sa.

Mai în jos, într'un colț, unde se vede că nu s'a săpat în vremea ocupațiunii germane, erau cioburi de lespezi și fragmente de fresce.

Chiar și câteva mici osăminte, ceia ce ni arată că profanarea se făcuse aici din vremea restaurării bisericii, în 1847.

În fine la adâncime de peste un metru zăceau blocurile din fig. No. 9, care probabil în timpul lui Mircea formau piatra de mormânt exterioară, pusă peste groapă.

Supt aceste blocuri sta capacul, lucrat după forma sarcolagului, rupt în bucăți, și în fine sarcofagul de piatră tăiat în forma corpului omenesc, o formă curioasă care ne-ar face să între-

Fig. 2. — Pardoselile bisericii din epoca lui Mircea-Vodă.

său Nicolae-Vodă, ...leat 1605“.

Totuși Mitropolitul Neofit, în 1746, nu menționează nicio pisanie pe mormântul lui Mircea.

Două pietre comune, dintre care una spartă, acoperiau în timpul din urmă mormântul, după ce el fusese profanat în timpul ocupațiunii germane, în 1917.

Supt auspiciile Comisiunii Monumentelor Istorice am întreprins cercetarea acestui mormânt și a celui învecinat, care cuprindea rămășițele mamei și fiicei lui Mihai Viteazul.

Imediat supt actuala pardoseală, la vre-o treizeci de centimetri, s'a dat, în lăturile mormintelor, de vechea pardoseală pusă pe muchi și dispusă în zigzag ca și parchetele de azi,

piatră tăiat în forma corpului omenesc, o formă curioasă care ne-ar face să între-

Fig. 3. — Pardoselile bisericii din epoca lui Mircea-Vodă.

zărăm ceva egiptean, dar care, după Caumont, e în formele obișnuite de morminte

medievale occidentale întrebuințate din veacul al XII-lea până într'al XV-lea, caracterisate mai ales prin prezența în interior

fusese deci îngropat după maniera occidentală, în sarcofag de piatră.

Din rămășițele lui pământești de abia

Fig. 4. — Mormântul lui Mircea-Vodă.

„a unui spațiu circular pentru a primi capul“.

Ca niciunul din Domnii anteriori și posteriori lui, Mircea, ca și tatăl său Radu, s'au găsit câteva osămintе; tot așa și în mormântul alăturat, care era în formă de cavou boltit.

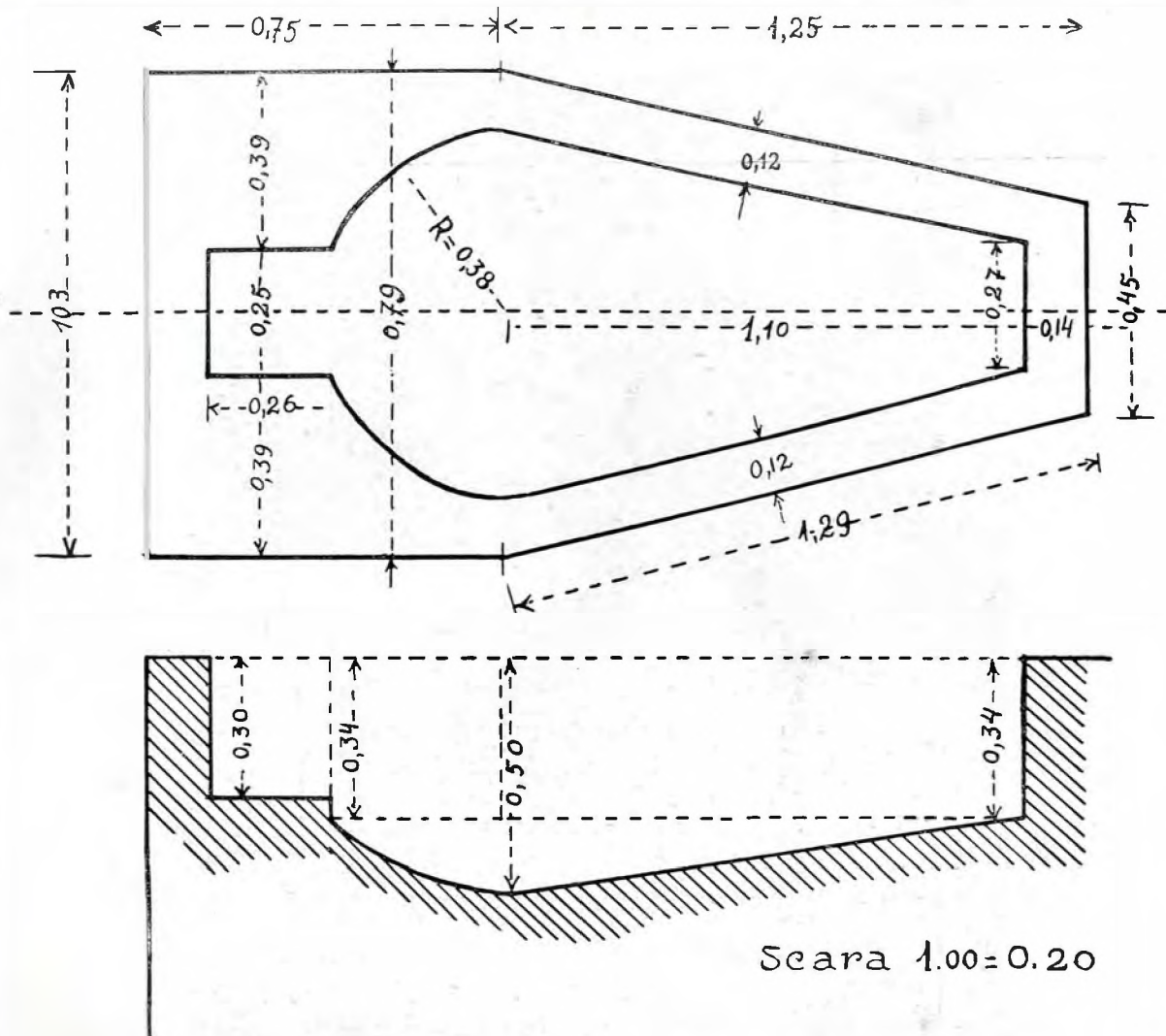

Fig. 5. — Mormântul lui Mircea-Vodă.
Plan orizontal și secție.

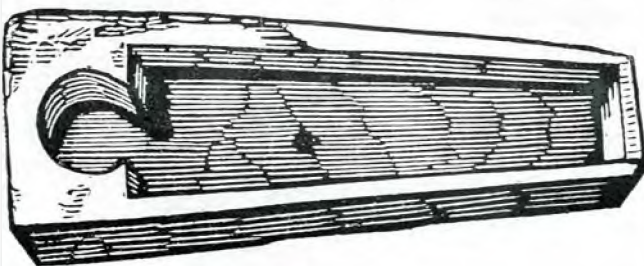

Fig. 6. — Mormânt occidental după Caumont.

Fig. 7. — Mormântul lui Mircea în timpul săpăturilor.

Fig. 8. — Mormântul lui Mircea în timpul săpăturilor.

Fig. 9. — Fragment din piatra tombală aflată peste mormântul lui Mircea-Vodă.

Una din cele mai interesante biserici din Prahova e cea din Verbila, datând din secolul al XVI-lea.

De mult, în *Inscripțiile din bisericile României*, I, am publicat pisaniile slave, două pe prag, două în interior, din

mizi pe muche, care taie piatra sură. Mari arcade oarbe se succedă, având de-asupra un ciubuc mărgenit de două rânduri de cărămizi cu colțurile în afară. Veche e și ușa de intrare, în care liniile, cu amintiri gotice, se întretaie ca în bisericile moldo-

Fig. 1. — Biserica.

care se vede că avem a face cu ctitoria, de pe vremea lui Radu Paisie, a doi boieri, Dragomir Mare Spătar și Toma Ban, cu un Radu Ban ca ispravnic, egumen fiind Andronie și ajutor ieromonahul Sava, iar „maistor” Sava, la anul 7080 (1541-2).

Din biserica primitivă a rămas toată zidăria din jos, alcătuită din șiruri de cără-

venești, creând prin întretăierea lor pătrate ca găurile unui fagure.

Pridvorul, asemenea cu acela de la Snagov, a fost însă astupat. O reparație primă, din veacul al XVII-lea poate, a fost continuată de o alta, după 1800, care i-a astupat deschizăturile. Iar peste zidul vechiu s'au adaus, nu numai noi pături de cără-

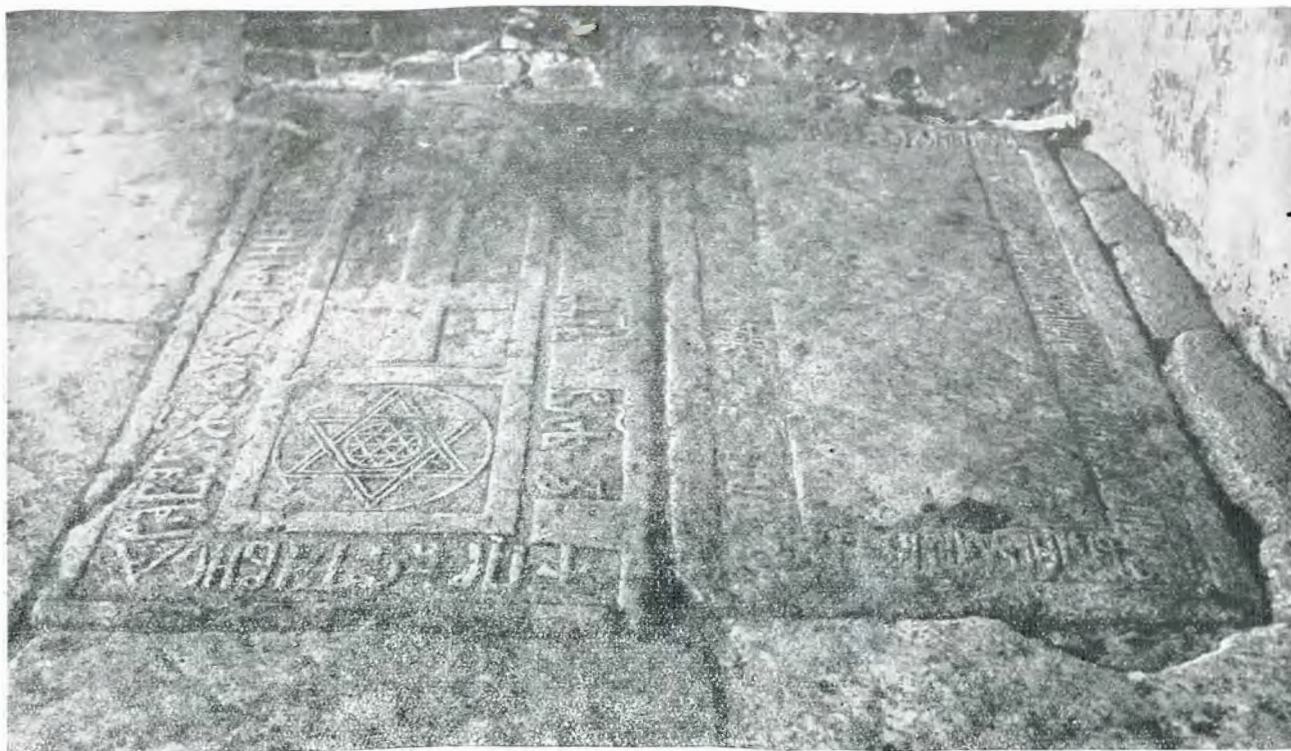

Fig. 2. — Pietrele de mormânt din interior.

mizi, dar și o ciudată construcție de lemn, cu un balcon de pază ca la vie, stricând toate liniile fațadei de la început. Același primitiv sistem de apărare s'a făcut și la clopotniță.

Cum biserica e înscrisă de noi pentru campania anului 1932, alte detalii vor răsări, de sigur, la desfacerea pictorescelor, dar nepotrivitelor adăugiri.

Fig. 3. — Inscripția întâiu de pe prag a ctitorilor.

Fig. 4. — Inscripția a doua de pe prag.

Fig. 5. — Verbila, clopotești.

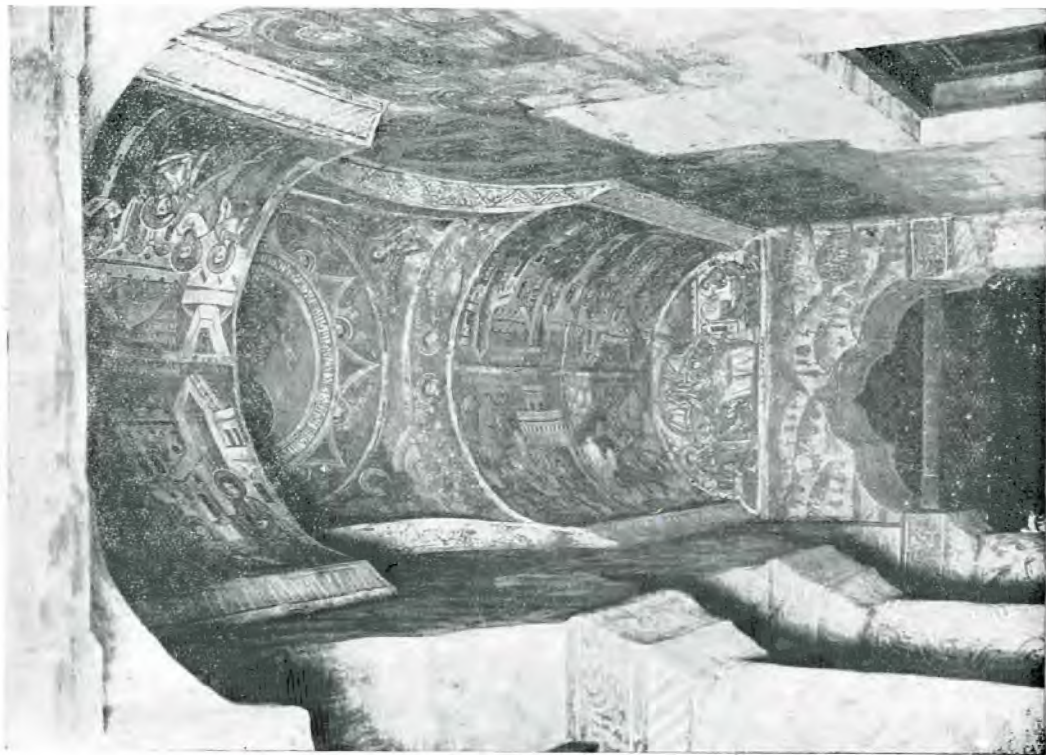

Fig. 6. — Verbița: resturi de pictură.

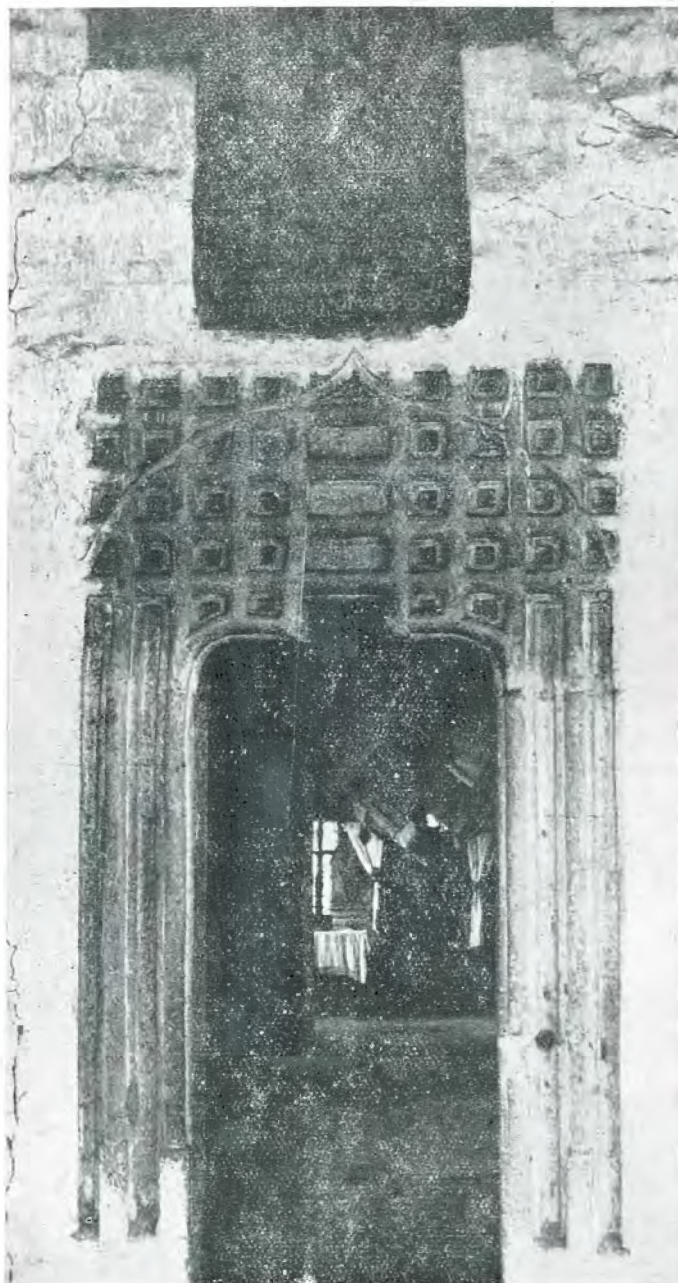

Fig 7. – Verbila: ușa de intrare.

CEA MAI VECHE ICOANĂ DIN MOLDOVA, CARE ÎNSĂ NU E VECHE

DE N. IORGĂ.

—o—
Am cercetat și acum în urmă, fără să coana de la Mănăstirea Neamțului, care,
se procedeze la o operație de spălare, i- după tradiția culeasă de Mitropolitul Gheor-

Icoana Sf. Nicolae de la Museul Batthyanyî din Alba-Iulia.

ghie, așa de târziu, la începutul veacului al XVIII-lea, ar fi darul făcut de Ioan Paleologul, în trecerea prin Moldova, lui Alexandru-cel-Bun.

Ea nu arată nimic arhaic și nimic interesant. Numai acea curățire, care e necesară, ar putea lămurii asupra ei.

Ca a doua la rând era privită de noi toți icoana dăruită bisericii episcopale din Vad de acela care pe vremea lui Petru Rareș și a urmașilor săi ținea Scaunul acela, Atanasie episcopul. Ea se păstrează în Muzeul Batthyanyi din Alba-Iulia.

De mult îi aveam fotografia. În josul ei stă inscripția slavonă, publicată de d. Virgil Drăghiceanu, care e de o autenticitate absolută, dând numele ctitorului și data. Dar chipul ca și îmbrăcămintea păreau, prin îngrijirea banală a amănuntelor, prin „cochetărie“, „atitudini“, printr'un fel de „perfectie“ de rău gust, suspecte.

O recentă vizită la Muzeu m'a lămurit pe deplin, distrugând, din nenorocire, orice iluzie.

În adevăr de la donator e — lemnul. De

la dânsul foarte frumoasele ornamente în relief care încunjură chipul sfântului. Dar figura, tipul chiar al Sfântului Nicolae, sânt complet refăcute, operă a unui zugrav din secolul al XIX-lea, poate chiar din a doua jumătate.

Nimic n'a rămas din originalul ras fără milă, cu cea mai mare atenție. A fost o modernizare sistematică, și nimic nu i-a scăpat.

Astfel sântem siliți a recunoaște că până la a doua jumătate a secolului al XVI-lea, data unor icoane de la Sucevița, n'avem nimic ca icoane vechi.

După acelea, de pe la începutul secolului următor, vine însă una de toată frumuseța, pe care o vom prezenta într'un număr viitor, icoana celor trei îngeri veniți în casa lui Avraam, care e podoaba micului Muzeu orânduie acum de d. Virgil Drăghiceanu la Sinaia. E vrednică să stea lângă operele așa de fragede și de zimbitoare ale marelui iconar rus Andrei Rublev.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu se deosebește prin tendința de a introduce pe lângă liniile sobre ale trecutului elemente de împodobire care vin din Orient, dar unele dintre dânsle au o origine apuseană, supt influența Veneției.

Inscripția de la Măxineni, din zilele lui Matei Basarab, pusă pe un loc de poposire cu oștile muntene, inscripție care, după

Mă la oaste, am tăbăratu prea malul Siretului, ci amu văzutū Dumnii Mă cestū locū bunū și tare, și era o beserecă mică de nuiale și lipită cu lutū. Dici cu vrere lui Dumnezeu și cu ajutorulu sfântului hramū amū făcut acestă beserecă de pișălătră, să fie Dumnii Mele pomenă. Și au fostu ispravnicu și multu ostenitoru și îndemnătoru jupănū Radulu Vel Cap., fiindu fostu depre aceia multu nevoitoru cu seama la isprăvitul erei Enachii, și al doile isprav. Lupu Vor. (?).

Inscripția de la Măxineni.

dărâmare a bisericii în fruntea căreia stătea, se află azi la Muzeul din Sinaia, n'are numai o importanță istorică, de altfel cunoscută printr'o întâie publicare, tot de către mine, în *Studii și documente*, și pe care o dăm din nou aici :

† Acestă sfântă și dumnezeiască beserecă ci iaste hramul al Nașterii lui Sti. Ioanū Crăstitelū, făcutu-o-amū eu, robulū lui Dumnezeu, Io Mateiu Basaraba Voevod i gjda Ilina ; mergādu Dumnii

(In jurul stemei :)

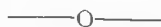
† Cu mila lui Dumnezeu creștenu Matei Basarab Voevod i gpdn vāsue zemle oglovlahiscoe, grobu pečat.

Inscripția însăși, cu *mă* în loc de *mea*, cu *уgroу-лауискоу* și mai ales cu absolut neobișnuitul *гробъ печат*, arată pe un străin, un ne-Român și neinițiat în lucrurile românești, venit din Moldova.

Aceasta explică liniile ascuțite ale cadrului, care nu-și află părechea în asemenea lucrări de la noi. Tot așa figurile evangheliștilor din cele patru colțuri, atât de energic săpați în piatra aspră. Frumosul încunjur al stemei e după o datină arhaică, și e cu totul nouă prezența celor doi îngeri supt

coroană binecuvântând vulturul, de care se prinde soarele, al cărui sens n'a fost înțeles de săpător. Acești îngeri se află, cum se poate vedea din albumul meu *Portretele Domnilor români*, de-a dreapta și de-a stânga portretelor de la Călușu ale lui Mihai Viteazul și Petru Cercel.

Din București, trecând pe lângă ruinele fabricii de postav a lui Alexandru Ipsilanti, anume însemnată pe una din hărțile lui Rigas, se ajunge la Afumați, unde lângă biserica reparată și împodobită cu fierării sculptate și cu geamlăcuri de fostul pro-

insă de la un părete la celalt, are în jurul ușii de intrare o bogată ornamentație, în care se cuprinde inscripția, pe care a tipărit-o și d. Virgil Drăghiceanu, în chiar acest „Buletin“. Iată-i cuprinsul, cu îngrijire stilisat de Stolnic, care, „prețios“ în voca-

Fig — 1. Biserica din Afumați: ușa de intrare.

prietar, baronul Dumba, se văd înseși curțile atât de învățatului boier Constantin Stolnicul Cantacuzino, autorul încercării îndrăznețe a unei Istorii a tuturor Românilor.

Biserica, solid clădită, cu ferești sculptate, fiecare cu alte podoabe, care-și corespund

bulariul său, a introdus și neologismul, unic, după grecește, de *trisi-postata* pentru Sfânta Treime:

„† Cu voia și ajutorul priasfintei uniia și trisi-postatei Troițe, în slava și lauda de Dumnezeu Născătoarei pururea Feoare

Marii această sfântă și dumnezeiască bisea-
rică Costandin Catacuzinò b[i]v V[e]l Stol.
den temelie o au rădicatū, o au făcutū și
o au infrumusețatū întru pomenirea de
veač a părinților, moșilor și strămo-
șilor săi și a lui și a totū rodulū lui și a

înaintașele soției lui, ale căror rămășițe au
fost astrucate tot acolo.

„Aici zac oasele jupăneasii Mariicăi, a
fii-său, lui Toderașco, a fie-sa Despei, a
nepote-si Mariei și a strenepoților săi lor-
dache i llinca, cocon și cocoană fiind ai

Fig. 2. — Inscripție pe mormântul familiei lui Constantin Stolnicul.

neamului lui la anulū de la Zidire Lumii
7204 și de la Spăsenia ei 1696.“

Pe piatra mormântală de alături se în-
seamnă numele fiicei și fiilor, morți înainte
de vreme și neînsemnați în *Genealogia
Cantacuzinilor*, ai Stolnicului, adăugindu-se

acelui singur jupan Costandin Cantacuzinò
biv Vel Stol. la anul de la Hs. Domnul și
spasitoriul 1703, msf. Mai 9¹.“

¹ Pe unele cărți: 1) Μνηστήρι, κήρις, τῶν δοῦλον σου Ἰωαν. Παχῆ καὶ τὴν δοῦλην σου Μαρία, 1809, Μαιου 8, Βουχαρέστι. 2) S'au făcut cu osărdia și cheltuiala zmeritului episcop al Argeșului, Iosif, 1739. 3) Δέησις τοῦ ταπεινοῦ Μητροπολίτου Ἱεραπόλεως Μαξιμου Μαρῆ, τοῦ Κρητός, 1747.

Palatul lui Constantin Cantacuzino e o mare clădire pe pivniță, la care se ajunge pe o scară laterală. Străbătut de ferești

cuințile venețiene cu care eruditul boier era deprins din vremea studiilor sale la Veneția și Padova. În pivnița larg boltită,

Fig. 5. — Fereastă a bisericii din Afumați
(armătura de fier e modernă).

mari pentru acel timp, el are o împărțire, la intrare, este și un paraclis: de-asupra în mari camere, luminoase, în jurul unui ușii de intrare se mai văd urmele unei hall central, alcătuire care amintește lo- bune zugrăveli.

Fig. 4. — Casele lui Constantin Stolnicul Cantacuzino la Afumați.

Fig. 5. — Parachisul din Afumați al lui Constantin Stolnicul Cantacuzino.

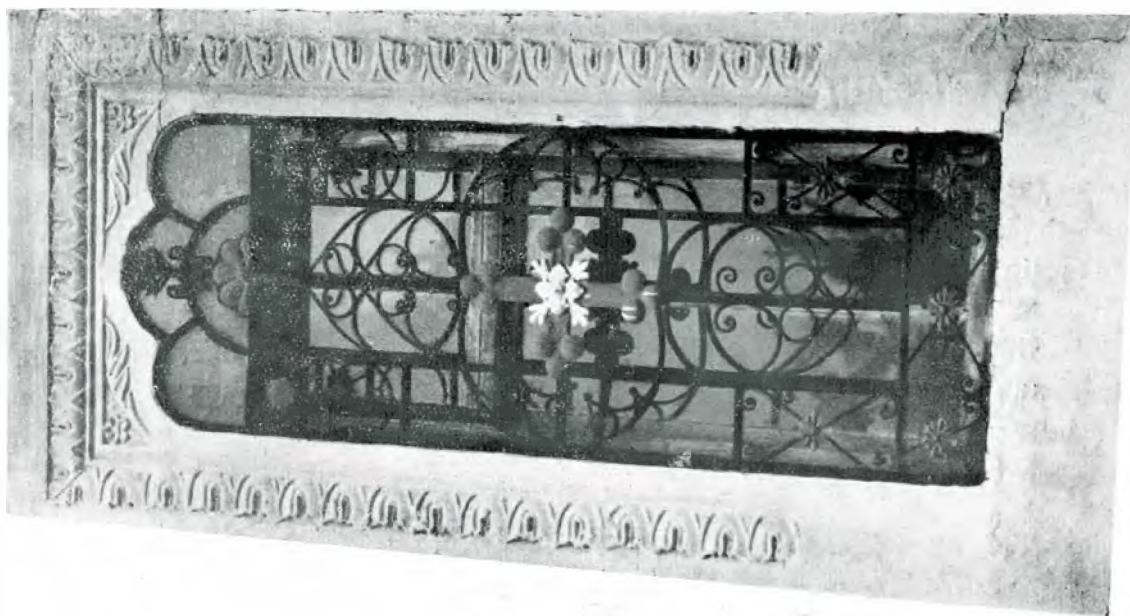

Fig. 6 — Altă fereastră de la Afumați

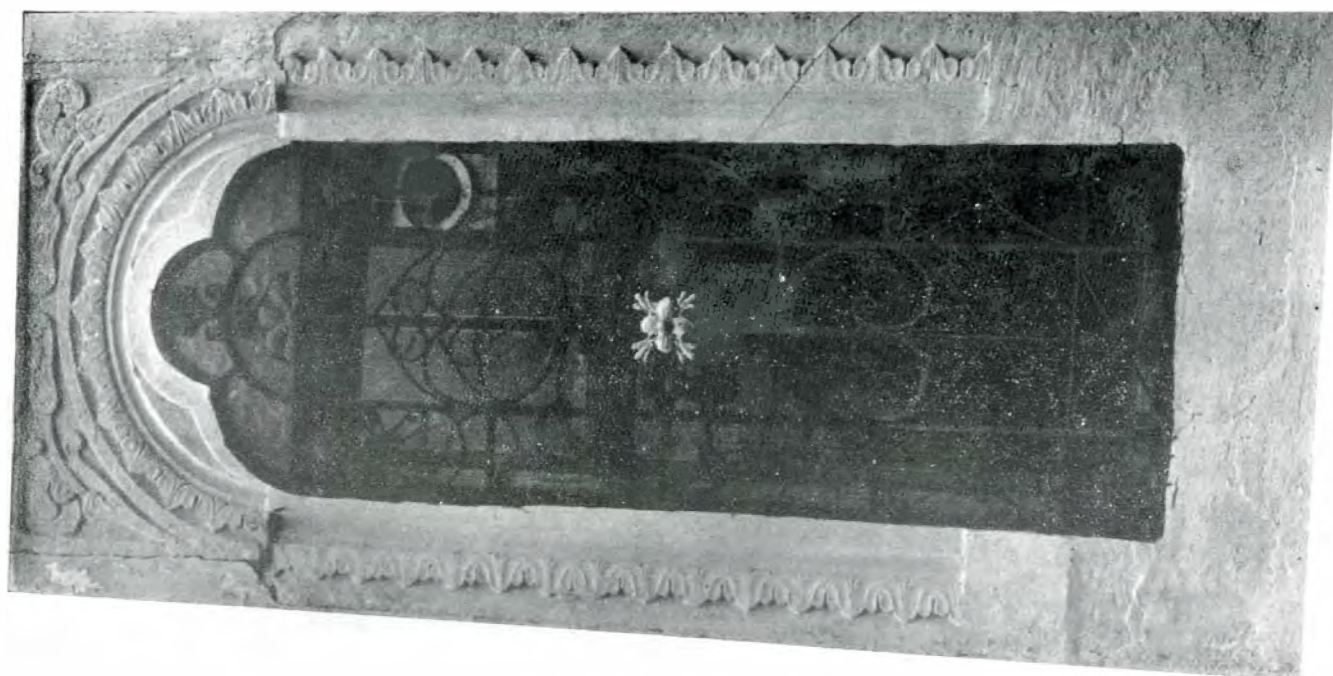

Fig. 7. — Altă fereastră de la Afumați.

Ecaterina, Doamna, cu un rost așa de important în istoria secolului al XVI-lea muntean, soție și adesea de sigur sfătuitoare a lui Alexandru-Vodă Mircea († 1577), mama lui Mihnea Turcul, în minoritatea lungă a căruia a funcționat ca regentă — durerea de a-l vedea părăsindu-și legea

tea unei surori de Doamnă care merge la biserică Frâncilor, n'a putut să nu dăruiască lui Dumnezeu, în amintirea stăpânirii ei și a neamului ei, au lăcaș de închinare¹.

Pe când Alexandru însuși, al cărui morământ l-am presintat aici de curând², a lăsat Bucureștilor bisericuța de pe deal de-

Fig. 1. — Biserica din Slătioara.

i-a fost scutită prin moarte—, această Levantină ortodoxă, foarte evlavioasă, care nu voia să primească în țara unde „se schimbă Domnii” pe sora ei după mamă, Mărioara Adorno Vallarga de la Veneția, apoi de la Murano, pentru că nu se poate să se înfățișeze unei lumi credincioase privesc-

asupra Dâmboviței, unde era să fie mai târziu palanca lui Sinan-Pașa și expiatoarea fundației a nepotului său de fiu, Radu Mihnea, „Radu-Vodă”, ea și-a ales un

¹ V. „Memoriile Academiei Române” seria veche, XVIII,

² 1929, fasc. 62, p. 161.

loc dosit prin văile Vâlcii și acolo, la Slătioara, a înălțat o modestă ctitorie, care, într-o formă schimbată, dar de sigur pe vechile temelii, s'a păstrat și până azi.

Mi-o semnală d. Virgil Drăghiceanu, care crede că din zidirea primitivă n'a rămas nimic. Proporțiile sprintene se potrivesc însă cu acea a doua jumătate a veacului al XVI-lea care ni-a dat frumuseța de la eleganta Cobia, căreia i se recu-

e, cum o spune inscripția, Doamna lui Matei Basarab, Elina. Deci, la aproape o sută de ani de la întemeiere, a fost de nevoie refacerea sau o reparație, și soția cucernică a mărinimosului Domn s'a îndurat de pomnirea înaintașei ei pe tronul Țerii-Românești.

La cele două chipuri e aceeași înfățișare, cea ce se înțelege mai ușor, — dar între cele două feluri de îmbrăcăminte, e o

Fig. 2. — Portretele ctitorești.

noaște astăzi și de arhitecți toată însemnătatea în dezvoltarea artei românești din Muntenia. Nu e fără folos să se observe cu luare aminte și aspectul acestei biserici în tabloul ctitorilor. Asămănarea cu Cobia, tip caracteristic al acestor clădiri, îmi pare evidentă.

Vechea pictură a dispărut. Dar în acest tablou al ctitorilor e ceva care de sigur vine de la aceia.

Două femei încoronate țin lăcașul. Una

potrivire desăvârșită care desiluzionează pe cine caută figura Levantinei și costumul epocii. Această îmbrăcăminte uniformă nu e cea din epoca fanariotă sau o închipuire modernă, cum se întâmplă în atâtea alte înlocuiri. În veacul al XVII-lea, pe vremea Elinei, așa se îmbrăcau soțiile Domnilor.

Cu aceste rezerve, în bisericuța Ecaterinei, așa cum e astăzi, sânt elemente care aparțin vechii noastre arte.

BISERICA DIN POPEȘTI-VLAȘCA

DE G. D. FLORESCU ȘI G. GR. CANTACUZINO.

Pisania bisericii:

† ACEASTĂ SFÂNTĂ ȘI DUMNEZEIASCĂ BISERICĂ ZIDITU-SE-AU DEN TEMELIE PÂNĂ SE AU ISBRĂNIT DE TOTŪ DE ROBUL LUI DUMNEZEU JUPAN CÂRSTEA VEL VISTIAR ÎNTRU CINSTEA ȘI LAUDA SFINTII ȘI NEDESPĂRTIȚII TROIȚĂ ÎN ZILELE PREA-LUMINATULUI DOMN IO COSTANDIN BĂSĂRABĂ VOEVOD, MESIȚA SEPTEMVRIE 1 DNI, LEAT 7197 (=1688).

Pentru biserica din Popești-Vlașca se pot afla informațiuni și în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, anul 1911, pp. 115-118 și p. 149; și anul 1912, p. 47.

Interiorul bisericii:

În interiorul bisericii, se află, îndată în dreapta și stânga, cei doi Voevozi Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu cu soțiile lor, iar pe zidul din dreapta neamul ctitorilor biserice (v. mai departe explicația).

Pe un mormânt din biserică:

„† SUPT ACEASTA PIAȚĂ ODIHNESCU
„OASELE ALE ROBUL LUI DUMNEZEU CÂRSTEA BIV VEL VISTIAR POPESCU ȘI / ALE
„JUPĂNIASII DUMNEALUI ILINCA, CARE DUPĂ
„ORÂNDUIALA / CEA DUMNEZEIASCĂ DATU-
„ȘI-AU DATORIA CEA DESĂVARȘITĂ ÎN
„ZILELE PREA-LUMINATULUI / DOMN IO CON-
„STANDIN BRÂNCOVEANU / BASARABĂ VOE-
„VODĂ, ÎNTÂMLÂNDU-SE ¹ / LA CURSUL
„ANILOR 7211, LUNA GHENA / RIE 12 ZILE,
„SEMNÂNDU-SE CA SĂ FIE / ÎNTRU POMENI-
„REA, ÎNTÂMLÂNDU-SĂ ² *ИВАН* ³ / JUPĂ-
„NEASA DUMNEALUI *ИЛИНА* ⁴ / LA CURSUL
„ANILOR 7212, GHEN[ARIE]!”

¹ Iată cum este inscripția slavonă a acestui cuvânt: *ИВАН*.

Cândva am celit insumi această inscripție, resolvând cele trei cuvinte dubioase; dar pentru moment nu-mi regăsesc copiile de la Popești. — *N. I.*

² Și aici iată inscripția: *ИВАН*.

³ Inscripție ilisibilă. — A muri? (*N. I.*)

⁴ De asemenea.

Această piatră este pusă pe mormântul lui Cârstea biv Vel Vistier Popescul, ctitorul bisericii din sat, fiul lui Ghidul, care moare la 1703, și al soției sale Ilina, născută Pepano, moartă peste un an, la 1704.

Fig. 1.

Pe altă piatră mormântală:

La stânga o piatră de mormânt pe care sânt sculptate câteva rânduri în versuri, în slove latinești.

În josul inscripției, care a suferit din cauza tocirii pietrei, se mai pot citi numele și data (aceasta foarte ștearsă) ale persoanei, și anume:

„Serdarul Petrache“ (nume de familie completamente șters), iar dedesubt data de 23 Octombrie 1844 (?).

Icoanele vechi din biserica din Popești-Vlașca:

1. a) Dumineca Floriilor, b) Botezul lui Isus (pe lemn).

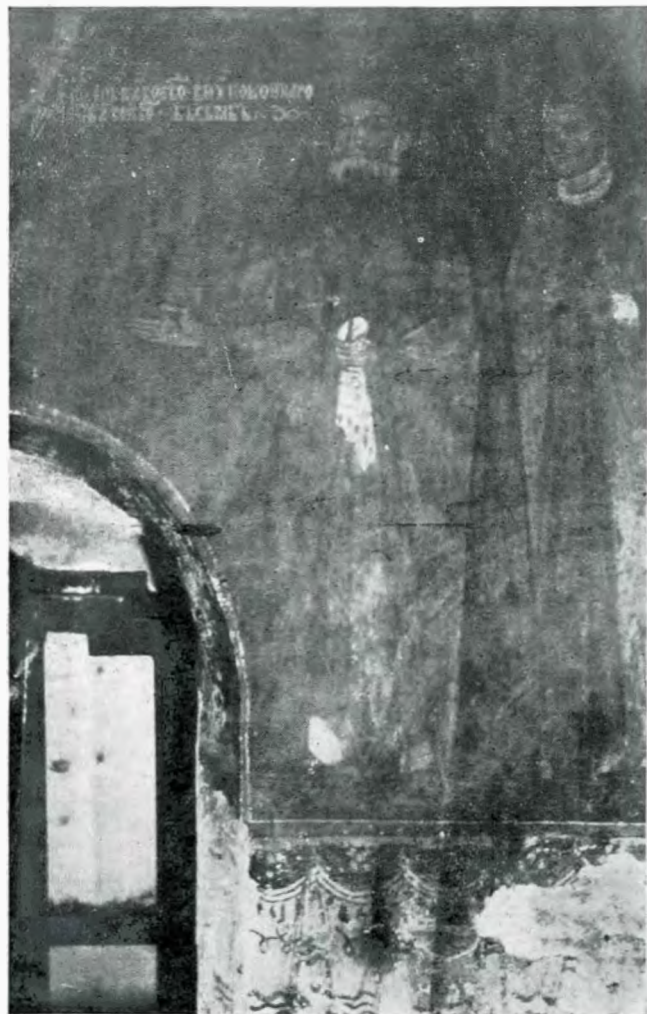

Fig. 2.

2. a) Înălțarea cinstitei cruci, b) Sf. Andrei însoțit de Sf. Mina și Sf. Dumitru (pe fier).

3. a) Împărații Constantin și Elena, b) Sfinții Apostoli Pavel și Petru (pe fier).

4. a) Sf. Visarion însoțit de Sf. Spiridon și Sf. Haralambie, b) Sf. Sava cu Sf. Antonie și Nicolae.

5. a) Pogorârea Sf. Duh, b) Învierea (pe lemn).

6. a) Sf. Voevozi (Sf. Mihail și Sf. Gavril), b) Sfinții Ioachim și Ana (pe fier).

7. a) Sf. Trei Erarhi (Vasile, Grigore și Ioan, b) Sf. Atanasie, însoțit de Sfinții Sofronie și Chiril (pe fier).

8. a) Sf. Ecaterina și Sf. Ștefan, b) Proorocul Ilie (pe fier).

9. a) Nașterea Precistei cu Sfinții Ioachim și Ana, b) Adormirea Precistei (pe lemn).

10. a) Dumineca Sfinților, b) Sf. Gheorghe cu Sfinții Teodor și Teodor Tiron (pe fier).

11. a) Nașterea Domnului Isus cu magii, b) în brațele Sf. Simion (pe lemn).

12. a) Tăierea capului Sf. Ioan, b) Nașterea Sf. Ioan (pe fier).

13. a) Buna Vestire, b) Intrarea în biserică (pe lemn).

14. Sf. Haralamb, icoană mare.

15. Sf. Dimitrie și Gheorghe, icoană mare.

16. Scenă a Sf. Ilie, icoană mare.

Personagiile zugrăvite:

Pe un zid:

1. Șerban Cantacuzino, cu soția sa.

Inscripția de-asupra și la stânga figurii Voevodului: † ІУ ШЕРБАН ВОЕВОД ВНСК ПОКОННАГО ШЕРБАН КОНВОД ВЗСХРАБЪ.

2. O Doamnă.

Voevodul poartă în mâna dreaptă o năframă cu dantele la vârf.

Pe altul:

3. Costandin Brâncoveanu Vod. cu soția sa Mariia¹.

Inscripția de de-asupra, în dreptul figurii Voevodului, este următoarea, foarte ceteață:

„Io Costandin Brâncoveanu Băsărabă Voivod i gospođa Mariia“:

Voevodul poartă și el, însă în mâna dreaptă, o năframă, tot cu dantele.

Pe altul:

5. 6. 7. Trei jupăne, privind spre dreapta. Caftane lungi roșii. Numele lor: Iliana, Pârva, Neacșa.

8. Ghidul: Poartă barbă albă, îmbrăcat în caftan de culoare închisă. Privire spre dreapta.

9. Cârstea Vistier. Poartă barbă neagră sau castanie, îmbrăcăminte și privire idem ca precedentul.

10. Iliana Vistiereasa. Poartă maramă pe cap, caftan de culoare închisă. Privire spre stânga.

¹ Era nepoata lui Antonie-Vodă din Popești.

11. Boier sau jupăneasă. Capul complet șters, fără inscripție.

12. Cârstea Log[ofăt]. Personagiu mai mic decât cei șapte de mai sus și părul scurt. S'ar părea că poartă mustăți. Caftan identic ca acela al lui Ghidul și al lui Cârstea Vistierul.

13. Ion. Personagiu mai mic decât precedentul. Imberb, caftan roșu.

14. Drăghici. Personagiu și mai mic decât precedentul. *Idem*.

15-18. Patru copii tineri, nenumiți; privire ca și a lui Drăghici; jumătate din față. Toți pa-

tru au o înălțime mai mică decât a lui Drăghici.

19. Nica. Personagiu masculin tânăr; inscripția puțin mai la dreapta figurii personagiului.

20. Ilină. Tânără; inscripția puțin mai la stânga capului personagiului la care se referă. Personagiul este mai mic decât Nica (19).

21. Panița Maria? S'ar părea că aceasta este inscripția de lângă acest personagiu. Privire la stânga, capul la înălțimea pieptului celor de sus.

22 și 33. Două jupănese tinere, îmbrăcate la fel ca „panița Maria“, dar respectiv mai puțin înalte.

ÎNCĂ O SABIE A LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU.

În „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, XIX, fasc. 49, d. profesor C. Marinescu ni-a descris trei săbii ale lui Constantin Brâncoveanu. De atunci, d. profesor N. Iorga¹ a mai găsit una similară la Muzeul Nordic din Stockholm și subsemnatul una la Zeughaus din Berlin. În „An. Acad. Rom.“, X (1929), d. general Rosetti ni mai arată astfel de săbii, ridicând numărul lor la cifra de treisprezece.

Afară de aceste arme, cunoscute azi, mai trebuie notată totuși încă una, care fu oferită spre vânzare pastorului englez Robert Walsh pe la 1823 sau 1824², și pe care acesta o descrie cu următoarele cuvinte, după ce povestește soarta tragică a Voevodului Constantin Brâncoveanu:

„Mi s'a adus spre vânzare o sabie care a fost

a Voevodului și care avea pe lamă următoarea inscripție în litere de aur:

† ΘΕΟΤΟΚΕ ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΚΕΠΕ ΦΡΟΥΡΙ,
ΦΥΛΑΤΤΕ ΑΠΟ ΠΑΝΤΩΝ ΕΧΤΡΩΝ ΤΩΝ ΕΥΕ-
ΒΕΣΤΑΤΩ ΕΝΔΟΣΟΤΑΤΩ ΚΑΙ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΩ
ΑΥΘΕΝΤΙ ΙΩΑΝΟΥ ΙΩΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑ-
ΣΑΡΑ[ΜΗΑ]Ν ΒΟΥΒΩΔΑ †,

sau:

„Născătoare de Dumnezeu stăpână, priveghiază, străjuiește, păzește de toți dușmanii pe prea-evlaviosul, prea-gloriosul și prea-strălucitul Domn Ioan, Ioan (*sic*) Constantin Basaraba Voevod“.

Ar fi interesant de știut unde se află azi această armă. Din text pare a ieși că Walsh n'a cumpărat-o. Nici nu spune dacă sabia i-a fost propusă la București sau la Constantinopol.

CONSTANTIN I. KARADJA.

MĂNĂSTIREA SNAGOV.

Pisanie zugrăvită relevantă de d. I. Mihail supt pisanian din 1815.

БѢЗЪ ИМѢ УЩА И С[Ѣ] ПОСПЕШЕНІЕМЪ СНА И СВЪРХ-
ШЕНІЕМЪ СТО ДУХА АМН[Н]. ГѢ АЗЪ РА[ВЪ] [В]ЛАДКЫ
МОЕГО ІУ ХА ІОАН [ШЕ]Т[Р]С ВОЕВОДЪ БЖЮ МАСТЮ
[ГД]НИКЪ [БЛА]Ж[И]СКОИ ЗЕМАЕ И СРДЦНИМЪ БРАТІ
ЕГО РАДѢА [В]ОЕВОДЪ И ІУ [МН]РЧА ВОЕВОДЪ С[Н]ОВИ
ВЕЛИКИ МНРЧИ ВОЕВОДЪ ВІДѢХОМЪ СЪІ СТКІ И БЖТ-
ВНИКІ ЦРКО [КАКО] ІАС[Т]... УТ ТЕМЕЛІЕ СЪЗІДАН
УТ ГЕПРА ПОКОИНАГО ІУ Б[АСА]РАБА ВОЕ[ВОД]...
ІОАННА СЪ БЖІЕ РАЧЕНЪ ВЪЖЕЛѢХО И БЛГОЛѢ ПІСАНИЕ...
БЖЮ ВѢЧНОМЪ ПОМИНАНИЕ РАД ДУШЕ УЩА ІОАН
ВЕЛИКА МНРЧА ВОЕВОДИ, ВѢЧНА ЕМУСЪ ПАМЕТЪ, ВЛѢТ
/ЗОВЪ, МЕСЦА СЕП. ДІ. ДН. ІВАНЪ ПОСТЕЛНИКЪ.

(În numele Tatălui și cu ajutorul Fiului și să-

vârșitul Sfântului Duh, amin. Iată eu robul stăpânului meu Is. Hs. Io Petre Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Țerii-Românești, și cu din inimă frații lui: Io Radu Voevod și Io Mircea Voevod văzurăm această sfântă și dumnezeiască biserică precum este... din temelii zidită de Domnul răposatul Io Basarab Voevod..., [Mitropolitului] Anania însă din îndemnare dumnezeiască dorirăm și binevoirăm de zugrăvirăm... spre veșnică pomenire pentru sufletele tatălui nostru marele Mircea Voevod. Veșnica lui amintire. Anul 7072 (1563), luna lui Septemvrie în 14. Ivan Postelnic.)

SECRETARUL POLON AL LUI MATEI BASARAB.

Pe ur fragment de piatră de mormânt la Bărrăția din Târgoviște:

¹ Cf. N. Iorga, *Portrete și Lucruri domnești nou descoperite*, „An. Acad. Rom.“, IX (1928-9), p. 222.

² Cf. Rev. R. Walsh, *Narrative of a Journey from Constantinople to England*, London 1828, p. 239.

....ARZAVSKII E ANTIQUA..... POIANA SERE-
NNI.... GENEROSA AC NOBILISSIMA M.... REGIS
POLONIE... SECRETARII IIROTV ILUSTRISIMI
PRINCIPI VALACIAE MATEI BASARABAE INTIMI
[SECRE]TARI CONIVNX LEGITIMA INTEMPESTIVE
E[TA]TIS EXTRA PATRIA MINISTRA I DVCTA
(*sic*)... VIRG. DRĂGHICEANU.

UN FIU AL LUI GRIGORAȘCU GHICA-VODĂ ÎNMORMÂNTAT LA BISERICA MIHAI-VODĂ DIN BUCUREȘTI¹.

¹ Potrivit unor vechi și triste obiceiuri, d. Stoica Nicolaescu a publicat în ziarul „Universul”, no. 269, din 6 Octombrie 1931, inscripția de mai sus, usând de aceleași procedee de mult cunoscute, după ce inscripția fusese cetită și trimeasă, așa cum era firesc, la „Bulet. Com. Mon. Istorice”, de subsemnatul. — V. B.

¹ Precum se vede, este fiul lui Grigorașcu Ghica-Vodă, care domnește între 1660-64, și al Doamnei sale Maria, din familia Sturza (N. Iorga, *Istoria Românilor*, p. 278).

² V. *Buletinul Com. Mon. Ist.*, fasc. 62, 1929, pp. 149-156.

³ *Ibid.*, p. 133.

La biserica Mihai-Vodă din Capitală Comisiunea Monumentelor Istorice a început lucrări de restaurare, pe care le conduce d. arhitect Em. Costescu.

Cu acest prilej s'a găsit în pavimentul pronaosului, supț fereastra de Miazăzi, mormântul unui fiu al lui Grigore Ghica, anume Ioan¹, mort la 1664 (v. figura alăturată).

Inscripția pietrei mormântale este următoarea :

Suptu această infrumusețată piatră odihnește robul lui Dumnezeu Io Ioan Voevod, sân prea-milostivului Domn Io Glegorie Ghica Voevod și al Măriei Sale Doamnei Maria (?) Doamna ...scă și sfârșindu-se de] pre această lume... în mănăstirea ce se chiamă Mihai-Vodă, hramul Sf. Nicolae, ot Hs. leat 1664, mșța Ghenarie, dne 18. (De la Hristos leat 1664, luna Ianuar în 18 zile.)

V. BRĂTULESCU.

DE LA VODIȚA: O NOUĂ ÎNSCRIPȚIE LATINĂ

În săpăturile făcute de d. Virgil Drăghiceanu la Vodița, unde d-sa a descoperit fundațiile bisericilor lui Nicodim și lui Litovoiu-Vodă², a ieșit de atunci la iveală, printre cărămizile romane întrebuițate la aceste construcții, una cu stampila: DRPDIE (De Re Publica Dierna)³.

Revăzând acest însemnat monument la 18 April, am găsit în preajma temeliilor, în colțul sud-estic, o altă cărămidă, cu stampila: COHICRE (Cohors I Cretum). Cărămida, de mari dimensiuni, cu lipsa marginilor din dreapta și de jos, și spartă în două bucăți, are dimensiunile 0,51/0,39/0,06. Cartușul inscripțiunii este de 0,15/0,04, înălțimea literelor de 0,03, afară de litera **O** care are 0,015.

Două fragmente de cărămizi cu stampila aceleiași cohorte s'au găsit de noi

la castrul Drobeta¹, alte trei la același castru de Gr. Tocilescu, iar altul de Aschbach, la 1858, în dărâmurile picioarelor podului lui Traian². Singura stampilă întreagă a acestei cohorte este cea găsită acum la Vodița.

Cohorta I Cretană a lucrat la construcția po-

dului lui Traian³ și probabil și la alte fortificații pe linia Drobeta (Turnul-Severin), Dierna (Orșova), la mijlocul căreia, în extremitatea vestică a Ostrovului Banului din fața Satului Gura Văii, se află un castel roman.

AL. BĂRCĂCILĂ.

CU PRIVIRE LA BISERICA DOMNEASCĂ DIN CURTEA-DE-ARGEȘ

1.

Arhitectura bisericii și o inscripție.

D. G. Sterian, arhitect, ni comunică o fotografie a bisericii de prin 1870, din care se vede că contrafortul actual, care astupă ușa ce dă în naosul bisericii pe latura de Sud, nu exista la acea epocă. El este făcut, deci, după această dată.

Țot d-sa ni comunică și copia unei inscripții nedescifrabile aflate supt consola stângă a marelui arc din frontonul de supt turlă, pe latura de Sud, pe care o redăm aici (v. figura alăturată).

2.

Moaștele Sfintei Filofteia.

Cu prilejul congresului de arheologie din Belgrad, d-l Ivanov, profesor la Universitatea din Sofia, mi-a comunicat că s'a găsit un manuscris al unui elev al Patriarhului Eftimie, din secolul al XV-lea, care, citând operele acestui patriarh, vorbește și de viața Sfintei Filofteia, „care se află în Valahia“.

Deci, cum am afirmat în „Curtea-de-Argheș“, Sfânta Filofteia din Biserica Domnească din Argeș este aceea a cărei biografie a făcut-o patriarhul Eftimie, fiind transportați în veacul al XIV-lea de la Târnova la Argeș.

VIRG. DRĂGHICEANU.

¹ V. în *Dacia*, III, în curs de imprimare, „Le Castellum Drubeta“ (Al. Bărcăcilă).

² V. Gr. Tocilescu, *Monumente Epigr. și Sculpt.*, pp. 347-8.

³ V. Paribeni, *Optimus Princeps*, I, p. 232.

BISERICA DIN PIUA PETREI.

1. Pe un *Penticostariu* din București, 7276:

Această sfântă și dumnezească carte este a Alecsandri, soția lui Andrei sin Andrei ciuodar ot Șocarici; 1834, April 20.

Și am scris eu, popa Gheorghe ot Șocarici.

Piatra cu inscripție grecească din biserica de la Piua Petrei (fig. 1).

Cel ce merge la biserică cu inima necurată în sabie de foc se taie, iprociu; eu, preotul Gheorghe.

2. Pe o *Evanghelie* din București, 1775:

Să știi că această sfântă și dumnezească iva-ghilei (*sic*) este a părintelui popa Vlădila și, răposându Sfinți Sa, au rămasu la moși Gheorghe, frate-său.

Și am scris eu, popa Tudorache, cu o mână de țărănă, și cine va citi mă va pomeni, și Domnul să-l pomenească. 833, Dechemvrie 2.

Popa Tudorache ot Cora (*sic*: Oras? Oraș?).

Popa Vlădila ot Ploa Petre, 1826.

3. Pe un *Apostol* din 17...:

Unu ocnicu merse la dascălul și zise: dascăle, ce voi face eu a nu peri? Iar dascălul zise: Fătu meu băte, de mă vei asculta pre mine, du-te și sapă rădăcina învățaturii; 1810, Mai 30. N. logft.

...dumnezeescu Apostol a lui popii Dedul, și l-am cumpărat; cine s'o socoti să-l fure să fii afurisit de trei sute otprezece (*sic*) oteți de la Nechie și sătăn.... cale Arie, lui Ghiazi.

Popa Dedul, Anca prizvitera.

1769. Să știe că acestu sfântu Apostolu esti al popii Radului, și l-au apucat de la popa Ivcu (*sic*) ot Orăș, și este al sfente beserici ot sat Gur' Ialomite.

Și am scris eu, logofătu Nedelcu ot sat Gur' Ialomite, și am scris ca să știe; leat 1826, Mai 27. Și am scris ca să pome-nească. Și cel ce va ceti mă va pomeni.

4. Pe o *Cazanie* din 17, cu un frumos frontispiciu înfățișând pe Isus:

Această sfântă Cazanie este a popii Radu sin Ioan Cărăoșul. Această. 1810, Mai 29¹.

5. Pomelnic:

Tudorache, Mușatu, Dumitru, Niza, Chir-sina, Păona.

6. Pe o piatră de mormânt din siliștea satului Piua Petrei (cetire de d. Virg. Drăghiceanu):

Întru acest mormânt zac oasele robu lui Dumnezeu Mitului. Cine va citi, să zică: Dumnezeu iarte. Această masă s'au făcut cu toată cheltuiala dumnealui jupanului Stefan și cu jupâneasa dumnealui Anastasia vâ dni Ion Costandin Voevod, mșța Sept. dni 1, vâleat 7218. Meșter Vasile Dascal.

N. IORGA.

¹ La 1847 la Piua Petrei erau locuitori Albu Sâmboteanu și Mihai Lungu.

SCHITUL VALEA-MARE (MUSCEL).

Pisanie: Ridicatu-s'au acest sfânt schit din temeliea lui cum să vede cu hramul Sfântului Ion Bogoslovul și al Sfântului Nicolae în zilele înălțatului Domnului nostru Io Scarlat Ghica Voevod, Nichifor Arhimandrit, Nicodim Arhimandrit, Gligorașcu Ipsilant, Manole Agiu. Care s'au ostenit de au zugrăvit schitul: Daniil ieromonah Bogosloveanul, jupan Caplea, leat 7271 (=1768), iar, în răzmirița Muscalilor arzând Turcii această sfântă biserică, după păciuire s'au șindrilit și s'au pardosit cu lespezi și cu stâlpi de piatră prin toată cheltuiala popii Matei sin Grăjdan Cojocar, ajutând i jupan Nuțu Cojocar, și cu alți mahalagii, în zilele lui Alexandru Ipsilant Voevod, leat 7290 (=1789).

Pe clopot:

Acest clopot iaste a schitului dă piatră fiind spart, l-au făcut din nou Onosifor monah, în zilele, leat 7257 (=1749).

V. BRĂTULESCU.

BISERICA POLCOVNICULUI
IOAN MĂGHERIU

Inscripția frumoasei biserici a Polcovnicului Ioan Măgheriu, așa cum mi-a fost comunicată, în lectura d-lui Ștefan Isac, din Gorj, e următoarea:

„Această sfântă și dumnezeiască biserică iaste zidită din temelie și înfrumusețată cum se vede, în hramul sfântului Ioan Botezătorul și sfântului arhieru Nicolae și sfântului mucenic Gheorghe sutaș, de s'au făcut cu toată cheltuiala și osărdia a dumnealui polcovnicu Ioan Măgheriu și cu soția dumisale Iecaterina, din zilele Domnului nostru Io Grigorie Voivod și cu blagoslovenia Preasfinției Sale părintelui Neofit, iepiscopu Râmnicului, ca să le fie dumnialor și părinților și la tot neamul dumnialor vecinică pomenire; leat 1824.“

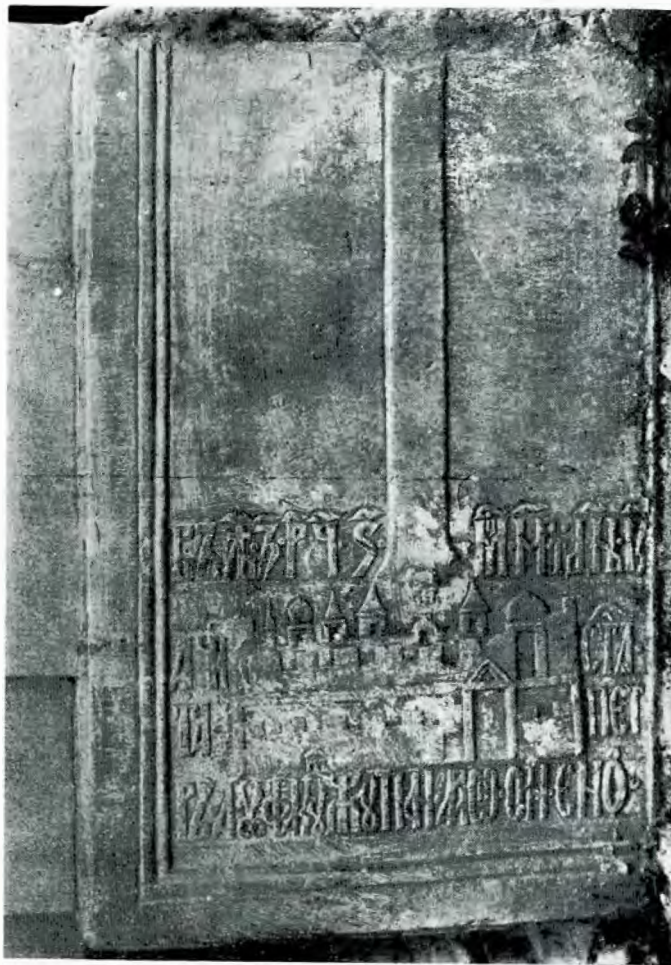
N. IORGA.

BISERICA DIN BORLEȘTI-MUSCEL

Pisanie: Această sfântă și dumnezeiască biserică unde să cinstește hramul Sfântului Nicolae iaste zidită și înfrumusețată în zilele Domnului nostru Io Costandin Racoviță Voevod de jupanului jupan Toma Rătescu biv Vel Șetrar, sin jupan Ianache, pentru a dumnealui și a neamului dumnealui pomenire când au fost cursul anilor 7260, Avg. 15 (=1751).

BISERICA DIN LEORDENI

Pisanie: Această sfântă biserică, unde cinstește Sfânta Adormire Născătoare[i] de Dumnezeu și pomenirea Sfântului... Visarion, acum în zilele Mării Sale Io Costantin Nicolae Voevod din temelie o au făcut prea-cuviosul egumen al Nucetului, chir Dionisie ieromonahul, înfrumusețind-o cu toată cheltuiala Sfinții Sale și a părinților Sfinții Sale vecinică pomenire, îndreptând cărna pravoslaviei de Dumnezeu trimis chir Neofit Mitropolitul, și s'au săvârșit la Aprilie 15, leat 7253 (=1745).

Piatra cu inscripție grecească din biserica de la Piuța Petrei (fig. 2).

MĂNĂSTIREA MĂRGHENI
(PRAHOVA).

Pe o cruce emailată:

† CRUCE ÎMPODOBITĂ CU CHELTUEALA JUPĂNESEI MARICĂI FATA LUI COSTANDIN CANTACUZINO ȘI SOȚ LUI PANĂ FILIPESCU V. SPAT. ȘI DATĂ LA MĂNĂSTIRE LA MĂRGHENI PENTRU SUFLETUL SĂU 7171 (=1663).

Pe un potir din aceeași epocă:

Монастиръ Маржиниѣни, храмъ архистра.

Pe același: пите ѡт неіе вѣси сен стѣ кръвъ
мѡіа новаго завета за воі зливле...

Pe un disc de aramă.

† ROBU LUI DUMNEZEU NICULA, SAMFIRA,

STROE, VILAE, MATEI, ILINA, NECȘA.

MĂNĂSTIREA SEACA (OLT).

Pe o piatră de mormânt:

прѣстависѣ раба бжіа владѣа жѣпаница жѣпана

Манѣ велика корника, мѣца гѣн., лѣт 715 (=1528).

VIRG. DRĂGHICEANU.

N. IORGA, *Pierres tombales des Saxons de Baia.*

La colonie de Saxons de Transylvanie établie à Baia (Moldavie) avait une église, qui a laissé un certain nombre de pierres dont l'ornementation montre un mélange de traditions occidentales et d'emprunts à la Moldavie même.

N. IORGA, *L'église jaune de Urlați.*

A Urlați, dans la Valachie des collines, une église du XVIIIe siècle contient des fresques d'une bonne époque. Les fondateurs appartiennent à une famille de petits boïars dont est annexée la généalogie.

V. BRĂTULESCU, *Le monastère Valea, district de Muscel, une fondation inconnue du prince Radu Paisius.*

A Valea (Muscel), l'église, qui est du XVIe siècle, contient des inscriptions tombales d'un grand intérêt. Les fresques sont plus récentes, mais d'une bonne époque.

VIRGILE DRĂGHICEANU, *Le tombeau du prince Mircea l'Ancien.*

Le tombeau de Mircea l'Ancien à Cozia vient d'être mis au jour. Il a la forme peu accoutumée d'un cercueil.

N. IORGA, *L'église de Verbila.*

A Verbila (Prahova), l'église du XVIe siècle, refaite deux fois, conserve ses anciennes pierres tombales.

N. IORGA, *La plus ancienne icône moldave, qui cependant n'est pas ancienne.*

L'icône de S. Nicolas, conservée au Musée

Batthyányi d'Alba-Iulia, est bien du commencement du XVIe siècle, comme le montre l'inscription, mais la figure du saint est totalement refaite.

N. IORGA, *L'inscription de Măxineni.*

Dans l'église de Măxineni, détruite, une inscription dédicatrice, de la moitié du XVIIe siècle, conservée au Musée de Sinaia, a un caractère insolite dans le libellé aussi bien que dans la décoration.

N. IORGA, *L'église et le palais d'Afumați (Ilfov).*

A Afumați (Ilfov), se conservent l'église, d'un beau style, et le palais du plus cultivé des boïars valaques à la fin du XVIIe siècle, Constantin Cantacuzène.

N. IORGA, *L'église de la princesse Catherine.*

L'église de Slătioara (Olténie) a été bâtie, à la fin du XVIe siècle, par la princesse Catherine, femme du prince Alexandre.

Notes de G. D. Florescu, G. Gr. Cantacuzène, Virg. Drăghiceanu, Constantin I. Karadja, V. Brătulescu sur l'église de Popești (Vlașca), du XVIIe siècle finissant, sur un sabre du prince Constantin Brâncoveanu, sur une inscription du XVIe siècle trouvée à Snagov, sur le secrétaire polonais du prince de Valachie Mathieu Basarab, sur une inscription antique à Vodița, sur une inscription, indéchiffrable, à l'Église Princières d'Argeș, sur des inscriptions et mentions à Piuș Petrei sur le Danube, sur les églises de Valea-Mare, de l'officier Măgheriu, de Borlești, Leordeni, Mărgineni, Seaca.

SECRETARIATUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

BUCUREȘTI. — STRADA GENERAL BERTHELOT No. 26

Secretar-Director : VIRGILIU N. DRĂGHICEANU

Buletinul se găsește de vânzare la principalele librării din Țară.
Studentii, profesorii și preoții au 45 % reducere, adresându-se Secretariatului.

Fiecare fasciculă apare în două ediții :
Ediția pe hârtie chromo Lei 120. — Ediția pe hârtie velină Lei 90.

La Secretariatul Comisiunii se poate procura Buletinul Comisiunii pe anul 1923, consacrat Curții Domnești din Argeș. Exemplar de lux cu text frances Lei 1.100, fără text frances Lei 1.000. Exemplar pe hârtie velină cu text frances Lei 600, fără text frances Lei 500.

**PREȚUL
L E I 120**

COMISIUNII

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

1 9 3 1

Așezământul tipografic DATINA ROMÂNEASCĂ + Vălenii-de-Munte

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

PREȘEDINTE: N. IORGA

Membri: IOAN ANDRIEȘESCU, PETRU ANTONESCU, GEORGE BALȘ, ALEXANDRU LĂPEDATU,
CONST. MOISIL, PR. NIC. POPESCU, MIHAIL SUȚU, ARTUR VERONA.

Secretar-Director: VIRGILIU N. DRĂGHICEANU.

Arhitect-Șef: N. GHICA-BUDEȘTI.

CUPRINSUL

TEXT:

Pagina

N. IORGA: Trei biserici de sat muntene: Pietroșița, Calvinii și Cremenari.	49
" " Icoanele de la muzeul Sinaii	61
GH. BALȘ: Grinda și arcul	66
VLADIMIR DUMITRESCU: Ceramica pictată eneolitică din Sud-Estul Europei	70
N. IORGA: Încă o piatră de mormânt a lui Matei Basarab (o mărturie a lui Timotei Cipariu)?	78
" " Bisericile din Troțuș.	79
ARHITECT GRIGORE IONESCU: Biserica din Călinești-Prahova	82
VLADIMIR DUMITRESCU: Inscripțiuni preistorice în România?	87
Comunicări de Virg. Drăghiceanu	91
Oficiale	94
Resumat frances	96

ILUSTRĂȚII:

Trei biserici de sat muntene: Pietroșița, Calvinii și Cremenari.

Fig. 1. Biserica din Pietroșița	49
Fig. 2. Pictură de la Pietroșița (pridvor)	50
Fig. 3. Din pictura bisericii de la Pietroșița	51
Fig. 4. Biserica din Calvinii	52
Fig. 5. Calvinii: ușa de intrare, cu inscripția	53
Fig. 6. Calvinii: zidul bisericii cu ornamentațiile și frescele	54
Fig. 7. Calvinii: ctitorii	55
Fig. 8. Calvinii: ctitorii	55
Fig. 9. Calvinii: ușile de la altar	56
Fig. 10. Calvinii: iconostasul	56
Fig. 15. Crucea ctitorilor la Cremenari	57
Fig. 11. Biserica din Cremenari	58
Fig. 12. Cremenari: ctitorii cei mari	58
Fig. 13. Cremenari: ctitorii cei mari din dreapta	59
Fig. 14. Cremenari: ctitorii cei mici	59

Icoanele de la muzeul Sinaii.

Fig. 1. Cei trei ingeri: icoană din Muzeul de la Sinaia	61
Fig. 2. Apostolul din Muzeul de la Sinaia	62
Fig. 3. Icoană cantacuzinească de la Muzeul din Sinaia	63
Fig. 4. Icoană cantacuzinească de la Muzeul din Sinaia	64
Fig. 5. Icoană din Muzeul de la Sinaia	65

Ceramica pictată eneolitică din Sud-Estul Europei.

Fig. 1.	71
Fig. 2.	72
Fig. 3.	73
Fig. 4.	74
Fig. 5.	75
Fig. 6.	76

Bisericile din Troțuș.

Fig. 1. Biserica din Troțuș: ctitorii	79
Fig. 2. Biserica din Troțuș: pictură.	80
Fig. 3. Biserica din Troțuș: pictură.	80

Biserica din Călinești-Prahova.

Fig. 1. Vedere spre Sud-Est	82
Fig. 2. Vedere laterală dinspre Sud	83
Fig. 3. Detaliu din fațadă	83
Fig. 4. Secție transversală	84
Fig. 5. Planul.	84
Fig. 6. Secție longitudinală	85

COMUNICĂRI: Inscripția de la Biserica Domnească din Curtea-de-Argheș.

Fig. 1. Inscripția de la Biserica Domnească	91
---	----

TREI BISERICI DE SAT MUNTENE: PIETROȘIȚA, CALVINI ȘI CREMENARI

DE N. IORGA.

I.

margenea largului și frumosului sat
șița, așezat în Dâmbovița, după scur-

codrilor merei de pe muntele Păduchiosul,
răsare pe o mică înălțime, astăzi îmbulzită

Fig. 1. — Biserica din Pietroșița.

de păstori ardeleni a Moroienilor,
e afla odinioară în mijlocul chiar al

de solide case albe, biserica, marea, puter-
nica biserică a satului vechiu.

Pridvorul, acuma prins în geamlâc, e au rămas câteva frumoase chenare, con-

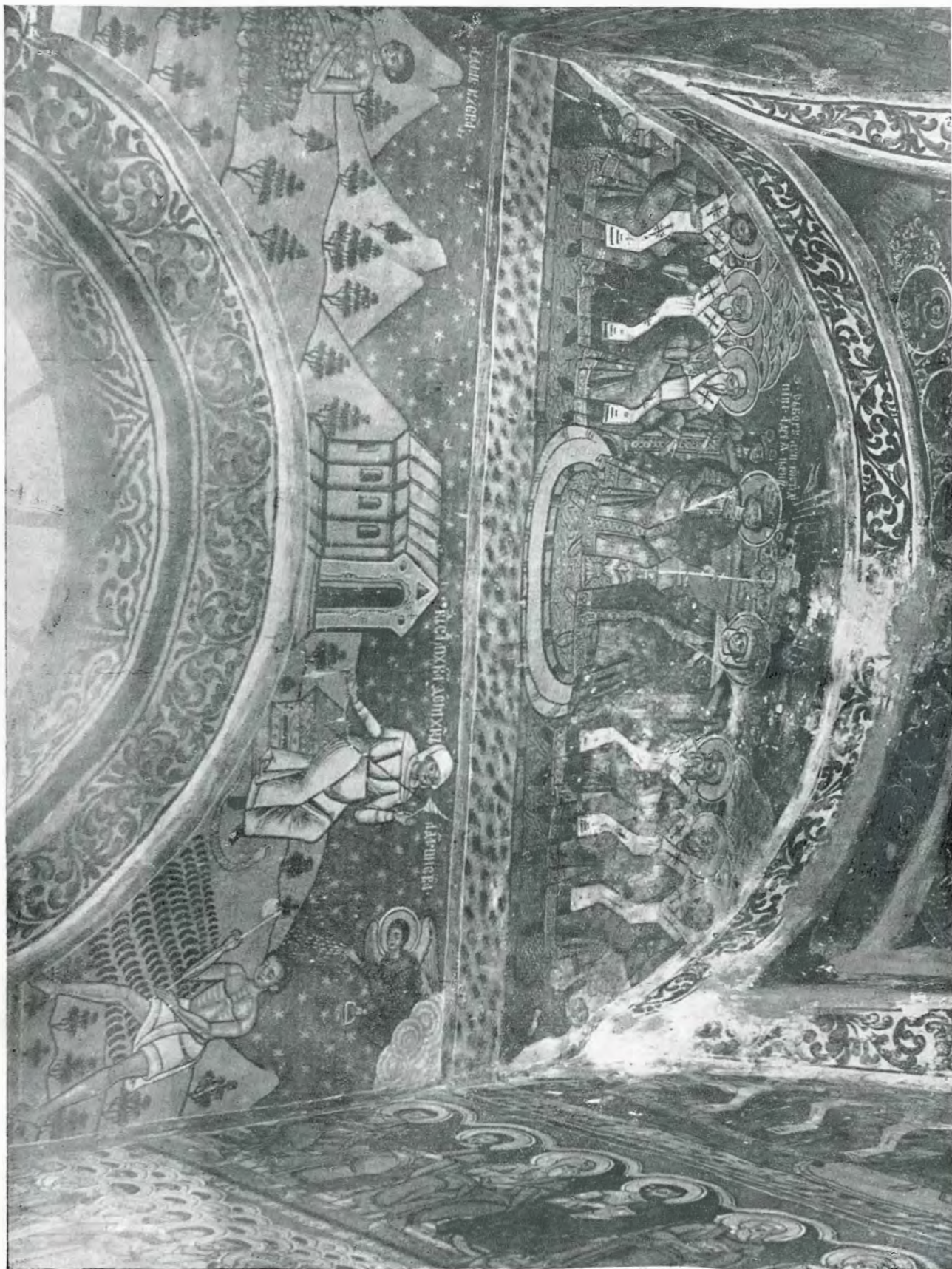

Fig. 2. — Pictură de la Pietroșia (pridvor).

sprijinit pe stâlpi vărgați, de-asupra cărora tinuate și în adâncurile dintre stâlpi, splen-

dida icoană a hramului, două medalioane de sfinți și unele însemnări, în tencuiala

Fig. 3. — Din pictura bisericii de la Pietroșița.

reparațiilor ulterioare, care pomenesc pe mesterul zugrav din Brașov: „Ionu zugravu ot Brașovu” și pe ctitori: „Logofăt Marin Bordea”, „Ioanū logof[ă]tū, snă [Ra]du ot Pietroșița”, „Ioanū logof[ă]tū”. Pe laturi clădirea cu stranele și altarul poligonale are, de-asupra brâului care se coboară puțin, în unghiu, de la pridvor, sus, meda-lioane de o bună pictură și câteva feres-tuici sculptate, iar, jos, niște firide de linie orientală, terminate printr-o succesivă retra-gere în unghiu ascuțit. Fereștile, mărite, nu și-au păstrat cadrele de piatră.

Fig. 4. — Biserica din Calvini.

Turnurile cele două au profiluri deosebit de armonioase, împodobite, sus, cu sprincene de cărămizi ieșite pe muche.

Pictura din pridvor are pe alocuri ca-racterul rural, ca acolo unde, pe când un Adam suptirel îmbrăcat lucrează la ogoare ca în Dâmbovița noastră, Eva, supt ins-cripția: „Cândū s'au apucat de muncă Adamū și Eva”, lucrează, împodobită ca orice femeie din sat, la furca ei. Înăuntru, unele scene din viața lui Isus sânt remar-cabile.

Inscripția, de o foarte frumoasă linie, între chenare săpate, zice :

„† Cu vrearea Tatălui și cu ajutoriul Fiului și cu indemnarea Sfântului Duh făcuto-s'au această sf[ă]ntă și d[um]nezeiască biserică, ce iaste hram[ul] Adormiri Născătoarei de Dumnezeu și al Prepadoamnei Paraschevii, carea s'au făcut din temelie până în sfârșit după cum se vede, în-podobită și cu zugrăvit, în zilele prea-lumina-tului Domn Ion Alexandru Scarlat Ghica Vvodū, fiindū Mitropolitū a toată Ungrovlah[ia] chiriu chirū Grigorie, prin osteneala și toată cheltuiala dumnealui Negoită sin Șarban Fusea, cupeș ot T[ă]lrgoviște, i a dumnealui Radu văt. za plaiu lalomit[il], sin Bordea Vătășescu ot Petroșița, ca să-i fie de pomenire dumnealorū și părinților; și s'au începutū la leat 1765, lunie 7 dni, și s'au săvârșitū la anii de la Hs. 1767, iarū de la Adamū 7275, Octom. 10 zile, fiindū oste-nitorū și Marinū brat văt.”.

Cum se vede, e o ctitorie de boie-rinași în dregătorii ca acești Vătășești, de neam de vatafi de plaiu, din gene-rație în generație, și cu ajutorul de căpetenie al unui negustor, dintr-o familie apoi boierită, acel Negoită al lui Șerban Fusea din Târgoviște, care pe aici își va fi făcut rostul lui de „cupeș” în Ardeal.

II.

Pe valea Băștelor, într-o regiune cu caracter unitar și arhaic, care înseamnă *una din marile dungi de vechiu des-călecat de la munte* alături de Chioajde, de Câmpulunguri și de alte asemenea prelingerii, se ridică, la Ruseni, cea ce ar însemna Rutenii, Rușii (cf. Rufenii pe cari-i pomeneste o biserică din marginea Iașului), în satul Calvini, al cărui nume nu pare a fi așa de vechiu și a cărui explicație, încă negăsită, nu poate să aibă nimic a face cu o osebite religioasă, una din cele mai frumoase biserici de sat datorite moșne-nilor în tot cuprinsul Țerii-Românești.

Așezată pe un deal care domină cursul șivoaielor, între vechi livezi, ea se semna-lează de departe prin cele două frumoase turnulețe, rămase cu totul întregi, prin pu-ternicul turn din mijloc: de aproape ea ui-mește prin strălucirea covorului de fresce, de un minunat folklore artistic, care o încunjură.

Inscripția, frumos săpată, are acest cu-prins :

„Cu voia Tatălui și indemnarea Fiului și cu ajutoriul Sfântului Duh rădicatū-s'au acest sfânt

lăcaș intru lauda și cinstita prăznuire a Sfântului Arhiereu, celū din Mira, Nicolae făcătorul de minuni, pă vremea prea-înălțatei Imperatrii a doilla Ecaterini Alesevna și alū moștenitoriului ei marele cneaz Pavel Petrovici, păstorind norod Preasfinția Sa Mitropolit a toată Ungrovlahiia chirio chir Grigore și in eparhie păzitor Sfinția Sa episcop alū Buzăului chiriu chir Cosma, iar de zugrăvit s'au săvrășitū in zilele înălțatului Domnū Io Alexandru Ipsilantū Voevodū, prinū osteneala și toată cheltuiala dumnealui panū Tudorū Sesianulū, vātaful de plaiu, și s'au ziditū din temelie precum să vede, s'au săvrășitū in luna lui Maiu 9, leat 1775.“

Câteva însemnări întregesc povestea acestui lăcaș, înjghebat pe vremea când era la noi o stăpânire care se putea crede veșnică. Una, pe o carte de slujbă, arată că odinioară a fost, în pădure, un schit de lemn, până ce Săsenii (de fapt Susenii) s'au învrednicit a înălța solida zidire de cărămidă care stă până astăzi neatinsă, în construcție ca și în împodobirea artistică.

Vātaful de plaiu nu era în ctitoria sa altceva decât exponentul întregului grup sătesc, de vechi locuitori ai țerii, pe care, între Secuieni, altă vārcă de coborâre de spre Apus, și între Buzoienii propriu-zisi, ai văii înseși a Buzăului, îl represinta în fața lui de evlavie și de frumuseță.

Astfel un protopop Mihai Săseanul a cumpărat cărțile de slujbă, precum se scria în „ciururile de hârtie“, de care pomenește această însemnare, stricată așa de mult pe alături, de pe un *Octoih* de la 1742 :

„S'au cumpărat de răposat strămoș protopop Mihaiū Săseanū pă numele acestui sat Bășceni-dă-jos, la schit[ul] Sfinții Îngeri, pe care i-au fostū începutū dă dă —, tatal protopopului, și au sfârșit protopopu, și le-au cumpăratū și tote cărțile: Ofoicū, Mineiu, Evangheliei, Triodū, Penticostarū, Apostolū, și apoi pă acea biserică dă lemnū o au mutat-o vātafulū Tudorū inū Miluiți, și au făcutū această dă zidū cu cheltuiala dinū totu venit[ul] aceștii moșii; n'au datū niciunū frate nimicū, nici potropop[ul] Dragomirū, nici po-

tropop[ul] Mihalcea inū optu ani, și au fostū cosindu și fānețele totu inu cheltuială, apoi s'apucatū și fi-său vātafū Șarbanū dă i-au făcutū curtea dă zidū și iar ținea totū venit[ul], cu Șătrarū Dumitrașcu, și apoi s'au inpotrivitū d'o-datā vātaf[ul] Anghela[chi] cu potropop[ul] și i-au stricatū planulū, și i-au rămasū chiliile

Fig. 5. — Calvini: ușa de intrare, cu inscripția.

nefăcute, și au fostū unii, și Radu Mălaiu Mare, cu vātafu Tudoru, la biserică, și au fostū dăruitū și moșia sa biserică, darū au muritū, n'au trăitū a săvrăși.

La 1742 s'au cumpăratū acestū Ofoicū dă po-

tropopu Mihaiu Săseanu, strămoș, cum și Mineiu și tote cărțile, că scria înă ċucurile dă hărtii, și acum, la leatū 845, s'au legatū dă Ioniță Zahariia otū Păltinișū cu cheltuiala și plata Postc. Șarbanu Bășcean[u] și este cumpărată la 1742.

Șarbanū Bășceanu.“

De asemenea pe un *Antologhion* din secolul al XVIII-lea, care poartă și această notiță : „Pisat (*sic*) azi Dugomir iv. (*sic*), Noem. 25, 1776“, același legător din Păltineni, care lămurește că a venit trecător de la Bădeni în Ialomița, arată că de la Mihai protopopul Săseanu vin toate cărțile :

rochiile femeilor, căciulița femeii având și ea un caracter deosebit.

III.

Tocmai în fundul văii Topologului, printr'o pădure, suind până în vârful unei înălțimi al cărei con se vede de departe, se desfășură pe coastă, în fața corodelor de munți ale Argeșului și ale șirului de hotar, satul Cremenarilor.

Vechi moșneni, cu despreț față de clăcașii strecurați printre dâșii, acești pod-

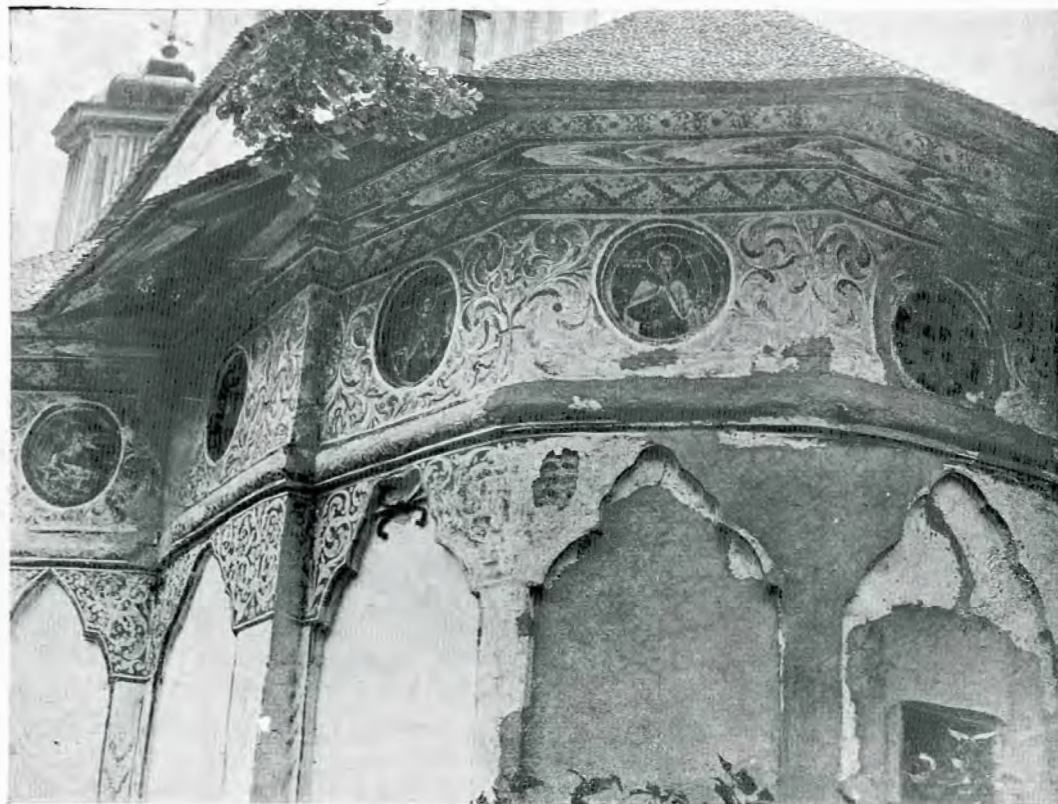

Fig. 6. — Calvini : zidul bisericii cu ornamentațiile și frescele.

„S'au legat acest Mineiu, 1845, Fevruarie 11, de Ioniță Zahariia, ce acum șade în Păltineni, și este flăcău, și, curând se mută dă acolo, că este ot Bădeni sud Ialomița, din Tărgoviște mai în sus, în sud Dămbovița, cu cheltuiala, plata Postelnicului Șarban Bășteanu, dă este astăzi dă....

Mineiu, cum și Ofoicu, cumpărat dă protopop Mihaiu Săseanu¹.“

Pe păreți sânt zugrăviți „jup. Tudor vătaful za plaiu Suseanu“, cu fiul Bănică și fiul Dima, iar, de cealaltă parte, soția lui Ancuța; cu fetele Maria și Ancuța. Costumele sânt de tot interesul, mai ales

goreni, urmași ai unor oameni cari se țineau culegând, din valea tăiată de ape, cremenea, au o poveste pe care, după câteva hărtii ce mi-au ajuns în mână, am schițat-o în „Memoriile Academiei Române“. Pe locul unde odinioară fusese schitul de lemn al unui călugăraș Ilarion, tot dintre dâșii, ei au ridicat la 1828 o

¹ Pe un Molitvenic tipărit de Gheorghe tipografulse mai cetește: „Această carte este a lui pope Gheorghe ot Obeleștei (*sic*) Noi, și cine să va ispiți ca să o fure să fi blagoștevit de toții sfinții cei mari și de Sfântu Spiridon; și am scris eu, Gheorghe ot Obeleștii, 1830, Ine 8“.

foarte frumoasă zidire de cărămidă, pe care o strică numai ridiculul turn de tinichea

colorate, a unor fluturi de tencuială, de cel mai bun efect. Și fereștile, păstrate cu încadrarea lor de piatră dintru început, au pe dânsle linia îndrăzneată, șerpuitoare, pe care am întâlnit-o și la o olărie contemporană, de un vesel capriciu.

Pictura e foarte bună. Meșterul din Teișani, pe care ni-l va vădi inscripția, dată și în acel memoriu, a găsit în presintarea vieții lui Isus note de o viaie originalitate populară; în șirul meda-lionelor din bolți separația se face prin niște roate înflorite ca ale florii soarelui de pe aceste meleaguri, — iarăși, și aici, un motiv de folklore. Sânt foarte expresive chipurile ctitorilor: popa Neacșu, având lângă el pe cei doi copilași cu cărțile deschise în mână, ca să-i vădească școlari, tinerelul vătaf Nicolae, fiul ceașului Radu, lângă care so-ția, Joița, în veșminte cu îngrijire pictate, având, cu broboada

Fig. 7. — Calvini: ctitorii.

bortilită, pe care l-a iscodit un preot de dăunăzi ca să nu se ingreuie păreții, ușor crăpați de vreme.

Tipul bisericii se deosebește de acelea din valea Topologului, cum îl arată cutare bisericuță aproape contemporană, din Drăgan, cu pridvorul în care arcurile se apleacă spre a se susține unul pe altul — inovație unică — și două șiruri de firide, unul rotund sus, altul pătrat jos, împodobesc laturile. Aici frumosul pridvor cu doi stâlpi zugrăviți și cu pilaștri pătrați la colțuri are, de-asupra icoana hramului, azi aproape ștearsă, între firide asemănătoare și un brâu subliniat dedesupt cu zimți. Pe laturi, de-asupra brâului, în continuare ușor pogorâtă, e singurul rând de firide rotunde.

Dar ceia ce-i dă un caracter de tinereță și cochetărie, în ciuda odioasei barabafte, de de-asupra, care trebuie neapărat înlocuită, e placarea pe brâu și la întâlnirea arcurilor a unor ornamente

Fig. 8. — Calvini: ctitorii.

pe cap și lungul opreg cu dungi, mai mult caracterul țăranesc, ține iubitor mâna pe capul fetei lor; cealaltă femeie, însăși

„erița“ părintelui, Stanca, în același port, apoi postelnicul Dumitru, care apare de cealaltă latură, cuprinzând cu mâna un alt copil cu cartea în mână, viitor preot al

satului, și, Ion Sălișteanu, de aceeași în-

Fig. 9. — Calvin: ușile de la altar.

Fig. 10. — Calvin: iconostasul.

Fig. 15. — Crucea ctitorilor la Cremenari.

fățișare și îmbrăcăminte, iar, găvozdiți jos, la stânga, supt un șir de fețe sfințite, doi umili ajutători țerani, el în mantie oltească, ea în costum de țară, de muncă, Preda Sălișteanul și soția lui.

Tradiția de pictură e veche. O arată și frumoasa icoană din catapeteasmă a Maicii Domnului și două altele, dintre care o icoană de hram a Precistei și o Bună Vestire, în care, în fața arhanghelului cu fața de țeran brun, înveșmântat în pestrițe haine de ostaș, Fecioara, în haină ștearsă, sură-verzie, de o linie așa de îndrăzneată în si-

Și tot așa de bine, talentul, păstrat până azi, al crucilor de cimitir: unele, acum fără

Fig. 11. — Biserica din Cremenari

Fig. 12. — Cremenari: cliitorii cei mari.

guranța ei, are o gingașă înfățișare de fereală înspăimântată¹.

¹ Azi la Muzeul din Vălenii-de-Munte.

coloare, stilisând cu aceeași precizie, neîntâlnită aiurea, chipuri de sfinți, stelute și cruciște, inscripții — cea reprodusă de noi e chiar pe mormântul harnicului preot Neacșu, cum o dovedește însemnarea, ușor scrijelată: „Niacșu ereu, Stanca erita“ (apoi... „arce, Rarus Ra“ (*sic*) —, ori altele pe ale căror linii e sămănată toată gama colorilor vesele și care, de departe, par un roi de fluturi oprit asupra vegetației sălbatice de-asupra mormintelor.

Inscripția are acest cuprins:

„† Aastă sf[ă]ntă și d[u]mnezăiască bisărică, unde să prăznuiască hramul Întrării în bisărică a Maici Preasfintei de D[u]mnezău Născătoare și pururea Feçoară Mariia și al Sf. ierarh Nicolae, care bisărică mai dinainte au fost făcută de lemn de robul lui Dumnezău Ilarion ermo[n]h, moș popi Neacșului, iară acum, la leatul 1826, în zilele prea-luminatului D[o]mn[ui] Io Grigorie Dimitrie Ghica Voevod, cu blagos[lo]venia Priasfinții Sale iubitorulu de Dumnezău episcop chir Grigorie Argeșeu din răvnă dumnezăiască îndemnătu-s'au Sfinția Sa părintele popa Niacșu duhovnicu i postelnicul Dumitru

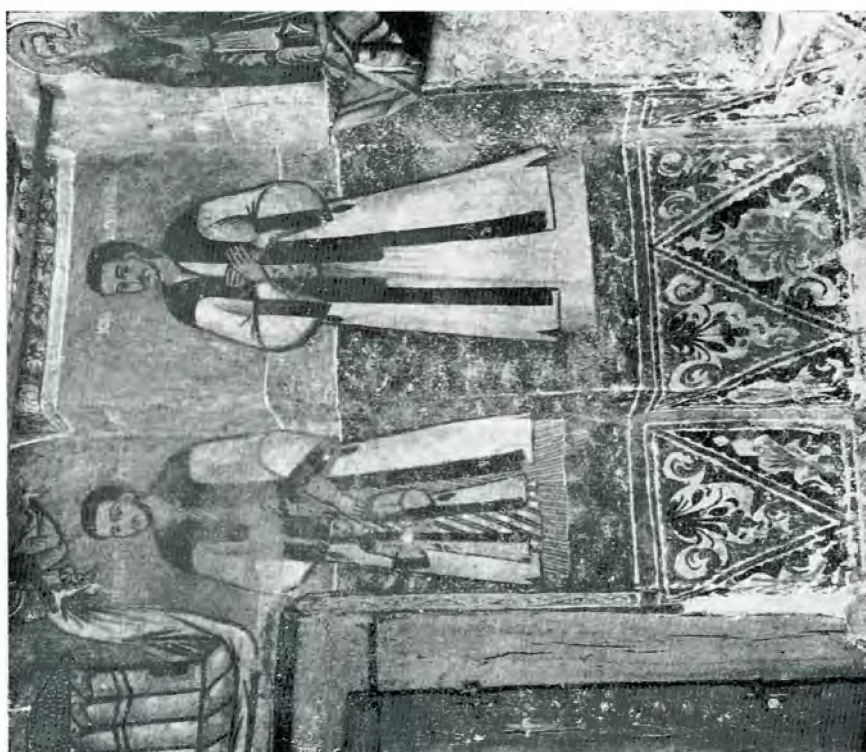

Fig. 13. — Cremenari: clitorii cei mari din dreapta.

Fig. 14. — Cremenari: clitorii cei mici.

Galičanu i vātaf Nicolae i Ioanū Săliștanu de o au rădicat din temelie de piatră, in frumusețindu-o cu zugrăviala și cu toată podoaba ei după cum ū să veade, ca să fie pomeniți în veaci; însă cu cheltuiala și osirdiia dumnealorū și cu alū altora ajutorū cari aiča nu s'au scrisū, ci hāi va serie D[u]mnezău în cartia vieții, și s'au pusū această sf[ă]nt[ă] bisărică cu temelia pe pământulū popei Neacșulū deosăbitū dinū celū vechi, și s'au să-vārșit la leatulū 1829, în luna lui Octomvrie 20,

în vreme stăpânirii Muscalului, fiind Mitropolitu chirio chirū Grigorie a toată Uglovlahia, ani de la Zidire 7557.

† Ilie zugraf ot Teiuși, Anghelū d[ascāl] ot Dolzăști, zugrav Ilie zugrafu ot Craiova, Ionū zugrafu ot Teiuși.

Pe catapeteasma însăși se cetește numele zugravului: „Ilie zugraf ot Teiuș, leat 7536, Martie 17, 1828“.

Între icoanele Museului Sinaii sânt câteva cu deosebire remarcabile.

Cea mai veche — și de sigur cea mai

frumoasă icoană românească — represintă pe cei trei ingeri veniți la Avram. E fără îndoială din veacul al XVII-lea, din prima

Fig. 1. — Cei trei ingeri: icoană din Museul de la Sinaia.

jumătate. În calitatea și buna orânduire a colorilor, în fineța faldurilor veșmântului, în expresia cu adevărat îngerească a figurilor, sânt însușiri care nu se mai pot regăsi aiurea. Inscripția e slavonă: [ср.] ТРОИЦА, dar literele n'au nimic rusesc. Iar țesătura de pe masă e vădit românească. Un mare pictor a lucrat aici, și va trebui ca opera

De la Mihai Cantacuzino sânt două mari icoane, în luxos cadru de bagă cu ivoriu, represintând pe Mântuitorul între Ioan și Maria și pe Maica Domnului, cu Isus pe brațe, între cei doi Arhangheli. Lucrul e îngrijit, dar de un tipism banal. Pe carte versetele sânt în românește.

Fig. 2. Apostolul din Museul de la Sinaia.

lui, bine reprodusă, să se găsească în toate casele noastre.

Fără aceste mari daruri e încă foarte bună icoana ce înfățișează pe unul din evangheliști. E de pe la sfârșitul aceluiași veac. Rândurile de pe carte sânt în românește.

Tot aici, între manuscriptele păstrate în bibliotecă, este unul ale cărui frontispicii și inițiale, puține, sânt de o rară fineță. Despărțindu-se de tradiția miniaturisticii noastre lineare, se împleticesc frunze și flori sămănate ca pe covoare, cuprinzând în mijlocul lor inițialele mari albe.

Autorul acestei Psaltichii iscălește astfel: „Nicolae Ivanovici, când mă aflam candidat, dascăl și logofăt al satului Comarnic, 1840“. E un ultim document de caligrafie munteană.

Fig. 3. — Icoană cantacuzinească de la Museul din Sinaia.

Fig. 4. — Icoană cantacuzinească la Muzeul din Sinaia.

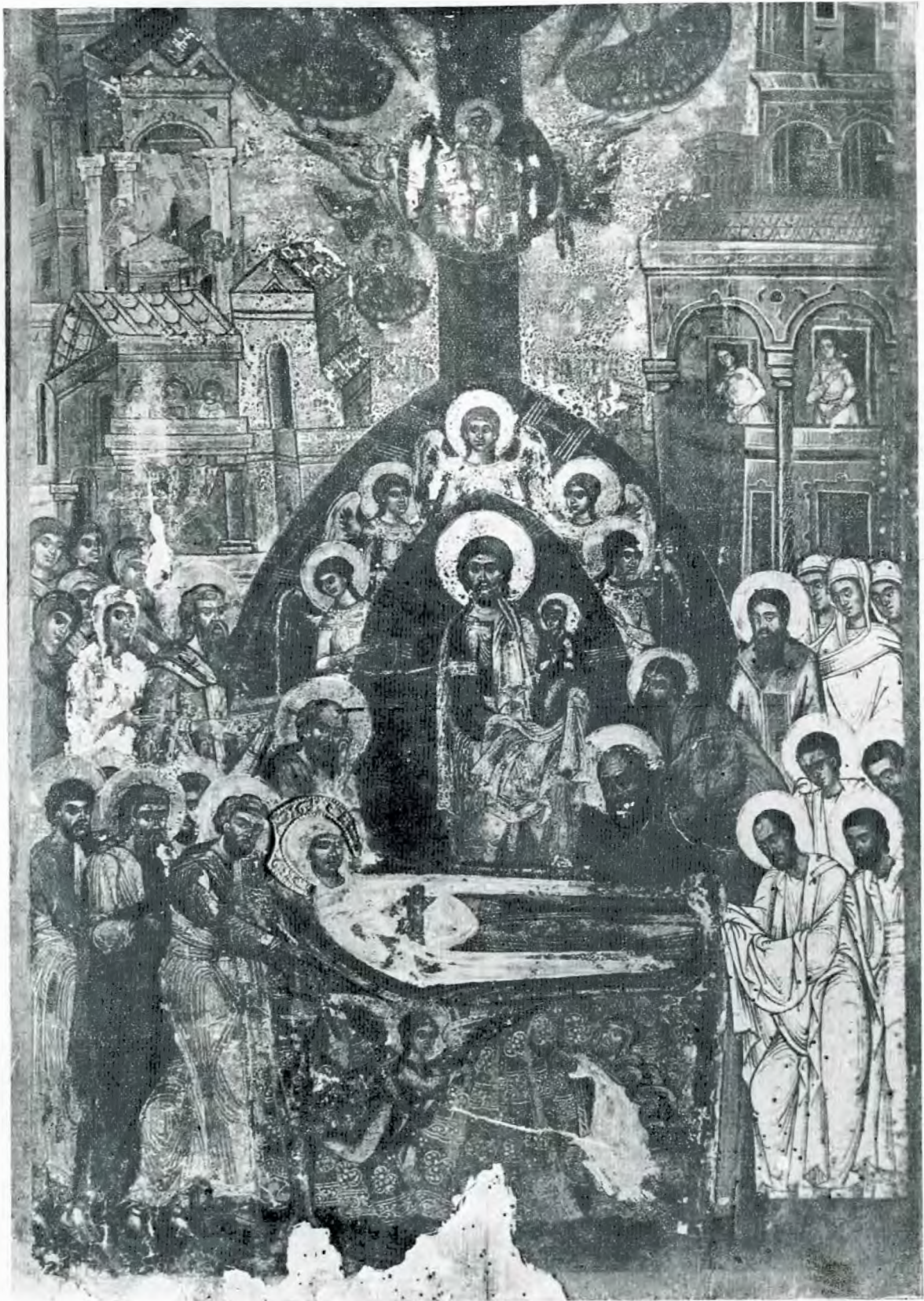

Fig. 5. — Icoană din Museul de la Sinaia.

Într'un recent articol¹ despre unele biserici de lemn din Moldova, d. V. Vătășianu dezvoltă teoria cunoscută prin lucrările d-lui Strzygowski (al cărui elev, de altminterlea, este d. V.), prin care vrea să dovedească faptul că o mare parte din bisericile noastre de piatră moldovenești, în loc de a fi servit ca model bisericilor de lemn pe care le descrie, din contra s'au inspirat de la acestea din urmă. Această teorie a dezvoltat-o d. V. și într'o altă lucrare a d-sale².

Ca, în țările cu păduri, bisericile de lemn să fi precedat pe cele de piatră, este evident foarte plausibil și foarte posibil. Rămâne de știut cum erau construite aceste monumente, care au dispărut de mult, și în ce fel au putut înrâuri pe cele de zid, care li-au urmat.

Iată în resumat modul de a raționa al d-lui V., care este și al profesorului său, d. Strzygowski:

Actualmente vedem biserici de zid și biserici de lemn care au mai multe elemente asemănătoare. Cele de zid sânt mai vechi decât cele de lemn, dar ar fi — zic ei — o greșeală a conchide de aici că acele de lemn au imitat pe cele de zid, căci se poate foarte bine ca acele de lemn azi în ființă să imiteze, printr'o lungă tradiție, alte biserici de lemn, construite la fel ca acele de azi și care erau anterioare celor de piatră și li-au servit de model.

Această presupunere devine la școlarii prof. Strzygowski o convingere.

¹ V. Vătășeanu, in „Inchinare lui N. Iorga“, 1931.

² *Idem.*, *Bolțile moldovenești*, Cluj 1929.

Pare evident a priori că acei cari, în cercetările și în deducțiile lor, se bazează pe ce se vede și ce se poate pipăi se află pe un teren mai solid decât cei cari raționează pe ce presupun că a fost; dar totuși nu e un motiv pentru a nu examina până la ce punct acest fel de a vedea poate aduce la rezultate practice, de natură a atrage după sine o convingere.

Este bine cunoscut că, în multe țeri, monumente de piatră arată în mod neîndoios urme de înrâurire și de imitație din construcții de lemn pe care azi nu le mai cunoaștem.

Care este deci criteriul în acest cas?

Este a cerceta dacă formele constructive pe care le vedem se potrivesc cu natura materialelor întrebuințate. Anume materiale atrag după sine anume forme constructive; într'un sens mai larg deci, trebuie vorbit de o construcție, de o parte, de stâlpi și grinzi, care se potrivesc cu lemnul, cu anume pietre, cu fierul, cu betonul armat, etc., iar, de altă parte, de o construcție cu materiale mai mărunte, cum e zidăria obișnuită de piatră sau cărămidă. Fiecare fel de material va avea unele forme inerente lor. Trebuie să vedem — pentru a întrebuința un mod de a vorbi german, care face imagine —, trebuie să vedem, astfel, dacă o construcție este „gândită în lemn“ sau „gândită în zidărie“.

Când găsim clădiri unde formele constructive nu se potrivesc cu însușirile materialului (nici cu formele cerute de statică), ci cu ale altora, vom bănuî că ne găsim în fața unei imitații a unui gen de

clădire construită în materiale de celălalt fel.

În ceia ce privește lemnul — și mai special având în vedere construcția vechilor biserici de lemn moldovenești —, în ceia ce privește construcția cu bârne orizontale (Blockbau), formele naturale vor fi cele cu linii drepte, adică, în plan, dreptunghiul. Până aici suntem de acord cu școala Strzygowski.

Dar la forme rotunde lemnul nu se potrivește, pe când zidăria se potrivește și cu formele drepte și cu cele rotunde.

Deci, când găsim forme rotunde sau care caută a imita rotundul, atât în plan, cât și în secție, vom crede că construcția de lemn caută a imita un prototip de zidărie. Și astfel este cazul pentru bisericile citate de d. V. afară de două (cea din Tisăuți și cea din Căbești), care au forme inerente lemnului.

D. V. însă este aici de o altă părere. Întâiu, basat pe conservatismul construcțiilor de lemn, crede că și formele rotunde sau apropiindu-se de rotund, poligonale, sânt rămășițe din vremuri vechi. Crede, ca și d. Strzygowski, că forma poligonală a absidelor este natural inherentă lemnului și, când găsește abside poligonale de zidărie, i se pare evident că acestea din urmă au imitat pe cele de lemn.

Conservatismul formelor constructive de lemn nu este un lucru dovedit în sine, de loc; ceia ce este, este conservatismul formelor vieții țărănești, atât ale locuinței, cât și ale costumului și ale obiceiurilor.

Este deci un alt ordin de idei. De aceia putem crede că această casă țărănească, care nu arată decât forme dreptunghiulare în plan, este o foarte veche tradiție și, când vom găsi biserici care au forme de același fel, vom fi în drept să facem tot acea presupunere.

Dar nu cred să existe exemple de casă țărănească cu încăperi poligonale în plan.

Sântem deci în drept a spune că absidele poligonale sânt abside care au căutat

să se apropie de cele circulare, formele circulare ale absidelor fiind consacrate ab antiquo de religia care era acea a țerii.

Este un lucru cunoscut prin multe exemple că misionarii cari aduceau formele religiei noi, sau călugării cari aduceau în alte țeri, chiar creștine, un cuvânt nou, dar și înrăuriri, aduceau cu dânsii și formele fundamentale ale bisericilor.

Istoria arhitecturii religioase din toate țările ni dă nenumărate exemple.

Același lucru, ca pentru plan, îl putem spune și mai mult pentru formele tavanelor, care imită mai mult sau mai puțin bolțile — în mod nelogic —, pe când formele naturale ale lemnului sânt, sau tavane drepte susținute de grinzi, sau, când nu e tavă, formele învelitorilor în două sau mai multe ape, cum le au și casele țărănești.

Concluzia la care ajunge d. V., că bisericile moldovenești pe care le descrie reproduc modelele vechi pe care le-au imitat bisericile de piatră, este cu atât mai stranie, cu cât face abstracție de restul lumii ortodoxe. Această evoluție s'ar fi petrecut în Moldova chiar, fără a ținea samă că tot Orientul — și cel mai vecin, cu care eram în legătură și de unde ni veniau călugări și preoți — era de veacuri plin de biserici de aceleași forme — în trăsături generale — ca ale noastre¹.

Într'un alt articol al d-sale², d. V. a discutat originea arcurilor piezișe ale bisericilor moldovenești, contestând părerea mea că ar fi de o origine primordială iranică și a discutat în general boltirile moldovenești, susținând că ele purced tot din grinzi de lemn, precum a propus-o și d. Strzygowsk. Se scapă din vedere o serie de amănunte sau de rațiuni de a fi ale unei

¹ O dovadă mai mult se poate găsi în derivarea arcaadelor oarbe și a ocnitelor bisericilor moldovenești din cele bizantine și vest-asiatice pe care a făcut-o cu atâta știință și competență d. Puig i Cadafalch în recenta sa lucrare: „La geografía i els orígens del primer art romanic“.

² *Bolțile moldovenești*.

serii de dispoziții care indică „gândirea în zidărie” a construcției.

D. V. ni spune: „în proiecție plană, arcul pieziș și bârna nici nu se pot distinge. Arcul, în general, fiind o bârnă construită cu material de piatră sau cărămidă, care se menține nu grație coesiunii ca bârnă, ci grație presiunii asiselor radiale”.

Orice constructor va fi de sigur mirat de această explicație.

D. V. face o eroare primordială când confundă bârna și arcul — fiindcă pe plan (care e ceva convențional) se înseamnă cu linii la fel —, fără a ținea samă tocmai de efectele acestei deosebiri de forme: rezultatele oblice. De aceia Moldovenii au căutat a reduce diametrul pentru a reduce aceste eforturi și au căutat a echilibra împingerile, lucru inutil cu grinzii care nu dau decât reacțiuni verticale.

Dacă nu vedem diferența principală ce este între grindă și arc sau bolți, dacă socotim că sânt numai două moduri de a soluționa aceeași problemă, două moduri echivalente sau, oarecum, interschimbabile, atunci tot ce arată știința și subtilitatea constructivă a Bizantinilor nu se mai înțelege. De ce au întrebuițat cu atâta artă și știință aceste minunate combinații statice?

Toată această splendidă sfortare și inteligentele soluții date de Bizantini problemei echilibrării împingerilor devin inutile, și tot

astfel ale goticilor, ale căror contraforturi și arcbutanți ar fi fără sens.

Sânt aici: grinda și arcul, două principii fundamentale diferite.

Nu putem judeca o construcție numai după plan, care este, precum am spus-o, un ce convențional, în care aceleași linii înseamnă o grindă într'un cas și un arc într'altul. Trebuie să vedem și secțiunile, și mai cu samă să ni dăm samă cum lucrează puterile ce se nasc. În asemenea materie trebuie raționat obiectiv, constructiv și matematic.

Diferențele principale de funcțiune statică între grindă și arc domină de fapt toată evoluția construcțiilor în decursul veacurilor.

Și, ca să revenim acum la punctul nostru de plecare, adică la bisericile de zid din Moldova, rezultă din studiul structurii lor că prototipurile lor imediate sânt tot monumente de zid. Dacă, în vremuri mai îndepărtate și în țerile lor băștinașe, aceste forme de zid s'au inspirat de alte forme din construcțiile cu grinzii, este o altă chestie. S'o discutăm aici ne-ar duce prea departe.

Teoriile basate pe presupuneri pot fi interesante și atractive, dar nu au decât o valoare relativă. Sânt mai mult jocuri ale spiritului, am putea zice: o metafizică constructivă.

R É S U M É.

Dans un récent article M. Vătășianu, reprenant, au sujet de quelques églises de bois de Moldavie, la théorie du prof. Strzygovski (dont il est l'élève) émet l'idée que les petits monuments qui présentent, avec les églises de pierre plus anciennes, une série de caractères constructifs communs, représentent, par persistance de la tradition, un type plus ancien, plus ancien même que les églises de pierre qu'ils paraissent imiter et qui, au contraire, imitent les églises de bois.

Personne ne nie que, dans les régions de forêts, les plus anciennes églises n'aient très-probablement été de bois. Il s'agit de savoir ce qui peut nous être resté de ces formes primitives.

Chaque matériel exige certaines formes constructives. Le bois, et en général les matériaux qui prennent la forme de poutres, donne des plans en lignes droites; la maçonnerie, les petits matériaux, donnent des plans avec lignes indifféremment droites ou courbes. Voilà le critérium qui

doit nous guider. Quand nous nous trouverons en présence de constructions de bois qui affectent des formes courbes ou tâchent de s'en rapprocher, nous serons en droit, dans presque tous les cas, de nous dire que ces édifices imitent des constructions en maçonnerie.

Ce qui est persistant comme tradition, ce n'est pas les constructions de bois en elles-mêmes, mais la vie paysanne, avec toutes ses manifestations.

Or, justement, la maison paysanne emploie dans ses plans le rectangle et non une forme courbe ou polygonale.

Les églises en bois qui affectent des formes rectangulaires peuvent donc être con-

sidérées comme participant de la vieille tradition du bois, tandis que celles qui ont des absides polygonales et, au lieu de plafonds, des imitations de voûtes et de coupes, devront être considérées comme essayant d'imiter les églises de pierre qui ont les mêmes dispositions. M. V., voyant que, sur un plan, les poutres et les arcs se projettent en lignes pareilles, conclut trop facilement à une identité de fonctions constructives, perdant de vue qu'il y a entre ces deux membres constructifs une différence de principe, basée sur leurs propriétés statiques, différence qui, en somme, domine toute l'évolution de la construction au cours des siècles.

Cercetările și săpăturile arheologice din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și din cele trei decenii ale veacului nostru au dovedit în chip cu totul incontestabil că, între toate civilizațiile preistorice care au strălucit în mileniiile III și II înainte de Christos pe teritoriul Europei, una dintre cele mai însemnate este de sigur civilizația eneolitică a ceramicii pictate din ținuturile Sud-Estului nostru european.

În acest fel, însemnătatea acestei forme de manifestare a eternei dorințe omenești întru realizarea frumosului, formează singură o serioasă justificare a preocupărilor noastre în legătură cu ceramica pictată. Dar, pe lângă aceasta, civilizația ceramicii pictate, în diferitele ei aspecte, se suprapune aproape perfect unității geografice desemnate de obicei prin termenul de Europa Sud-Estică, și astfel presintă un deosebit interes pentru un cercetător din țara noastră.

Dar cu aceasta nu am lămurit încă și conținutul subiectului pe care urmează să-l tratăm mai departe. Căci de fapt titlul acestor note vorbește despre ceramica pictată eneolitică, și în aceste câteva cuvinte de introducere am amintit de două ori despre civilizația eneolitică a ceramicii pictate. Nu este vorba cât de puțin de o încercare de subtilitate, încercare care n'ar avea aici niciun rost. Aceste două noțiuni nu au însă același conținut. Cea de-a doua — adică civilizația eneolitică a ceramicii pictate — o cuprinde pe cea d'întăiu: adică ceramica pictată eneolitică. Aspectele unei civilizații — chiar atunci când e vorba de epocile preistorice și de puținele forme ale manifestărilor umane pe care necruțătoarea scurgere a veacurilor și a mileniilor ni le-a mai lăsat — sunt multiple. Și ele n'ar putea fi nici măcar indicate în aceste câteva pagini. De altfel cine este familiarizat cât de puțin cu studiile de preistorie știe că, pentru epocile neo și eneolitică ale civilizațiilor preistorice din Europa, ceramica

formează — în studiul acestor civilizații — capitolul cel mai bogat, mai variat și în același timp mai însemnat pentru posibilitățile de concluzii. Numai plastica poate rivaliza de multe ori în importanță cu ceramica, prin variația la infinit a motivelor principale tradiționale și prin sugestiile pe care le trezește, în legătură cu problema de capitală însemnătate a întrepătrunderii diferitelor civilizații și a influențelor care pornesc uneori dintr-o singură direcție, dar care alteori se încrucișează, pornind în același timp din direcții opuse.

Dar nu e locul aci să insist prea mult asupra acestor lucruri. Ceia ce trebuie să ne intereseze este prin urmare ceramica pictată, care, formând elementul predominant cantitativ și preponderent calitativ, a dat numele său întregii civilizații eneolitice din care face parte. Acest fenomen este de altfel logic, de oare ce 'pentru o epocă așa de îndepărtată, în care nu avem posibilitatea să atribuim o anumită civilizație unui anumit popor, singurul criteriu pe care-l putem adopta este să denumim civilizația respectivă după elementul component cel mai de samă.

Iată deci lămurite două puncte: 1° de ce ne ocupăm numai despre ceramica pictată și nu cu întreaga civilizație preistorică din care ea face parte; și 2° pentru ce aceasta din urmă este numită civilizația ceramicii pictate.

* * *

Un vechiu și frumos obicei cere ca — vorbind despre opera înaintașilor —, să nu uităm să li amintim, la locul cuvenit, și numele lor. Dar nu voi expune pe larg cercetările și săpăturile arheologice din aproximativ ultimii optzeci de ani, cari au dus la rezultatele din care se poate scoate o expunere ca cea de față, și ca atare nu voi aminti decât în treacăt pe diferiții cercetători, uneori modești, dar conștienți diletanți, alteori adevărate somități științifice.

O privire aruncată pe harta arheologică a Europei Sud-Răsăritene, ar evidenția de la început

¹ Idei și note dintr-o conferință ținută la Institutul Sud-Est-European, în luna Maiu 1930.

care sunt centrele de răspândire ale ceramicii pictate în aceste ținuturi.

Trei sânt aceste centre de înflorire ale ceramicii pictate: Unul în regiunea extremă de Nord-Est a Sud-Estului Europei, acoperind aproape în întregime Moldova, Bucovina, Galiția răsăriteană, jumătatea de Nord a Basarabiei și o bună parte din Ucraina; în afară de aceasta, ca o prelungire spre Sud și Vest a acestui grup, s'a constatat că în Transilvania există o enclavă, în județul Trei Scaune, iar în Muntenia ceramica pictată poate fi urmărită, mergând de la Nord spre Sud-Vest, până în județul Buzău. Al doilea grup, a cărui limită extremă, cunoscută din cercetările de până acum, nu se ridică mai la Nord de București, și care prin urmare nu se învecinează direct cu cel de la Nord, cuprinde toată valea inferioară a Dunării, de la Olt în spre Răsărit, toată Bulgaria de Nord și ajunge chiar până la Sud de Balcani, în valea Tonsus, unde de altfel au fost făcute primele cercetări mai

Fig. 1.

amănunțite în cadrul acestui al doilea grup. În sfârșit cel de-al treilea centru se află în regiunea centrală a Greciei actuale, în Tesalia, între munții Olimp și Othus. Din punct de vedere al suprafețelor teritoriale de dezvoltare, acesta este cel mai redus dintre toate. Celelalte două sânt aproximativ egale, de și, într-o oarecare măsură, grupul nordic pare mai întins.

În acest fel am determinat pe hartă regiunile din Europa Sud-Estică aparținând — în epoca de aramă — creatorilor ceramicii pictate. Pentru o mai bună înțelegere și pentru simplificare, grupul nordic va fi numit în cursul expunerii noastre grupul moldovo-ucrainian, sau — cu un singur cuvânt — grupul moldovean; pe cel central îl vom numi balcano-danubian, iar pe cel de-al treilea grupul tesalic. Din această situație pe hartă a ceramicii și civilizației respective care ne interesează acum, reiese clar că o bună parte din ceea ce numim noi Europa Sud-Estică a fost terenul de viațuire al ceramicii pictate. Numai extrema sud-estică și extrema sud-vestică, adică

actuala Turcie europeană și Peloponesul Greciei, precum și aproape întreaga regiune ilirică a Peninsulei Balcanice, au fost în afară de sfera de expansiune a populațiilor preistorice care ni-au lăsat ca moștenire ceramica pictată.

Vom trece dar în revistă rând pe rând aspectele ceramicii pictate din toate aceste trei grupe, începând cu cel nordic. Trebuie de altfel să precisăm că atât din punct de vedere strict științific, cât și din punct de vedere al preocupărilor științifice naționale-românești, grupul nordic, moldovo-ucrainian, este incontestabil cel mai însemnat, cel puțin după părerea mea.

* * *

Primele cercetări în raza de răspândire a acestui grup s'au făcut în Ucraina, în ultimele decenii ale secolului trecut, și anume la Sud de orașul Chiev, pe malurile Niprului și — ceva mai spre Apus — pe cele ale Bugului. Amintesc în treacăt numele profesorului Chwojka, de care sunt legate începuturile cercetărilor științifice în legătură cu civilizația ceramicii pictate. Principalul centru al descoperirilor a fost localitatea Tripolje, de la care această civilizație preistorică și-a luat chiar numele, fiind cunoscută multă vreme sub denumirea de civilizația sau cultura Tripolje. În acest centru și în regiunile învecinate s'au găsit nenumărate resturi ale acestei civilizații; dintre acestea ca de obicei cele mai concludente și mai variate au fost resturile ceramice, urmate și în ordinea numerică și în ordinea importanței de rămășițel plastice. Dar, după cum am spus, rămânem numai la ceramică. Examinarea atentă a acesteia a dus la împărțirea ei în trei categorii: Cea d'întăiu cuprinde ceramica total lipsită de pictură, având aproape exclusiv ornamente excisate și incisate; ornamentele în relief sânt însă foarte puține și destul de comune. A doua categorie cuprinde ceramica ale cărei ornamente sânt pictate cu o singură culoare — de obicei brună sau neagră-violetă — pe fondul uneori mat și alte ori în prealabil lustruit. În sfârșit cea de-a treia categorie este formată din vase ale căror ornamente sânt pictate în mai multe culori — de cele mai multe ori trei, și anume: roșu, negru-violet și alb-gălbui.

Întâmplarea a făcut însă că în toate cercetările și săpăturile arheologice din Ucraina aceste trei categorii de ceramică s'au găsit fie izolate, una câte una, fie, din potrivă, amestecate în așa fel, încât nimeni nu-și putea da sama în ce chip s'au succedat cronologic aceste trei categorii,

fiindcă posibilitatea unei totale contemporaneități trebuie de la început exclusă, avându-se în vedere remarcabilele deosebiri dintre ele.

Luându-se drept criteriu faptul că în cele mai multe dintre stațiunile cu ceramică pictată trichromă s'a găsit și ceramică ornamentată cu incisii și excisii, s'a ajuns la concluzia că aceste două categorii trebuie privite drept contemporane. Pe de altă parte, pornindu-se de la faptul că în câteva din aceste stațiuni se găsiseră topoare de aramă, pe când în stațiunile cu ceramică pictată monochromă cercetătorii n'au găsit niciodată metal, ci numai unelte de piatră și de alte materiale, s'a tras concluzia că stațiunile cu ceramică pictată într-o singură culoare ar fi mai vechi decât cele cu ceramica pictată în mai multe colori. Și anume s'a precizat că prima — civilizația Tripolje II — ar aparține exclusiv epocii de piatră, pe când din potrivă cea de-a doua — adică civilizația Tripolje I — ar aparține epocii de piatră și de aramă (*Steinkupferzeit*, cum spun Germanii, sau *epoca eneolitică*, denumire care a fost imprumutată de la Italiani și adoptată de către cei mai mulți învățați ai Europei occidentale). Este drept că au existat încă de la început cercetători cari au pus la indoială temeinicia acestui ra-

port cronologic între cele două culturi Tripolje, susținând chiar contrariul. Trebuie însă să recunoaștem că argumente concludente lipsiau.

Nici cercetările ulterioare din vestul Ucrainei din Basarabia, Bucovina, Galiția și Moldova n'au dus — multă vreme — la niciun rezultat definitiv în această privință. Săpăturile au fost făcute de cele mai multe ori fără o metodă strict științifică. Iar, atunci când, rare ori, ele s'au bucurat de cea mai serioasă observare a tuturor regulilor științifice ale arheologiei, cum a fost, de pildă, cazul săpăturilor lui Von Stern, la Petreni, în Basarabia —, întâmplarea a făcut să nu se găsească decât ceramică pictată într-o singură culoare, alături de fragmente cu ornamente incisate și imprimate — și în acest fel problema spinosă tot nu a putut

fi rezolvată. Fiindcă de fapt toate cercetările întreprinse, după ce problema raportului cronologic între cele două categorii de ceramică pictată căpătase în ochii cercetătorilor toată importanța cuvenită, au dat la iveală stațiuni preistorice aparținând exclusiv uneia dintre cele două culturi în discuție.

Clasificarea parțială, dar nu mai puțin însemnată pentru problema științifică în discuție a venit de la o stațiune de pe teritoriul Moldovei. Este vorba de Cucuteni, stațiune situată în județul Iași, la 15 km Nord de Târgul-Frumos, pe o poziție pe cât de dominantă, pe atât de pitorescă. De fapt primele cercetări de aici — făcute acum peste patruzeci și cinci de ani de răposatii Buțureanu și Butculescu — n'au adus nici ele vre-o clarificare a problemei, fiindcă săpăturile au fost făcute fără niciun sistem și materialul amestecat. Din bogăția materialului însă — în special ceramică pictată monochromă și trichromă — s'a putut constata că stațiunea este de o însemnatate excepțională. Profitând de anume împrejurări pe care nu e locul să le amintesc aici, în anii 1909 și 1910 profesorul și savantul german Hubert Schmidt din Berlin a întreprins două campanii de săpături sistematice pe platoul de la Cucuteni.

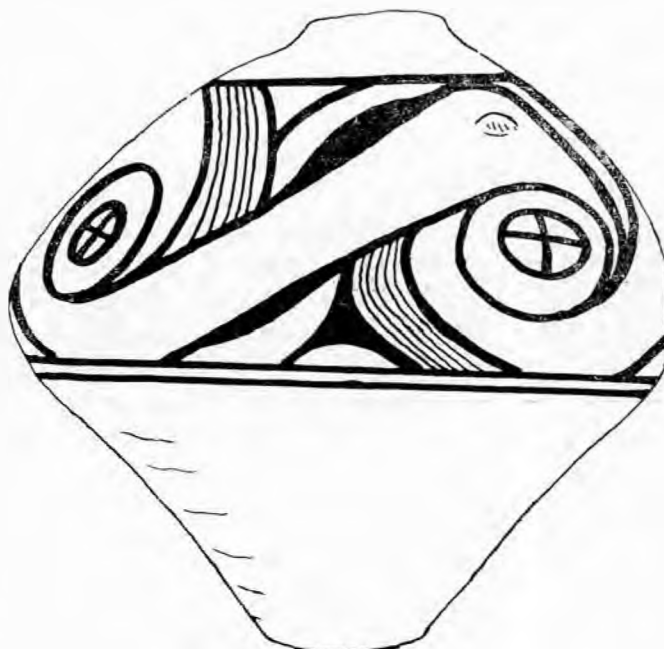

Fig. 2.

Dacă n'ar fi fost decât abundența materialului descoperit, și osteneala ar fi fost pe deplin răsplătită. Dar aceste săpături aveau să aducă și o lămurire capitală. De și din nenorocire rezultatele acestor fructuoase săpături nu au fost încă publicate, cunoaștem situația stratigrafică de la Cucuteni din câteva note preliminare publicate de profesorul german încă de acum aproape douăzeci de ani, adică imediat după încheierea săpăturilor. Sânt aici două straturi supra-puse de civilizație: Cel de basă — A — este cel mai vechiu și are ca element caracteristic ceramica pictată în trei colori; cel de de-asupra — numit B —, mai aproape de suprafața solului, este de sigur mai nou și are exclusiv ceramică pictată monochromă. Mai amintim însă și faptul că în ambele straturi

s'a găsit — firește în mai redusă cantitate — și ceramică nepictată, cu ornamente zgâriate sau imprimate. Pe de altă parte trebuie menționat că nu s'au găsit obiecte metalice — de aramă și de argint — decât în stratul de de-asupra. Acest fapt se datorește însă unei simple întâmplări. Într'adevăr am văzut mai înainte că în regiunea Tripolje situația se prezintă exact invers; și același lucru a putut fi constatat și în ultimii ani, cu prilejul celor mai recente săpături în mediul ceramicii pictate, întreprinse de soția mea și de mine în cadrul activității Muzeului de Antichități: s'a găsit metal atât în stațiuni de stil A, cât și în stațiuni de stil B. Ca atare este clar că ambele aceste stiluri aparțin acelorași timpuri, adică epoci eneolitice, cu deosebire că primul stil trebuie considerat mai vechiu. În ce măsură, vom încerca să lămurim în concluziile acestor note. Ceia ce trebuie reținut acum este că stilul A — al ceramicii tri-

Fig. 5.

chrome — este mai vechiu decât stilul B — al ceramicii monochrome. Mai avem însă în această privință de făcut o singură observație: Câteva dintre stațiunile din prima perioadă prezintă și puține elemente picturale proprii perioadei a doua și de aceia s'a conchis că va fi existat și o perioadă de tranziție — intermediară între prima și a doua. De altfel această explicație este și logică, fiindcă nu se poate admite o trecere bruscă de la un period la celălalt, prin subita dispariție a primului și tot atât de subita apariție a celui de al doilea.

Rămâne acum să trecem la descrierea propriuzisă a acestei ceramicii. Va trebui să analizăm rând pe rând, conform tradiției științei noastre, cele trei aspecte supt care ni se înfățișează orice categorie de ceramică: și, anume, întâiu *technica*, apoi *formele* și în cele din urmă *ornamentele*. Notele acestea fiind consacrate ceramicii pictate,

se înțelege de la sine că cea mai mare dezvoltare în tratare o vom acorda ornamentării, cu atât mai mult, cu cât o amănunțită analiză a tehnicii și mai ales a formelor nu și-ar avea locul aci.

Technica ceramicii pictate din grupul nordic cu care ne ocupăm acum este aceeași pentru ambele perioade: Ceramica este exclusiv lucrată cu mâna. Olarii din acele îndepărtate timpuri nu au cunoscut *roata* și nu se ajutau, pentru realizarea nenumăratelor forme de vase, decât de lustruitoare de lemn sau de lut ars, cu care nivelau asperitățile pastei și dădeau conturilor o linie de o precizie într'adevăr uimitoare. De altfel faptul acesta nu trebuie să ne surprindă, de oare ce roata olarului a fost introdusă în regiunile noastre sud-est-europene abia în vremurile târzii ale celei de a doua epoci a fierului, de către năvălitorii celți, veniți din spre Apus și ajunși la noi în preajma anului 500 înainte de Hristos. Așa dar întreaga ceramică a vremurilor preistorice din Dacia și din aproape tot Sud-Estul Europei, deși lucrată cu cele mai primitive mijloace tehnice, prezintă totuși realizări aproape perfecte, fiindcă prepararea lutului și arderea în cuptoare se făcea de cele mai multe ori cu toată îngrijirea cerută. Există totuși și vase al căror aspect e mai grosolan, și aceasta tocmai din pricină că pasta din care au fost confecționate nu a fost bine frământată, iar arderea în cuptoare a fost incompletă. Și trebuie să menționăm că s'au găsit și vase sau fragmente de vase, în mediul ceramicii pictate moldovene, care n'au fost de loc arse, ci numai uscate.

Dacă însă în cea ce privește tehnica ceramicii pictate nu putem face aproape nicio deosebire între cele două perioade sau categorii, din analiza *formelor* vom constata câteva deosebiri destul de însemnate. Bine înțeles nu vom insista asupra tuturor formelor, ci le vom trece în revistă numai pe cele mai caracteristice, începând prin amintirea formelor comune ambelor perioade și trecând apoi la cele proprii fiecărei perioade.

Cele mai frecvente forme din cadrul ceramicii pictate sânt două, pe care le vom numi *forma de strachină* și *amfora*. Pentru cea d'întăiu nu mai e nevoie de nicio explicație. E destul să spunem că variantele acestei forme, multiplicată aproape la infinit de ingeniositatea și de dorința de înnoire a meșterilor preistorici, se găsesc în abundență în absolut toate stațiunile de ceramică pictată din cele trei grupe ale Sud-Estului Europei. Din potrivă, pentru cea de-a doua, pe care am numit-o cu termenul generic de *amforă*, este nevoie, cred,

de câteva lămuriri. Fiindcă, de fapt, nu e vorba de o adevărată amforă, așa cum cunoaștem acest vas din ceramica greco-romană, cu o siluetă supțire și elegantă, cu un gât proporționat și cu două torți arcuite sau în unghi drept, care, pornind de pe buza vasului, cad simetric pe umerii lui. De cele mai multe ori chiar, amfora noastră preistorică n'are nici o toartă, ci câteva proeminențe simetric așezate pe linia diametrului maxim al vasului. Iar forma generală este mult mai umflată și mai joasă, gâtul fiind uneori foarte scurt, iar alte ori chiar aproape inexistent. Dacă totuși menținem termenul de amforă, este pentru că acesta e în orice caz mult mai sugestiv decât acela de *vas derivat din forma de pară inversată*, termen pe care-l întrebuițăm în chip obișnuit în știința preistoriei. Unele exemplare de această formă sunt totuși destul de elegante.

Altă formă frecventă în ambele perioade — dar, cred, mai ales caracteristică perioadei a doua — este *capacul*; asupra acestuia de altfel nici nu cred util să insist și este suficientă constatarea că născocirea lui se poate explica prin răstur-

în special perioadei a doua. În sfârșit, pentru a nu insista prea mult asupra formelor, mai amintim două forme: Prima, aceea realizată prin suprapunerea a două trunchiuri de con — caracteristică perioadei mai noi; a doua care era în formă de chip uman, cu represintarea în relief a organelor feței (ochii, nasul, gura), care n'a fost găsită decât fragmentar în stațiunea de la Ruginoasa și care ne duce cu gândul tocmai la celebra așezare de la Troia II.

Trecând acum la descrierea ornamentelor, va trebui să facem o separare totală între prima perioadă și cea de-a doua. Fără îndoială principalele motive ale picturii sânt aceleași în ambele faze și se bazează pe sistemul spiralo-meandric, ca de altfel întreaga ceramică eneolitică a Sud-Estului Europei, pictată sau cu ornamente incisate și reliefate. Este prin urmare vorba de aceleași motive de basă care au fost tratate, atât din punct de vedere al colorilor, cât și uneori din punct de vedere al schematisării, cu totul altfel.

În perioada I-a, și rare ori și în perioada a II-a,

Fig. 4.

narea unei strachine obicinuite. Din potrivă o formă caracteristică exclusiv primei perioade și întâlnită de asemenea în foarte numeroase exemplare este vasul în formă de *pomieră*. De sigur nu intenționez să afirm că utilitatea acestui vas era în epocile preistorice, de care ne ocupăm, aceiași cu cea de astăzi. Ba chiar până acum nici nu s'a putut da o explicație absolut plausibilă în ceea ce privește rolul acestor vase-pomiere preistorice, fiindcă unii învățați văd în ele simple suporturi pe care aveau a fi așezate alte vase, iar alții susțin că de sigur este vorba de vase folosite în legătură cu riturile cultului și nu în viața de toate zilele. Oricum ar fi, nu e mai puțin adevărat că această formă constituie una dintre cele mai frumoase realizări ceramice ale preistoriei noastre.

Resultată probabil din alăturarea a două asemenea vase-pomiere, este o altă formă, tot cu rostul încă nedeterminat din punct de vedere utilitar, și care, având aspectul aproape perfect al unui mare *binoclu*, poartă chiar numele de *vas-binoclu*. Această formă este de altfel caracteristică

motivele spiralo-meandrice, schematisate sau nu, sânt represintate nu linear, ci în benzi. Și se știe că ornamentul în benzi este și el caracteristic întregului Sud-Est al Europei, dar și unei părți răsăritene din centrul continentului. Amintim aici că în toate cele trei grupe de ceramică pictată est-europeană, ornamentele pictate sânt aplicate de cele mai multe ori pe exteriorul vaselor, dar uneori — în cazul vaselor-strachină — în interiorul lor; vasele pictate pe ambele fețe sânt puține. În această ornamentare a vaselor din prima perioadă e vorba de fapt de trei culori: un alb-gălbui-cafeniu; apoi un roșu care variază de la nuanțele cele mai deschise până la cele mai închise; și în sfârșit cea de-a treia culoare, un violet închis mergând până aproape de negru — care formează conturul ornamentului. Întrebarea este acum — și în această privință a fost o discuție foarte amplă — care culoare formează ornamentul: cea alb-gălbui, sau cea roșie. Adevărul este și de-o parte și de cealaltă; căci într'adevăr avem vase și fragmente unde culoarea alb-gălbui

formează ornamentul, iar cea roșie servește drept fond și avem în același timp alte vase unde din potrivă motivul ornamental este realizat prin colorarea roșie, iar fondul este alb-gălbui.

Atâta despre tehnica și colorarea ornamentului.

Trecând la motivele ornamentale, constatăm că spirala nu va fi întâlnită niciodată în forma ei inițială, aceea a unei linii sau benzi încolăcite la infinit în jurul propriului ei punct de plecare. Din potrivă vom avea nenumărate spirale cu două capete — așa-numitele spirale în formă de S —, de cele mai multe ori culcate orizontal, dar uneori și verticale. Apoi vom întâlni tot felul de semicercuri și de puncte în formă de pastile (fig. 1).

Trecând de la ornamentele derivate din spirală la ornamentele meandrice, va trebui să constatăm că și meandru este rareori utilizat întreg: tot felul de fragmente meandrice și unghiulare. Totuși

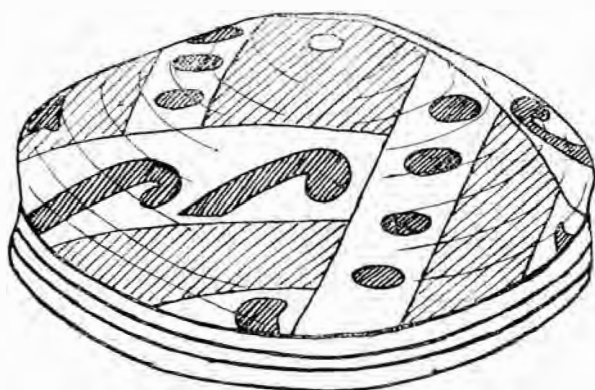

Fig. 5.

în stațiunea din județul Roman — de la Fedeleșeni — săpăturile au scos la iveală nenumărate vase și fragmente pictate cu ornamentul meandric integral realizat. Înainte de a termina cu ornamentele primei perioade trebuie să amintim câteva fragmente de la Bonțești — Județul Râmnicul-Sărat — pictate cu motivul în formă de șah. Acest ornament are asemănări — cum vom arăta la timp — în toată Peninsula Balcanică.

Dacă analizăm acum și ornamentele perioadei a doua — constatăm că deosebirea este totală. Colorarea brună — socotită în chip greșit neagră de către unii cercetători — nu formează decât rareori ornamente în benzi compacte. Din potrivă linia — sau grupele de linii paralele — sunt aici caracteristice. Motivele ornamentale sunt, principal, aceleași. Dar spirala este mult mai rar întâlnită, iar meandru lipsește cu desăvârșire; în schimb tot felul de linii cu intenții spiralice, frag-

mente de zigzaguri și cruci închise în cerc, abundă (fig. 2-3). Trebuie de altfel să mai amintim că în aceasta a doua perioadă apare pe vase represintarea umană și animală. Exemplarele cu figuri umane sunt foarte rare. În schimb cele cu figuri animale — câni și animale cornute — sunt destul de frecvente. Toate sunt însă extrem de schematizate (fig. 4).

Și cu acestea cred că se poate încheia această fugară descriere a ceramicii pictate din grupul nordic-moldovenesc.

* * *

Asupra celui de-al doilea grup de ceramică pictată, cel din regiunea balcano-danubiană, vom insista însă mai puțin, fiindcă, existând numeroase manifestări identice cu cele din primul grup, nu avem niciun motiv să le repetăm și noi. Este aici locul să regretăm din nou că cele mai multe dintre cercetările și săpăturile care au dat la lumină urmele acestei civilizații au fost făcute aproape fără nicio metodă și din această pricină situația stratigrafică nu este pe deplin clarificată. Într-adevăr, atât în săpăturile de pe teritoriul Bulgariei, cât și în cele din câmpia munteană a Dunării s-au găsit aproape în totdeauna două sau mai multe straturi de cultură, indicând, dacă nu tot atâtea epoci, în orice caz tot atâtea perioade. Dar, tocmai din pricina lipsei de metodă despre care am amintit, rezultatele — atunci când au fost publicate — au fost publicate nesistematic și ca atare ele nu ne pot documenta decât în ceea ce privește materialul în sine și nu ni pot scoate în evidență valoarea lui din punct de vedere al deducțiilor și concluziilor cronologice și deci istorice.

Din fericire însă ultimele cercetări întreprinse în cadrul acestei civilizații — și anume săpăturile din ultimii șase-șapte ani ale Muzeului Național de Antichități, al cărui colaborator am cinstea să fiu, au dovedit, în stațiunile din valea Dunării, existența a două straturi suprapuse și bine determinate din punct de vedere al caracterelor predominante. Dintre aceste două straturi — care sunt rămășițele a două perioade distincte — se pare că în stratul cel mai vechiu ceramica pictată este mai abundentă. În schimb în stratul mai nou, de de-asupra, ceramica pictată pare a fi mai rară. Trebuie totuși să facem aici două observații absolute necesare: Întâiu avem de remarcat că, pe când în cele mai multe din stațiunile de ceramică pictată din grupul nordic-moldovenesc, exemplarele pictate sunt cu mult mai numeroase decât cele cu alte ornamente, din potrivă în cadrul acestui

al doilea grup—balcano-danubian—vasele și fragmentele pictate nu formează nici măcar jumătate din totalitatea ceramicii descoperite, cea ce înseamnă că ornamentele pictate nu mai constituie acum caracteristica predominantă, ci este numai una dintre caracteristicile acestui grup. Celelalte ornamente sânt reliefate, incisate și numai foarte puține excisate. A doua observație pe care trebuie să o facem se referă la coloarea întrebuințată pentru ornamente. Aci nu mai avem colori vegetale, ci avem o coloare metalică — un *gris* de grafit — de cele mai multe ori. Numai în puține cazuri se întâlnește coloarea albă și coloarea roșie de ocră.

Înainte de a trece la analiza acestor ornamente, trebuie să amintim că și tehnica și formele ceramicii din grupul balcano-danubian sânt, cu mici excepții, aceleași ca în grupul moldovenesc. Și, cum nu este locul pentru o descriere mai amănunțită, relevăm că, în ceea ce privește formele, ele stau de cele mai multe ori mai degrabă alături de formele perioadei a doua a grupului moldovenesc.

Tot așa este și cu cele mai multe dintre ornamentele pictate: Nu întâlnim niciodată în ceramica pictată balcano-danubiană vre-un ornament trichrom. Există câteva exemple de ornamente bicolore—alb cu roșu—, și există mai ales ornamente monochrome, cu *gris* de grafit și — mai rare ori — cu roșu.

Ornamentele grafitate erau așternute pe suprafața vasului după ce aceasta era în prealabil lustruită în negru sau în brun. Ca motive ele pornesc tot de la sistemul spiralo-meandric (fig. 5-6). Pe când însă spirala, bine înțeles schematică, se întâlnește destul de des, meandru, în schimb, nu se mai întâlnește niciodată. Notăm în treacăt că aceasta este încă o asemănare între pictura acestui grup balcano-danubian și pictura celui de-al doilea period al grupului moldovenesc. Se pot vedea benzi late care impart suprafața ornamentată în mai multe cadre, și se pot vedea apoi destul de des ornamente cu motivul în șah, având uneori adevărate pătrățele, dar alte ori romburi. Să nu se creadă însă că aci este vorba de un ornament bichrom, căci romburile sânt unele grafitate, iar altele sânt lăsate în coloarea negricioasă a lustrului vasului.

Cu aceste lămuriri cred că am precizat în de a-

juns situația ceramicii pictate din grupul al doilea, balcano-danubian. Ni mai rămâne, înainte de-a trece la concluziile ce trebuie să rezulte din aceste note —, să precisăm pe scurt și situația ceramicii pictate din cel de-al treilea grup sud-estic, acela din Tesalia.

Săpăturile întreprinse de învățații greci și străini în această regiune au dovedit existența a patru perioade: Dintre acestea prima e curat neolitică, a doua și a treia aparțin eneoliticului și a patra epocii bronzului. Singura care ne interesează aci este cea de-a doua perioadă — în care s'a descoperit ceramica pictată într-una, două și trei colori—, cunoscută supt denumirea de *ceramică tip*

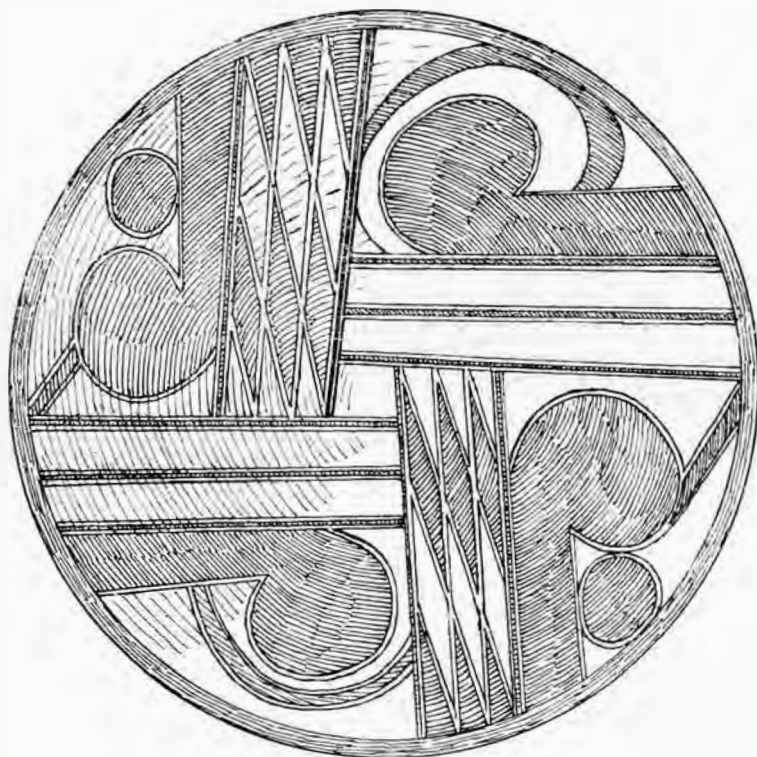

Fig. 6.

Dimini, după localitatea cea mai de seamă cercetată în această regiune.

În privința tehnicii acestei ceramice, nu putem spune decât că e aceeași cu a celorlalte grupe: adică întreaga ceramică e lucrată cu mâna. Formele sânt de multe ori aceleași — forma strachină, amfora, vasul-pomieră —, însă se pot observa variante și chiar tipuri deosebite, fenomen explicabil prin diferitele influențe venite din Sudul egeian. Ornamentele — aparținând aceluiași sistem spiralo-meandric — cuprind însă elemente care ne duc spre prima perioadă a grupului moldovenesc, și altele care ne duc la a doua perioadă a aceluiași grup. Explicația acestui fenomen o vom

indica în concluziile de mai jos. Singura deosebire o formează colorile propriu zise: pe lângă roșu, negru și alb-gălbui, întâlnim de multe ori *rose*, galben pur sau portocaliu.

Putem observa de pildă un vas pictat cu roșu și cu negru, ale cărui fragmente de spirale amintesc perfect pe cele din prima perioadă a grupului moldovenesc. Și putem observa de asemenea benzi formate din linii paralele, ca în a doua perioadă a grupului nordic. Se găsesc apoi aci nenumărate vase ornamentate cu motivul în șah, pictat în două colori, negru și galben, acest galben ținând aproape întotdeauna locul albului-gălbui din pictura nordică-moldovenească.

Și cu aceste indicații sumare asupra celui de-al treilea grup de ceramică pictată, putem încheia partea descriptivă, pentru a trece la concluziile finale.

* * *

În primul rând trebuie să ne preocupe acum problema cronologică. Fără îndoială că dintr'o simplă descriere a ceramicii pictate — oricât de amănunțită ar fi eventual această descriere — nu poate ieși nici o indicație de ordin cronologic. Numai pe baza studierii și a celorlalte elemente din cadrul acestei civilizații se poate ajunge la încercări de cronologie, întâi relativă și apoi absolută. Din complexul materialului acestei civilizații, din care aproape în totdeauna nu lipsește nici metalul — în speță *arama*, și câte odată *aurul* și *argintul*, — rezultă că întreaga civilizație a ceramicii pictate trebuie încadrată în epoca de aramă. Dar, pentru că prin acest termen s'ar putea presupune că e vorba de o epocă de predominare a metalului — ceea ce nu e cazul —, prefer să folosesc termenul de eneolitic, în care este reprezentată și arama și piatra. Așa dar ceramica pictată și întreaga civilizație preistorică din care face parte aparțin epocii eneolitice, adică timpurilor de început ale metalelor, pentru că este în de obște știut că, alături de aur, arama a fost primul metal folosit de oameni pentru confecționarea podobelor sau a uneltelor de primă necesitate.

Întrebarea este acum dacă cele trei grupe de ceramică pictată din Sud-Estul Europei sânt absolut contemporane. Și eu cred că nu. Dintr'o studiere mai amplă a întregului material ce mi-a stat la dispoziție, am ajuns la următoarea concluzie :

Ceramica pictată din grupul al doilea balcano-danubian, având oarecare analogii cu primul period al ceramicii pictate moldovene, dar mult

mai bogate și mai concludente analogii cu a doua perioadă a acestui grup, cred că a fost, aproape sigur, contemporană mai ales cu perioada a doua, și numai în mai mică măsură cu perioada întâia moldovenească.

Această primă perioadă a grupului nordic este, după mine, cea mai veche. Pe la mijlocul epocii în care ea s'a dezvoltat, a apărut ceramica pictată a grupului balcano-danubian, grup care la rândul lui nu merge decât până spre mijlocul epocii de dezvoltare a celei de-a doua perioadă de ceramică pictată moldovenească. În ceea ce privește grupul tesalic, el trebuie considerat aproape contemporan grupului balcano-danubian.

În acest fel e clar că — admitând o origine comună neîndoielnică pentru toate cele trei grupe de ceramică pictată din Europa Sud-Estică —, începutul trebuie căutat în grupul moldovenesc. Din el se vor fi dezvoltat — prin desfacerea și emigrarea spre Sud a unor părți din populația respectivă — atât grupul balcano-danubian, cât și grupul tesalic; și amândouă au încetat de a mai exista înaintea primului. Într'adevăr, din aceiași analiză amănunțită pe care nu e locul să o fac aci, eu am ajuns la concluzia că ceramica pictată moldoveană a dăinuit de la 2800 până la 1500 înainte de Christos — adică 1300 de ani, dintre cari prima perioadă aproximativ 600 de ani și a doua 700; ceramica pictată balcano-danubiană trebuie datată între aproximativ 2500 și 1800, iar ceramica pictată tesalică între 2500 și 2000 înainte de Hristos. Bine înțeles toate aceste date sânt aproximative și nu ne putem gândi la precizări care să meargă până la decenii.

Și, acum, ar mai rămânea să ne întrebăm care este poporul creator al acestei civilizații. Dar în stadiul actual al cercetărilor — și probabil încă multă vreme de acum înainte — nu se poate da niciun răspuns sigur. În ceea ce privește originea ceramicii pictate, unii au căutat-o în Sudul egeic, dar această idee trebuie părăsită cu desăvârșire. Alți învățați o cred autohtonă pe teritoriile de dezvoltare, și par a exista unele argumente serioase în sprijinul acestei păreri. În sfârșit alți cercetători s'au gândit la legături de filiație cu ceramica pictată de la Susa, în Mesopotamia; și anumite elemente destul de concludente mă fac să cred că din studierea amănunțită a acestor posibilități n'ar fi exclus să se ajungă la concluzia că ceramica pictată sud-est europeană va fi avut ca punct de plecare regiunea mesopotamiană.

Dar e mai bine să nu anticipăm.

ÎNCĂ O PIATRĂ DE MORMÂNT A LUI MATEI BASARAB?

— O MĂRTURIE A LUI TIMOTEIU CIPARIU —

DE N. IORGA.

— o —

Se cunoaște mormântul de la Arnota al lui Matei Basarab¹. Acum câțva timp am presintat, aici chiar², o piatră sepulcrală repesintând în puternic relief un ostaș cu mantia lungă și nasturi în formă de ciucuri, purtând iataganul la coapsă: caracterul slovelor cirilice arată pe cineva din vremea când, în literatură și artă, tonul îl dădea Udriște Năsturel. Pe lature era și o inscripție latină începând: „Moriō“. Întrebam dacă nu era vorba de Udriște însuși.

S'ar crede că astăzi întrebarea se desleagă. Ar fi însuși Matei Basarab, care, deci, ar fi *trebuit* să fie înmormântat supt aceastăaltă lespede. Căci iată ce spune, într'o scrisoare din 10/22 August 1834, de curând publicată de d. Alexandru Lupeanu-Melin, Timoteiu Cipariu, care vizită pentru întâia oară, cu iubire și admirație, capitala munteană: „statua lui Matei-Vodă, de piatră, cu îmbrăcăminte și *înscriere* slavonească cu *Moriō* pe margine petrii și o cămeașă de fier³“. Piatra era la Museu și se pare — altfel nu s'ar fi putut face identificarea — *întreagă*.

Dar lespedeaua are data de Miercuri pentru moartea celui îngropat supt dânsa, și știm că Matei a murit „în dimineața *Duminecii* Mironosițelor⁴“.

Această statuie de mormânt, întinsă pe lespede, e de o extremă raritate, — ca astfel de înfățișări ale mortului în Țara-Românească fiind numai casul sculpturii cu icoana unui

Domn purtând o scufie și o haină de brocart cu guler terminat în romburi, piatră aflată la Biserica Domnească din Argeș, pe care o cred tot mai mult că e a lui Basarab-Vodă însuși¹, iar în Moldova obișnuindu-se numai pe perdele sepulcrale, cum e casul pentru familia lui Ștefan-cel-Mare, începând cu soția lui greacă, Maria din Mangup și, peste un veac, pentru frații Movilești, Ieremia și Simion, în sfârșit, și tot numai la Moldoveni, pentru Vasile Lupu, Doamna Tudosca și fiul Ioan.

Obiceiul, străin cu totul de Munteni, trebuie să vie de aiurea.

Nu cunosc mormintele rusești din Chiev, chiar, de la Moscova sau din alte reședinți ale stăpânitorilor deosebitelor Rusii. Dar cred că nu greșesc arătând în direcția aceasta pentru mormintele moldovene.

Bine înțeles, Rușii n'au luat de la Bizanțini acest obicei artistic, ci din Apusul care, în multe privinți, și de mult, i-a înrăurit. Dar e sigur că Udriște Năsturel n'a avut nevoie să recurgă la tradiția Moldovei, relativ recentă.

De altfel aceasta nu admite, cum am spus, „chipul cioplit“. Modelul a venit deci din Rusia.

Nu e de mirare că s'a făcut acest imprumut de la Muscali de marele rusificator neizbutit care a fost fratele Doamnei Elina.

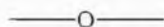
¹ V. Iorga, *Inscripții*, I, p. 204, no. 455.

² V. *Buletinul*, pe 1929, p. 115.

³ *Prietenul istoriei literare*, I, București 1930, p. 377.

⁴ *Călătoria Patriarhului Macarie de Antiohia*, București 1900, p. 108.

¹ Și floarea stilisată de lângă numele sculptorului e în genul săpăurilor de pe ușa de la Cotmeana, care e din veacul al XIV-lea. Și această piatră e la Muzeul de artă bisericească.

Trotușul, Târgul Trotușului sau Tatroșului, fundație de Ceangăi pe pământul Moldovei, a fost, începând cu secolul al XV-lea, o așezare orășenească de oarecare importanță la trecătoarea Ghimeșului.

În documentele epocii lui Alexandru-

știri despre dânsul. Un act de la 1591, românesc, unul din cei mai vechi în limba țerii, e de la șoltuzul Tămaș¹.

Târgul era în drumul tuturor năvălirilor și expedițiilor, românești și străine. Pe aici trecu Ștefan Báthory, Voievodul Ardealului,

Fig. 1. — Biserica din Trotuș: ctitorii.

cel-Bun, publicate de d. M. Costăchescu și în ale lui Ștefan-cel-Mare, strânse laolaltă și date la lumină de I. Bogdan, el nu apare, de și Matiaș Corvinul trecu pe aici contra lui Ștefan, dar în secolul al XVI-lea, când Alexandru Lăpușneanu își face aici tabăra contra Ardealului¹, avem

pentru a-și lua în stăpânire Scaunul regal al Poloniei.

La începutul secolului al XVII-lea, după ce Mihai Viteazul îl atinge, intrând în Moldova, îl străbate Sigismund Báthory, întor-

¹ V. Hurmuzaki, XV, locurile arătate la pagina 1505.

¹ Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I¹, p. 105. Cf. Iorga, *Gesch. des rumänischen Volkes*, I, pp. 163-4, 344. Un document la I. Bogdan, *Documente moldovenești*, p. 63.

Fig. 2. — Biserica din Troiuş: pictură.

Fig. 3. — Biserica din Troiuş: pictură.

cându-se în Ardeal. Când Turcii chiamă pe Gabriel Bethlen Ardeleanul contra Polonilor, la 1617, se văzură iarăși oști ungurești printre căsuțele Trotușului. Aproape de Trotuș, la Braniște, fu omorât de boierii săi Șeptelici și Goia Gașpar-Vodă Gratiiani, învins și fugar¹. Și în luptele moldovenești din vremea lui Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan e vorba iarăși de dânsul².

În acest secol vechii orășeni unguri dispăruseră. Întâlnim în locul lor pe un Verdeș, un Boacă, un Giurgea, un Iftodie, un Statie vameșul, Grec de origine, un șoltuz Neculai, un Constantin Buhociu. Dar numele de Miclăuș al șoltuzului de la 1656 amintește încă trecutul³.

Trotușul avea, firește, vameși, cămărași și dieci. De aici puteau pleca secretari de două și trei limbi, și un Trotușan ajuns, în veacul al XVI-lea. Logofăt al Moldovei.

Trotușul avea, pe lângă fireasca biserică a catolicilor, una românească, aceia chiar lângă care s'a aruncat în pripă trupul măcelărit al Domnului morlah asupra Moldovei¹. Pe la 1650 era „popă în târgu în Totrușu“ un călugăr Hariton².

Această biserică a lui Hariton există și până astăzi, prefăcută în chip odios, dar păstrând, în zidăria ei devenită informă, elementele de la început. O piatră indecifrabilă e aruncată în pridvorul de la care se desface în dreapta naosul; o alta ar fi în clopotniță, ambele nu mai vechi decât secolul al XVII-lea.

Ce e mai interesant acum e pictura de

un meșter grec de pe la 1600-20. Are linii îngrijite, și ansamblul e de un frumos efect.

Ea dă pe ctitori, un boier bărbos, cu părul tăiat dirz, „jupan Anastasie“, pe soția lui, „jupăniasa Anița“ și doi copii: unul, „jupan Costandin“ și fetița Catrina. Ei poartă hainele obișnuite la începutul secolului al XVII-lea: lungul caftan blănit al bărbaților, deschis asupra unui anterior de dedesupt, haina simplă a femeii, care poartă un vâl potrivit pe frunte întocmai ca în chipul de la Sucevița al mamei lui Ieremia-Vodă Movilă. Liniile înalte, suptiri, elegante ale inscripțiilor trimet tot la această epocă. Atanasie trebuie să fi fost un străin, însurat cu o Moldoveancă, probabil Cămărașul sau vameșul grec al Trotușului.

Merită interes forma bisericii pe care fundatorii o țin pe mâni. Supt coperișul fără turn, mărgenit de două cruci, o singură linie de împodobire, zimțuită, supt streșină. Trei contralorturi de fiecare parte susțin un zid înalt străbătut, sus, de trei ferești prelungite. O mare ușă cu chenar dă intrare la dreapta prin pronaos.

Pictura religioasă are și ea inscripții a căror caligrafie e vădit veche.

Și iconografia e mai mult decât odată originală.

Săpături supt podele și împrejurul bisericii ar putea să descopere și alte urme ale vremii mai vechi și, cine știe?, poate dacă se va fi pus vre-odată, piatra de pe mormântul Voevodului jertfit de ai săi.

¹ Iorga, in *An. Ac. Rom.*, XXI, pp. 50-1.

² V. Iorga, *Studii și documente*, IV, pp. IX, LXXII, nota 1, CXXX, 30; Cronica lui Miron Costin. V. și locurile arătate la tabla din Hurmuzaki, XV.

³ Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 380, no. 16.

¹ V. Iorga, in *An. Ac. Rom.*, XXI, p. 39, nota 1, după Iancovici, in Hurmuzaki-Bogdan, III, p. 66: „in quodam monte qui oppido Totrusz imminet, in condensa silva“; pentru omor; „Caput autem Gratiani et corpus, in iamdicta silva repertum, adhibita pompa funebri solenni, in ecclesia oppidi totrussienis honorifice conditum est“.

² Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, IV, p. 25, no. XXVIII.

BISERICA DIN CĂLINEȘTI-PRAHOVA

DE GRIGORE IONESCU, ARHITECT.

—o—

Douăzeci și opt de km. spre N. V. de Ploiești, între marginile Floreștilor cu lunca și marea uzină electrică clădită de curând și malul inverzit pe de-asupra căruia se profilează dealurile Măgurenilor, Prahova își mișcă apele liniștite pe o albie întinsă, bogată în nisip și pietriș. Pe malul drept

locșor închis, umbrită în zile frumoase de vară de câțiva tei bătrâni, se înalță singuratecă biserica.

Este unul din monumentele cele mai interesante din împrejurimi; a fost zidită pe timpul Domniei lui Matei Basarab, de o mână de boieri ai acestuia. Pe pisania de la proscomidie, aproape ștearsă,

Fig. 1. — Vedere spre Sud-Est.

al ei, dominând valea, Călineștii, un sat liniștit, model de așezare primară, își înșiră casele mici și albe, de o parte și de alta a unui singur drum.

Pe acest drum, mergând spre orașelul Filipeștii-de-Târg, pe partea stângă, acolo unde cele două șiruri de case se răresc pentru a se sfârși, pe un

scrisă probabil pe la anul 1832, se poate citi: *Această sfântă biserică s'au zidit din temelii cu cheltuiala dumnealor jupân Tănase, Teodora soția sa, [Va]silache ispravnicul, Maria soția sa, Mihai... [Da]fina soția sa, în zilele bine-credinciosului nostru Domn Matei Basarab Voevod, ani de la Adam 7124*

iar de la Hristos 1616, rămânând nezugrăvită până la 1832, și s'a zugrăvit cu cheltuiala dumnealor [preo?]tului Dumitru...

a stat nezugrăvită timp de aproape două sute de ani. Această inscripție nu este, de altfel, decât tălmăcirea inscripției de pe piatra de de-asupra ușii

Fig. 2. — Vedere laterală dinspre Sud.

Această inscripție, făcută cu caractere slavone în coloare de apă, din cauza fumului de la lumân-

de la intrare, la care s'au mai adăugat cele câteva nume, care nu mai pot fi deslușite, ale celor cari cu a lor cheltuială au zugrăvit lăcașul. În această tălmăcire s'a înscris greșit data zidirii bisericii: în locul anului 7154 s'a pus 7124, repetat apoi în anii de la Hristos 1616, în loc de 1636. În adevăr de de-asupra ușii de la intrare stă scris:

Această cinstită dumnezeiască cas[ă] ziditu-s'au prea hramul al Uspenii b[o]g[orodi]ș[te]i въ дни ю Матеи Voevod. Помѣнниги [=pomenește, Doamne]: Tănăsie, Tudora, Coce, Iorga [scris 1017] Vel Spătaru, Catrina жєвранцаєго [jupâneasa lui] ... ar știra (?) Vasilachi ispravnicul, mșta Maiu dni 25, vleit 7154¹.

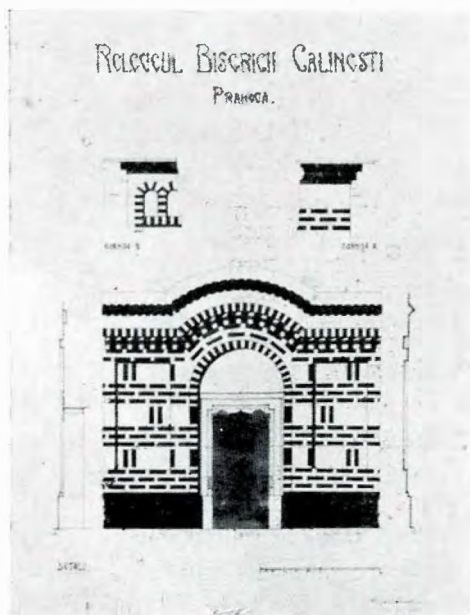

Fig. 3 — Detaliu din fațadă.

nările arse în apropiere, s'a inegrit, și în parte s'a șters. Din sfârșitul inscripției nu se mai poate desluși nimic. Din această relatare reiese că biserica

Arhitectura exterioară. Biserica este clădită cu straturi de cărămidă roșie, îngropate în mortar și formate din câte trei șiruri de cărămizi, așezate orizontal și depărtate între ele atât în înălțime, cât și în lățime, cu grosimea unei cărămizi, alternate de suprafețe mai late, acoperite cu mortar de culoarea pietrei. În aceste suprafețe, din distanță în distanță, sânt înglobate cărămizi așezate în picioare și succedându-se două pe muchi și una pe lat. La jumătatea înălțimii, pereții sânt brăzdați, de

¹ N. Iorga, *Inscripții*, II.

jur-împrejur, de un brâu lat format de trei şiruri de cărămizi aparente: două late—de câte trei cărămizi fiecare, intrate în raport cu faţa zidului şi făcând unghiuri ieşite şi scobite la extremităţi, şi unul, dintr'un singur şir de o cărămidă, ieşit în afară. Între şirul median şi cele două şiruri mărginaşe se întinde un câmp de mortar. În dreptul intrării, acest brâu urmează arcul uşii, iar, în dreptul ferestrelor din sâni, şirul de jos şi cel median se opresc şi se continuă de cealaltă parte în linie dreaptă. Cornişa este formată din cinci şiruri de cărămidă: cele două mărginaşe aşezate pe lat în sensul lungimii cap la cap, iar celelalte trei aşezate tot pe lat, formând însă trei şiruri de dinţi de fierăstrău suprapuşi. De jur-împrejur, supt cornişe, se găseşte un şir de ocnite mari, de 1,12 m. înălţime şi de lăţimi variind între 0,90 m. şi 1,20 m. grupate două câte două. Planul de naştere al arcelor care termină aceste ocnite fiind pentru toate

De-asupra intrării principale sânt grupate trei ocnite de înălţime mai mică, din cauza brăului

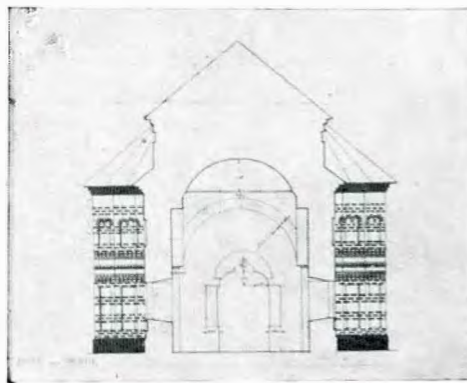

Fig. 4. — Secţie transversală.

median care, urmând arcul uşii, le taie. În ocnitele din faţada principală se cunosc urme de zugrăveală: sfinţi în picioare.

Peste pronaos se înalţă, dând impresia că pătrunde prin acoperiş, o prismă cu basa pătrată, a cărei faţă ce dă spre faţada principală, după o mică retragere, se prelungeşte cu o suprafaţă în formă de trapez regulat, a cărei basă mică formează una din muchiile patrului de basă al turlei clopotniţei.

Pe feţele prisme ce se ridică peste pronaos sânt câte două rânduri de ocnite, intrerupte, în părţile laterale, de cele două turnuri mici, iar în partea posterioară de acoperişul navei. Ocnitele din rândul de jos sânt mari; cele de de-asupra, despărţite de cele de jos printr'un brâu de cărămizi aşezate pe muche, sânt mai mici şi corespund câte două pentru fiecare ocnită de jos.

Caracteristică la această biserică este gruparea celor trei turnuri, care, având axele verticale relativ în acelaşi plan, sânt aşezate în faţada principală. Cele două turnuri laterale, octogonale, foarte neregulate şi strâmbe, pornind din temelii lipite de corpul bisericii, dau impresia a fi fost clădite în urmă¹. Turla clopotniţei, cu secţiunea pătrată, este brăzdată de trei şiruri de cărămizi aparente: două la extremităţi şi unul la mijloc, şi are patru goluri — pe fiecare faţă câte unul — în ogivă.

Acoperişul a fost din şită. Acum biserica este acoperită cu tablă ordinară; a fost renovată la anul 1850 de generalul Mavru. Întregul placaj de cărămidă aparentă este adăugat. S'a păstrat însă felul de aşezare al că-

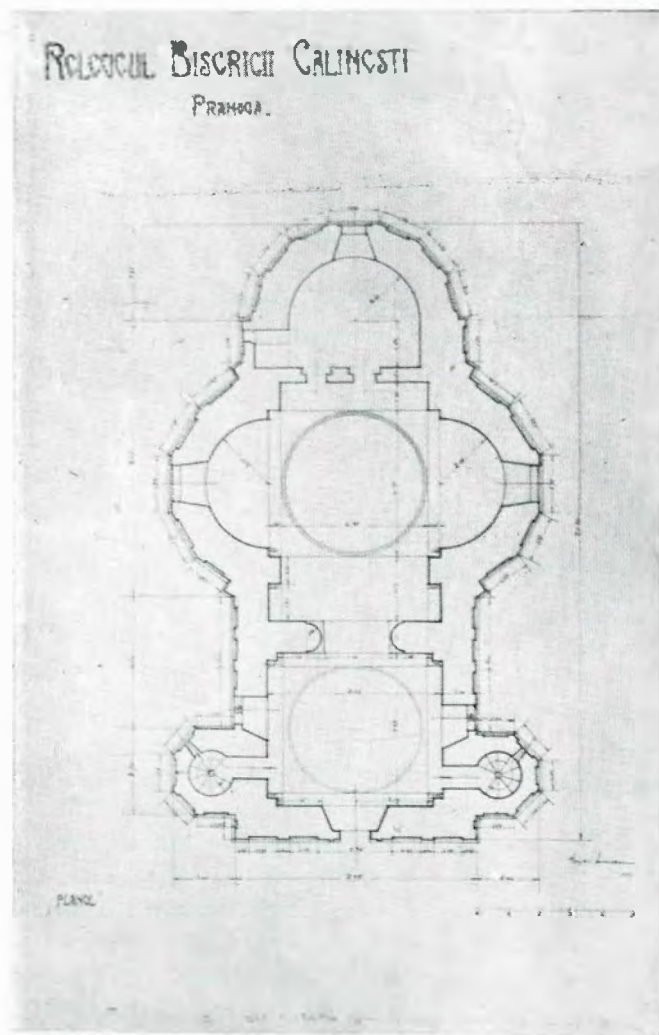

Fig. 5. — Planul.

acelaşi, pentru a se păstra aceeaşi înălţime, ocnitele mai late sânt terminate cu cerc eliptic.

¹ Virg. Drăghiceanu, in „Anuarul C. M. I.” din 1915, spune că aceste turnuri au fost adăugate la 1850.

rămizii vechi. Cărămida din care a fost clădită biserica, judecând după cărămida din care este zidită o moară din localitate, care pare a fi cam din aceeași epocă, era de dimensiuni mai mici, din care cauză cărămida de renovare n'a mai putut fi așezată exact ca cea veche, reducându-se, probabil, numărul de șiruri în înălțime. Datorită acestui fapt, monumentul, privit de la distanță, pare puțin ieșit din scară.

Arhitectura interioară. Planul este în formă de cruce cu trei brațe egale. Pronaosul, de formă pătrată, este acoperit cu boltă sferică pe pandantivi. Arcurile care susțin boltă se sprijinesc pe patru pilaștri de colț, de dimensiuni mici (0.28 m. pe 0.28 m.), al căror capitel, prin trepte succesive,

este acoperit tot cu boltă sferică pe pandantivi, care se sprijinește pe arcuri late, neegale între ele. În arcul cel mai lat — 2.10 m. —, care se deschide imediat la intrarea în naos, deoparte și de alta, pe o lățime de 1.20 m. și înălțime de 4.35 m., intrate în zid cu 38 cm., se găsesc două nișe cilindrice. Sâniile, foarte mari, cu o secțiune semi-circulară de rază $R = 2.11$ m., sânt acoperiți cu câte un șfert de sferă. Altarul, cu 1.62 m. mai adânc decât sâniile, are aceeași secțiune, aceeași înălțime și e acoperit ca și aceștia. În partea stângă, imediat după intrare, într-o deschizătură dreaptă de 2.10 m. înălțime și 1.00 m. adâncime, în grosimea zidului, se găsește proscomidia. Lumina necesară este dată de o ferestruică de o formă care amintește pe cea a pătratului. Tot

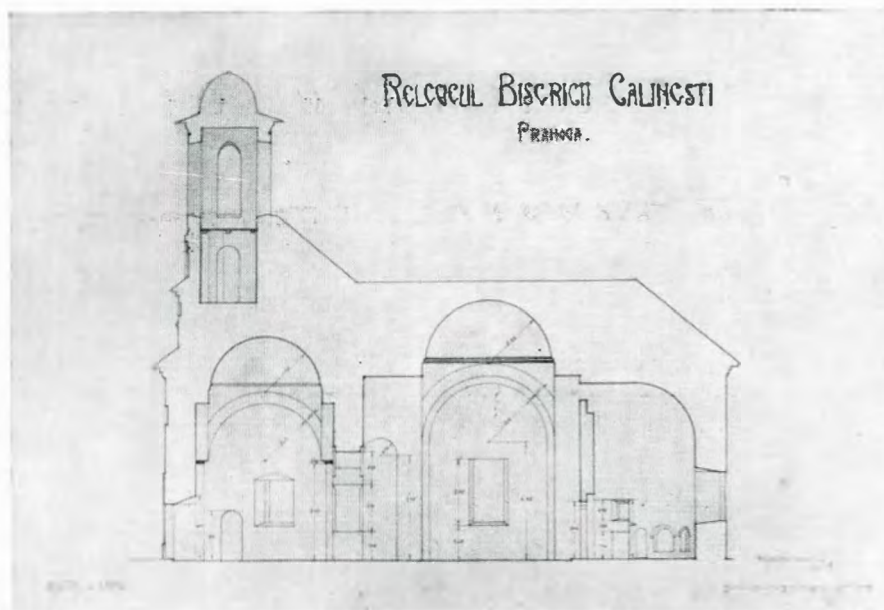

Fig. 6. — Secție longitudinală.

se mărește până capătă dimensiunile arcelor ce sânt chemați a susținea (0.42 m. $\times$ 0.42 m.). În cei doi pereți laterali se găsesc: două uși, care dau acces la cele două turnuri, prin care, pe o scară grosolană de lemn, în spirală, se poate ajunge la clopotnița cu două ferestre.

Atât ușile, cât și ferestrele sânt nesimetric așezate în raport cu axul pronaosului. Pronaosul este despărțit de naos printr'un perete de 1.00 m. grosime. Trecerea din pronaos în naos se face printr'un arc trilobat susținut de doi stâlpi groși nelucrați, angajați jumătate în zidul despărțitor și sprijiniți pe baze care fac corp comun cu zidul. Axul arcului, față de axul încăperii, este deplasat spre dreapta.

Naosul, cu 2.00 m. mai lung decât pronaosul,

în stânga și în partea de jos se găsesc trei zide, neegale între ele, destinate, probabil, păstrării lumânărilor.

Tâmpla este construită din zid de cărămidă cu stucatură de ipsos, săracăcioasă și lipsită de interes. Cele două uși în arc trilobat, care dau acces la altar, sânt nesimetric așezate față de axul tâmplei.

Pictura, făcută din coloare de apă, este aproape în întregime ștearsă. Abia se mai cunosc pe ici pe colea urme din care se poate vedea că a fost de proastă calitate, atât din punct de vedere al execuției, cât și din punct de vedere al materialului. În pronaos, unde se mai poate desluși ceva, pe perețele despărțitor dintre naos și pronaos se poate vedea: în stânga, sub arcul

ce sprijinește bolta, un grup de trei sfinți în picioare, în dreapta și de aceeași mărime, unul singur, iar în ax un cap de inger inaripat. De-o parte și de alta a celor doi stâlpi au fost zugrăviți doi sfinți în picioare în mărime naturală. Zugrăveala de pe tâmplă, deși se mai cunoaște, nu prezintă niciun interes.

Interiorul bisericii, luminat numai prin cele două ferestre ce se găsesc în săni, este întunecos. Cred că ziditorul a luminat insuficient lăcașul mai mult din nepricepere decât din ideia de a fi dat interiorului o nuanță de mister religios, de multe ori atât de căutat.

D. Tafrali a publicat, sub titlul *Inscriptions néolithiques en Roumanie* („Revue Arch.“, tomul XXXIII, Ianuar-April 1931, pp. 14-28; fig. în text), un articol menit să provoace senzație, dând însă dovadă de un spirit diletantistic cu desăvârșire neadmisibil pentru un profesor universitar. Dar să resumăm întâiu articolul d-sale și apoi să trecem la discutarea lui.

Învățătorul Nantu din comuna Coșești (județul Vaslui) a găsit pe o colină — numită Făgăraș — mai multe resturi preistorice, dintre care două au fost date d-lui Tafrali pentru Muzeul din Iași: un ciob și o săgeată de silex. D. Tafrali vede pe ciob „șapte litere înalte între 0,015 și 0,0175 m.“. Uită însă să spuie dacă aceste litere, pe care le compară cu unele de la Glozel, sunt incisate sau în relief; în fotografia dată ele apar reliefate. Întreprinzând ulterior „săpături“ pe colina Făgăraș, d-sa a găsit o pătură arheologică de 1 m., „dès l'antiquité bouleversée de fond en comble“. Printre fragmentele pictate tip Cucuteni și printre cele cu ornamente în șnur s-au găsit și două fragmente cu inscripții: pe un fragment, șapte litere glozelien incisate; pe al doilea fragment sunt pictate patru litere din același alfabet. Apoi un „pendeloc“ de os cu alte litere gravate — din același alfabet.

La aceste descoperiri d. Tafrali adaugă două fragmente de piatră cu basoreliefuluri: unul reprezentând un cap de animal și altul jumătatea superioară a unei femei sau a unui adolescent, găsite la Bunești (jud. Baia). Pe gâtul animalului și pe reversul pietrei cu bust uman sunt iară inscripții glozelien. Continuându-și demonstrația pentru a afirma existența acestui alfabet glozelian în „neoliticul“ românesc, d-sa se sprijină și pe toporul de piatră lustruită, gravat cu un cervideu, descoperit la Rădășeni și publicat întâiu de d. profesor I. Andrieșescu¹, care n'a dat importanță celor câteva gravuri pe care d. Tafrali le socotește litere din alfabetul glozelian.

¹ I. Andrieșescu, *Des survivances paléolithiques dans le milieu néolithique de la Dacie* (extras, p. 7 și pl. V).

Concluzia d-lui Tafrali este foarte netedă: „On se trouve en présence d'une véritable écriture et l'on doit écarter, à son égard, l'hypothèse de marques de chasse, de signes magiques ou de propriété, chère à certains savants. Il faut, en outre, éclairer par là le procès de Glozel, dont les pièces les plus décriées, les plaquettes à inscriptions, sont authentiques et se trouvent confirmées par les inscriptions de Rădășeni, Coșești et Bunești“.

* * *

Înainte de a discuta această concluzie, atât de sigur formulată, să vedem ce rămâne în chip sigur din toate descoperirile pe care d-sa se bazează. Fragmentul cu inscripție de șapte litere în relief — adus d-lui Tafrali, iar nu descoperit de d-sa în săpăturile proprii (despre a căror întindere de altfel nu știu nimic precis), — trebuie dat la o parte ca nesigur; atunci când se caută ca pe baza a câtorva fragmente să se ajungă la concluzii atât de radicale, asupra provenienței acestor fragmente nu poate fi nicio umbră de îndoială. Cele două fragmente de piatră cu basoreliefuluri descoperite la Bunești sunt iar descoperiri întâmplătoare pe care nimeni nu se poate bizui, din motivele indicate mai sus. Pe de altă parte nimic nu dovedește că ele datează într'adevăr din „neoliticul recent“ și numai inscripțiile glozelien l-au dus pe d-sa la această incorporare.

D. Tafrali afirmă că „d. A. Van Gennep se înșală când pretinde că inscripțiile au fost făcute ulterior“ (p. 24, nota 1). Totuși o examinare atentă a inscripțiilor de pe cele două basoreliefuluri, în fotografiile publicate de d-sa, ne duce la concluzia că d. Gennep nu este prea departe de adevăr. Într'adevăr toate literele incisate par a avea un caracter de *prospețime*, marginile nefiind încă retușate și tocite de vreme. Fundul literelor este albicios, ceea ce nu pledează de loc pentru vechimea lor, cu atât mai mult, cu cât nu tot așa se prezintă ochiul animalului, realizat prin același procedeu de incisie: vremea a tocit marginile și a dat fundului incisiei aceeași culoare

cu restul pietrei. Aceasta din punctul de vedere al inscripțiilor. Din punct de vedere al realității plastice, este tot așa de sigur că aceste două fragmente de basoreliefuluri n'au nici cea mai mică legătură cu plastica neoliticului, cum crede d. Tafrali. Fragmentul cu capul de animal n'are niciuna din caracteristicile plastice preistorice a regiunilor noastre din epoca la care ne referim. Fragmentul al doilea de la Bunești este tot așa de suspect. D. Tafrali ar trebui să cunoască nenumăratele exemple de figurine umane de lut, și să poată singur recunoaște că niciunul din procedeele întrebuintate la sculptarea basoreliefului nu aparține neoliticului. Nici ochii, nici nasul, nici gura, nici ceia ce d-sa numește „căciulă” și care nu e decât părul¹ și nici restul corpului nu sânt sculptate preistoric. Este ceva primitiv, de sigur, dar fără legătură cu ceia ce cunoaștem noi în epoca pe care d-sa o numește exclusiv neolitică. Prin urmare, atât din pricină că împreună cu aceste fragmente de basoreliefuluri nu s'a găsit nimic caracteristic² pentru epoca în care vrea să le situeze, cât și pentru faptul că ele nu-și găsesc nicio analogie în caracteristicile plastice acestei epoci, avem dreptul să îndepărtăm din discutarea concluziilor d-lui Tafrali și aceste exemplare. De sigur d-sa poate să spuie că, de și sculptura în piatră nu este caracteristică acestor vremuri în regiunea dată, exemple sânt totuși cunoscute; va cita, de sigur, animalele de piatră descoperite de d. Andrieșescu la Fedeleșeni și la Sălcuța³ și figurinele umane de piatră (marmură) din Bulgaria⁴. Dacă cele două figurine animale amintite se îndepărtează și ele de la caracteristicile plastice animale în lut din regiunile noastre, aceasta se datorește faptului că ele reprezintă, în chip indiscutabil pentru mine, *capete de ipopotami* și ca atare nu pot fi socotite ca produse ale artei locale, ci ca lucruri de import, sau, în orice cas, copiate după modele importate. Iar figurinele umane de marmură din Bulgaria, au — toate — atât elemente din plastica lutului, locală, cât și din cea sudică, egeică. Prin urmare, de și nu se poate răspinge posibilitatea existenței sculpturii în piatră în această epocă, totuși cele două basoreliefuluri de la Bu-

nești sînt departe de a fi sigur preistorice, și ca atare nu ne putem sprijini pe ele.

Dacă ar fi vorba să se încerce o identificare mai precisă, s'ar putea emite ipoteza că e vorba de două basoreliefuluri barbare, pre- sau post-romane¹. Ba chiar bustul uman ar putea foarte bine fi socotit drept o lucrare de artă provincială romană barbarisantă. Și n'ar fi de mirare ca animalul represintat — cu acel gât disproportionat de lung — să fi represintat, atunci când va fi fost întreg, acel dragon dacic, cunoscut de pe Coloana lui Traian: natural, o simplă ipotesă.

În orice cas, d. Tafrali avea datoria să-și bazeze afirmațiile pe comparații stilistice, nu exclusiv pe inscripțiile gloseliene, cu atât mai mult cu cât, după câte știm, d-sa e profesor de arheologie și de istoria artelor.

Cât privește toporul de piatră cu cerviceul gravat, descoperit la Rădășeni, situația este puțin mai complicată: la Rădășeni există într'adevăr o stațiune de ceramică pictată stil Cucuteni A, însă condițiile de descoperire ale toporului sânt necunoscute. Pe lângă aceasta capul animalului este destul de hibrid, fapt care nu contribuie de loc la întărirea convingerii despre autenticitatea acestei unelte².

De aceia, singurele fragmente purtând inscripții gloseliene despre care se poate discuta fără a li bănuie proveniența sânt cele două fragmente ceramice și „pendelocul” de os, descoperite personal de d. Tafrali în stația Coșești.

După cum reiese din descrierea d-sale (p. 20) și din fotografia de la p. 19, este la Coșești o stație de ceramică pictată de stil Cucuteni A³, cu pictură polihromă. Pe unul din fragmente ar fi șapte litere incisate, pe celalt patru litere pictate (în ce coloare, d-sa a uitat să ni spună)⁴.

¹ Și d. Van Gennep (loc. cit., pp. 699 și 702) amintește că regiunea respectivă a suferit multe migrații de popoare, nevrând să precizeze care ar fi epoca acestor basoreliefuluri.

² Bine înțeles, dacă toporul a fost scos din pământul stațiunii Rădășeni *personal* de d. prof. Ciurea, atunci rezervele noastre asupra autenticității dispar. În cazul contrar, ele stau perfect în picioare. Chiar dacă este însă vorba de un desen autentic preistoric, din cele câteva semne zgărite nu se poate trage concluzia că e vorba de semne alfabetiforme.

³ Pentru un articol științific, precisarea asămănării cu vasele de la Cucuteni (Tafrali, p. 20) este total insuficientă, de oare ce știe toată lumea că în această stație sânt două stiluri deosebite, A și B, ca să nu mai vorbim de cel de tranziție, A-B.

⁴ De altfel d. Tafrali spune (p. 21) că primul fragment este toarta unui vas roșu, bine ars, iar al doilea un ciob de lut negricios, așa că nu mai pricepem cum al doilea mai poate fi... similar cu cel d'întăiu....

¹ Același lucru îl bănuiește și d. A. Van Gennep, *Mercure de France*, 15 Mart 1931, p. 699.

² Toporul pe care țeranul descoperitor „l-ar fi găsit”, dar pe care nu l-a văzut nimeni, trebuie socotit, din punct de vedere științific, ca inexistent.

³ I. Andrieșescu, *o. c.*

⁴ Vezi datele complete în articolul meu despre *Figurinele antropomorfe de os din civilizația eneolitică balcano-danubiană*, în *Închinare lui N. Iorga* (Cluj 1931).

Se poate oare, numai pe aceste elemente (singurele, a căror fotografie lipsește din articol, de și ar fi fost singurele care nu trebuiau să lipsească), să se vorbească de inscripții glozeliene în neoliticul românesc?

Cred că nu. Și nu numai pentru că „ideile preconcepute ne împiedecă să admitem evidența”, ci pentru că faptele sânt infinit mai complicate decât le vrea d. Tafrali.

În primul rând, cum explică d-sa că, dintre toate stațiunile de ceramică pictată săpate în ultimii treizeci de ani în România, Polonia, Ucraina, etc., niciuna să nu fi dat la iveală fragmente sau vase cu inscripții alfabetice decât cea de la Coșești, unde probabil nu s'au practicat decât câteva sondagii? Sau ne consideră d-sa pe toți cei cari am întreprins săpături sistematice și de lungă durată, orbiți de preconcepții? Cel puțin eu, din miile de cioburi și vase ale aceleiași civilizații a ceramicii pictate care mi-au trecut prin mână și pe care le-am examinat cu toată atenția necesară, n'am găsit niciunul care să aibă cea mai mică inscripție...

Și apoi, chiar dacă am atribui aceasta întâmplării, mai sânt alte obiecții în calea concluziilor categorice ale d-lui Tafrali.

După câte știu, descoperirile de la Glozel sânt atribuite vechiului neolitic european, deci nu mai noi decât mileniul VI a. Chr., așa că putem lua pentru ele data medie de 5.000 a. Hr. Și, atunci, între alfabetul de la Glozel și literele glozeliene pe care d-sa le consideră „inscripții neolitice în România”, este un interval de circa 2.500 de ani, de oare ce ceramica pictată tip Cucuteni A¹ poate fi datată între 2.800 și 2.200 a. Hr., cum am arătat aiurea, ea nefiind în niciun caz pur neolitică, ci eneolitică². Se poate susținea în chip științific că un alfabet preistoric s'a întins peste aproape întreg teritoriul Europei, atunci când toate celelalte manifestații ale vieții creatoare spirituale sânt deosebite? Și se poate admite ca el să fie dăinuit în forme neschimbate pe puțin 2.500 de ani? Iată câteva dintre întrebările ce ni sânt suggerate de afirmațiile d-lui Tafrali. La nici-

una nu se poate răspunde, nu cu dovezi științifice, dar nici măcar cu argumente de bun simț. Și, atâta vreme cât acestea lipsesc, să ni se dea voie să nu credem în existența unui alfabet neolitic în România.

De sigur discuțiile în jurul articolului d-lui Tafrali nu se vor opri la aceste câteva rânduri fugare. Cu atât mai mult, cu cât nu avem, principal și aprioric, niciun motiv să nu credem în posibilitatea existenței unui alfabet preistoric în regiunile noastre. Dar, pentru dovedirea sigură a unui fapt de o importanță așa de covârșitoare, trebuie dovezi mult mai numeroase și mai ales mult mai concludente. Cele câteva semne descifrate pe resturile de la Coșești—singurele a căror autenticitate nu o putem discuta—sânt insuficiente pentru a ne face să admitem existența unui alfabet eneolitic în Moldova. Iar faptul că pentru aceste câteva semne locuitorii preistorici ai stațiunii de la Coșești ar fi întrebuințat și reliefurile și incisiile și pictura mi se pare iarăși deosebit de ciudat, când vecinii (conaționali și conlocuitori din aceiași vreme preistorică) n'au desemnat litere de niciun fel.

Iată de ce nu putem adopta concluziile d-lui Tafrali. Goana după senzațional nu trebuie să-și facă loc în arheologia preistorică românească, fiindcă, în loc să-i folosească, strică acestei științe, atât de criticată de unii istorici. Și cu atât mai puțin poate fi vorba de lămurirea procesului Glozel prin aceste descoperiri, indiferent dacă cineva este pro sau contra Glozelului.

* * *

Aproape în același timp cu publicarea superficialului articol al d-lui Tafrali, d. profesor I. Bianu făcea o comunicație la Academia Română¹, în care ajungea la concluzia că inscripțiile de pe basoreliefurile de la Bunești sânt *runice*. Dar pătrunzătorul spirit critic al d-sale l-a făcut să fie mult mai puțin afirmativ, schițând numai soluțiile posibile în direcția interpretării ca rune a inscripțiilor de la Bunești².

¹ I. Bianu, *Inscripții în limba gotică și în caractere runice, descoperite lângă Folticeni* (Academia Română, Memoriile secțiunii literare, seria III, tom. V, Mem. 5, București 1931)

² De sigur divagațiile d-lui Em. Grigoraș, care vede în runele de la Bunești numele lui „Ipsilandis, Grec din secta pitagoriciană” („Dimineața” din 24 Octombrie 1931), sânt tot așa de puțin întemeiate ca și teoriile d-lui Tafrali. Iar articolul răspuns al d-lui P. Constantinescu-Iași, publicat în același ziar peste câteva zile, nu dovedește că sânt într'adevăr în discuție semne din alfabetul glozelian. D-sa transfigurează realitatea când spune că d. A. V. Gennep a afirmat că semnele de la Bunești fac parte din alfabetul glozelian, fiindcă părerea acestui învățat nu e de loc aceasta.

¹ Cf. *La cronologia della ceramica dipinta dell'Europa orientale*, in *Ephemeris daco-romana*, IV, pp. 257-308.

² Să nu se mire d. Tafrali că fac cu insistență această deosebire, de oare ce faptul că se vorbește mereu de ceramica pictată neolitică este tot o preconcepție, care nu se bazează pe nicio realitate. Ceramica pictată preistorică din România și împrejurimi este în întregime eneolitică. Iar, dacă la Coșești și aiurea nu s'a găsit metal, aceasta se datorește întâmplării, de oare ce în alte stațiuni similare s'a găsit aramă.

Tot așa de semnificative sânt reservele d-lui A. Van Gennep: d-sa este inclinat să creadă că inscripțiile sânt posterioare basoreliefurilor, ceea ce pentru tesa pe care o pledează d. Tafrali e cu atât mai desastros, cu cât nici basoreliefurile nu sânt „neolitice”. Dar d. A. V. G. spune textual¹ că: „Les signes rappellent non seulement ceux de diverses écritures égéo-crétoises, mais aussi les

tamgas turcs, fortement les signes de l'alphabet de l'Orkhon (Sibérie extrême orientale), *tout autant que les runes scandinaves*, et, comme le pense M. Gorovei, les signes de Glozel”.

Așa dar nimic mai puțin sigur decât afirmația d-lui Tafrali că ar fi vorba de semne gloželiene. Toată construcția d-sale cade, mai ales în lipsa fotografiilor fragmentelor de la Coșești.

MĂNĂSTIREA BOGDANA-BACĂU

Inscripții publicate și de Melchisedec cu diferențe de lectură.

1. *Piatră de mormânt:*

ЗАДЕ ЛЕЖИ БЛГОУЧЕ. КТНТ. I ГОДАТЕА
СТЛУ ШЕНТЕА ЕГО. МА. ПАН ГОДМЪНЪ
ВЕА. ДОГ. ПРЕГЯЕН. КО ДНН БЛГОУЧГО. Ю
АНӨ[О]НН ВОЕКО. КЪ ЛЕТЪ, ЗРНС ОТ ГОДА
МИРЯ И ОТ ВОЕПЯЕ, ЯХОН [=1678] Г[одину]
МӨЦЯ. МАИ,

2. *Piatră de mormânt:*

ЕНӨНДЕ КОИТА О ДЪДОЕ МАНАСЦЕ
(pentru МАТАНЦЕ) КАПЕТАНОЕ ТО ЕП-
КАНОН МАНАТРОУ (sic) ЕК ТНГ ЗГРО-
БАХНЯЕ КИ ННО АНГОМ ФОНЕХЕН
И МАРТИЪ 23, 1688.

3. *Pe o piatră de mormânt:*

SUPT MARMURA ACASTĂ ZAC DE TÂNĂR
FOARTE, PRE CARE M'AU SURUPAT NEFĂ-
ȚARNICA MOARTE, EU CE MĂ NUMESC ION
CANTACUZEN ÎN NOUL MIEU STAT, AL DOILE
LOGOFĂT ÎNTR'A ȚĂRII MOLDOVEI SFAT. LAS
CU MÂNGĂIEA DUPĂ LACRIMI OBIDITE DUMI-
VOASTRĂ FRAȚILOR, DUPĂ TRAIURI NECAJITE
NU-MI UITAȚI DE DRAGOSTE ȘI DINTR'A MILEI
DARE, VASILE PAHARNICE, CĂ EȘTI FRATE
MAI MARE, MILĂ ISTE, FRATELE MEU IUBITŪ
DE SĂRĂCII MEI. VELEAT 1762.

BISERICA RĂDUCANU, TÂRGU-OCNA

1. *Pe un mormânt:*

VĂDUVA LUI VODĂ-CUZA CU IUBIȚII SĂI FII
LA C. NEGRI. DUREREA ETERNĂ SPRE POME-
NIRE. A. C. NEGRI. A. B. D. B. 11 OCT. 1877.

2. *Pe altul:*

CATINCA NEGRI, NĂSCUTĂ 1810.
ZULNIA STURDZA, NĂSCUTĂ 1823—1901.
VASILE R. STURDZA 1911—1918.
CONSTANTIN STURDZA 1887.

BISERICA ȘUBEȘTI-CÂMPULUNG

Pisania vechii biserici:

ГѢТВОРН ГЪН ЦРЪКЪ КЪВЕДЕНІЕ БЦН
ОПРѢ Н ЕТАНЧЮА БОЖА, ГИНОРН ЕГО:
ЕТАНЧЮА, КОІКЪ, МАРИН, etc.

BISERICA SFÂNTUL GHEORGHE-
CÂMPULUNG.1. *Pisanie zugrăvită:*

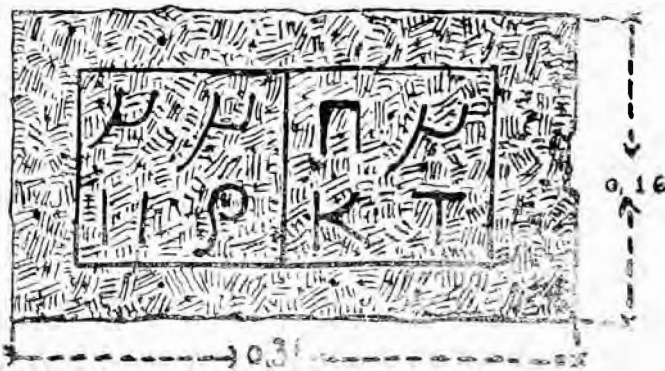
ACEST SFÂNTŪ ȘI DUMNEZĂESC OLTARŪ
IASTE ZUGRĂVIT ȘI ÎNFRUMUSEȚAT CU NEVO-
INȚA DUMNEEI JUPĂNEASA DOSPINA A DUM.
ȘERBAN VEL CLUȚ, I SNOVE EG. ȘTEFAN, COS-
TACHI, RADU, ILINCA, SAFTA, BĂLAȘA, PENTRU
CA ÎN VECI POMENIRE SĂ AIBĂ, ÎN ZILELE LUI
IOAN VOEVOOD, LEAT 7225. MINEA.

2. *Pe alta:*

ACI SE POMENEȘTE MINEA ZUG., MATEI,
NEAGOIE, SORA, STANCA, IONA.

INSCRIȚIE DE LA BISERICA
DOMNEASCĂ DIN CURTEA-DE-ARGEȘ

Domnul arhitect Sterian ni comunică alătu-
ratul desenul de pe o inscripție aflată în exterior
pe consola marelui arc al frontonului de Sud al
Bisericii Domnești din Curtea-de-Argheș.

Inscripția de la Biserica Domnească.

Probabil sânt inițialele, în grecește, ale mește-
rilor cioplitori de piatră.

Ar fi atunci cele mai vechi semne lapidare de
meșteri ce posedăm.

BISERICA DIN ZĂVIDENI-VÂLCEA

Pisanie:

CU AJUTORIUL SFINTEI ȘI DE VIEȚĂ FĂCĂTOARI TROIȚI ZIDITU-S'AU ACEASTĂ SF[Ă]NTĂ ȘI DUMNEZĂEASCĂ BISERICĂ UNDE SĂ PRĂZNUEȘTE HRAMU ADORMIRII PRECISTEI ȘI A ALŪ SFÂNTULUI IOAN BOTEZĂTORIU, DIN TEMELIE S'AU ZIDIT, DIN TEMELIE DE DUMNEALUI COCONU BARBU CARAGIC, ÎMPREUNĂ CU SOȚĂEA DUMNEALUI COCONA STANCA, S'AU ZIDIT LA 1815 ȘI RĂPOSÂND DUMNEALUI AU RĂMAS COCOANA STANA CARAGIOCA, SOȚĂEA RĂPOSATULUI, CU FII DUMNEALUI: CUCONU BARBU, CUCONU MIHALACHE DE AU ÎNFRUMUSEȚAT-O CU ZUGRĂVEALA, DUPĂ CUM SĂ VEDE, ȘI S'AU ZUGRĂVIT LA LEAT 1832. ZUGRAVI: MATEL, NAIE, FII, TUDORACHE UCENIC.

Portrete: Barbu Caragic, Stanca, Casandra, fiică, Barbu, Mihalache, copii, îmbrăcați în fracuri, și cu pălării largi cu panglici roșii; cocoanele cu pălării de paie. Interesante costume.

BISERICA SLĂVITEȘTI-VÂLCEA

ACEASTĂ SFÂNTĂ ȘI DUMNEZEIASCĂ BISERICĂ, UNDE IASTE HRAMUL SFINȚILOR VOIVOZI MIHAIL ȘI GAVRILŪ IASTE ZIDITĂ DEN TEMELIE DE ROBU LUI DUMNEZEU ION SIN RADULUI SLĂVITESCU ȘI JUPĂNEASA MEA BĂLAȘA, SIN CHIRCHI ROȘIANU VORNIC, CA SĂ FIE ÎNTRU POMENIREA NOASTRĂ ȘI A PĂRINȚILOR NOȘTRI ȘI S'AU ZIDIT ÎN ZILELE DOMNULUI NOSTRU, IO GRIGORIE VOIVOD, DĂRUIND CU TOATE DECHEASELE CE SÂNT DE TREBUINȚĂ ȘI S'AU ZIDIT LA ANII 7259, SEPT. 30 (=1751).

Ctitori zugrăviți:

Păretele Sud: Radu, tatăl; jupan Ioniță, jup. Irimia pah., fratele ctitorului. *Păretele Vest:* Ștefan brat ego, biv log. za vistearie; Ioniță Zătreanu, nepotu ctitorului; jupan Ioniță, sin vistieru, cu fii Ion, Georgie; jup. Bălașa, fata Chirchi Vornicului Rosăianu; Stana jup. lui Dumitrașcu, fata lui Pătrașcu Milcoveanu. *Păretele Nord:* jupan Dumitrașcu, brat Ioniță Slăvitescu, jupăneasa Catrina a răposatului Dreghiți, fata Radului Oietelișanu, jupan Dreghici biv log. za Visterie, socrul ctitorului; jup Radu Olănescu, vornic, vâr primar ctitorului

INSCRIȚII DIN TÂRGOVIȘTE.

Inscripție pe o splendidă piuliță din Băleni-Dâmbovița:

VALENTINUS STAMP LIES MICH GIESSEN IM IHAR (sic), 1632.

Inscripție pe o piatră de mormânt în Curtea Pârjolescu din Târgoviște, în fața Curții Domnești:

прѣставленъ рабъ бжю савд(?) въ дни благочестив. юв пѣтрѣ воеводѣ, мѣца дѣкврѣ, кв днѣ, влѣт 7311... крѣпа, пакрѣтѣ (sic).

Pe o piatră de mormânt din Curtea Vlădescu, în biserica dărmată de lângă Curtea Domnească:

прѣставленъ рабъ бжю дръгичи снъ гавриле вел вѣрникъ въ дни радѣа воеводѣ, мѣца сеп. кв, влѣт 7319 (= 1619).

BISERICA SFÂNTA VINERI.

Piatră de mormânt:

FERICIT BĂRBATULŪ CARE UMBLĂ ÎN CALEA DOMNULUI.

ACI REPAUSĂ CETĂȚEANULŪ MIHAILU DRĂGHICEANU, FOSTU PROFESORE LA CELLE DINTĂI ȘCOALE NAȚIONALE ROMANE (1861, FEVR. 5).

(Întemeietorul Școlilor naționale din Romanși și Dâmbovița.)

Pe alta:

VOI CE AVEȚI PUTEREA D'A LUCRA BINELE SHI A SPRĂJINI DREPTATEA, SPERÂND ÎN DOMNUL(?).

VEDEȚI CĂ TOTUL ACI SĂ SFÂRȘEȘTE. ACEASTA PIATRĂ POATE SPUNE CĂ SUPT DÂNSA REPAUSĂ CETĂȚZEANUL NICOLAE FUSEA, CARE, DUPĂ O VIEȚUIRE DE 74 ANI, LASĂ TOTUL SHI SE ÎNTOARSE ACI, SHI ÎN ELEMEN-TELE DIN CARE A FOSTU LUAT, DUPĂ NAS-TRĂMUTATA LEGE A CREATORULUI. 1834, MARTIE 11.

(Fundatorul mai multor biserici din județ, socrul lui Drăghiceanu).

BISERICA STAR-CHIOJDU (PRAHOVA)

Pomelnicul ctitorilor. Dech. 7. 7258 (=1750). Viș Dumitru, Caterina, Constantin, Ștefan, Maria, Do-

bra, Voica, Maria, Sanda. Morți: Dumitru, Voica, Antonia, Dobra, Ilie, Sima, Climent, Ilinca, Maria, Rada, Sultana.

Pe ușile tâmplei:

VASILIE DIN TÂRNOVO, DECH. 25, 1780.

MĂNĂSTIREA BRADULUI-BUZĂU

Piatră de mormânt:

ACI SĂ ODIHNESCU OASELE ROABEI LUI DUMNEZEU ALE JUP. R... OASELE SOFII... JUPĂNULUI RADUL VEL COM... MATEIU BASA-(RAB), MȘTA NOE. 4. DNI, VLET 7162 (=1653).

Pe alta:

ACI... (M)IHULU BIV VEL VOR. IO MATEIU VOIVODA...

Pe alta:

ACI ODIHNEȘTE OASELE ROBULUI DUMNEZEU... (MA)TEI VOIEVOD... CARELE A ZIDIT

PÂNĂ SUS DEN TEMELIEA EI, CE I-AU FOSTU MOARTE... 7163 (=1653).

Pe alta:

[SUPT ACEASTĂ PIATRĂ] SĂ HODIHNESCŪ OASELE ROBEI LUI DUMNEZEU JUPĂNEASEI (MIHAL)CEA (?) CARE A FOST JUP. ARIE... (MA)TEIU... BRADULUI... 4 ZILE...

Pisanie:

HRAMUL ȘI FALA SFÂNTULUI MARELUI MUCENIC DIMITRIE MIROTOCIVAGO, PENTRU SUFLETU MOȘILOR ȘI A PĂRINȚILOR ȘI ALE NOASTRE SĂ FIE POMENIȚI, VĂ DNI IO MATEI VOIEVOD, VLEAT 7650 (=1640) I BIST EG. POP NICTARIE ȘI ISPRAVNIC BAIEA LOG.

Ctitori zugrăviți în veacul al XIX-lea: Sofica și Radul Vel Comis, ținând biserica (pe laturea Sud), jup. Mihalcea Vel Vor.

Jupăneasa Neaga, jupan Moise Spatarul și Stanca, jupăneasa lui Moise, ținând biserica (laturea Nord).

DE LA COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

Ședința din 6 Maiu 1931

Președinte: Gh. Balș.*Membri prezenți:* Al. Lăpădatu, P. Antonescu, V. Ștefănescu, C. Moisil, I. Andrieșescu, M. Suțu.*Secretarul Comisiunii:* V. Drăghiceanu.

Se aprobă spoirea cu var de o culoare puțin închisă a bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani, spre a nu contrasta cu culoarea mobilierului. (No. 411/931).

Nu se aprobă facerea unui turn adiacent bisericii vechi romano-catolică din orașul Bistrița, cerut de Episcopia de Cluj — Gherla—, întru cât ar strica caracterul acestui important monument, care trebuie păstrat în starea în care se află (No. 427/931).

Comisiunea e de părere a se menține bastionul cetății din centrul orașului Aiud, care e ruinat, primăria orașului făcând necesarele lucrări pentru întreținerea lui (No. 405/931).

Se aprobă săpăturile la cetățile Țețina și Cetatea-Albă în condițiile în care s'a dat prima aprobare, săpături ce se vor executa de Muzeul Militar, conform adresei No. 231/931.

D. Andrieșescu face comunicare asupra obiectelor găsite într'un gorgan din Dobrogea, unde s'au descoperit întâmplător o cască de aur asemănătoare cu cea găsită în Prahova, vârfuri de sulite, vase, etc. D-sa speră să mai găsească, în urma săpăturilor ce întreprinde, și alte obiecte.

Nu se poate executa lucrarea de spălare a picturii bisericii Sf. Elefterie din București cu prețurile ofertelor înaintate prin raportul parohiei No. 420/931 și este de părere a se aștepta ca parohia să aibă cel puțin suma de 130.000 de lei disponibilă spre a se face lucrarea în bune condiții (No. 420/931).

Se acordă un ajutor de 13.000 lei pentru lucrările strict necesare de acoperiș la castelul Martinuzzi din Vințul-de-Jos, (No. 162/931).

Se aprobă devisul pentru lucrările ce urmează a se face în campania anului 1931 la mănăstirea Hurez, mănăstirea Dintr'un Lemn și biserica Băbenii de Olteț, în sumă de 100.000 lei, supt reserved art. 3 Hurez (No. 190/931).

Se aprobă devisul pentru lucrările ce urmează a se efectua în 1931 la mănăstirea Polovraci, biserica Bucovăț, biserica Căluul și mănăstirea Tismana, în valoare de lei 50.000 (No. 185/931).

Se aprobă devisul pentru reparare la Biserica Doamnei din București, precum și începerea lucrărilor (No. 434/931) în limita fondului de lei 120.000 al parohiei.

Se aprobă devisele pentru lucrările ce urmează a se executa la clopotnița mănăstirii Brebu (continuare) de lei 169.000; la bisericile Sf. Dumitru și Sf. Gheorghe din Rucăr, pentru terminare, de lei 85.000; la biserica Sf. Vineri din Târgoviște, de lei 40.000 (terminare); la schitul Negru-Vodă-Muscel, de lei 16.000 (terminare). (No. 435/931).

Se aprobă devisul de 60.000 lei pentru reparația bisericii din Câmpulung. (No. 435/931).

Se aprobă devisul de la punctul 1 și 2 din referatul No. 437/931 pentru lucrări la biserica Sf. Nicolae din mănăstirea Cernica, urmând a se face licitație.

Ședința de la 25 Maiu 1931

Se aprobă referatul d-lui arhitect Horia Teodoru în privința reparației Bisericii Doamnei din București. Se va face licitație restrânsă chiar de

serviciul tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice, fiind față și represintantul legal al parohiei (No. 530/931).

Se aprobă referatul d-lui arhitect Ștefan Balș în privința reparației bisericii din comuna Pătroaia, județul Dâmbovița, și devisul anexat de lei 335.000. Lucrarea se va executa în limita fondului de care dispune parohia, prin licitație, al cărui rezultat se va comunica spre aprobare. (No. 532/931).

Se aprobă devisul pentru reparația bisericii Adormirea Maicii Domnului din Slatina, județul Olt, și facerea licitației restrânse, al cărui rezultat ni se va comunica pentru aprobare (No. 299/931).

Se aprobă devisul și licitația restrânsă, conform legii, pentru reparații la biserica Socola, comuna Buciumi, județul Iași, și se va comunica rezultatul licitației pentru aprobare. (No. 515/931).

Se aprobă referatul d-lui arhitect I. Atanasescu asupra lucrărilor de reparație la biserica Brădești-din-Față, județul Dolj, conform devisului de lei 140.000 și a planurilor aprobate. Se va face licitație restrânsă, al cărui rezultat ni se va comunica pentru aprobare. (No. 377/931).

Se aprobă devisul de reparație a bisericii Mihai-Vodă din București, — vechea cornișă, — pentru suma de lei 50.000, căutându-se a se provoca o concurență printre casele specialiste în acest gen de lucrări. (No. 446/931).

Se aprobă referatul d-lui arhitect Șt. Becu în

privința reparației bisericii din comuna Geamăna, județul Argeș, precum și devisul întocmit de serviciul nostru tehnic de lei 330.000. Se va face licitație restrânsă, al cărui rezultat ni se va comunica spre aprobare (No. 372/931).

Se aprobă devisul de reparații al bisericii din comuna Deagu-de-Sus, județul Argeș, întocmit de serviciul tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice. Se va face licitație restrânsă, al cărui rezultat ni se va comunica spre aprobare. În privința picturii se va adresa unui pictor specialist. (No. 592/931).

Se aprobă referatul d-lui arhitect N. Ghika în privința reparației bisericii Sf. Nicolae din comuna Comanca, județul Romanați, și al devisului de lei 345.000 întocmit de serviciul tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice. Se va face licitație restrânsă, al cărui rezultat ni se va comunica pentru aprobare. Lucrarea se va executa din fondurile parohiei, sub controlul și direcțiile d-lui arhitect I. Atanasescu (No. 401).

Se aprobă desemnurile pentru strane la biserica Sft. Elefterie din București, cu modificările indicate în referatul serviciului tehnic al Comisiunii. Lucrările se vor face din fondurile parohiei, ținându-se licitație restrânsă (No. 516/931).

Ședința din 12 Iunie 1931

Președinte: Gh. Balș.

Membri prezenți: Pr. N. Popescu, M. Suțu, Ar. Verona.

Secretarul Comisiunii: V. Drăghiceanu.

Comisiunea nu aprobă executarea cafasului la biserica Sf. Elefterie din București, din pricina spațiului restrâns și pentru a nu strica perspectiva estetică a bisericii și a picturilor (No. 305/931).

Se aprobă pictarea portretelor mamei și surorii d-lui C. Găleşteanu din Craiova pe perețele din pronaosul bisericii comunei Enușești, județul Romanați, întrucât domniile lor, descendențele ctitorilor, au contribuit la întreținerea bisericii (No. 451/931).

Se aprobă executarea spălării unui panou de pictorul Petrescu Haralambie, la biserica Sf. Elefterie din București. D. Verona e rugat a vedea modul cum s'a făcut spălarea (No. 645 din 1931).

Comisiunea Monumentelor Istorice a intervenit la Primăria din Iași de mai multe ori în privința expropriării terenului bisericii Sf. Nicolae Domnesc, fără a obține un rezultat. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit e rugat a lămuri întâiu chestiunea

acestei exproprii prin Contenciosul Consiliului Central Bisericesc (No. 626/931).

Se aprobă devisul de 90.000 lei pentru reparațiunea bisericii filiale Vișan, parohia Socola, comuna Buciumi, județul Iași (No. 642/931); se aprobă rezultatul licitației ținută la Serviciul tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice pentru lucrări de restaurare la Biserica Doamnei din București, aprobându-se oferta domnului arhitect Al. Popovici, fiind cea mai avantajoasă (No. 633 din 1931), precum și rezultatul licitației pentru lucrări la biserica mănăstirii Brebu, Sf. Dumitru din Rucăr, schitul Negru-Vodă, biserica Sf. Vineri din Târgoviște, biserica Sf. Gheorghe din Câmpulung (No. 551/931), aprobându-se oferta d-lui arhitect Popovici pentru biserica Brebu, iar pentru celelalte a d-lui B. Tutănescu.

Se aprobă devisul de lei 120.000 pentru continuarea lucrărilor de restaurare a picturii bisericii mănăstirii Cozia-Vâlcea de dd.: pictor I. Mihailescu și G. Teodorescu (No. 289/931).

N. IORGA, *Trois églises de village valaques: Pietroșița, Calvini et Cremenari.*

L'église de Pietroșița date du XVIIIe siècle: elle a des fresques d'un certain intérêt. Celle de Calvini, de la seconde moitié du même siècle, conserve les scènes dans toute leur fraîcheur initiale; les portraits des fondateurs ont un intérêt historique. À celle de Cremenari, sur un plateau souscarpathique, élevée par des paysans libres, un élément de folklore s'y ajoute, aussi dans les croix du petit cimetière.

N. IORGA, *Les icônes du Musée de Sinaia.*

Le Musée de Sinaia contient des objets du culte rassemblés dans les églises dont le patronat appartient à l'Éphorie des Hôpitaux Civils. Très belle l'image, du commencement du XVIIe siècle, qui présente les trois Anges dans la maison d'Abraham. D'autres icônes, venant de la famille des Cantacuzènes, vers 1700, ont une valeur inférieure.

G. BALȘ, *La poutre et l'arc.* Résumé aux pages 68-69.

VLADIMIR DUMITRESCU, *Céramique peinte é-néolithique du Sud-Est européen.*

L'auteur distingue trois régions pour l'art de la céramique peinte à l'époque néolithique en Roumanie. Des rapports sont fixés avec la céramique ukrainienne. Tour à tour est analysée la technique, les formes et les ornements, avec des pièces à l'appui. Pour l'origine l'auteur est disposé à la chercher, en rapport avec les découvertes de Suse, en Mésopotamie. Un résumé de l'article, très circonstancié, est impossible.

N. IORGA, *Encore une pierre tombale de Mathieu Basarab?*

Il est question d'une note, datant de 1854, concernant la pierre tombale acéphale du XVIIe siècle, publiée déjà dans le „Bulletin“. Elle aurait recouvert les restes du prince Mathieu Basarab. On ne peut pas l'admettre. Des rapports sont indiqués avec d'autres portraits sur des pierres sépulcrales ou sur des couvertures brodées les recouvrant.

N. IORGA, *Les églises de Troțuș.*

À Troțuș (Moldavie occidentale), l'église près de laquelle a été enterré le prince assassiné Gaspar Gratiani, doit être ancienne: sa forme le montre. Mais les bonnes fresques, d'un caractère iconographique original, appartiennent au commencement du XVIIe siècle.

GRÉGOIRE IONESCU, *L'église de Călinești-Prahova.*

À Călinești l'église est de 1646. L'appareil en briques et ciment est d'un aspect agréable; les anciennes tours ont été conservées.

VLADIMIR DUMITRESCU, *Inscriptions préhistoriques en Roumanie.*

L'auteur démontre que les conclusions de M. O. Tafrali dans la „Revue archéologique“, XXXIII, sur des caractères glozéliens dans une pierre trouvée en Moldavie et dans tel autre cas moldave ne peuvent pas être admises.

VIRG. DRĂGHICEANU, *Inscriptions d'églises.*

Partie officielle.

SECRETARIATUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

BUCUREȘTI. — STRADA GENERAL BERTHELOT No. 26

Secretar-Director : VIRGILIU N. DRĂGHICEANU

Buletinul se găsește de vânzare la principalele librării din Țară.
Studentii, profesorii și preoții au 45 % reducere, adresându-se Secretariatului.

Fiecare fasciculă apare în două ediții :
Ediția pe hârtie chromo Lei 120. — Ediția pe hârtie velină Lei 90.

La Secretariatul Comisiunii se poate procura Buletinul Comisiunii pe anul 1923, consacrat Curții Domnești din Argeș. Exemplar de lux cu text frances Lei 1.100, fără text frances Lei 1.000. Exemplar pe hârtie velină cu text frances Lei 600, fără text frances Lei 500.

**PREȚUL
L E I 120**

COMISIUNII

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

1 9 3 1

Așezământul tipografic DATINA ROMÂNEASCĂ + Vălenii-de-Munte

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

PREȘEDINTE: N. IORGA

Membri: IOAN ANDRIEȘESCU, PETRU ANTONESCU, GEORGE BALȘ, ALEXANDRU LĂPEDATU,
CONST. MOISIL, PR. NIC. POPESCU, MIHAIL SUȚU, ARTUR VERONA.

Secretar-Director: VIRGILIU N. DRĂGHICEANU.

Arhitect-Șef: N. GHIKA-BUDEȘTI.

CUPRINSUL

TEXT:

Pagina

G. BALȘ: Despre biserica Prislopului	97
N. IORGA: Biserica veche din Bătrâni	101
P. COMAN: Cele mai vechi cruci ale Mățăului (Muscel).	102
VIRGILIU N. DRĂGHICEANU: Monumentele istorice din Oltenia	105
N. IORGA: Biserica episcopală din Argeș în literatură	136
N. IORGA: Pridvorul de la Colțea	136
ARHITECTUL PAUL SMARANDESCU: O casă veche: Casa Melik	137
Cronică	143
Resumat frances	144

ILUSTRĂȚII:

Despre biserica Prislopului.

Fig. 1. Biserica Prislopului	97
Fig. 2. Vodița. Planul completat după Bul. Com. Mon. Ist.	93
Fig. 3. Calenici	98
Fig. 4. Crușevaș	98
Fig. 5. Rudenița	98
Fig. 6. Cozia	99
Fig. 7 și 8. Prislop	99
Fig. 9. Prislop	100

Monumentele istorice din Oltenia.

1. Casele lui Magheru.	105
2. Cula Pojogeni	106
3. Biserica din Pojogeni	106
4. Cula din Mosculești	107
5. Scheletul unei case-cule Bibești-Gorj	108
6. Cula lui Cocos Crăsnaru	108
7. Cula popii Ion	109
8. Biserica și Mănăstirea Strâmba-Gorj	110
9. Biserica Bengești-Gorj	111
10. Casa Staicului Bengescu	112
11. Zidurile Băniei Craiovei	112
12. Biserica Preajba	113
13. Casa Jilanului	113
14. Poarta curții Jienilor	114
15. Biserica Mofleni	114
16. Schitul Topolnița	115
17. Arcadă în stuc de-asupra porții de intrare	117
18. Biserica din Străjești-de-sus	118
19. Biserica din Străjești-de-jos	119
20. Biserica Buzeștilor, Stănești	119
21. Biserica Mănăstirii Mamul, Lungești	120
22. Biserica Mănăstirii Mamul	121
23. Mănăstirea Șerbănești	121
24. Surpatele. Vedere generală.	122
25. Surpatele. Vedere interioară	123
26. Biserica Mănăstirii Surpatele	123
27. Mănăstirea Dintr'un lemn, Vâlcea	124
28. Biserica Mănăstirii Dintr'un lemn, Vâlcea	125
29. Vedere generală asupra Mănăstirii Dintr'un lemn	125
30. Cetățuia, Vâlcea	126

31. Biserica Oltenii, Vâlcea	127
32. Schitul Fedeleșoiu-Argeș	128
33. Biserica Domnească din Ocnele Mari	129
34. Casă Veche din Ocnele-Mari	129
35. Casă veche din Ocnă	130
36. Casă veche din Ocnele Mari-Vâlcea	130
37. Mănăstirea Titreciul, Vâlcea	131
38. Schitul Golești Muscel.	132
39. Paraclisul Culei Furnicoși-Muscel	133
40. Cula-Școală din Furnicoși-Muscel	133
41. Biserica Schitulul Golești-Muscel	134
42. Detaliu din chenarul ușii bisericii Dobreni-Ilfov	134
43. Urmele reduitului cetății Jidova-Muscel	134
44. Casă veche a unui Sas din Câmpulung	135
45. Urmele turnului de flancare al porților cetății Jidova	135

O casă veche: Casa Melik

1. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Fațada principală	137
2. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Fațada posterioară	137
3. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Fațada laterală.	138
4. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Fațada laterală.	138
5. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Secție prin A. B.	138
6. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Secție prin C. D.	138
7. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Planul subsolului	138
8. Casa Melik. — Releveu în 1920. — Planul parterului	138
9. Casa Melik. — Planul subsolului indicând modificările introduse la restaurare	139
10. Casa Melik. — Planul parterului indicând modificările introduse la restaurare	139
11. Casa Melik. — Detaliul amenajărilor făcute la intrarea principală cu ocazia restaurării	139
12. Casa Melik. — Fotografiată în 1932	140
13. Casa Melik. — Fotografiată în 1932	140
14. Casa Melik. — Fotografiată în 1920, înainte de restaurare	141
15. Casa Melik. — Fotografiată în 1932	141
16. Casă veche din Str. Spătarului No. 8, fotografiată în 1920	141

Biserica mănăstirii Prislop, din ținutul Hațegului, se zice a fi fost clădită de popa Nicodim, care a făcut întâiu Vodița și pe urmă Tismana.

Dar, pe când primele două ctitorii sânt adevărate prin documente¹, aceia a Prislopului e cunoscută numai prin tradiție. Iar în a doua jumătate a veacului al XVI-lea a fost refăcută de Domnița Zamfira (fata lui Moise-Vodă), care este și înmormântată în pridvorul bisericii². 1529-30

Ulterior, clădirea a ars și a fost reparată de mai multe ori. O ultimă restaurare s'a făcut acum câțiva ani, când s'au consolidat zidurile și ten-cuit fațada, dându-se înfă-țișarea ce o are azi.

Până la ce punct fost-a biserica refăcută și schimbată în decursul vremurilor, și ce mai poate fi de la început?

Până acuma puțin timp, materialul de comparație pentru această cercetare ni lipsia în cea mai mare parte, căci, din celelalte ctitorii ale lui Nicodim, Tismana de almintrelea de un alt tip -- a fost așa de des prefăcută, în cât fără lucrări speciale nu se poate decât foarte imperfect vedea care a fost planul ei

primitiv, iar Vodița era aproape necunoscută.

La al doilea Congres de studii bizantine de la Belgrad¹, am arătat un plan al Vodiței, reconstituit după puținele resturi ce se mai vedeau² și după unele măsuri date de Ștefulescu; iar săpăturile întreprinse ul-

Fig. 1. — Biserica Prislopului.

terior de d. V. Drăghiceanu³ au confirmat această reconstituire.

¹ Cf. Ștefulescu, *Tismana*.

² Iorga, *Istoria Bisericii românești*, I, p. 139; V. Vătășianu, *Vechile biserici din jud. Hunedoara*, p. 51.

Bul. Com. Mon. Ist. — 1.

¹ Cf. G. Balș, *Influence du plan Serbe sur le plan des églises roumaines* in „*L'Art byzantin chez les Slaves*”, p. 282.

² „*Bul. Com. Mon. Ist.*”, 1912, p. 97; V. Drăghiceanu, *Vodița*.

³ „*Bul. Com. Mon. Ist.*”, 1929, p. 150.

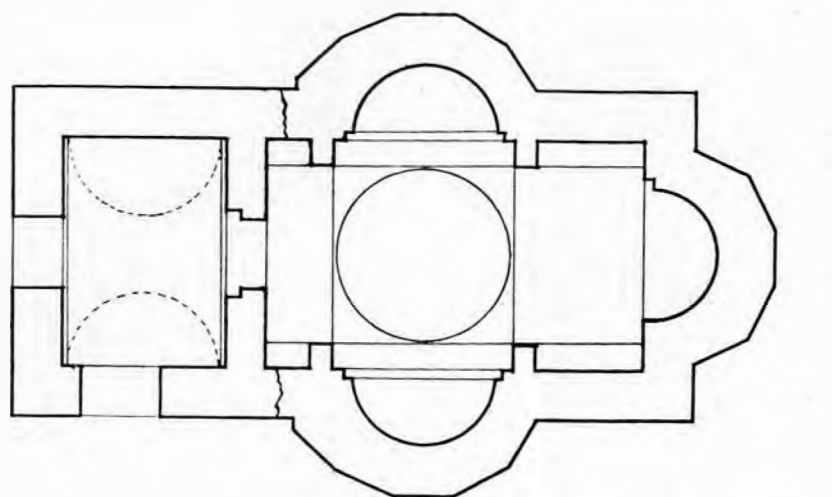

Fig. 2. Vodița.

Planul completat după Bul. Com. Mon. Ist.

Planul Vodiței aparține planului bisericilor sârbești zise ale Moravei, din care face parte și Cozia (1393), zidită pe când trăia încă Nicodim (mort în 1406).

Ceia ce vedem azi la naos e planul fundațiilor și la pronaos, numai, zidurile se mai înalță mai sus, arătând nașterea boltei. Am arătat pe plan proiecțiunea bolților naosului care nu mai există, astfel cum trebuia, fără îndoială, să se presinte.

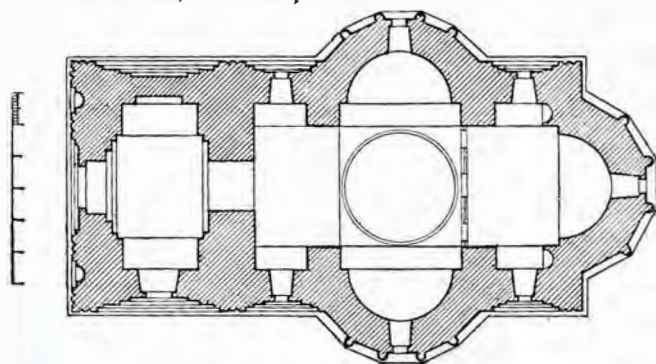

Fig. 4 — Crușevaț.

Se poate compara cu planurile de la Calenici, Crușevaț, Rudenița, Veluce, Naupara din Serbia, cu deosebirea însă că aceste biserici au bolțile pronaosului în calotă sferică, sau în cruce (Crușevaț) sau în semicilindru cu axa longitudinală, (Veluce), pe când cu bolta în semicilindru cu axa transversală nu se află.

Cozia, de asemenea, care e după același plan, are pronaosul boltit în „berceau“, cu axa longitudinală, pe când la Vodița această

boltă, tot semicilindrică, are axa ei transversală.

Toate aceste biserici au dispoziția tipică a școlii de la Morava, cu „berceau“-urile longitudinale Est și Vest ale naosului și cu cele patru nișe, câte două pe fiecare părete Nord și Sud, în dreapta și în stânga absidelor laterale.

Și Vodița a avut, ca toate celelalte biserici din acest grup, colțurile exterioare ale absidelor însemnate prin co-

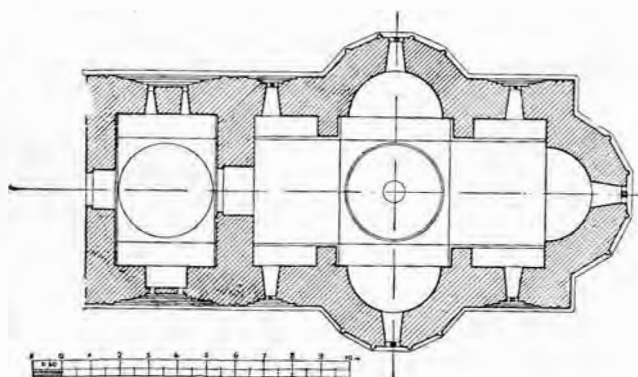

Fig. 3. — Calenici.

lonete angajate, iar fețele dintre ele retrase de două ori din planul zidului. O piatră ce ni-a rămas o arată clar¹.

Dacă ne uităm acum la planul Prislopului, vom vedea o mare asemănare. Nișele despre Est ale naosului sânt mai puțin lungite, dar pronaosul este boltit

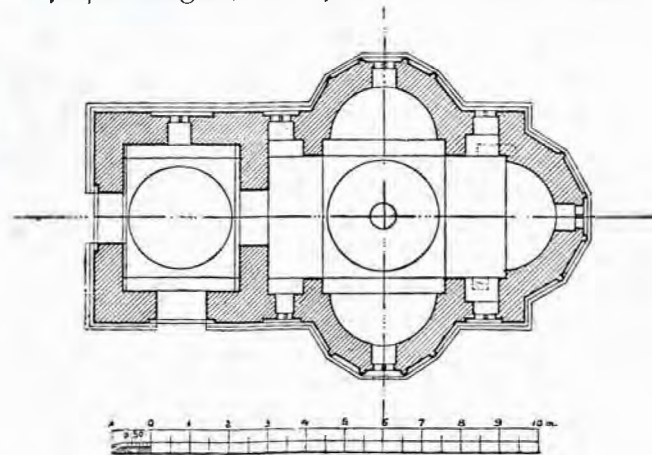

Fig. 5. — Rudenița.

¹ Vezi art. citat, fig. 14.

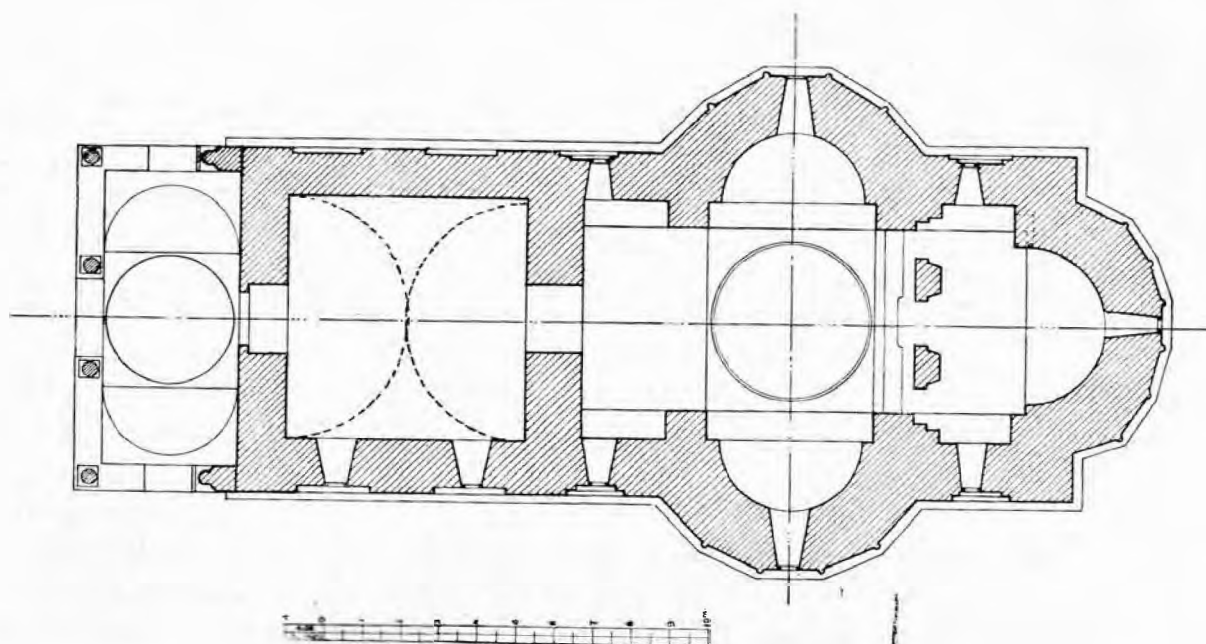

Fig. 6. — Cozia.

ca la Vodița, având fiecare din aceste două biserici un berceau cu axa transversală, recăzând pe o mică ieșitură a zidurilor Est și Vest.

Deci, din toate bisericile de tipul Moravei ce le-am citat, Vodița și Prislop sânt cele care par mai înrudite.

Biserica de la Prislop diferă de cele sârbești și de Cozia prin dispoziția a câte două ferestre în fiecare absidă în loc de câte una, iar bolta altarului, în loc să ajungă la aceeași înălțime ca „berceau”-ul Est al naosului, se ridică mai sus. O asemenea dispoziție e foarte rară la noi — sau în Serbia --, și cred că trebuie atribuită uneia din numeroasele prefaceri ale bisericii.

În exterior biserica prezintă acum o decorație a paramentului compusă din arcade oarbe, care leagă niște stâlpișori angajați, așezați la unghiurile absidelor și ale turlei, mai mult sau mai puțin ca în bisericile sâr-

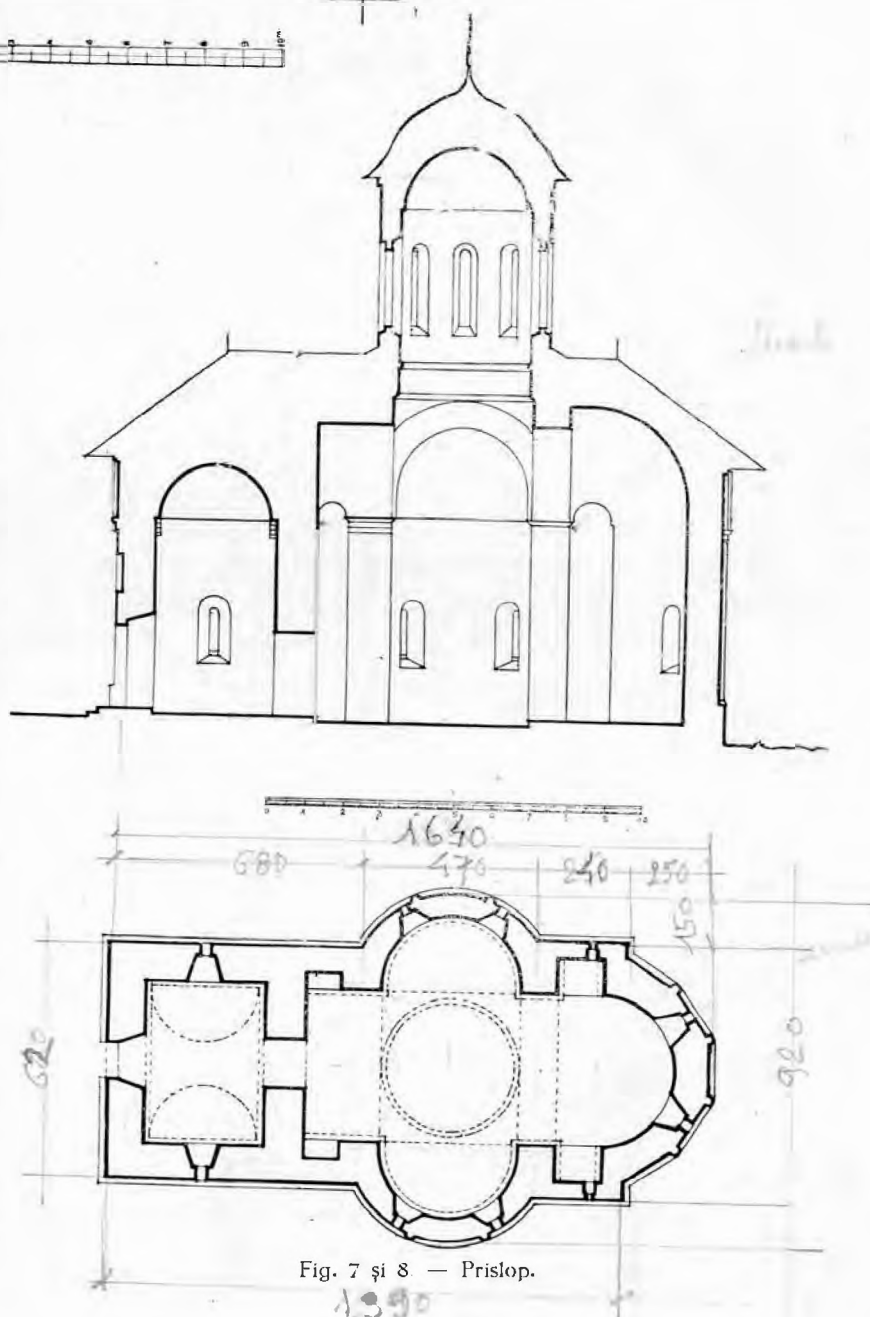

Fig. 7 și 8 — Prislop.

bești; arcadele însă, brâul, ocnițele, sânt poate și fereștile sinurilor pot fi — plausibil
fantesiste. — atribuite unor prefaceri ulterioare.

Dacă aceste colonete angajate au existat, ar fi o prețioasă indicație.

În desemnul publicat de „Com. Mon. Ist., secția Transilvania“, în raportul d-lui arh. R. Wagner din 1923 nu se văd; dar se arată că a trebuit de sigur să existe; pe ce se bazează această presupunere nu se spune.

În resumat, vedem că planul și cea mai mare parte din zidurile și boltirile corespund perfect cu planul Moravei Deosebirele, ca bolta altarului sau

Se poate deci conchide că, în mare parte, biserica de azi a Prislopului mai este biserica lui Nicodim¹.

Fig. 9. — Prislop.

Astfel ciclul bisericilor de tipul sârbesc al Moravei de la noi se compune din cele patru biserici de la: Vodița, Tismana, Prislop și Cozia.

Inrâurirea acestui grup — precum se știe — a mers mai departe și prin intermediarul lui influența sârbească

a avut un adânc răsunet asupra arhitecturii noastre.

R É S U M É.

L'église de Prislop, près de Hațeg, en Transylvanie, construite vers la fin du XIV-e siècle par le moine serbe Nicodème, qui a construit Vodița et Tismana, a été reconstruite d'abord au XVI-e siècle, puis remaniée et restaurée à plusieurs reprises.

L'examen du plan et sa comparaison avec celui de Vodița montre que l'église

actuelle est encore, en grande partie, celle de l'époque de la fondation. Elle appartient au groupe dit de la Morava, qui compte quatre représentants en Roumanie: Vodița, Tismana, Cozia et Prislop. C'est, en très grande partie, par l'entremise de ce groupe que l'influence du plan serbe s'est exercée sur l'architecture valaque.

La stânga drumului ce duce la Stari-Chiojd sau Chiojdul-Mare, foarte veche aşezare, al cărei nume de Kovesd arată origini ungureşti depărtate, se merge la satul Bătrâni.

„Bătrâni” arată satul de origine, de unde s’au format altele prin deslocuire. E un fenomen asemenea cu acela observat de d. H. H. Stahl în *Arhiva* d-lui Gusti. S’ar putea găsi şi o asemănare cu *ver sacrum*, cu plecarea tinerilor, din datinele Germanilor în epoca migraţiilor.

Într’un proces cu răposata Elena Kreţulescu s’au adus înainte, printr’un memoriu tipărit, purtând iscălitura d-lor general Ionescu, Chehaia şi Sava, unele documente mai vechi ale localităţii. În sat se mai păstrează, mi s’a spus, multe, care ar fi şi pe pergament.

Dar cea mai veche din cele două biserici, acum în complectă ruină, nu datează decât de la 1808, fiind apoi reparată la 1850.

Inscripţia, distrusă în parte din cauza relei calităţi a pietrei, are acest cuprins:

„Această sfântă biserică ziditu-s’au cu hramul Întrării în biserică a preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi a Cuvioasei Paraschevei şi s’au sfinţit în leat 1808, Iul. 27, în vremea când să afla armia rusească într’astă ţară, în zil. prea-înăl. Împăr. Alexandru Pavlovič a toată Rosia, cu ajutoriul de la mulţi pravoslavnici creştini; car[i] au fost mai silitori sânt aceştia: Stavru băcan şi Alecsandru fii-său ot Vălean[i], Stanimir Bătrâneanu şi cu fişorii lui, anume pop Iane, Ioan şi Gheorghie, Dum., Pa..., Ştefan, Macavei, pop Dimitrie, pop Ion, Pa..., Stan ... nca, pop Petre..., pop Ioan ... Dumitru; 1850 vlto, Iul.”

Forma e a primei clădiri, afară de unele

adausuri de lemnărie în faţă. De atunci e frumosul chenar înflorit pe uşorii de piatră. Pictura de pe laturi, interesantă ca folclor artistic şi iconografic, cu Sf. Ilie, cu Sf. Dumitru, cu cei patru „vânători”, cu Adam şi Eva muncind, etc., aparţine aceleiaşi epoci şi samănă cu aceia din vechea biserică de la Ogretin.

În schimb, din reaua epocă de la 1850 era toată pictura interioară, inclusiv a catedre, încă păstrată, precum şi sfinţii cei mari de pe pereţii exterior din faţă. Icoanele sânt azi la Muzeul din Vălenii-de-Munte: una vine de la Podeni şi poartă iscălitura meşterului Andronicescu, pictor cu aplecări originale: „Cu chieluiala părintelui Gherasim ieromonah proin egumen Podenilor; 1818, Avgst 25”.

Între cărţile bisericeşti, mutate la biserică mai nouă, relevez: *Triodul* din 7277, *Anthologhionul* de Bucureşti din 1786 (care dă înfăţişarea Mitropoliei bucureştene la acea dată), *Penticostariul* din Bucureşti, 1800.

Unele au însemnări. Pe un *Octoih* acefal se ceteşte:

„Să ştie că la acest Octoic am dat şi parale 3 tocma, pop Staico ot Bătrâni; iar care o strica slovele ce arăt eu, să fie afurisit de trei sute sfinţi părinţi de la Necheia. Acesta am dat când l-au adus naşa-mieu Mirica de la Bucureşti, iar cumpărătoarea iaste cu tl. 10, ş’au rămas bani buni”.

Mirică şi soţia lui Floarea apar ca dăruitori şi pe „Penticostariul” din 1800.

„Mineiul” de Râmnic pe Ianuar are în această calitate o sumă de săteni cu nume vechi: Dragomir şi Neaga, Cărste, Panait şi Tudora, Gherghie şi Elina, Toader şi Dumitrana, Vlad şi Marica, Soare, Stroe sin Pană, Anghelina.

Despre aceste cruci — ale căror inscripții le publicăm aici —, s'a spus și încă se spune că sânt foarte vechi¹. Se afirmă — și cu destulă tărie — că aceste monumente religioase (în general) sânt ridicate din cauza ciumii.

În decursul vremii, multe legende ori versiuni și-au luat viață și circulă și azi oral între localnici, în legătură cu rostul și vechimea lor. Renunțăm însă — fiindcă nu e nici locul — să le reproducem aici. Se va aminti pe scurt câte ceva mai important despre fiecare.

În privința felului de transcriere a inscripțiilor am păstrat ortografia de azi.

Țin să mulțănesc pentru unele binevoitoare lămuriri d-lor profesori: Constantin Marinescu și Emil Petrovici.

*Inscripția de pe crucea de la Nicolae Cru-
cerul (Nicolae Băbuși).*

(Pe partea din față:)

Cu vrerea Tatălui și
cu ajutorul Fiului și
îndemnarea Sfântului Duh
ridicatu-s'a această
sfântă cruce intru hra-
mul Dumineca tuturor sfin-
ților și a prea-cuvioasei
Paraschive în zilele lui
Io Nicolae Voevod de ro-
bul lui Dumnezeu Neacșu.

(Pe partea de Miazănoapte:)

I[ea]t 7236
Voica, Dumitru, Gheorghe,
Sora, Ioana ot... Dălgo[pole]
Gude[?], Vo[i]ca, M[a]ri[a],

¹ Chr. și C. Răd. Codin, *Muscelul nostru*, p. 25 („Mățăul fiind asil de neputincioși, cu cruci de piatră având inscripții foarte vechi”).

Mar[i]a, An[i]ca, Neacșu,
Mar[i]ea, Ioana, Ion,
Mari[a], Dumitru, Ilie,
Sora, Gude, Stana, A[g]neț.

Crucea se află la marginea de Apus și Miazăzi a satului Chilizii (pendinte de Mă-
țău), la poalele dealului numit „Malul-Crucii”.

Este foarte probabil că a fost pusă ca semn de hotar între mai multe moșii, între care erau:

Moșia Râncăcioului, — una din cele mai însemnate de pe vremuri, din aceste părți, — ce se întindea din valea Chilizii până spre Poienari și Schitul-Golești.

Moșia Mănăstirii Câmpulungului era alta. Se spune că moșia, sau mai bine moșiile, acestei mănăstiri domnești erau foarte în-
tinse, că ele cuprindeau între altele Groșanii, sat nu departe de Chilizii¹, și că veniau până aproape de marginea (de Apus și Miazăzi) a satului Chilizii, iar crucea ar fi indicat această hotărnicie.

Inscripția amintește într'adevăr de Dălgo-
pole (Câmpulung), și nu e exclus ca această cruce să fi fost ridicată fie de niscaiva o-
rășeni — cari aveau să decidă chestiunea moșiilor și a hotarelor dintre ele —, fie de Necșuleștii satului, cu concursul orașului².

Inscripția de pe crucea Burtii:

Crucii Tale ne închinăm
Stăpâne și prea-sfântă in-

¹ Cfr. Dan Simionescu, *Viața lit. și cult. a Mănăstirii Câmpulungului (Muscel) în trecut*, p. 11-12: „Mănăstirea avea numeroase moșii: Neagomireștii, Bădeștii, Groșanii...”.

² Mai amintesc că legăturile Chilizii (sau Chilizii) cu orașul — mai ales în regularea treburilor agrare — erau strâns legate. Mărcușenii, o parte a satului Chilizii, și azi țin de oraș.

vierea Ta slăvim. Crucea e
păzitoare a toată lumea,
crucea e a bisericilor podoabă,
crucea e a Împăraților în-
tărire, crucea e a credincioșilor
intemeiere, crucea e a ingerilor
slavă și a diavolilor rană cea
večnică; credincioșii căpătând
ridicare [.] și pre cinstita
cruce vedeți cu bucurie, vă închinați
a lui Hristos Împăratului cerere[?]
cu cântări
dus și [.] Domnul
Hristos moarte năprasnică a adus
ciuma în toată lumea lui (?), și, fu-
gind acești robi ai lui Dumnezeu:
Burte¹ părcălab și cu voia
(?) lui Dumnezeu Radu.

(Pe partea de Miazăzi:)

Mitra On (?) cu fii
dumnealor: Gligorie,
Curstica² și Maria,
s'au nevoit de au
ridicat acea[stă] cinstită
și sfântă cruce
în hramul Uspenii
Precistea
bogorodiți gs.,
pentru ca să fie
pomână în veci. Și se
a ridicat această sfântă
cruce în zilele . . . lui
Neculae Alexandru Voe-
vod, în Domnia a doua:
pomen . . .

(Pe partea de Miazănoapte:)

. Necu-
laie, Ion
. Romana (?),
Lupu, Dobra
. . . Stanca (?), Neagoe,
Ilinca, Gheorghe, Curstica,
Stana, Neacșiea,
Dobra, Anica (?), Rada,
Sora, Soare, Dobrin,
(?) Ileațu 7220,
Av. 15 dni.

¹ Probabil Burta, căci crucea e numită „Crucea Burtii” (sau a Burții, prin contaminare cu forma de genitiv a numelui comun *burtă*, pântecel).

² Poate vrea să fie *Cârștica*.

Această cruce -- ce are o mărime res-
pectabilă, de vre-o doi metri, bine cioplită
și neruinată de dintele vremii --, se găsește
lângă drum, la marginea de Apus și Miază-
noapte a cătunului Cocenești (pendinte de
Mățău). Se spune de unii că această cruce
ar fi ridicată de așa-zișii „Albări cu oile”¹
Și anume că acești Albări, cari treceau --
înainte vreme, -- pe vârful Mățăului de
„tuliau” cu oile „dăvale” (la vale), lăsau în
urma lor cruci, ca la întoarcere să-și cu-
noască drumul. Această cruce ar ținea deci
linie dreaptă cu altele de acest fel de pe la
Drăghici (Muscel), Pitești (Argeș), Pasărea,
Gurbănești, Frunzănești (Ilfov), până la Du-
năre.

*Crucile din valea Mățăului (sau din „Că-
minuri”).*

Pentru a le deosebi, pe una am însem-
nat-o cu Nr. 1, pe alta cu Nr. 2. Crucea
Nr. 1 zace pe moșia Durdunilor din Mă-
țău, la margene de drum și în apropiere de
locul unde se crede că a fost prima bise-
rică a Mățăoanilor, când aceștia trăiau aici,
pe vale. Pe acest loc azi se cultivă po-
rumb.

(Crucea Nr. 1:)

Cu ajutorul
lui Dumnezeu
s'a ridicat
această
sfântă cruce
de robul lui
Dumnezeu
Toma (?),
Clindza (?),
Apostu . . .

(Crucea a prins mușchiu, e roasă de
vreme, literele cu greu se pot descifra.)

(Crucea Nr. 2:)

(Pe față:)

Ridicatu-s'a
această sfântă
cruce în zilele
prea-luminatului

¹ Acești Albări se spune că veniau „dă dâncolo” (din Transilvania) și erau ciobanii cei mai bogați în oi.

și prea-înălțatului
Domnului nostru
Eu Nicolae Petru
Mavroghene
Voevod, cu hramul
acelui dintre
sfinți părintele
nostru chir Grigorie,
și s'a ostenit robul.

(Pe partea de Răsărit:)

Bucura,
Adina(?),
Dumitru,
Ion și cu tot
neamul,
Coceanu(?),
Iacob,
Gligore, Ioana;
I[ea]t 7275 (?)

(Pe partea de Apus:)

.....
... Grigorie

sin Grigorie
Suru (?) ot Suslănești (?)
..... Stan
..... Gheorghe,
Costană —
...din Pană (?)
Radu; morți: Radu
Buia¹, Gheorghe
.....

Această cruce se află mai la vale, și mai la o parte de drum, — cam la o jumătate de kilometru departe de prima.

Când se vorbește despre crucile din Valea Mățăului, se vorbește de fapt de *trei* cruci. Pe cea de-a treia însă n'am găsit-o. Se spune că era mare, cu o piuă zdravănă la basă.

Bănuindu-se că supt ea ar zăcea o co-moară, oamenii au surpat-o, au luat-o apoi de aici și au dus-o în altă parte — după cum mă informează cineva —, dar eu n'am găsit-o.

MONUMENTELE ISTORICE DIN OLTENIA

— RAPORT DIN ANUL 1921 —

DE VIRGILIU N. DRĂGHICEANU.

—o—

La 21 Septembrie 1910, am vizitat *Potrușanii*, biserică, cu ruinele curților, din Caracal, locuite de Mihai Viteazul și moștenite de Brâncoveanu. Ele vor intra, ca studiu, în cel început în Buletin: „Curțile domnești brâncovenești“.

* * *

La 22 am vizitat *Comanca*, schit lângă Caracal, înscris în Inventariul monumentelor, dar care trebuie deklasat fiind o zidire cu totul nouă, chiar în privința apareiaului.

* * *

La 25 am pornit spre *Târgu-Jiului*, unde am vizitat Muzeul. Pe lângă o frumoasă colecție de

Casele lui Magheru.

documente și monete, am remarcat un stâlp votiv, găsit în comuna Săcel, la băile din acea localitate, ridicat de un Roman zeiței Hygea, cum și frumoasele uși ridicate de la biserica Bengești, a lui Staicu Bengescu. Tot în localitate am descoperit casele generalului Magheru, cum și altele vechi, foarte interesante pentru caracterizarea stilului românesc (casele Bărbulescu, Strada Victoriei, lângă Primărie). Au forma rectangulară, cu două scosuri: unul pe latura vestică, ce cuprinde foișorul cu scara de urcare; cel din

latura opusă, estică, are balcon închis: *sacnasiul* musafirilor, sprijinit pe un subasament cu arcade. Pridvorul sau foișorul e caracteristic, are opt stâlpi rotunzi, sprijinit pe baze pătrate și terminate sus printr'un *abac* cu ciubuce, pe care se razimă arcurile dispuse în acoladă. Din ornamentele parapetului, cum și din împărțirea suprafeței zidurilor în figuri de formă de patrate cu marginile teșite, ce se sapă înăuntru, în ziduri, se poate dată și casa: sfârșitul veacului al XVIII-lea.

* * *

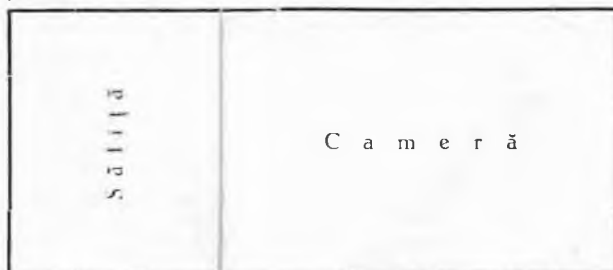
La 25 am pornit spre târgul *Cărbunești*, ce are o biserică moștenească fără importanță.

* * *

Am continuat drumul spre *Pojogeni*, pentru a vedea cula de acolo. În drum am găsit crucea cu inscripția aceasta :

† Cu vreaarea Tatălui și cu ajutoriul Fiului și cu săvârșirea Duhului Sfânt, rădicatu-s'au această cinstită și dumnezeiască cruce în zilele luminatului Domn Io Mathei (*sic*) Cantacuzino-Vod[ă] cu tot ajutoriul dumnealui...

Cula din Pojogeni fu ridicată, d'impreună cu paraclisul, de jupan Ion Scărădeanu între 1834-1838. Ea cuprinde patru caturi, dacă numărăm și pe cel de jos, în care se află pivnița. Apartamentele de locuit sânt atunci în caturile doi și trei, unde se află câte o săliță și o cameră, dispuse după planul acesta :

În săliță are loc scara, ce se urcă în lungul ei spre catul imediat superior, iar sus de tot se află un *belvedere*, un foișor ce domina întreaga pozițiune.

Camerele etagiului al doilea au tavanuri numai cu grinzi, pe când acelea ale etagiului al treilea, care era cel locuit de boierii stăpânitori, aveau un tavan boltit, decorat cu ciubuce și cu vulturul țerii, cu două capete, la mijloc. Sobele sânt tot ca acelea ale culei din Măldărești, iar fereștile sânt destul de mari (1.45×0.90), metereze-firide neavând decât sălițele. Întrarea se face printr'o scară exterioară. Înălțimea totală până în acoperiș este de 10.50 m., iar suprafețele camerelor de 4.20 m. (e-v) $\times$ 4.70 m. Sălițele = 1.55 m. $\times$ 4.70 m. Tavanele de abia se înalță până la 2.40 m. de-asupra zidurilor groase de 0.65 m.

De și, după cum am arătat printr'un raport aparte, cula nu datează de pe la 1700, cum s'a

Biserica are un pridvor cu patru stâlpi ce susțin arcadele, dispuse în acoladă. El se află înaintea bisericii, ce are un plan dreptunghiular.

Are un turnuleț mic pe pronaos, altar pentagonal, iar ca decorații: o frisă de prooroci, apostoli și mucenici, dispuși în medalioane.

Ctitorii: 1) *Ion Scrădeanu*, cu giubea albă-vișinie, cu margini de blană neagră, antiriu dedesupt, vărgat, brâu verde-închis. 2) *Dumneaei Postelniceasa Maria Bobinoia*, cu o coafă pe cap, de muselină, cutată așa că se iriază dintr'un punct; e dungată roșie cu albastru, are haină lungă cu dungi roșii și verzi și flori; șal pe umeri, zuluți la tâmpole. 3) *Fratele dumneaei, Constantin Bobincă*, cu giubea albastră în-

Cula Pojogeni.

afirmat, merită să fie conservată și trecută în Inventariul Monumentelor, mai ales că proprietarii sânt dispuși a o dărâma pentru a-și procura material de zidărie pentru casele cele noi ce le proiectează.

Biserica Pojogeni, ce servia de paraclis culei, se ridică foarte pitorescă, pe un delușor în apropiere.

Inscripția zugrăvită sună:

† Ridicat au fost acest locașu de către cei intru titori zugrăviți, la anii 1834-1838, Domn al României fiind Alexandru Ghica. (La 1877, fu reparată iară.)

Biserica din Pojogeni.

blănită cu blană de vulpe; dedesupt zăbun vărgat longitudinal, negru cu roșu. 3) *Soția dumnealui, Ancuța*, are maramă pe cap, dulamă cu mâneci, ce atârnă; ele sânt de o materie gălbuie; dedesupt veșmânt cu dungi roșii și verzi.

4. *Maria sin Bobină*, fata lor, cu trandafiri pe cap, dulamă verde cu mânecă atârnată de la spate; dedesupt albastru închis, brodat cu flori în *rinceau-turi*.

5. *Iupan Ion sîn Dumitrașcu Bobina*. *Păretele sudic*: 6. *Neofit Dumitrașcu Bobină*; 7. *Maria*, 8. *Sița* fata Mariei; *Păretele nordic*: jup. Radu Bobina, Maria, Ilinca nepoată Ilinței sîn Bobina.

Pictura acestei biserici merită interes, cel puțin în ceea ce privește reconstituirea costumelor timpului după picturile murale.

* * *

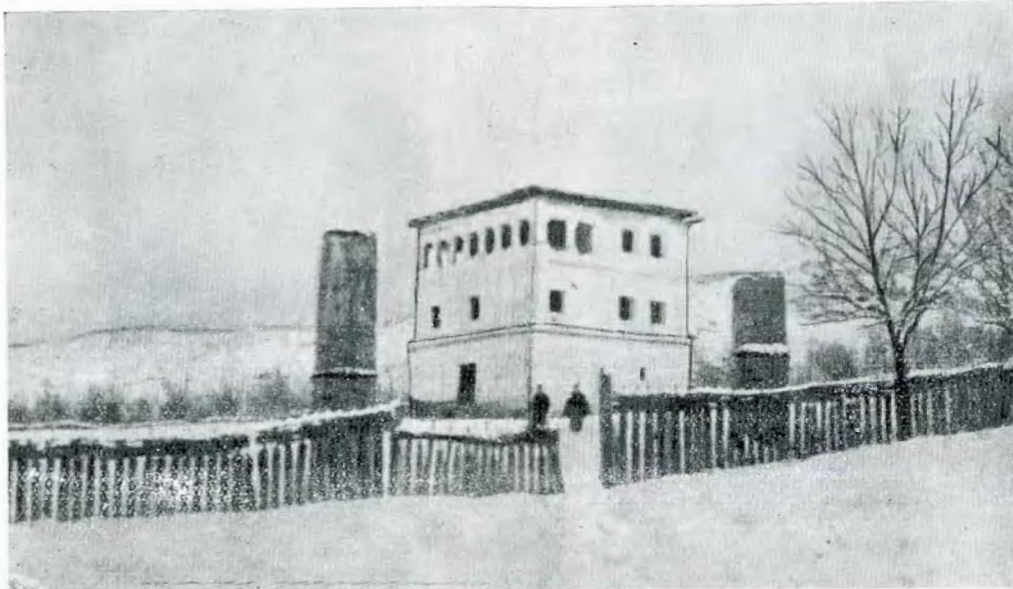
La 26 am vizitat *Mosculeștii*, unde se afla cula boierilor ctitori din satul următor, fără a mai găsi nimic, fiind dărâmată.

* * *

Andreeștii, comună ce are drept cătun Frasinul, ne lămurește asupra vechimei culei din *Mosculești*.

galbene, brâu de șal. *Jupan Gheorghe, sin Armaș*, are fes, antiriu negru cu mâneci largi și lungi, atârănând; dedesupt dungat gălbuiu albastru și alb. *Dumitrana, sin arm.*, cu coafă-fes, încunjurată de un tul verde, înodat în frunte, șal pe umăr verzuu, rochie dedesupt vărgată alb, albastru, galben, rochie fără talie, desenându-se această talie numai prin strângerea cu un cordon cu paf-tale. *Păretele nordic: Jupan Nicola, sin Armaș*, cu soția Zmaranda; lancu, Constandin, Costache, fii.

Arhitectonica: Forma crucii, pridvor cu stâlpi

Cula din Mosculești.

† Cu ajutoriu lui Dumnezeu și a lu Mân-tuitoriului Nostru Is. Hs. și a lu Sfînteii Troițe s'au făcutu și sau infrumusețat această sfîntă și dumnezească biserică cu toată osteneala și cheltuiala Dumnealor boierilor: Nicolaie, Gheorghe, Barbu, Ioniță Muscu, în hramul sfinților Împărați Constantin și Elina și în hramul arhanghelului Mihail și Gavril, în zilele prea luminatului și prea înălțatului Domn Gheorghe Caragea Voevod, 7257 [= 1817].

Ctitorii: Constantin Moscu, biv Vel armaș, are un mare ișlic pe cap, antiriu cu mâneci largi verzuu-închis, dedesupt caftan galben cu dungi albastre, brâu la mijloc, negru, înflorat cu roșu și verde deschis. Elisavetha monahia, costum de călu-găriță, cu basma neagră pe cap. *Jupan Ion, sin Armaș Moschu*, cu fes roșu, antiriu cu mâneci strâmte, brâu cu dungi orizontale. *Panița Elenca*, soția sa, cu coafă albă sau bonet, șal pe umăr, rochie vărgată. Are de copii pe: Dumitru, Uța, Bălașa. *Păretele sudic: Jupan Barbu sin Armaș*, are fes, antiriu cafeniu, dedesupt albastru cu dungi

cu arcade, dispuse în acoladă, turn pentru clo-potniță și altul alăturat, în stînga, pentru scară. Cornișa are ciubuc, iar ocnitele sînt cele de sus, rotunzite de-asupra, iar cele de jos dreptunghiulare și separate unele de altele printr'un ciubuc la mijloc.

* * *

În drumul spre Groșera am găsit mai toate casele țărănești afectând forma culelor. Fotografia alăturată arată scheletul unei astfel de case înce-pută, dar neisprăvită.

* * *

Scoica. Are o biserică cu următoarea inscripție:

† Această sfîntă și dumnezeiască besea-rică, ce să prăznuiește și să cinstește hramul V[ovi]denii și al Ierarhului Nicolaie, s'au zidit din temelie cu toată osteneala și cheltuiala dumnealui jupan Constandin Săulescu, fiul dumnealui răposatului Constandin Săulescu, Dumitrana soție dumnealui; s'au infrumusețat, după cum să vede, având agiutor și pe dumnealui răposatu Armaș

Constandin Moschea, în zilele Mării Sale Alexandru Moruzi Voevod, cu blagoslovenie părintelui episcop Scarlat (?) 1827.

Arhitectonica : dreptunghiulară, pridvor cu patru

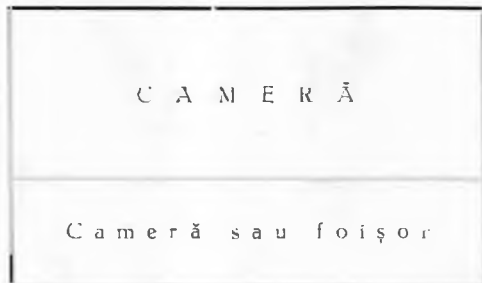
Scheletul unei case-cule Bibești-Gorj.

coloane și două angajate, altar pentagonal, ciubuc la mijlocul zidurilor, format din două rânduri de cărămizi în zimți, separat de un tor gros. Turnulețul particular : e pătrat și are două caturi.

* * *

La 27, am vizitat culele din *Groșera*, stabilind și aici în mod sigur originile și epocile când au fost ridicate.

Cula Crâsnaru are trei caturi, dacă se socotește și pivnița. A fost ridicată la 1808, sau poate la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de dumnealui Vistierul Barbul Cocoș. Cele două etaje locuibile au încăperile dispuse după acest plan, cu mențiunea că sălița catului al doilea era mai lată decât cea de sus, ce cuprinde foișorul, pentru a putea conține scara ce urcă spre acesta.

Înălțimea totală e de ca. 8 m. până în podina foișorului de sus. Intrarea nu e exterioară ca la cula din Pojogeni, ci interioară, într-o săliță aflată la nivelul pivniței, din care o scară urcă spre sălița etajului, iar alta coboară spre pivniță. Camerele 6 m. 50 × 4 m., cu tavane la înălțime de 5 m. dau în etajul al doilea, în sălița (2 m. 20 × 6 m. 50), ce cuprinde și scara ce duce la etajul de sus, iar cea din etajul de sus dă în cerdacul admirabil deschis asupra întregii văi pe care o predomină.

Ferestrele sânt numai în laturile ce dau spre interiorul curții (1 m. 17 × 0,95 m), iar în spre vale sânt numai metereze. Zidurile, groase de 0,66 m., sânt admirabil lucrate. Suprafețele zidu-

Cula lui Cocoș Crâsnaru.

rilor sânt decorate cu lungi dreptunghiuri întrânde, demarcând cele trei etaje; parapetul cerdacului e decorat prin același sistem de mici dreptunghiuri, iar colonada, formată de cinci stâlpi și doi angajați, care susțin arcadele trilobate, e de un efect din cele mai reușite.

Evocătoare a vremilor e și marea ușă de stejar, groasă de 20 cm., ce se închidea pe dinăuntru cu o mare bârnă de lemn.

Casa e locuită de o pioasă doamnă, pătrunsă de sfințenia lucrurilor ce le moștenește, d-na Crâsnaru, care a și restaurat cula cu toată vrednicia, păstrând chiar urmele gloanțelor trase de zaverghii sau eteriști și de haiduci asupra zidurilor casei.

* * *

Cula popei Ion e ridicată în același sat Groșera, după planul culei Crăsnaru, dând însă mai mult farmec cerdacului, prin faptul că la un cap în- cinge și cealaltă latură a casei. Se înalță lângă

Cula popii Ion.

biserica la care slujia Sfinția Sa. Dispoziția came- relor etajelor se face după indicațiunile schițelor alăturate; dedesuptul lor se afla pivnița cu intrare de-a dreptul din curte:

Etajul de jos

Etajul de sus

Și asupra acestor cule atrag atențiunea, fiindcă, după cum am arătat și prin raport aparte, ame- nință a fi dărâmate de proprietar pentru a face cu cărămida ce va ieși din dărâmare alte case.

* * *

Biserica Groșera prin pisanăa sa ni servește la lămurirea datei când s'au făcut culele:

† În zilele pre-inălțatului Împărat Alexan- dru Pavlovici a toată Rusie, care au fostă într'acé vreme cu război asupra Turcilor, cu blagoslovenia prea-iubitorului de D[u]m- nezău episcopul nostru Nictarie, s'a făcută această sf. mănăstire cu toată chieltuiala și osteneala acestor titor[i] pomenitori: dum- nealui Vistiear Barbu Cocoș i cocoana Dumitrana, părinții dumnealor: Ioan, Mihai, Ilinca, Dumitrașcu, Radul, Marie, Ion, Marie, Oprea, Ilinca, Dumitra, sora boiarului, care a[u]l ajutat cine cât putu. Boerii Dumitrache și Elina, soția Bălașa, Ion, Alixandru..., 1808.

Ctitorii: Ctitorul cel mare, Vistiarnicul Barbu Cocoș; cocoana Dumitra a dumnealui Vistiariul; Ionerei, fata lui, jupanița Bălașa. Păretele sudic: erei Ștefan, Șerban erodiacon.

* * *

La 28 am pornit spre *Mănăstirea Strâmba-Gorj*, așezată pe un plaiu pe apa Jiului:

† Cu vreaie Tatului și cu ajutorul Fiului i cu săvârșirea D[u]lului Sfântu aminu. S'au zidit acestu lăcașu d[u]mnezeesc la leat 7027 = 1519 (*sic*), de dumn[e]alui Stoichița Răio- șanu Vel Vist. i jupăneasa dum. Dochia, și cu nep[ot]ul lor Miloș Vel Logofăt, i ju- păneasa dumn[e]alui Bălașa, și din întâmpla- rea vremilor au rămas neîmpodobi[tă] și neînfrumuseț[ată] cu zugrăveală până la leat 1793 (=7501), iar acum, cu ajutorul Sf. Troiți de dumnealui jupan Constantin Răio- șanu Vel Armaș și cu jupănița ego Păuna, făcând silințe au înfrumusețat acestu sf. lă- cașu cu zugrăveala înlăuntru și pe afară, precum să veade.

Isprăvindu-se zugrăveala la Avgust 25, în zilele prea-luminatului Domnă Io Ale- xandru Constantină Moruzi Voevodă, fiind episcop Râmnicului chiriu chir Nictarie, care, după Vistiariul Stoichița, iaste nepot Miloș Logofăt, și den Miloșu: Stamatie i brat ego Dumitrașcu, și din Dumitrașcu: Barbu, și din Barbu: Radul, și Radu au făcut pe Dumnealui Constandin Armaș Răio- șanu, având dumnealui și doi coconi mici anume: Ion i Barbu, pentru a lor veașnică pomenire. Leat de la Facerea Lumii 7501, iar de la Hs. 1793.

Ctitorii: Stânga ușii: Jupan Stoichița, Vel-Vis- tier, are barbă, mantie imblănită cu vulpe, de stofă verde; iar dedesupt veșmânt cafeniu, cu năsturei mici în dreptul taliei; brâu roșu, ceac- șiri în picioare. *Jup. Dochia* are fes pe cap, cu un tul alb încunjurat; haină lungă albastră, cu margini de blană albă, dedesupt rochie vârgată negru, roșiu, verde și gălbui, — în sens per- pendicular. *În dreapta: Jup. Constandin Vel-Ar- maș Răioșanu, sin Radul*, cu mantie roșie, dulamă albastră, cu vulpe, pe umeri, dedesupt galben cu

flori negre. Fiul său *Barbu* și jupâneasa *Păuna* cu bucle, coafă ca căciulele soldățești, dar cu fund roșu; are mantie verde cu flori galbene, fără mâneci, cu guler mare de blană la gât, albă cu pete negre; dedesupt mauve, dungat cu verde și roșu; ca fiu are, pe lângă *Barbu*, pe *Ioniță*.

Pe un clopot cetim:

† Acestu clopotu s'au făcut de părintele Gherasim, egumen sfintei măn. Strâmba, 1803.

Picturile sânt destul de frumoase.

iaște den temelie făcută, cu zugrăveala împodobită întru pomenirea mai marilor *Voevozi* și slujitori Sfintei Troițe *Mihail* și *Gavriil* cu toată osârdie și chiełtuiala dumnealui jupan *Staico Bengescu*, consiliariul, spre slava lui Dumnezeu și întru cinstea Sfinților *Voevozi*, în zilele prea-stăpânitoriului Împărat al Romanilor *Carol al șaselea*, iar dumnealui și părinților dumnealui, moșilor și strămoșilor spre iertare păcatelor și veșnică pomenire și câștigare de cereștile lăcașuri, și s'au isprăvit de tot lucrul ei la luna lui Septembrie, dni 20, leat 7208 = 1730.

Biserica și Mănăstirea Strâmba-Gorj.

Arhitectonica. Forma crucii, cu turn pe naos. Ocnite dreptunghiulare o ornamează în două rânduri, despărțite de un ciubuc. Chiliile, dintr'o epocă modernă (1840), zac în ruină. Din modul de zidărie al bisericei se vede că data pusă de inscripție: 1510 este greșită.

Oamenii, foarte credincioși și mândri de biserica lor veche, nu pot avea parte de un preot de omenie, actualul fiind foarte ocupat cu afacerile băncii, școlii și parohiilor vecine.

* * *

Larg am vizitat *Bengeștii-Gorj*, pemalul stâng al Gilortului, unde locuia vestitul consilier împărătesc *Staico Bengescu*:

† Aastă sfântă și dumnezeiască bisearică

Ca piatră de mormânt avem:

† Suptu această piatră odih[n]ește roaba lui Dumnezeu *Bălașa Bengeasca*, 7247 = 1739.

Ctitorii: stânga: jup. *Staico Bengescu*, are barbă cărunțită, mantie roșiatecă, cu guler alb cu pete negre; ceacășiri roșii strânși jos; meși galbeni; coconi: *Radu*, sin *Staico Bengescu*, adolescent, cu mantie albastră pe umăr; are tunică albastră spălăcită, militărească, pe talie cu mici brandeburguri albe; rucavițe la mâni; brâu; buzunare la haine ca la tunicile cavaleriștilor de azi; pantaloni roșii pe pulpă; cizme de saftian galbene; *Mihai*, *Constantin*, *Radu*, *Ion*. În dreapta, jupâneasa *Maria*, cu coafă pe cap ca un disc alb, cercei cu picioare de mărgăritar, colan la gât; mantie verzuie cu flori albe, cu margini de blană

neagră; talia cu dantele, rochie lungă; pantofi ca acei de azi; *cocoana Stanca*, antiriu roșu cu flori galbene, colan de mărgăritar, talie cu bordură galbenă și cu năsturei, brâu, rochie albastră. *Anuța, Bălașa, Safta, jupâneasa Ilinca*, muma lui Staico Bengescu. *Păretele sudic*: coconița Stai- cului: X..., cu manta roșie, caftan albastru; jupan *Vlăduț Vel Sluger Bengescu*, cu barba albă; jupan

turn pentru scara clopotniței; altar și abside pen- tagonale. Contraforturile o mențin pe laturi; oc- nițe dreptunghiulare o împodobesc, supt streășină și de-asupra ciubucului de la mijloc, demarcat de două rânduri de cărămizi în zimțuri.

Pridvorul, cu frumoase coloane, e astupat în parte.

* * *

Biserica Bengheștii-Gorj.

Stanciu Bengescu, Vel Post.; Matei Bengescu, tatăl jupanului Staico Bengescu. *Păretele nordic*: jupan *Matei Glogoveanu; Diicu Buicescu, Vel Spăt., jupan Hamza Bengescu, Vel Post., jupan Hamza Bengescu, Vel Ban; jupan Mihai Bengescu Vel Spătar*, „care au fost la Mihai-Vodă cel Vi- teaz”; „coconul Diicu Bengescu”.

* * *

Tâmpla, minunată, este așa compusă că totul arată descendența lui Iese, și, în încadraturile formate la arborul genealogic, sânt dispuse cele trei despărțituri obișnuite ale tâmplei, iar în arhi- voltele colonadei frumoși serafimi sculptați, cari înviorează compoziția.

Arhitectonica: Grandioasă pe din lăuntru, forma crucii; naosul despărțit de pronaos prin stâlpi, și amândouă despărțiturile acoperite cu calote. Are

Casa Bengescului:

Se ridică, strălucită, lângă biserică, ce-i servia de paraclis. Nu a rămas intact din ea decât prid- vorul închis din față, de de-asupra beciului, cu o admirabilă boltă în lunete ce reieșiau dintr'o boltă-calotă. Nervurile bolții ca și roseta din mijloc erau foarte frumos lucrate în stuc.

Zidurile restului casei sânt dărâmate pe jumă- tate și au fost restaurate de curând. Avea o con- strucție totală de 26.50 m. × 17.50 m. și în privința planului asămănări cu casele boierești de mai târziu. Pe o pivniță admirabilă, ce ține tot lungul casei, se ridicau, prin mijlocirea a doi stâlpi centrali și a trei arcaturi E.-V., bolțile-ca- lote care susțin dispoziția planului etagiului; ușa e de zăbrele. Dispoziția etagiului este aceea ce pro- vine din tăierea în formă de cruce a două an- treuri, unul în lung și altul în lat, între tă-

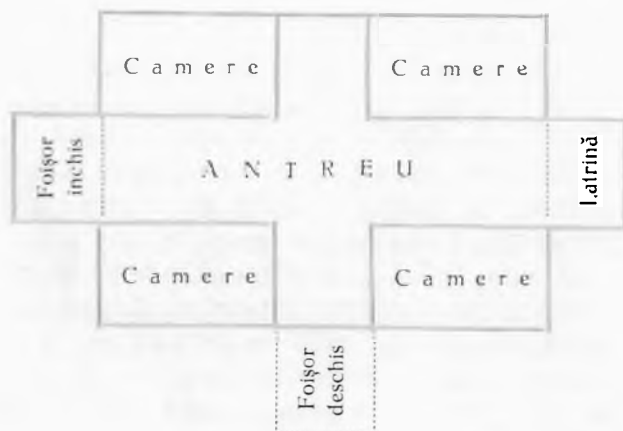
ierile lor sânt dispuse camerele. Foișorul deschis din față nu mai este. Sânt ca și la Potlogi și Mo-

ruine) și pe care tradiția le atribuie ca fi fost locuite chiar de Mihai-Vodă.

Casa Staicului Bengescu.

goșoaia ferestre mici de-asupra ușilor sau alte ferestre mai mari. Deschideri fără uși dau dintr'unele camere în antreu. Toată clădirea era închisă de puternice ziduri, având o poartă ca un

arc de triumf, al cărui arc imi pare că se află în Muzeul Gorjului. Admirabile capitele din colanada foișorului zac azvârlite în afară.

Casele fuseseră ridicate în apropierea altora, care datează de pe timpul lui Mihai Viteazul (în

La 1-iu Octombrie am pornit spre Craiova, unde am descoperit ruinele Băniei Craiovei, despre care am vorbit pe larg în Buletinul Comisiei Monumentelor istorice.

La 2 Octombrie am vizitat Preajba, cu o splendidă biserică, ce servia de paraclis ca-selor Jienilor :

† Aastă sf[ă]ntă și dumnezeiască biserică, ce să prăznuiește hramul Sf[ă]ntului apostol și întâiul mucenic arhidiacon Ștefan și marele mucenic Gheorghe, făcătorul de minuni, carele s'au zidit din temelie ei și s'au infrumusețat cu toată podoaba, după cum să vede, cu toată cheltuiala și ostentia dumnialui jupan Hagi Stan Jilan Velu Paharnicu, în zilele preainnălțatului și luminatului Mării Sale Domnului Io Alexandru Ionu Ipsilanti Voivodu, cu blagoslovenia Preasfinției Sale părintelui chiriu chir Chesarie, episcopu Râmnicului, la anul de la Zidire 7286=1778; iară de la Hs. 1778, luna lui Sept. 25.

Pe niște uși :

† Aastă ușă iaste a sfintei bisearici din Preajba, hramu Sfântului arhidiacon Ștefan și marelui mucenic Gheorghe, 1780.

Zidurile Băniei Craiovei.

Pe o Evanghelie:

Αὐτὸ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀρχιερέως. (!) Πρεσβυτέρου μνημὴ τὸ ἅγιον πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιδιακόνου καὶ ἀποστόλου Στεφάνου καὶ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου ἀφιερωθὲν παρὰ τοῦ κτήτορος δούλου Θεοῦ Κωνσταντ. Ζιάν., μέγας πρεσβ. 1798. Δελ. 25.

Pe un potir:

ΤΥΤΟΤΟΤΟ ΠΟΤΙΡΙΟΝ Ε(Θ)ΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΕΣΒΥΤ., ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΤΟΥ ΚΤΙΤΟΡΟΣ Χ. ΣΤΑΝΟΥ ΖΙΑΝΘ. ΠΟΣΤ., 1793.

Biserica Preajba

Pe o carte:

Pentru dresul sfintei bis. Preajba, adecă al coperitului de iznoavă, cu crucile și cu tencuielile din afară, și cibocu acoperișului și celelalte, după partida cheltuelilor, au costisit lei 6.182, par. 54.

Const. Theodor.

Pe un pomelnic:

Pomelnicul Dumnealui *Hagi Stan Jiian* biv-Vel-Post. *Vii*: Stan, Ivana, Gheorghie, Stan, Ilinca, Joița, Nicolae, Ruxandra, Ion, Zoița, Barbu. *Morți*: Voico, Zamfira, Maria, Zoița, Theodor, Stanu, Vera (?), Theodor.

Pe o carte:

Să să știe când s'au cutremurat pământul, la leat 1790, Martie 27, in săptămâna luminată.

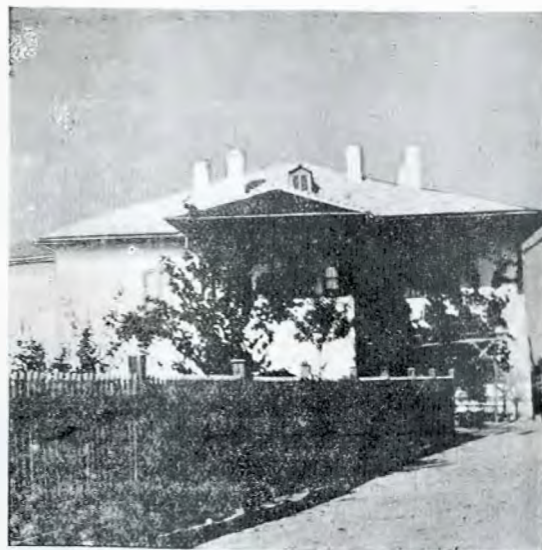
Bul. Com. Mon Ist. — 3.

Pe un clopot:

† Acestu clopotu iaste al sfintei bisearei de la Preajba, hramul Sfântului mucenic și arhidiacon și arhiereului mucenic Gheorghie făcut de dumnealui Ctitor Joupun Hagi Stan Jiian, Vel Postelnic, 1778.

Ctitorii: *Hagi Stan Jiian*, Vel Post., cu fruntea rasă, barbă blondă, dulamă liliachie, guler de blană lată; dedesupt veșmânt verde, brâu roșcat. *Hagica Manda Jiian*. Vel. Post., cu coafă-ișlic, cu o stea; tânără; anterior pe talie verzuu, cu margini albe de blană; are dedesupt rochie, cu fustă albastră, cordon cu paftale, talie alburie; veșmântul de de-asupra e căptușit cu hermină. Fii: Maria și Dumitrana (?) Zamfira și Marica. „*Ilinca Jiian* Vel Șătr. nora d-lui Postelnicul“, are coafă-ișlic roșu, anterior pe talie liliachiu, guler mare de blană, mâneci strâmte, anterior dublat cu hermină; dedesupt are rochie ca și cele descrise mai sus. *Zamfir Jiian* Vel Șătrar, sin ego *Dumitru Postelnic*. Peretele sudic: *Gheorghie Jiean* Vel Medelnic., sin Post.; „*Zoița Jiean* Vel Medeln. (nora d-lui) Post“. Copiii săi: Maria, Joița, Tudora; *Stan Jiean*, sin *Dum. Postelnic*.

Păretele nordic: înaintea ctitorului Stan se vede: „*Hagi Voicu Jiean*, tatăl dum Postelnicul“; „*Hagica Ivana*, muma Dumnealui, *Nicolae Vlad* Vel Pit., zet“. El are de copii pe Voichița, Radu, Scarlat, Stanca, iar Ivana pe Voica și Radu.

Casa Jiianului

Păretele nordic: cuprinde ca picturi murale pe posesorii de mai târziu ai moșiei, represințați în fracuri și costume moderne: *Ion Theodor*, *Zânca* cu copiii *Elena*, *Ion*, *Theodor*, *Ion*, *Constantin*, *Ivanu*, *Stefanu*, *Ion*.

Apoi *Constandin Theodor Prazbeanos*: „Acesta „de față și frații Constandin și Theodor, cum- „părători acestei moșii Preaiba, la anul 1835, „cu toate împrejuririle și acareturile, și ca „niște titori multe au făcut de iznoavă a-

Poarta curții Jienilor

„cestei sfinte bise-
„rici; spre a lor po-
„menire s'au zugră-
„vit. Patriea Dum-
„nealor este Agifa
„(?) din Elada, satul
„dumnealor Petrili;
„1834. Sept. 20“.

Meșteri zugrăviți afară:
Gheorghie tâmplar, Stan-
ciul meșter de lemn, Dan-
ciul, Dinu, Radu, Barbu;
Nichita. Epitrop Matei

Arhitectura: Dreptun-
ghiulară (19 m. + 6190);
absida boltită în cul-de-
four, naosul cu calotă,
despărțit de pronaosul ce
e boltit cu boltă în ber-
ceau prin stâlpi ce poartă
coussinets lucrate. Ușa ad-
mirabil încadrată în cadru
de piatră lucrat în rinceau-uri de flori mari. iar
sus terminându-se cu o laviță-ciubuc, lucrată în
foi de acant. Ușa de lemn, frumos sculptată,
poartă această inscripție:

Această ușă iaste a sfintei bisearici dină
Preaiba, hramu Sfântului arhidiaconu Ște-
fanu și marelui mucenicu Gheorghie, 1780.

* * *

Moflenii, importantă biserică în ruină, are a-
ceastă inscripție:

† Această sfântă și dumnezeiască biserică,
ce să prăznuește hramul sf. Niculaie, s'au
făcut de zid din temelie de d. jupan Barbu
și jupan Părvu clucer; s'au zidit la anul
1170 (*sic*)..., iar acum s'au reparat la 1873.

Dacă această inscripție nu ni este de niciun
folos decât numai în transmiterea numelor ctito-
rilor, în schimb alte inscripții săpate afară cu cuiul
rî dau unele date.

1. † Rafail ermonah, leat 7252 = 1744.

2. La 1784 au venit patriarhul Avraam
Erusalimului.

3. ПОМЕНИ ГИ РАБ ТРОСН ЯНО,
АНХИНА ЕРМОНАХ ЯНОГ ГРЪШНИК.
1744 = 1754.

În fine cea mai importantă inscripție este cea
a meșterului, care a zgâriat cu cuiul în cărămida
crudă înainte de a fi arsă:

ПЕТРЪ ОТ БЕРЕЩЕ, 1304 = 1566.
= Petru din Berești, 1566.

Ctitorii: Jupan Ștefan, Barbu, jupan Părvu
clucerul.

Biserica Mofleni.

Arhitectura: Este a doua biserică importantă,
după biserica Domnească din Curtea-de-Argeș,

prin adoptarea vechilor procedee de apareiajiu și modul de distribuție interioară.

Are formă de cruce ($16^m,40 \times 9^m \times 5^m,70$).

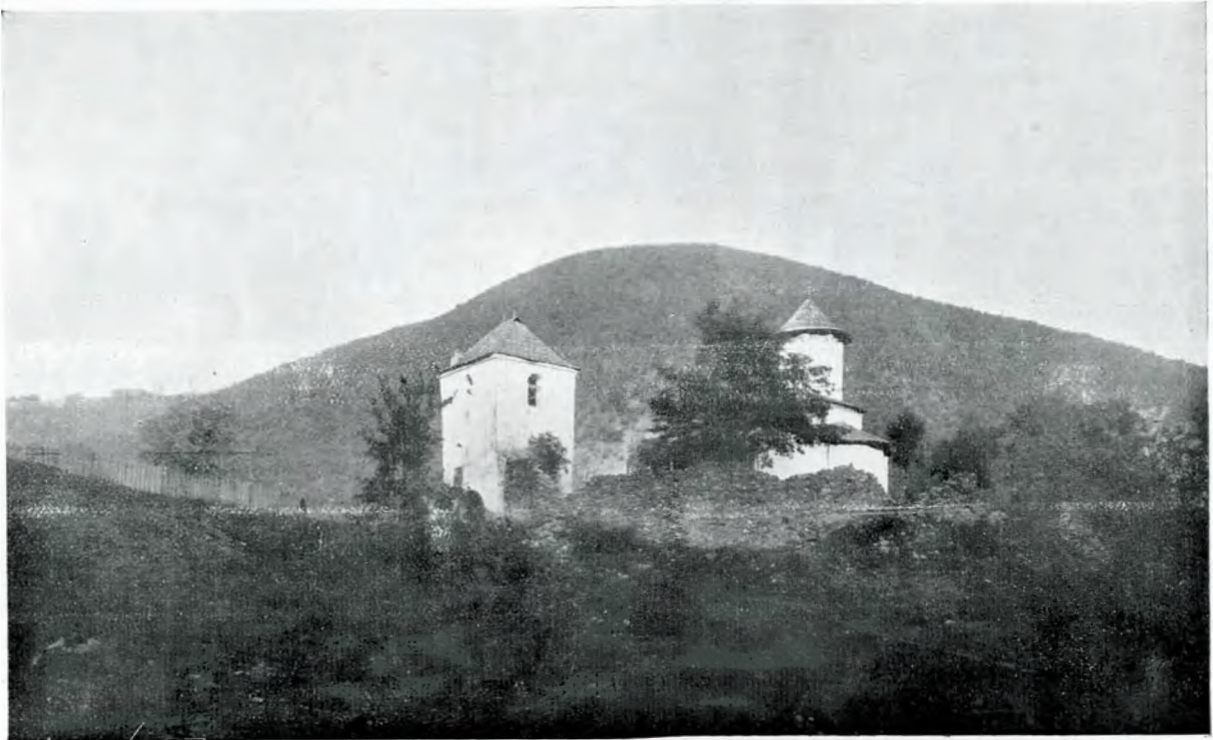
Interesant e altarul heptagonal, flancat de cele două absidiole rezervate diaconului și proscomidiei de forma trigonală. Tot heptagonale sânt și sinurile. Absida altarului în interior este rotundă și e flancată de cele două încăperi rezervate diaconului și proscomidiei, care sânt pătrate. E boltită în cul-de-four, iar cele două absidiole în semi-calote. Tâmpla e de zid. Naosul e despărțit de pronaos prin zid masiv cu ușă. Pantocratorul se ridică pe un tambur octogonal ce se sprijină pe o basă patrată. Echilibrarea impingerii greutății sale se face prin mijlocirea bolților sinurilor

satul Bahna am văzut instalarea celei d'întăiu mine de cărbuni ce avurăm în țară.

* * *

La 6 am sosit în *Topolnița*, așezată peste plaiuri în fundătura râului cu același nume. Pisania glăsuiește :

† În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și intru ajutorul și luminatului și puternicului hramul sfen. mănăstiri : Proorocul Ion Predteč, въ днь Io Matei Voevoda, truditu-s'au și s'au oșteanit de o zidit de în temelia ei robul lui Dumnezeu jupan Lupul Buliga Vel Căpitan i jupanița ego Stanca ; i sin ego Curiia Spat., i Stoica, i Călina, Armeanca, vleat зрѣд = 1646.

Schitul Topolnița.

și a marelui arc, susținut de păretele despărțitor dintre naos și pronaos. Ca la toate vechile biserică, două nișe se deschid în dreapta și stânga zidurilor ce formează locul de întâlnire al brațurilor (sinurilor) cu restul crucii. Pronaosul e despărțit de naos printr'un zid masiv și e acoperit de două bolți-calote, separate printr'un arc Est-Vest.

Exteriorul: de cărămidă aparentă, formând lungi ocnite întrânde, dispuse în două rânduri, separate de un brâu de cărămidă în zimțuri.

* * *

La 5 am pornit prin *Bahna* spre *Topolnița*. În

Pe o piatră de mormânt :

† Supt această piatră zac osele robu lui Dumnezeu jupan Lupul Buliga Vel Căp., de așteaptu a doa înviere, care va să fie a toată lumea la infrecoșat[a] și dereapta judecata lui Dumnezeu. Mutatu-s'a dentr'ăcast lume мѣѣ. Maiu 2 dne, văleat зрѣд = 1686. Acestă petră s'au făcut când s'au bătut Matei Vod cu Cazacii și cu Moldovenii la Finta și s'au bătut jupânul Buliga Vel Căp. la Teleajen cu Cazacii și foarte rău i-au strețat pre Cazaci și pre Moldoveni.

Pe altă piatră :

† Dreapt suptu această piatră zac osele robului Dumnezeu Stoichițe, cocona iupan

Lupul Buliga Vel Căp. și a jupănesei Stancăi și s'au prestăvit în zilele lu Ion Matei Vo[e]-vod, în luna lui Ionie (5 ?) dne, vleit зрѣа = 1653.

Pe altă piatră :

Suptu aăastă piatră zac osele robei lu Dumnezeu, jupanița Stanca de așteaptă a doua înviere, care va fi a toată lumea la infricoșata și dereapta judecat[ă] a lu Dumnezeu. Mutatu-s'au dentr'aăasta lume мѹа.

Pe o icoană :

Aăastă sfântă iconă făcutu-s'au cu cheltuiala jupan Mihai i jupanița Călina, i snă ego Mihai, pis mes. Oct., 4 dni, leat 7175 = 1667.

Inscripție în naos :

† Cu bună vreaire a Părintelui cerescū și cu indemnare Sfinției Sale Fiul și cu săvârșirea a Sf[ă]ntului D[u]hū ziditū-sau aăastă sf[ă]ntă și dumnezeescă bis[e]recă întru hramul Tăierei cistitii главн стѣо Іон прѣтчи, din temelie s'au zidit, cu cheltuiala dumnealui Jupan Lupul Buliga Vel Agă, iar în urmă dumnealui cu ajutoriul lu Dumnezău zugrăvitū-sau și s'au înfrumusețat peste tot cu cheltuiala fiului dumnealui jupan Curia Vel-Păharnic, i s'au scris în zilele creștinului Domnu Gligorie Ghica Voevod, când au fost năstăvnic ei monah Axentie, i săvârșirea vā мѹа Avg. 9 дни, let 7181=1673. Az Gheorghe zug. grec ; i Dima zug. vlah.

Pe niște icoane :

Aceste sf[ă]lnte 4 icoane făcutu-le'u Matei Fălcoianu, biv Vel Căp. ot Cerneți i jupanița ego,... în zilele lui Constandin B. Voevod

Pe zid afară :

STEPHANVS KADARANHOH, 1731, CIE, 27 APR.

Ctitorii: Jupan Curia Vel Păharnic, snă Lupul Buliga, Vel Agă, se află în dreapta cum intri, împreună cu jupan *Lupul Buliga Vel Agă*. Curie e îmbrăcat cu mantie roșie, având mânecă lungă, ce atărnă de la spate, până în pământ; mantia e îmblănită pe margini cu blană neagră; caftan verde cu bumbi, cu mâneci strâmte și susținut la mijloc de un cordon; meși galbeni în picioare.

Jupan *Lupul* are antiriu cenușiu, azvârlit pe umeri; dedesupt galben; poartă cioc și tâmplele rase, pe când Curie e ras peste barbă.

Păretele stâng: Jupan Răducanu; *păretele sudic:* Preda, Barbu ieromonah, egumen Axentie ot [To]-polnița, îmbrăcat în mantie călugărească îmblănită cu alb.

În stânga, cum intri: *Jup. Stanca*, Vel Agoe: are antiriu cu mânecă până la cot, vișiniu, cu

margini de blană cenușie; vâl transparent pe cap; dedesupt rochie de atlas alb cu flori, șirete de fir de aur la piept. *Jupănița Țarmanca*, Vel Pahar., cu aceeași coafă pe cap, cu antiriu galben, cu margini de blană neagră; dedesupt aceeași rochie albă. *Jupănița Hârșova*: aceeași îmbrăcăminte, dar cu cercei cu trei picioare.

Pictura, destul de frumoasă și interesantă, fiind una din puținele nestrucate de restaurările lui Brâncoveanu. E făcută după vechiul tipic, păstrând tradiția de a zugrăvi sfinții din altar în haină cu cruci, după cum se vede la sfinții: Chiril, Sava, Vasilie cel Mare, Ion Zlataust, Atanasie.

Tâmpla e un amestec de lemn și zid, format din brăie mari, cu rinceau-uri argintate, între care se întind colonete.

Arhitectura. Biserica mare (17 m. × 8.65 m. × 5.40 m.) în formă de cruce. Are un naos, pronaos și altar. Altarul e boltit în cul-de-four, ca vechile biserici; între bolta sa și arcul de de-a-supra tâmplei, pe care se răsfrânge latura corespunzătoare a tamburului, se ridică un alt arc, retras față de ele; diaconiconul este mare; naosul cu sinurile boltite obișnuit. Naosul e despărțit de pronaos printr'un zid cu ușă și are ca și vechile biserici în fața acestui zid o separație a clădirii, boltită de arcul triumfal având în pereții laterali nișe. Aici se marchează locul de împreunare al sinurilor cu restul planului bisericii. Pronaosul e boltit de două calote țuguiate, ce se sprijină prin pandantive pe două arcuri. *Pe din afară:* în vechime era de brăie de cărămizi alternând cu brăie de tencuială; bolovanii intră în mari proporții în apareiajul clădirii. Tamburul se ridică pe naos pe o basă patrată; el are drept cornișe trei rânduri de arcade, ca la biserica din Stănești. Clopotnița e foarte interesantă, cu cămărușele ei boltite în *arc de cloître*.

Curios e că altarul ca și sinurile sânt și în exterior rotunde, nu poligonale.

La 1866 a fost reparat schitul de Ilarion, erodiatul.

* * *

La 15 Octombrie, am vizitat *Străjeștii-de-sus*.

Pisanie de mormânt :

Buzeștii ce din vechime pentru Țară s'au jertfit S'au sfârșit acum... precum Domnul au voit, Căci odraslă bărbătească din neamul domnealui [n'au rămas,

Ci numai de femei dooă fiici iubite las, Rămăind spre pomenire niște semne și lucrări Numai dor din auzire și din alte întâmplări.

Oasele cele trudite aicea să odihnescă,

Suptu pământ acoperite de piatra ce le păzescu.
Iartă dar, iubite frate, cel ce vei vrea să citești
Blagoslovind întru toate pre Romănașii Buzești.
Smeritul Costandin Buzescu, sfârșitul

[neamului său.

1831, Ianuarie 17.

Ctitorii: Pan Constantin Buzescu, sfârșitul neamului său, are mantie neagră, caftan roșu cu flori și mâneci strâmte, șal la brâu, e reprezentat în-genunchiat.

Pietre mormântale afară:

Aici zace Constandin Darvaris, doctor în drept, grabnic răpit, în puterea vrăstei, din sânul familiei și patriei sale; memoria sa va rămânea veșnică, un exemplu de probitate, de devotament și adevărată afecție filială și frățească; 1843—1880.

Pe altul:

Aicia zace Elena M. Darvaris, născută

Arcadă în stuc de-asupra porții de intrare.

Ecaterina Buzescu are blană până la genunchi de hermină, cu guler mare, mâneci largi și de culoare albastră, dedesupt rochie vărgată albastru închis, alb și roșu, bonet pe cap, păr în bucle pe tâmplă. *Aristița, Elena* au bucle la tâmplă, cărare pe cap, flori în păr, rochie *empire* cafenie, șal vărgat negru cu alb cu flori negre-roșii, aruncat pe umeri și brațe ca un guler; măregele la gâtul decoltat; ține batista în stânga.

Arhitectonica. Biserică grandioasă dreptunghiulară, naosul despărțit de pronaos prin doi stâlpi, și acoperite și una și alta cu bolți-calote.

Exterior: naosul este ieșind față de restul clădirii (lateral), altar pentagonal. Stucaturi în loc de brâu la mijlocul bisericeii. Turnul clopocniței are trei caturi, arcade de de-asupra ușei de intrare foarte frumoasă.

Buzescu, suflet nobil și caritabil, adevărată providență pe acest pământ atât pentru copii săi, cât și pentru toți aceia ce se află în suferință. Memoria sa va rămânea etern gravată în inima tuturor acelor ce au cunoscut-o, 1810—1880.

Pe altul: Alexandru Darvari, 1737—1887.

• • •

La 16 am vizitat *Străjeștii-de-jos*:

† Cu vreaie Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Duhului Sfântu ziditu-s'au această sflăntă și d[umnezească] biserică împreună cu toate podoabele ei din temelie întru cinstea și lauda prea-sfintei Troițe, cu chieluiala dumnealui jupan Constantin Buzescu și a dumnealui jupaniței Mariei și a coconilor dumnealui Nicolaie și Ilie în zilele prea-inălțatului Impărat Carol al șaselea, al

căreia începere au fost la anul 1753, Mai 8 d.

Ctitorii: păretele nordic (jupan Constantin) tânăr, are mantie pe umăr roșie imblănită cu negru, guler mare de blană, mâneci foarte lungi, atârănând; caftan verde cu mâneci strâmte, cu brâu roșu, năsturei mici de mătăasă albă îi încheie talia; ca fii Ilie și Nicolae; jupâneasa Marea are o coafă-ișlic pe cap, neagră cu fund roșu,

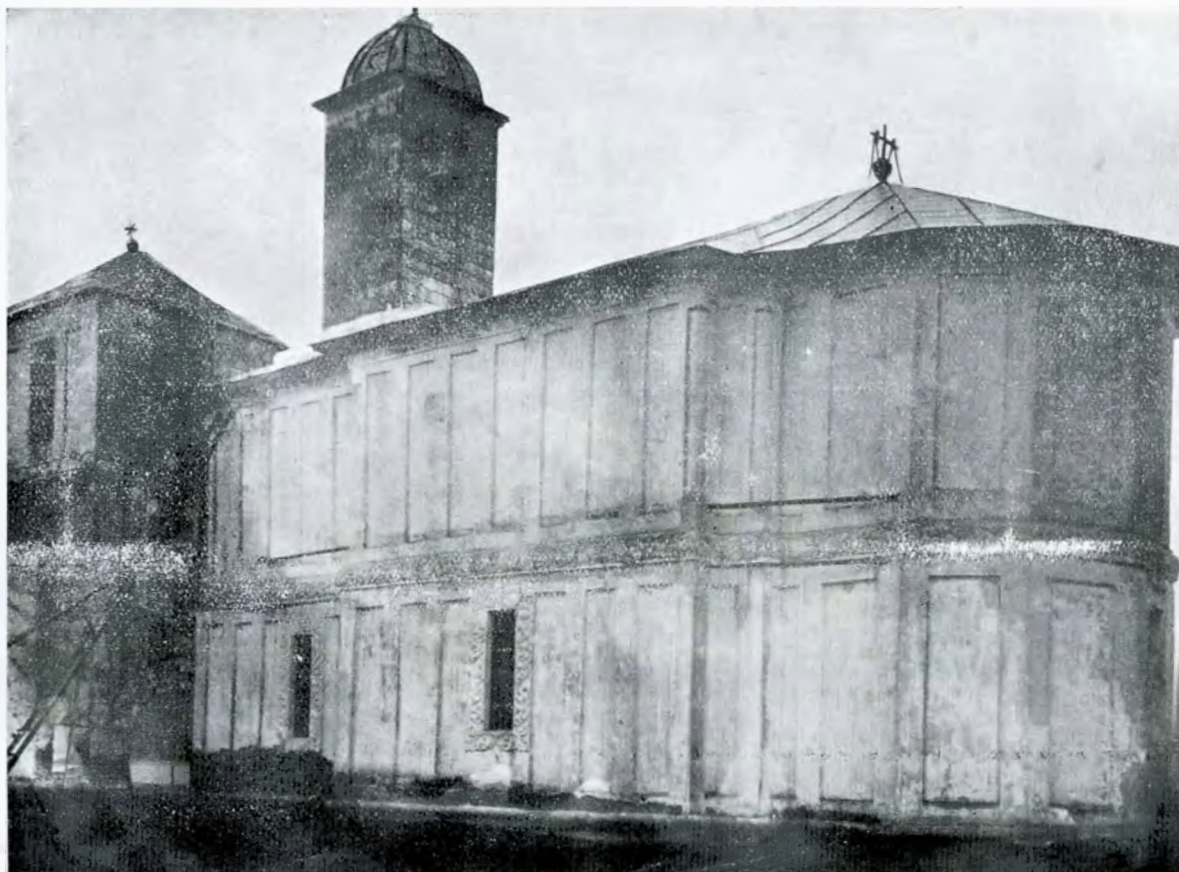
Biserica din Stănești.

Ctitorii, în stânga pronaosului:

ИЗ РАБЪ ТВОИ, ВАДКО ХС, ПОМНАШ МЕ
МОГОШ БИШИ БАН, И СНС МОЕГО МОГОШ
БЫШИ СПАТ.

(Eu, robul tău, stăpâne Isuse, miluește-mă
pe mine, Mogoș fost Ban și pe fiul său
Mogoș Marele Spătar.)

Mogoș are un antiriu pe de-asupra, fără mâneci,

Biserica Străjeștii-de-sus.

păr buclat, cărare la mijloc, antiriu verde cu mâneci imblănite pe margini, rochie dedesupt empire, cafenie, colan la gât, brâu la mijloc; fată: Maria.

Arhitectonica. Forma crucii (16,50 m × 7 m 70 × 4 m, 40), altarul boltit cu semicalotă, tâmpla de zid, naosul boltit cu calotă, despărțit de pronaos printr'o colonadă de doi stâlpi cu capitule corintiene, cu volute la colțuri. Pronaosul e boltit și el cu calotă.

Pe din afară trei contraforturi o susțin în dreptul fiecărui sin și a altarului. Ocnite lungi, sus panouri formate de ciubuce, jos ocnite intrând o ornamează în două rânduri, separate unele de altele printr'un ciubuc gros, mărgenit de două braie în zimțuri.

* * *

dar nu aruncat pe umeri, ci pe talie; e roșu cu cercuri albastre mici; guler albastru; caftan dedesupt cu mâneci, de stofă galbenă.

Pe păretele nordic:

ЖСНАН ЦІСРА ДОГ., ЖСНАНИЦА ВІЛАІА ДХ-
ШТЕРА...

Ca fii sânt Preda și Marica.

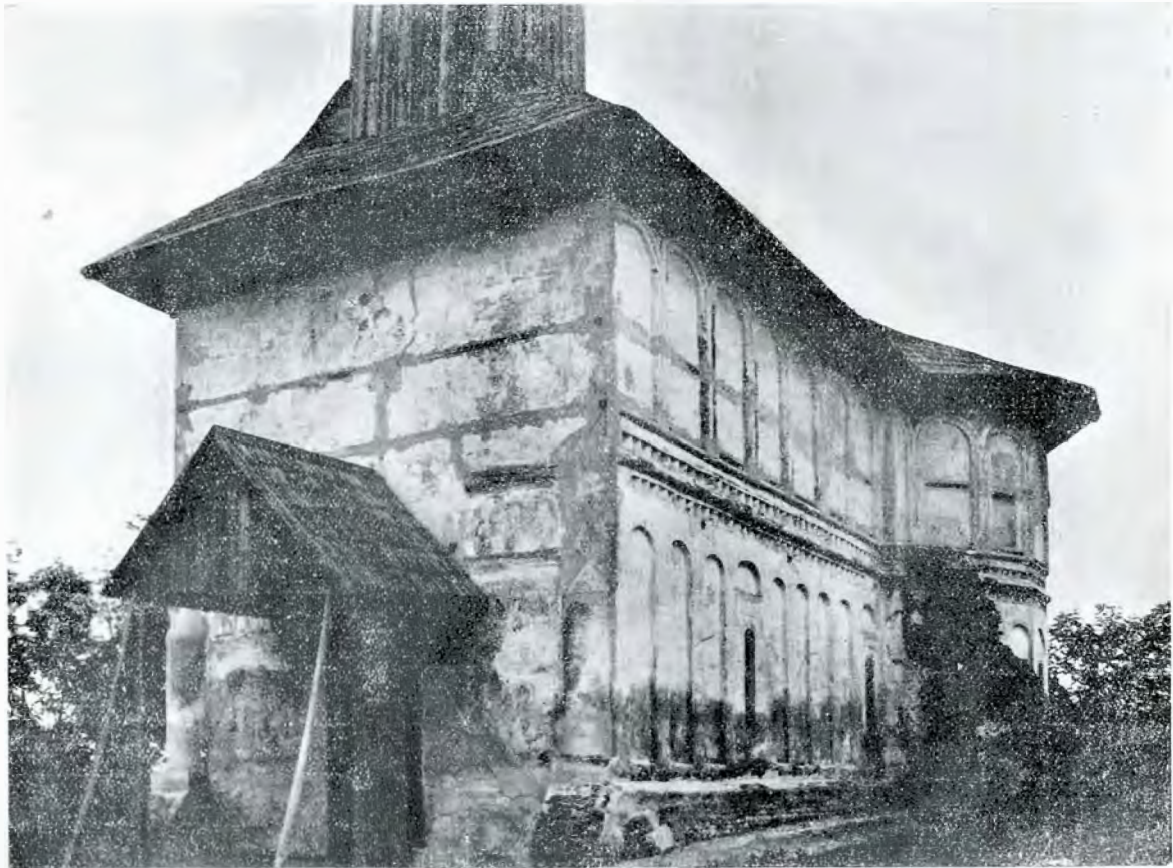
Giura e îmbrăcat în același antiriu fără mâneci, dar cu guler alb. Jupănița *Vilaia* are o coafă pe cap, tocmai pe creștet, ca un disc alb, un văl îi atârână pe cap și urechi; are antiriu roșu cu mâneci cu blană pe margini.

În fața mormântului său e zugrăvit și *Stroe*: are păr scurt, barbă blondă, pe umăr mantie purpurie, înflorată cu sârmă de aur, dedesupt caf-

tan cafeniu împodobit cu exagoane lunguiețe tot de aur.

Jupâneasa Sima are coafă-disc, alb, pe creștetul

Arhitectonica. Biserica de azi este mult transformată pe la începutul veacului al XIX-lea sau sfârșitul veacului al XVIII-lea prin faptul că i s'a adaus un pridvor în față, s'a racordat acest

Biserica din Străjeștii-de-jos.

capului, împodobit și cu sârmă de aur ; îmbrăcămintea sa e tot cu aur. Aceste portrete murale diferă de restul picturilor simple, care nu întrebuițează nicăiri aurul, tocmai prin bogăția execuției și întrebuițarea aurului, care în celelalte picturi e înlocuit cu coloare galbenă.

Picturile sânt cele mai vechi rămășițe de pictură din veacul al XVI-lea. Sânt simple în procedee, săracăcioase și naive ; predomină albastrul, negrul, albul și galbenul coroanelor sfinților. Aceleași caracteristice pe care le întâlnim la toate picturile vechi se găsesc și aici. Sfinții din altar : Ion Bogoslovul Zlatoust, au veșmânt de purpură ; Sf Vasilie Chiril, are și el odăjdii împodobite cu cruci negre pe fond alb ; în absida altarului pe boltă e un Hristos cu hainele înflorate cu cruci.

Biserica Buzeștilor Stănești.

pridvor prin stâlpii laterali de biserica veche și s'a astupat prin tencuială tot apareiajul apa-

rent al paramentelor. Are formă dreptunghiulară (12,80 m. $\times$ 6,00 m. $\times$ 5,60 m.) actualmente, dar în vechime, înainte de a se umplea golul dintre dintre sinuri și pridvorul adăugat, avea forme de cruce; sinurile sânt păstrate numai în interior.

Exteriorul era de brăie de cărămidă roșie, alternând cu tencuială albă. Altarul are patru fețe de forma aceasta . Mici arcuri supt streșină țin loc de cornișe; la mijlocul pereților bisericii, ocnite rotunzite, mari și întrânde, erau zugrăvite cu

tele sudic: *Matei Basarab Voevod și Doamna Elena; Meletina shimonaha, stăriță sf. măn. Mamu:*

† Doamne Isuse Hristoase, fiul lui Dumnezeu, pre lângă ostenele fericitilor și purura pomeniților ctitori acestui sfânt lăcaș, pomeneste și aceste ale mele puțințele ostenele, care în 16 ani până acum m'am ostentit, adecă cu zidirea inprejur... Zugrăvit 1842 Iunie 14, prin osărdia Maichi Meletie.

Are forma crucii (16 m. $\times$ 7,50 m. $\times$ 4,60 m.),

Biserica Mănăstirea-Mamul, Lungești.

sfinți. Turla are zece fețe împodobite de ocnite și ferestre întrânde și foarte simple.

Interiorul are o boltă absidială, ce se desparte de arcul triumfal printr'un mic spațiu; în naos e Pantocratorul sprijinit pe pandantive. Naosul despărțit de pronaos prin zid despărțitor. Pridvorul e un adaos, lung de 5 m. Zidurile sânt groase de 0,75 m.

* * *

La 17 am mers la *Lungești*, așezați la poalele unor dealuri păduroase.

Ctitori: Io Constantin Voevod cu Doamna Maria. Dreapta: Jupan Apostol Brâncoveanu, Jupan. ego Stanca Contacuzino; păretele nordic: Jupan Preda Velichi Dvornic, jupanița ego Păuna; păre-

cu altar și abside pentagonale, pridvor pe stâlpi cu arcade, turn pătrat de clopotniță pe pridvorul azi astupat; turnul de pe naos e poligonal, pe basă pătrată. Ca ornamentație: cornișe de trei rânduri de cărămizi în zimți și două rânduri de ocnite separate de un ciubuc; sus ocnite rotunzite, jos dreptunghiulare.

Picturile sânt noi.

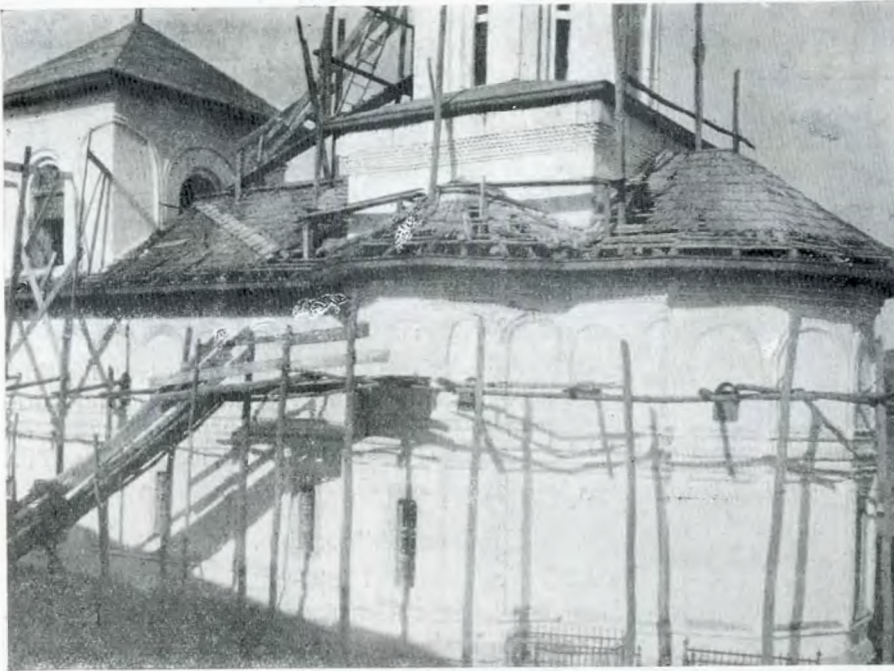
Din interesantele chilii nu se mai păstrează decât cele ruinate de pe latura sudică și turnul de intrare. Ele răspundeau în pridvoare sau cerdace formate în rândul de jos de coloane de zidărie, unite prin arcade, iar sus prin colonadă de lemn.

Ar fi bine ca să ia Comisia asupra sa conservarea rămășițelor acestor chilii, care ar trebui

cel puțin să fie puse la adăpostul ploilor, prin facerea unui acoperiș de șindrilă.

La 18 am trecut la *Mănăstirea Șerbănești*.

Pisanie : Aăastă sf[ă]ntă și d[um]nezeiască bisea-rică întru care să cinsteaște și să prăznuiaști hramul Sf[ă]ntului apostol și evan-gelistă Mathei iaste zidită din temelie cu toată cheltuiala dumnealui jupan Matei, snă Dumitrașco Morânglav i jupănița ego Marii, în zilele luminatului D[um]nu Io Costandin Nicolae Voevod.

Biserica mănăstirii Mamul.

Ctitori : Matei sin Dumitrașco, are dulamă pe umeri cu margini de blană albă cu negru; Maria, ju-păneasa lui, are muselină pe cap, același fel de stofă de antiriu, iar de-desupt rochie cu cordon. Dumitrașcu Morunglavu sin Giura, cu copiii Flo-rica, Stan, Dumitrana, Preda, Vlad. Păretele est-ic : Stoica și Sultana. Păretele sudic : Pătrașcu Pah., brat Giura și Mușă; apoi Giura cu Erodia, fata Illichii. Păretele nor-dic : Petru brat Dumitrașcu și Stanca; copii Voichița, Enache, Fota.

De aici am pornit spre *Dobrușa*, schit foarte interesant, ascuns într'o vale grea, în sus de Mamul.

Pisania glăsuiește :

† Aăastă sf[ă]nt[ă] și dumnezeiască bisea-rică carele este hramul Voveadenii Prečsti b[er]e, s'a găsit zidit din temelie de răposății ctitori ; dar după întâmplarea vremilor n'au fost ajuns în viață ctitor ca să o înfrumusezeze cu zugrăvit, încă s'a stricat fiind, s'au prefăcut de Preasfinția Sa răposat Ștefan episcop Râm. și s'au început a să zugrăvi în zilele blagocestivii Împărătesei noastre Ecaterina a toată Rusia și în zilele Sf. Sale părintelui chiriu chir Parthenie, episcop Râm. și leat 1771, și s'a isprăvit de zugrăvit în zilele Prea Sfinții Sale părintelui episcop chiriu chir Chesarie, al Noului Severia, leat 1774; însă această zugrăveală este cu toată cheltuiala smerit eromonah și a lui Dragomir ereu (zug.) fiind la această sfântă mănăstire egumen Isaia eromonah, ot sfânta episcopie a Râmnicului, 1774. Din puțin meșteșugul ce am, sosta-viș az rab ego Dragomir erei, zug., puțin ajutor, brati... Neculai ereu, ero-diacon; Rafail zug., ero-diacon, Dumitrașcu pah., ucenic și calfă.

Pe zid zgâriat afară :

† ПОМЕНИ ИИ МОИХЪ БО-
ЦИМЪ УТЪ СЕЛЪ СКИТА АБТЪ ЗС
= 1792.

Stoica + ЗРЧЗ = 1689.

Ctitori. Stânga : Chesarie Ștefan, care au pre-făcut mănăstirea, 7102 = 1594, Isaia eromonah ;

Mănăstirea Șerbănești.

are camilafcă, mantie cu cute, paftale mari la incheietoarea de la gât. *Dreapta*: *Daniil eromonah, Dragomir ereu ot Sutești*, ctitor, zugrăvit cu biserica în mână. Păretele sudic: *Dragomir, Preda erița*; e înbrăcată cu giubea cu blană albă, pe cap are căciulă albă, dedesupt rochie de moire cu ape: pe cap museliță.

După cum vom vedea și din arhitectura clădirei, avem a face cu o biserică din veacul al XVI-lea, de și inscripția nu o mărturisește. Tradiția însă o pune pe sama „Brâncovencei sau Doamnei Dobra”, care a scăpat călare de frica Turcilor aci și care a zidit și biserica.

Arhitectura: Forma crucii (15,20 m. × 6,60 m. × 4,60 m.). Are cornișe cu două rânduri de cărămizi în zimțuri; arcuiri mari în loc de ocnițe o împodobesc pe suprafețele exterioare, altar hexagonal, sinuri în trei laturi. Altarul e boltit în *cul-de-four*; naosul și pronaosul cu calote pe pandantiv.

Drăgășani, oraș ridicat prin negoțul cu vinuri și meșteșugul cojocarilor, are o biserică veche, a cărei pisanie sună:

† Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, s'au zidit din temelie această sfântă și dumnezeiască biserică, care să prăznuiește hramul Sfântului prooroc Ilie, Sfântul irarh Niculaie și Sfântul Ion Botezătorul și s'au infrumusețat cu zugrăveala preste tot precum să vede, în zilele Mării Sale prealuminatului Domn Io Alexandru Dimitrie Ghica al Valahiei, cu blagoslovenia și ajutorul Prea Sfinții Sale chirio chir Neolit episcop Râmnicului (Noului) Severin și cu cheltuiala și osteneala mult osârdii dumnealor Datco cojocar cel mare, dumnealui post. Barbu Dimnoviceanu; 1834.

La 19 am vizitat *Surpatele*, vechea ctitorie brâncovenească:

† Aastă sfântă și dumnezeiască biserică a mănăstirii de călugăricioare ce să chiamă *Surpatele*, în carea să prăznuiaște

un Dumnezeu, făcătoarea de viață prea-sfânta Troiță, zidită au fostu oarecând de Buzzești, însă mică și prost lucrată; iar apoi, după multă vreme, stricându-să, surpându-să, blagocetiva și buna creștină Doamna Marie a luminatului înălțatului Ioan Constandin Băsarabă Voevodă, mișcându-se de bunătatea sa, au vrut a o preface, și așa den temelie au rădicat-o cu toată cheltuiala Măriei Sale, cum astăzi să veade făcută frumoasă și iscusită, împodobind-o cu de toate și miluindu-o pre cătă unei sfinte biseareci mănăstirioare ca această să cade și să cuvine pentru buna pomenire și spăsenia sufletelor în veaci a părintilor și a Măriei Sale, și ispravnic fiind chir Ioan arhimandritul de Hurezi și săvârșindu-se la anul de la Adam 7214 = 1706, mșa Avgust 1 d[ni].

Pe o candelă:

БЖІЕІО МАСТІЕІО КОСТАДИН В. КОЕКОД И
ГЕПЖДА ЕРО МАРИЕ, ЛѢТ 7200 = 1712.

Pe candelabru:

МАРИАС ДОМУАС 1707.

Pe anaforniță:

Acest sfânt discos de năfură l-au închinat Șerban Cantacuzino V[ornic] și soția lui Adrienă sfintei mănăstiri *Surpatele* ca să le fie veașnică pomenire, Fv. 2, leat 7218 = 1710.

Pe sfeșnice:

Epihania Shimonahia.

Ctitorii: „Bunul și înțeleptul și de Dumnezeu încoronatul *Ioan Constandinu Basarab* Brâncovenească”

Surpatele. Vedere generală.

coveanul Voevod ; are barbă neagră, coroană colțurată pe cap, aurită ; mantie cu mâneci atâr-nânde, de fir de aur cu flori ; guler mare, alb-roșietec cu pete ; dedesupt, antiriu încheiat cu

Smaranda, Bălașa, Ancuța și Safta, cea mai mică. *Păretele sudic: Io Matei Voevod*, cu barbă mare albă, coroană colțurată pe cap, mantie cu mâneci, galbenă ; dedesupt cafenie cu margini roșii și cu flori negre ; brâu albastru ; *Papa Postelnicul B.*, tatăl lui Constantin : ras, mustață blondă, ras la tâmpile, cu mantie roșie, cu margini negre ; dedesupt căftan albastru, cu nasturi albi până la brăul roșu ; mâneci strâmte, rucavițe cu bumbi albi ; *Jup. Stanca*, cu păr negru, cu cărare ; pe coc cu un disc alb ; colan la gât ; mantie pe umeri, neagră cu flori verzi. *Păretele nordic: Jup. Ilinca* : are coafă ca discul pe creștet ; mantie d'ea-supra roșie ; *Neagul Postelnicul*, tatăl Doamnei Mariei, cu barbă neagră, moț pe frunte, tâmpile rase ; pe umeri mantie verde cu blană neagră ;

Surpatele. Vedere interioară.

năsturei, mâneci strâmte cu rucavițe albastre, brâu roșu, inel în mâna stângă ; ține mâna pe *Matei*, copilandru de vre-o șapte ani, înbrăcat în mantie albă cu guler negru ; *Constantin Voevod* are mustața mică, mantie galbenă ; *Ștefan Voevod, Radul Voevod*, de vre-o opt ani. *Stânga: Doamna Maria*, fata Postelnicului Neagului, feciorul lui Antonie-Vodă, e tânără : are coroană colțurată, colan de mărgăritare, cercei cu pietre rotunde albastre, haină de fir de aur, cu flori ; dedesupt, veșmânt cu platcă aurită la gât. Ca fete mari sânt zugrăvite : *Doamna Stanca, Maria, Ilinca* ; iar ca fete între șapte și zece ani :

Biserica Mănăstirii Surpatele

dedesupt vișiniu, cu ceacșiri. *Ion Anthonie* Vodă, cu barbă: bărbat frumos.

Picturile foarte frumoase brâncovenești.

† ПОМЕНИ ГИ РАБН ТРОИ ЗОГРАФИ: ПИДРЕН, Іосиф іеромонах, Храните. Стефан. 1707. Pomeneste Doamne pe robii tăi, zugrăvi. Andrei, Iosif ieromonah, păzește-i, 1707.

Picturile se desfășoară după acest plan: în absida altarului, zona de jos: Sf. Ștefan, Sf. Andrei, Grigorie bogoslovul; Ioan Gură-de-aur; Vasile cel mare; Sf. Athanasie Alexandrischi, Nicolae Miralichii, arhidiacon Roman. Zona a doua, între Sf. Erothei și alt sfânt șters, se desfășoară: sf. liturgie apostolească; a treia zonă: tot o scenă liturgică și jertfa lui Avraam. Pe bolta absidală: Sf. Treime, Maica Domnului și Botezul cu Nașterea.

Naosul, zona de jos: Sf. Gheorghe, Anthemie, Procopie, Platon, Theodor Stratilat, Theodor Tiron,

Mănăstirea dintr'un lemn, Vâlcea.

toate acestea pe sinul drept. *Pe sinul stâng, zona de jos: Sf. Iacob Persanul, Mina, Nichita, Mercurie, Nestor, Dimitrie. Zona a doua, sâmul drept: medalioane cu rinceau-uri: Sf. Samona, Sisinie, Platon, Arsenie, Avelbu, Evlampie, Pamfilie. Pe sinul celalt stâng: medalioane cu sf. Faptin (?), Evstratie, Axentie, Achindin, Anempodi. Pe bolta sinului drept: Sf. Treime la stejarul Marmbre, ingerii cari au servit la masa lui Avraam; în bolta sinului stâng alte două scene nedifinibile. În spațiul ce precede perețele despărțitor de pronaos și care unește sinurile cu restul bisericii sânt: Sf. Constantin și Elena, Theopist, Eustatie (la ușă), Ermolae, Pantelimon, doctorul fără arginți. A doua de-asupra ușii: Isac și David, apoi Uspenia, călătoriile Maicii Domnului cu Botezătorul, iar zona cea de sus: răstignirea. Pe perețele interior (ambrasurile) ușii: Sf. Mihail și Gavriil. Pronaos: Sf. Sava și An-*

tonie, Sf. Apostoli, când i-a chemat Maica Domnului, Sf. Apostoli, când li-a trimes Duhul Sfânt; pe perețele nordic: Maica Domnului cu Domnul. Pe calote: Maica Domnului.

Obiecte de artă: Candelabru brâncovenesc format dintr'un trunchiu central atârnat de vulturul cantucuzinesc: e decorat cu trei bule, din care cea de jos are vulturul țării; trei branșe ies din acest trunchiu, cu trei rânduri de ramificații.

Anaforniță de argint, adevărată lucrare de orfevrărie, lucrată en repoussé: are vulturul cu spade în ghiare; coroană pe cap; între rinceau-uri cu foi de acant alternează medalioane ce reprezintă scene de vânătoare cu câte trei copoi; fie care medalion e separat unul de altul prin câte o floare mare ca a soarelui.

Arhitectonica: Exterior, forma crucii cu altar pentagonal, sinuri pentagonale; pridvor cu patru stâlpi, doi pe lături și doi angajați: ciubuce la cornișe, brâu mulurat la mijlocul clădirii, așezat între alte două ciubuce rotunde. Ferestre încadrate în cadru cu rinceau-uri. Ușa splendidă, ca și tâmpla.

Pomelnicul ctitorilor:

Io Constandin Voevod. Aicea să pomeneste moșii și părinții D-lui luminatului Domn Constandin Voivod și ai Doamnei Măriei, ctitora acestei Sf. Mănăstiri Surpatele:

Io Matei V.; Ilinca.

„ Antonie V; Ana,

Marie.

Io Șerban V; Papa, Păuna.

Jupan Preda, Bălașa, Barbu, Matei, Anuța, Mihnea, Marie, Cârstea, Marie, Ana.

Pomelnicul blagorodnicului dumnealui Costandin B., ctitorul, Vel Log.

Costandin, Maria, Nicolae, Manolache, Ilinca, Costandin, Pantazi, Marie, Scarlat, Matei, Ioan, Ștefan, Catrina, Mariuța.

Aicea să pomeneste boerii Buzești, ctitorii cei vechi ai sfintei mănăstiri Surpatele: Tudor-Stanciul, Constandin-Preda, Radu-Barbu.

Aicea să pomeneste Domnii țării:

Io Constandin V., Ștefan Racoviță, Grigorie Ghica, Alixandru Ipsilant, Nicolae Caragea, Mihai Suțu, Nicolae Mavrogheni, Al. Moruzi V., Const. Hangerli, Al. Suțu V., Const. Ipsilanti V.

Aicea să pomenesc Mitropoliții:

Grigorie arhimandrit, Mitr. Cozma, Filaret

Dositei, Cozma episcop, Grigorie ep., Parthenie ep., Chesarie ep., Nectarie ep.

Pomelnicul părintelui arh. de la Hurezii carele au fost ispravnic şi au dat m-rei, via de la Urşi şi mătei, stupi treizeci: Ioan,

strica toate lucrurile şi zugrăveala; după ceaea, din voea şi porunca lui Dumnezeu, sfânt, Domnă blagocestivul şi creştinul Ioan Ştefan Cantacuzino, Voevod, deă având mare evlavie către sfântul lăcaşul acesta, numai decât cu ostărdie s'au apucat de iznoavă a o infrumuseţa, luminând şi mai lărgind întâi bisearica şi zugrăvind-o a doal[oa]ră şi impodobind-o şi cu tâmpla şi cu altele ce i-au trebuit, făcând şi case şi chilii de prejurul ei, cum să veade, în slava preacuratei stăpânei şi întru pomenirea Mării Sale şi a părinţilor, săvârşind la lt. , зскр=1715. мѣца Ав. 30 д[ни], ispravnic fiind chir Ion Arhimandrit de la Hurezi.

Biserica Mănăstirii dintr'un lemn, Vâlcea

Negoia, Stana, Petco, Marina, Călina, Coman, Maria, Stana.

Pomelnicul boierilor de la Drăgoani, cari au dat vase de aramă, oca patruzeci, două tocuri tipsii de aramă şi un toc de talere.

Stariţe: Elisaftha, Filoftia, Marica, Salomiea, ...Sofia..., Martha, Magdalina, Luchiana, Ghervasina, Nichifora.

La 20 am trecut la *Mănăstirea dintr'un lemn*.

† Aastă sfântă şi dumnezăiască mănăstire care să numeşte dentr'un lemn să cinstească şi să prăznueşte [hramul] prea-sfintei şi preacuratei de Dumnezău născătoarei Feçoarei Mariei, din temelia ei iaste zidită şi făcută de Io Matei Basarab Voievod; den treacă de multă vreme început-a a să învechi şi a să

Inscripţie interioară:
† Între celelalte calităţi şi adăogiri ce au făcut la această sfântă lăcaş preacuvioasa Platonida stariţa, unită cu preacuviosul Hrisanth, arhimandrit şi stareţ sfintei m-ri Hurez şi epitrop acestei sf. mănăstiri, această mai sus numită stariţa fără ştire de cărmuire a purtării de grijă aceştii sfinte case mai întâi au ridicat den temelie un departament de supt care a făcut şi o trapeză.

Bolniţa de lemn e atribuită de legendă Doamnei Ancuţa, fata Chiajnei, care aduce de la mănăstirea

Vedere generală asupra Mănăstirii Dintr'un lemn.

Motru, de la unul Radu, icoana Maicii Domnului, la stejarul ce se afla aici și din care se făcu bisericuța.

Arhitectura. Altar octogonal, sinuri patru-laturi, pronaos lat, terminat printr'un pridvor cu stâlpi, astăzi astupat. Cornișa e de cărămidă în zimți, ocnițe întrânde-geminate în rândul de sus și lunguiește în cel de jos. Un brâu de cărămidă în zimți le desparte unele de altele. Foarte interesant e pridvorul de la casele domnești.

În drumul spre bolniță se află o cruce cu acest cuprins :

Cetățuia, Vâlcea.

† Aastă sfântă și dumnezeiască și făcătoare de viață cruce s'au rădăcat de Iupan Barbul Otetelișanul biv Vel Vor. și de jupâneasa lui Mariea intru pomeni[rea] Răstignirii Mântuitorului nostru Is. Hs. și intru slava prea-sfintei stăpânei noastre de Dumnezeu născătoare Marii, unde s'au născut fiul lor Barbul, intru rugăciunea lor ; la anul de la Hs. 1740, Sept. 8.

* * *

La 21 am pornit spre Râmnicul Vâlcei, pentru ca la 22 să vizitez *Cetățuia*.

Inscripții pe piatră :

† Cu vreaarea Tatălui și cu [ajutorul Fiului și cu] săvârșirea Sf[ă]ntu[lui] [Duh] ridicatu-s'au această sfântă și d[um]nezeiască biserică și cu chilii intru cinstea și lauda [marilor] Voevozi Mihail și Gavrii] [și a] tuturor

fără de trupuri puteri, cu toat cheltu[ia] și osârdie prea sfințitului părinte chir Theodosie, arhiepiscop și Mitropolit a toată Țara-Românească, în zilele prea-luminatului Domnău pr[avoslavnic] creștin Io Șerban Voevod Cantacuzino [Basarab], în luna Ag., leat , зрnn = 1680, 1411.

Inscripție zugrăvită în interior :

† Intru Mărirea celei de o ființă, nedespărțitei Treimi și în cinstea și lauda sfinților mai mari Voevozi Mihail și Gavril și a tuturor celor fără de trupuri puteri s'a zidit din temelie această sfântă și dumnezeiască biserică la anul de la Întruparea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, 1680, August 19, cu toată cheltuiala preasfințitului arhiepiscop și Mitropolit a toată Țara-Românească chir Theodosie, în zilele drept-credinciosului Domn Șerban Cantacuzino V. V., iar la anul 1850, după alegerea făcută de Obștescul Divan al Țării, suindu-să pe arhipăstorescul Scaun al Sfintei Mitropolii a Ungrov Vlahii Prea Sfințitul arhiepiscop și Mitropolit a toată Ungrov Vlahiei d. d., Nifon și fiindu dărapănată biserica acestui sfântu schitu numit Cetățuia, metohul Sfintei Mitropolii a țării, și locul pustiit, cu totul s'a prenoit de Prea Sfințiea sa biserica cu toate ale ei, și s'a infrumusețat cu case și ziduri inprejuru-i, după cum să veade, în zilele Înălțimei Sale bine credinciosului Domn stăpânitor al țării Barbu Dimitrie Știrbei V. V., cu îngrijirea acestu prenoiri fiind însărcinați arhim. Misail Berislăvescul și Pitarul Anastasie Leculescu ; leat 1855.

Legenda îi atribue o origine foarte veche, încă de pe vremea când Olea-Vodă se bătea cu Basarab, care locuia pe *malul alb* din față, pe când cel d'întâi era în Cetățuia.

Arhitectura. Dreptunghiulară (7,50 m. × 3,40 m.) Absida altarului curioasă : un arc turtit. Naosul despărțit de pronaos printr'un zid masiv cu mică ușă. Acoperite amândouă despărțiturile cu calote.

* * *

Pe o cruce aflată între Râmnic și Cetățuia am cetit :

† Cu vreaa Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh ridicatu-s'au această sfântă și de viață făcătoare cruce întru lauda sfântului și de ciu de făcător Nicolae, în zilele bunului creștin Io Duca Voevod cu toată userdia și cu nevoința preasfințitului părinte chir Ștefan arhiepiscop al Râmnicului Noul Severin-msja Mai 20, leat 7155=1675.

Cula din *Bujoreni* azi e ruinată, lipsindu-i cu totul un etaj ce se afla de-asupra. Pe din afară

Biserica Oltenii, Vâlcea.

este un dreptunghi 7,50 m. × 7 m.; iar în interior dispoziția camerelor se face după planul acesta.

Ferestrele foarte frumos arcuite în *anse de panier* servesc de luminat camerele, pe când de metereze strâmte se folosesc stăpânii casei numai în timpuri de restriște. Camerele erau boltite cu o boltă *en berceau*. Asupra istoricului acestei cule, care servi odată și de lăcaș de școală, voi reveni mai pe larg într'un studiu general asupra culelor.

La 25 am vizitat importanta biserică *Oltenii*, pe care legenda o desemnează a fi fost prima biserică episcopală a episcopului Râmnicului, Noului Severin.

Pisanie zugrăvită:

† În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh amîn; ziditu-s'au această sfântă biserică, unde se prăznuște hramul sf. arhieru Nicolae, de ctitori părinți Eftimie vladica și Mihail ep. la anul 1562, Sept. 15; însă, fiind această biserică neîncăpătoare și aproape căzută în ruină, s'au reparat, legându-să cu fier, s'au innădit încăperea de la femei, s'au făcut turlele și s'au zugrăvit din nou după cum să vede...

Inscripții vechi în păreții din afară:

† Преставленъ ДСМИТРА ІЕРЕНЦА, ЛѢТ 7361=1704.
A răposat Dumitra iereia la an 1764.

2. ПОМЕНИ ГИ ІОВНІКІЕ, 7368 = 1754.

Pomenește, Doamne, pe Ioanichie.

3. ЛѢТ 7370 = 1798.

4. Cându au luat Neamțul țara, 7381 = 1717.

Arhitectura. Forma crucii, 8,60 m. × 4,10 m., × 2,60 m. Foarte interesantă pentru studiul arhitecturii secolului al XVI-lea. Absidele ca și sinurile au forma trigo-

nală, care e cea mai veche, constatată la bisericile noastre. Exteriorul e de cărămidă aparentă: trei rânduri de cărămidă roșie alternează cu brăie de tencuială albă, care nu e decorată decât de două rânduri de cărămizi verticale. Ocnite lungi din strășină până în pământ decorează fațadele, surmontate de foarte frumoase arcuri. În interior, bolțile se retrag față de arcadele de care se razimă; iar bolta pronaosului e cilindrică.

Trecând Oltul, am trecut la *Fedeleşoiu*, în județul Argeș.

Pisanie pe piatră:

† Această sfântă și d[um]nezăescă besea-rică din temelie s'au zidit și s'au împodobit cu zugrăveala, întru cînstea și lauda sfintei Preaobrajenii Domnului Nostriu Is. Hr. și s'au făcut cu toată cheltueala a Mării Sale răposatului Domnului Io Grigorie Ghica

Voivod, in Domnie după urmă; încă neisprăvindu-să atunci, au rămas asupra preasfințitului Mitropolitului chir Varlaam, și s'au nevoit de au isprăvit aceste toate câte să vadă cu toată podoaba ei, întru slava lui Dumnezeu, amin, în zilele lui Io Costandinu Basarabă Voivod. August 10 zil., anii de la Adam 1581, iar de la Hs. 1700. Pis az Athanasie ot I...

Piatră de mormânt afară:

Drept lângă căstă piatră odihnește
Docamdată Spiridon preotu Răsuceanu,
Nemerind aicea sârmanu,
Frate bun fiind, și știi,
Cu d-lui Vel Clucer Eftimiu,
Ioanichie arhimandrit Fedeleșanu
Au scris luna și anu;
Mart 31, 858 leat, sfârșit l-a apucat,

Schitul Fedeleșoiu-Argeș.

În Ioea cea Mare îngropat.

Căutați căci doarme,
De îl va duce la Cernica,
Piatra rămâne nimica.

Ctitorii: Io Grigore Ghica Voevod, ctitorul cel d'întăiu: are mustață mică, barbă rasă, coroană pe cap, mantie roșie pe umeri, caftan verziu cu buzunare; runcavițe roșii la mânecile antiriului, strâmte, nasturi mici albi la talie. Fii: *Io Ștefan V.*, *Io Radu V. V.*

În dreapta: *Грѣда еро Марія*. Are coroană pe cap, mantie fără mâneci, colan la gât, talie scurtă, dedesupt roșie, rochie albăstrie cu dungi, cercei la ureche, cu pietre roșii. Fete: *Cârștina*; *Грѣда Катрина*. Păretele sudic: *Varlaam Mitrop.* „și al

doilea ctitor, câștigătorul locului acestuia“. Are barbă albă, camilafcă pe cap, mantie cu dungi albastre; dedesupt veșmânt negru cu blană. *Io Constantin B. Voevod*; *păretele sudic*; *Antim Mitropolit*; *Onisifor monahul, ispravnic*; *Ghenadie, arhimandrit de Argeș*, *Ion Arhiereu*.

Arhitectonică. Forma crucii, 13,20 m. × 6,95 m. × 3,92 m. Naosul boltit obișnuit ca și altarul, pronaosul despărțit de naos cu doi stâlpi cu arcade. Pronaosul boltit cu calotă. Pridvorașul din față are colonadă, cu coloane cu capitele-cusinete, decorate cu foi la mijloc și colțuri.

Meșterul lor a fost un Român, care-și înseamnă numele în piatra ferestelor: Oprea meșter; 1680.

Jur împrejurul mănăstirii se află chiliile dărmate și arse, ridicate de un descendent al vechiului ctitor: Alexandru Ghica Voevod.

Într'o frumcasă pajură de marmură, decorată cu vulturul țerii, soarele supt el și doi ostași lângă tunuri la dreapta și la stânga pisaniei se află această inscripție:

Domnul Alexandru Ghica, V[oe]vod Valahii, ani [9^{ai}?] Domniei, 1836.

Exteriorul bisericii. Sinurile pentagonale, altar heptagonal, contrafort la altar. La mijlocul bisericii trei brăuri la mijloc; la cornișe ciubuc. Turla se ridică pe naos, are zece ferestre lungi cu arcuiri cintrate.

* * *

La 24 am vizitat biserica din *Căzănești*, lângă Răureni: ea trebuie scoasă din inventarui, fiind nouă.

* * *

La 25 am trecut la *Ocnele Mari*.

Biserica Domnească.

Pisania:

† În numele Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, un Dumnezeu adevărat și milostiv, care au binevoit și-au luminat gândul marelui boier, d-lui jupan Statie, cu toată chieltuiala d-lui, întru cinstea și lauda marelui mucenic Gheorghie purtător de biruință, iar turla s'au făcut cu chieltuiala Visterii, și au miluit cu mertic de sare, precum arată hrisoavele Domnilor Țerii-

și au miluit și cu casele care șade cămărașii, însă locul și pivnița au fost dăruite de Radu Vistieru Ocnașu, deci cu chiria ce să ea și cu meritu dă sare să chivernisească această sf. casă. Însă, fiind și altă biserică domnească, și învechindu-se, s'au sur-

iar cu zugrăveala la leat 7225 = 1718. (1880 reparată).

Pe clopote :

ΩΦΙΕΡΩΤΗΙ ΠΑΡΑ [ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ] ΘΕΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ... 1608.

2) GLORIA IN EXCELSIS. JOHANNES SCADT ME FVDIT, ANNO DOMINI 1667.

Pe o cruce afară :

Извѣщеніемъ шца и съ-
кръщеніемъ сна и съ пос-
пкшеніемъ стро дѣла
аминъ, възвнжесе сѣ
[честникъ] крѣсть [въ] рожд-
дество Б... въ дни Іо
Мадѣи Коеко съ моле-
ніемъ рабъ Бжїихъ... пис...
поменїи ги... Опрѣ, Барес.

Extrase din hrisoave :

Constantin Brâncoveanu în 1708 dă popii Stan, lui Sandu și Chirei cu Stan, de la biserica făcută de Statie fost al doilea Vistier de la orașul Ocnele Mari ca să fie casele lor și toate ce vor avea în pace de către toți cămărașii, ce vor fi acolo la Ocnă și de către toate

slugile Domniei Mele ...în pace de birul haraciului, de dijmărit, vinăriciu, oerit, de dijele ce sânt preste an, de zaharele, de

Biserica Domnească din Ocnele-Mari.

pat, carele fericitul Constantin Basarab Voivod au socotit-o și-au numit-o a fi această biserică domnească, precum adeverează și hrisovul Mării Sale și ale altor Domni. Mai pre urmă deci, mutându-se acel boier dintr'această lume și neputând ca să zugrăvească biserica, iar acum, când au fost mai pre urmă, fiind Cămărașaci, Vel-Ocnă, d-lui jupan Duca de la Sinope și cu jupan Statie de la Cernavodă, i-au îndemnat Dumnezeu și au cheltuit de au zugrăvit biserica și oltariu, iar tinda cu cheltuiala bisericii ; deci să fie pomenire veșnică dumnealor și tutulor celor ce vor fi ajutat cu mult, cu puțin. Însă temelie s'au pus la leatu 7185 = 1677,

Casă Veche din Ocnele-Mari.

care de oaste, de sataralele ce sânt pe siliște, de căminărit, de podvodă, de mertice de conace, de cai de olac... de nimeni val sau băntuială să n'aibă... pentru că, fiind acești preoți de la biserica domnească din oraș de la Vel Ocnă, și stricându-se biserica aceasta

La 27 am vizitat Biserica din Teica.

Pisanie :

Aastă sfântă și d[umne]zeiască mănăstire ce să numește Teica, unde să prăznuește doi sfinți slăviți și ai lui Hs. mari m[lu]cenici Gheorghie purtătoriu de biru-ință și Dimitrie izvorător de mir, iaste zidită din temelie, infrumusețată cu toate ceale den prejur case și nămeastii, îngrădit precum să veade cu toată chieltuiala dumnealui jupan Mihalcea Litterati jazigi-Efendi, snū răposatului intru Hs. Chere log. Bojescul, carele și Chiril monah pre călugărie, pentru veașnica pomenire a dumnealor și a tutulorū pravoslavnicilor creștini, pe vremea Împărății lui Carol al VI-lea, la anul de la Zidire 7255 și de la Hs 1720 Dechemvrie 26.

Pe o carte :

Să se știe că la leat 1857, Maiu 2, au mersū Măria Sa Vodă Alexandru Ghica Voivod și cu părintele episcop Neofit din București la Silistra și au vorbit cu Împăratul turcescū și s'au întors înapoi, și s'au scris la mine, popa Radu.

Casă veche din Ocnă.

domnească, am mutat Domnica Mea mila bisericeii aceasta ce scriem mai sus... i-am ertat cum au fost ertați și de alți răposăți Domni... și am văzut Domniea Mea toate cărțile Domnilor ce au fost mai dinainte, de milă : al lui Alexandru-Vodă sãn Radului-Vodă și al lui Leon-Vodă, Grigorie-Vodă și a răposatului unchiului Domniei Mele Șerban Voevod... dă și mertic de sare de la Vel Ocnă pre an bolovani de sare 200, precum au avut... bolovani mai buni".

Pe o piatră de mormânt :

† Suptū această piatră să odihnește ostenitū trupulū dumniaei coconei Ecaterina, soția dumniului coconului Vasalache Armașu ot oraș Ocnă, leat 1815, Săptămvrie 19.

...

Casă veche din Ocnele Mari-Vâlcea.

Pomelnicul bisericii Țeica :

Dumnezeu m'au adus din străinătatea țărigrădească și m'au miluit de toate nevoile și necazurile la câte am fost încăput, precum la toți locuitorii este știut. Aflat-am aici, în partea patriei mele, la Ocnele-Mari, d'asupra o *biseriță* bisericuțe ce să numește Țeica, care a fost făcută de un eremonaș : Dionisie, Grec de la Ianina, și de Lambrie cămărașul..., carele din zilele lui Duca-Vodă... s'au fost înstreinat în părțile țării aceștia..., având rude pe un Hristofor ierom[onah]... vine aci, căci mulți din locuitorii țării aceia au scăpat în țara aceasta, fiind creștinătate. Au făcut bisea-rică de nule... după cum s'au putut pe acea vreme... [iar eu] am ridicat biserica din temelie : Mihalcea logf., 1778.

Pisania :

Această sf[an]tă și dumnezăiască biserică ce să numește Titireaciul, unde să prăznuiaște hramul pe numele marelui arhiereu și dascăl Sfântul Ioan Zlatoust, iaste zidită din temelie, cu toate cele denprejur ziduri, de dumnealui jupan Mihai Cantacuzino Vel Spat. cu isprăvnicia dumnealui jupanului Panaioti cămărașul, fiind îndemnător și ostenitoriu dumnealui log[ol]făt Chera de la Vel Ocnă, iară acum prin nevoița părintelui cathegumenului chir Ioan Ursachie s'au acoperit de iznoavă și s'au pardosit, ferestrele s'au innoit și s'au scos și pisanie această în zilele prea-luminatului împărat Carol al Șaselea, anul de la Hs. 1729, iar de la Adam 7258=1730 m[î]ța Dechemvrie.

Pisanie interioară :

Această sf[an]tă bisea-rică ce să chieamă Titi-reaciu, unde să prăznuiaște hramul Sf[an]tului Ioan Zlatoust, den temelie ei iaste zidită de dumnealui răposatul jup. Mihai Cantacuzino, Vel Spătar, inzestrându-o cu moșii și cu [tot] ce se află intrinsa și, trecând multă vreme la mijloc nu s'au putut zugrăvi, iar, când au fost acum, la leat 1747 s'au îndemnat părintele egumen Damaschin monah Cernavodeanul de o a infrumusețat cu zugrăveala pe den lăuntru, precum să vedea, în zilele luminatului Domn Io Constantin Nicolaie Voievod Mavrocordat, fiind episcop Râmnicului chir Climent și s'au săvârșit de zugrăvit la luna lui Oct.,

fiind zugrav popa Gheorghie i brat ego Andrei, ucenic Dumitrașco, Mihai, leat 1747.

Monastirea Titireciul, Vâlcea.

Pomelnicul episcopilor :

Damaschin, Inochentie, Climent.

Împăraților și Domnilor :

Petră Alexievici, Duca, Constantin-Vodă, Ștefan Vodă, Carolus, Elisabetha.

Ctitorii : jupan Dumitrache cămăraș, Jupan Pană sin dumnealui, jupan Mihalcea logf. care au zidit această biserică, Diicu, Preda, jup. Dumitrache, nepot log. Mihalachie.

...

Titireciul, pe un deal așă, e una din frumoasele tipuri arhitecturale de biserică.

Ctitorii : Jupan Mihai Cantacuzino Vel Spatar, are păr lung, frunte mare, barbă, dulamă cu blană la gât, margini de blană albă și stofa cafenie. Caftanul e verde cu năsturei albi, brâu și rucavițe roșii. *Jup. Marga* are antiriu cu mâneci, cafeniu cu flori albe și verzi, caftan cu guler mare cafeniu, dedesupt rochie cu talie. *Sni ego Mihai Vel Vornic. În dreapta* : Damaschin, *Statie egumenul* : cel d'întăiu are fes roșu pe cap, blană de vulpe, antiriu vână, brâu roșu, năsturei la mâneci și pept. *Calea*, sora egumenului,

are fes cu muselină; pe *păretele nordic Iorga Cernavodeanu*, jup. *Nica Log.*, jup. *Mihalache*, sin Ioan Cernavodeanu. *păretele sudic: Constandin Nicolae Mavrocordat*: are coroană pe cap, antieriu galben cu blană, dedesupt verde-cenușiu; *Climent. eo. Râmnicului*, jup. *Dumitrașcu Racoviță Vel clucer*.

Pe un pomelnic se cetește că e făcut:

„în zilele prea-luminatului și prea-inălțatului
„Împărat al Romei Carol, carele au pus despre
„Turci hotar Oltul“.

Arhitectura: Forma crucii 18,90 m. 7,50 m.×

4,80 m.; are boltă absidială, sinuri. Pronaosul boltit cu calotă, pe când naosul cu un admirabil tambur. Tâmpla e splendidă. Altarul cu sinurile pentagonale, pridvor pe stâlpi.

Pe un clopot: *Рокс 1655* (=1655) *мѣ дѣл.*

Pe ferestre:

Derept aceste fereastre să odihnescu robii
lui Dumnezeu ticălosul monah Ștefan, Anghel, Neacșa; 7250 (=1712).

pe alta:

Dirept această fereastră se odihnește robul
lui Dumnezeu iereița Păuna, 7255 (=1717).

CÂTEVA MONUMENTE DIN MUNTENIA

Am vizitat împreună cu d. profesor Onciul
Schitul Goleștii, Mnscl

În zilele următoare am întins cercetările asupra
culei din *Furnicoși-Muscel*.

A ști cineva în ce chip să crește,
Adecă de la prea puternicul Dumnezeu,
Că acela este ziditorul său,
Și spre bună descoperire,
De mic a cunoaște pe Dumnezeu,

Schitul Golești-Muscel.

Pisanie zugrăvită la biserică:
Văzând că bun lucru este

Cu a cărții învățătură,
Fiindcă este o faptă bună

Școli de învățătură am făcut,
Și de pomană cu a mea chieltuială am hărăzit,

Cula servia de locuință boierilor Socolești, stră-
juind intreg ținutul de pe valea Râului Târgului.

Paraclisul Culei Furnicoși-Muscel.

Are trei etaje fără bolți,
numai cu planșeuri de
lemn. Scările urcau de
la un etaj la altul de-a
dreptul din cameră în
cameră fără a se recurge
la sălițe, cum am văzut
la culele celelalte. Astăzi
cula nu mai există. A
fost dărâmată de edilii
satului.

* * *

Dobrenii-Ilfov i-am vi-
sitat cu ocazia cercetării
bisericii din Herești. In-
scriptiile sânt cunoscute
de la d. Iorga. Frumoase
cadre de fereastră stau
asvârlite afară, iar che-
narul ușii, cu admirabile
săpături orientale, impo-
dobește minunat usa de
intrare. * * *

Ca din bogată milă cerească
Pre cei ce vor învăța să [să] pri-
copsească:
Doi preoți și un dascăl de clacă se
scutesc,
Ca neincetat pe ctitori să pomenească,
Iar cine acestea va strica
Acela blestemul își va lua.

Ion Socolescu, 1810.

Pe altă pisanie pandantul acesteia:

Marele ziditor, D[u]mnezeu cel unic,
Din nimic au făcut Cel prea-puternic:
Același pre mine din starea cea mai
de jos
M'au rădicat și la arătare m'au scos
Și cu a sa milostivire m'au invrednicit:
Câteva acareturi și zidiri am isprăvit.
Deci dintru a sa Pronicie cu bună voie
Și această de toți văzută zidire
Spre semn de mulțumire noi ne-am
invrednicit,
Întru slava lui din temelie am săvârșit.
Mă rog dar ție, Doamne prea-indurate,
Si ne invrednicește de drepte parte,
Raiul cel făgăduit toți a-l dobândi
Și de bunătatea lui a ne îndulci.
Că, precum într'acest veac toate
mi-ai dat
Si ca din gunoi în cinste m'ai ridicat,
Așa în veacul viitor, ce-i fără sfârșit,
Să nu ne lipsești de binele cel ne-
mărginit.

Cula-Școală din Furnicoși-Muscel.

Biserica din *Herăști-Ilfov* este cu totul transformată, cel puțin în exterior, de prințul Miloș

Biserica Schitului Golești-Muscel.

Detaliu din chenarul ușii bisericii Dobreni-Ilfov.

al Serbiei, care locui odată aici, și-și făcu o păreche de trainice case de blocuri de piatră, confundate până aici cu casele Doamnei Elena a lui Matei Basarab, cu care n'au nimic de aface.

Biserica are următoarea pisanie :

† Ген сщеньїи и бжтвкїи Храм из псама егѡ основанїа въздвиженїи вѣстїи и сзданїи бжїю помощїю повелѣнїем же иждивенїем пресвѣтїа блгочестивїа кнѣгинї госпждї еленї, бжїю благоданїю началници [и] вѣводницїи зем[ли] сгровлаахїсѡм, сспрѣжїици пресвѣтлаго и дрзжавнїиш гспр. Іѡ Матеа Басарабс, тїранїем жеиѡтчаста стгошенїем. Дваю еѡ истїю братїю Казанїи Нїкстрела и Сїреста

Нїкстрела вѣ ...їа пресвѣтїа живоначалнїа животворїца трїїцѣ бѣ еаннѣ живаго вѣз началго и вѣснанаго и вѣз предїсноѣ єдинаго трїица дѣа стїо вѣз мїрѣ сзшестїїе началскїици тогда вгѡутанїемѡм вїшперечеломѡм тоѡ сспрѣжїици, при архїєпискѣ кѡр Ѡеѡфїлѣ, єпископѣ римнїицескѡм кѡр Ігнатїи и євѡвскѡм кѡр Стефанѣ. вѣз аѣто ѡт сзданїа мїра ,зрнѣ и ѡт спсїа мїра ,аѣмѡ, прїстїаникѣ жедѣас вїст Мамантѣ Барбс-ловѣз ѡт Нїтєрїи.

Visitând schitul Golești-Muscel, am dat și peste o cruce cu cuprinsul următor :

† Cu vreaarea Tat[ă]lui și cu ajutorul Fiului și cu izbăvirea S[ă]ntului D[um]nezu ridicatu-s'eu această cinstită și înfrumusețată cruce în hramul Marelui Împăratu Is. Hs., care s'a înălțat de pe pământu în ceriu cu slavă și cu putere mare ; în zilele luminatului creștin Io Mathei Voevod мѡстєнїю рав бжїю. Stanțul, Nideale, Nidealco, Gherghie...

La zece kilometri de Câmpulung am dat de urmele cetății romane *Jidova*. Are formă dreptunghiulară, cu laturile de 115 pași pe frontul de Nord și de Sud și de 160 pași pe frontul de Vest și Est. Zidurile sânt de bolovani luați din Râul Târgului, pe malurile căruia se ridică ce-

Urmele reduitului cetății Jidova-Muscel.

etatea ce păzește tot gâtul ce se deschide printre dealuri, pentru a da drumul văii și căii ce duce spre Câmpulung. Pe fiecare latură cetatea are câte o poartă flancată de câte două turnuri pă-

Casă veche a unui Sas din Câmpulung.

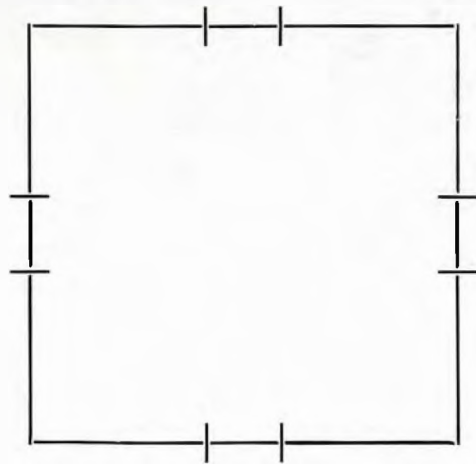

Urmele turnului de flancare al porților cetății Jidova.

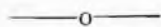
trate. În interiorul dreptunghiului se ridică *re-duitul*, *burgul* sau încăperea în care se adăpostesc soldații. Zidurile lui au dimensiunile: 35 pași pe laturile de Est și Vest și 40 de pași pe laturile Nord și Sud.

Grosimea zidurilor exterioare, ce sânt prevăzute și cu șanțuri exterioare, este de 17 pași.

Se crede că cetatea e romană, după monedele romane ce s'ar fi găsit aici.

Planul cetății Jidova.

La 1868, Theochar Alexi, Brașoveanul, publică la București un volum de poezii germane, *Karpathen-Röschen*, dedicat lui Carol I-iu din partea tânărului poet, ca dovadă de cultura „fiilor țărilor dunărene”.

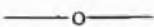
Elegantul volum e ilustrat cu o vedere a bisericii episcopale din Argeș înainte de reparație și o notiță despre modelul în lemn, — aflător astăzi la Muzeul de Artă bisericească, datorit sculptorului Storck, care-l făcu din ordinul princiar pentru Expoziția din Paris.

La urmă se dă traducerea unui mic poem închinat bisericii de Romul Scriban, cunoscut și prin altă activitate poetică, pe care am semnalat-o în *Revista Istorică*. Se descrie clădirea, până la porumbeii cari sunau odată la vânt supt strașină. Se prezintă Neagoe rătăcind în jur cu durerea că i se dărâamă ctitoria din cauza „indolenței Românilor”.

Poate că aceste versuri au îndemnat pe Domnul României la opera de reparație asupra căreia orice om de gust își păstrează reservele.

PRIDVORUL DE LA COLȚEA

DE N. IORGA.

Frumosul, dar puțin cam prea marele pridvor de la Colțea, cu stâlpii îngrijit sculptați, pe cari-i despart jos ornamente sculpturale elegante, cu picturi bune, pe fond albastru, în boltă și cu altele, mai șterse, pe perețele pronaosului, părea contemporan cu clădirea, pe care însă, nu trebuie s'o uităm, Mihai Cantacuzino, dus la moarte de Turci, a lăsat-o nezugrăvită.

Acum în urmă, pe frontonul acestui prid-

vor s'a găsit un fragment de inscripție, care arată că avem a face cu o lucrare simțitor mai târzie.

Cetim, în litere mărunte, urâte :

„Să se [știe că acest pridvor l-a făcut din] temelie, [cu zugrăvea]lă cu tot, dumniului logofătul Necula Măinesculu, ca epitrop sfintii mănăstiri, cu toată cheltuiala dumnealui, și l-au înfrumusețat, precum să vede, de zugrăvit, luna Iul. 3 dni, lt. 7278 (1770)“.

O CASĂ VECHĂ: CASA MELIK

DE ARHITECTUL PAUL SMARANDESCU.

Vezi în Bul. Com. Mon. Ist. 1970 nr. 4 p. 69

În București — pe Str. Spătarului, la nr. 22, fost 28 — se află situată o casă veche boierească, din secolul al XVIII-lea.

Casa aceasta a fost construită pe la 1760.

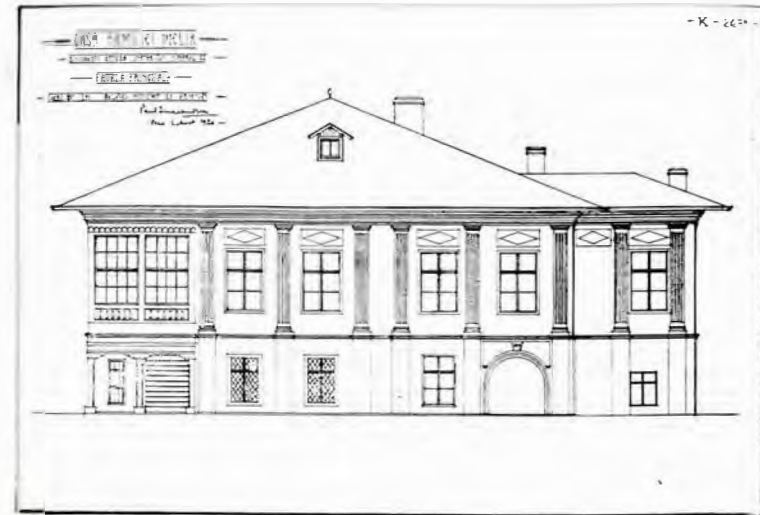
tem presupune că a fost construită pentru vre-un negustor armean bogat. — *Melic*

Este concepută în stilul românesc din veacul al XVIII-lea, caracterizat prin pilaștri canelați așezați pe un soclu înalt, o cornișă pronunțată, o strașină de lemn cu scândurele, o învelitoare cu olane, un pridvor mare, probabil deschis la început și transformat mai târziu în geamlăc.

De pe la 1820, adică de mai bine de o sută de ani, casa aparține familiei Melik (Mellic, Melic), familie de origine armeană, stabilită în România.

Intrând în posesia familiei Melik, casa a fost reparată radical pe la 1822, dată sculptată în relief pe cheia bolții dela intrarea în pivniță.

La 1848, proprietarul casei era arhitectul Iacob Melik, arhitect învățat la Paris,

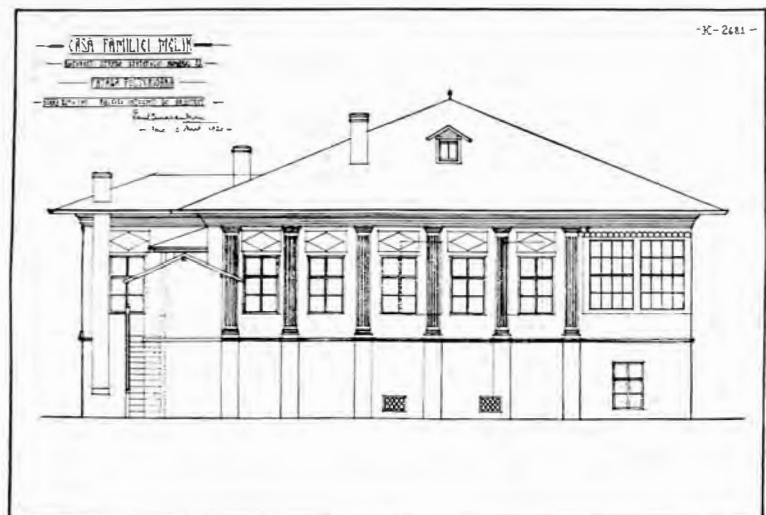

Casa Melik. — Relevu în 1920. — Fațada principală.

Nu se cunoaște nici numele arhitectului care a conceput-o, nici al meșterului care a executat-o, nici numele primului proprietar pentru care a fost construită.

Este posibil ca ea să fi fost construită pentru vre-un „Spătar” și după rangul lui de boierie să se fi luat numele străzii. Este probabil că numele actual al străzii: „a Spătarului”, să se fi conservat neschimbat din veacul al XVIII-lea până azi, așa cum ar fi trebuit să se păstreze o mulțime de nume vechi, pitorești și sugestive, înlocuite în anii din urmă, fără motiv, cu nume moderne sau cu nume de cetățeni mai mult sau mai puțin celebri.

Casa aceasta, fiind așezată pe Strada Spătarului în apropiere de Strada Armeană și de Biserica Armeană, mai pu-

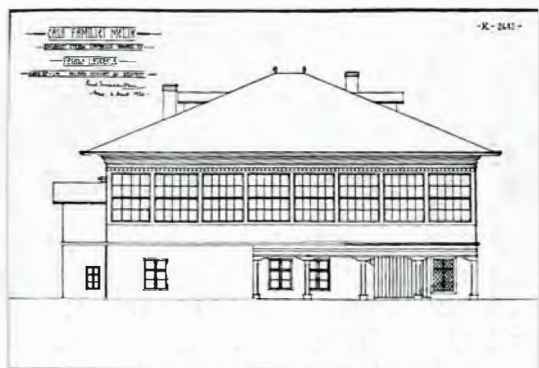

Casa Melik. — Relevu în 1920. — Fațada posterioară.

fost elev al lui Labrouste. Arhitectul Melik a executat mai multe clădiri din București, între care Casarma Malmaison.

La 1848, cu învoirea lui, au fost ascunși în podul acestei case Heliade Rădulescu, C. A. Rosetti și ceilalți revoluționari, de oare ce arhitectul Melik era prie-

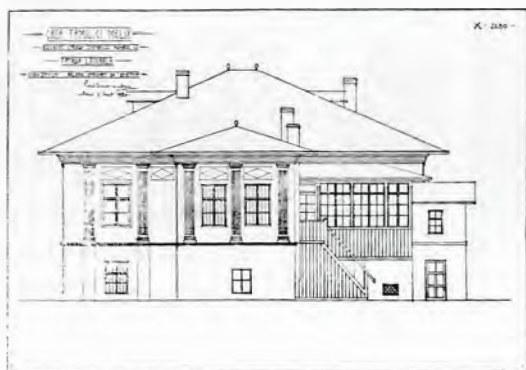
mănesc de la jumătatea veacului al XVIII-lea. De atunci nu s'a făcut nicio reparație

Casa Melik. — Releveu în 1920. — Fațada laterală.

tenul lor și împărtășia ideile lor revoluționare.

Casa a fost nelocuită de la 1848 la 1857, cât a ținut exilul lui Iacob Melik, care în

Casa Melik. — Releveu în 1920. — Fațada laterală.

acest timp a locuit la Constantinopol și apoi la Paris¹.

La 1857, arhitectul Iacob Melik, întorcându-se în țară, a restaurat acest imobil,

Casa Melik. — Releveu în 1920. — Secție prin A B.

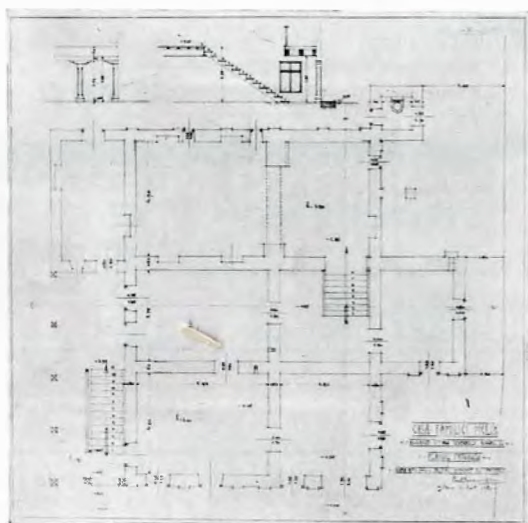
păstrându-i stilul primitiv, adică stilul ro-

¹ Melik a publicat și o carte în franceză despre aceste împrejurări. (N. I.).

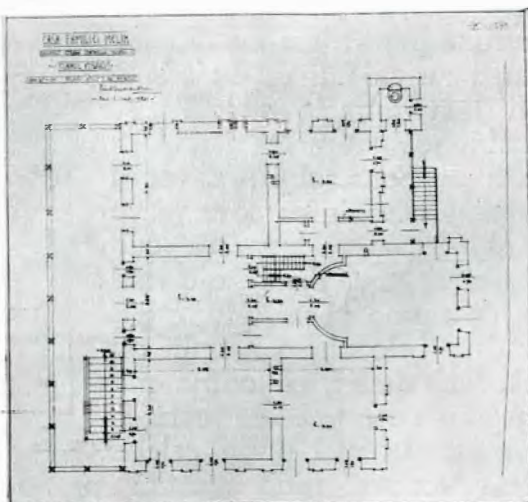
Casa Melik. — Releveu în 1920. — Secție prin C D.

mai importantă la casă, până la 1920. La moartea lui Iacob Melik, casa intră în po-

Casa Melik. — Releveu în 1920. — Planul Subsolului.

sesiunea d-nei Ana Melik, născut Nazaret, soția lui, care o locuiește până în 1913,

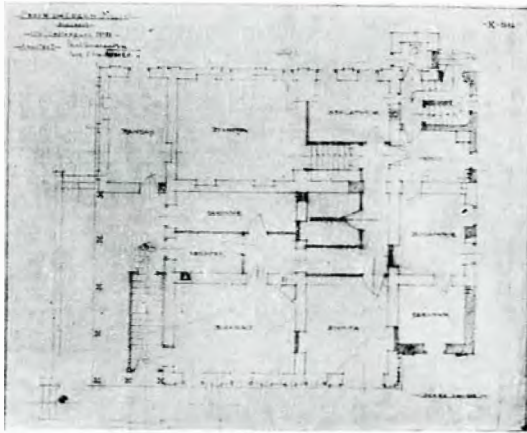

Casa Melik. — Releveu în 1920. — Planul parterului.

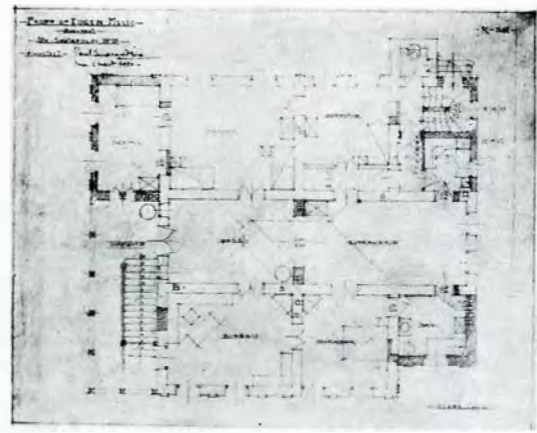
când moare în vârstă de optzeci de ani. De la moartea d-nei Ana Melik – 30 Septembrie 1913 – casa nu mai este locuită, și, cum nu mai fusese reparată de

și Comunității Armene din București, care a trasformat-o într-un asil de bătrâne și o stăpânește și azi.

* * *

Casa Melik. — Planul sub-solului indicând modificările introduse la restaurare.

Casa Melik. — Planul parterului indicând modificările introduse la restaurare.

mult, se ruinează cu desăvârșire în timpul procesului de moștenire care durează până la 1920.

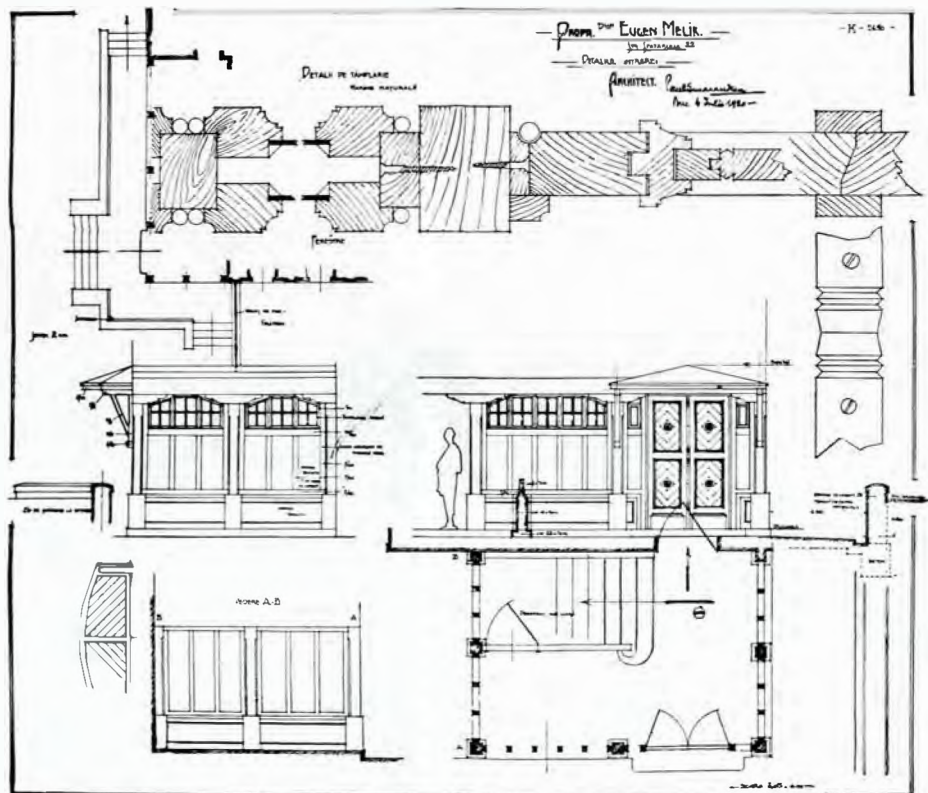
La 1920, câștigându-se procesul de moștenire, casa devine proprietatea d-lui avocat Eugen Melik, nepotul lui Iacob Melik. D. Eugen Melik hotărăște să repare radical imobilul și să-l locuiască, el și familia sa.

În acest scop, d. Eugen Melik s'a adresat celui ce scrie aceste rânduri și l-a însărcinat să întocmească proiectul de restaurare și să supravegheze lucrările. Astfel am avut ocazia să studiez această veche și interesantă clădire și s'o restaurez.

Lucrările de restaurare s'au executat în anii 1920-1921. După terminarea acestor lucrări d. Eugen Melik a locuit clădirea.

În urma unui nou proces de revendicare, d. Eugen Melik a fost depus și casa a intrat în stăpânirea Episcopiei Bisericii

După principiile admise de toți cei ce fac restaurări de monumente istorice, am căutat și eu să păstrez acest monument intact și să fac cât mai puține schimbări.

Casa Melik. — Detaliul amenajărilor făcute la intrarea principală cu ocazia restaurării.

În plan, păstrând forma generală a clădirii, am făcut mici adăugiri și mici modificări de distribuție interioară, dar am păstrat neatinse zidurile principale și am

repetat motivele decorative exterioare, formele ferestrelor, ușilor, ale pâlîmarului, uşii de la pivniță, panta acoperișului, strășina, etc.

N'am introdus decât modificările strict

s'a refăcut întreaga șarpantă și, de oare ce multe din olane erau sparte, s'a refăcut cu vechile olane numai panta invelitorii din spre stradă, iar celelalte pante s'au acoperit cu tablă.

Casa Melik. — Fotografiată în 1932.

necesare în plan pentru ca imobilul să poată corespunde nevoilor de azi și să poată deveni locuibil pentru d. Eugen Melik și familia sa.

Dau un relevu complet și exact: planuri, elevații și secții, reprezentând această casă în momentul începerii reparațiilor la 1920.

Dau și o fotografie făcută de mine în acest moment.

Dau de asemenea și planurile de execuție ale clădirii restaurate, spre a se putea vedea modificările introduse în plan pentru ca imobilul să poată corespunde nevoilor de azi ale familiei Eugen Melik.

* * *

Voiu mai adăoga câteva cuvinte despre acest imobil, pentru ca să arăt în mod detaliat modificările introduse de mine cu ocazia restaurării.

La 1920 toată suprafața invelitorii era acoperită cu olane. De oare ce la restaurare

Forma sufrageriei a fost modificată: ea era rotundă spre hall; a devenit dreptunghiulară după restaurare.

În colțul din dreapta al fațadei s'a făcut o adăogire la clădire: o cameră care la subsol trebuia să servească de spălătorie și la parter de baie.

Closetele clădirii, două la număr, unul pentru stăpâni la parter și altul pentru servitori la subsol, erau așezate într'un corp separat și legate cu clădirea principală printr'o paserelă de lemn. Paserela acesta a fost suprimată și closetele introduse în clădirea principală.

Scara de serviciu era de lemn și așezată în exterior; la restaurare ea a fost introdusă în interiorul clădirii.

Pâlîmarul sau pridvorul se întindea pe toată lungimea fațadei laterale; o parte

Casa Melik. — Fotografiată în 1932.

din pridvor a fost transformată într'o cameră de locuit, așezată în fața scării de intrare.

Scara de la intrarea principală a fost închisă cu un geamlăc la subsol; s'a așezat o marchisă de lemn de-asupra ușii principale, și nivelul curții, în fața intrării

Nu știu dacă imobilul este trecut pe lista monumentelor istorice; cred însă că el ar trebui negreșit conservat și „clasat ca monument istoric”.

Casa Melik. — Fotografiată în 1923, înainte de restaurare.

Casa Melik. — Fotografiată în 1932.

principale, a fost scoborât cu trei trepte. Ușa de lemn de la pivniță este făcută din nou.

Tavanul sculptat din pridvor de-asupra scării este în parte cel vechiu și în parte refăcut identic după tavanul ce se afla în sufragerie înainte de restaurare.

Toată tâmplăria făcută din nou s'a executat după modelul celei vechi.

Făcându-se restaurarea, imobilul a fost prevăzut cu toate instalațiile moderne, ca: baie, closete englezești, apă, canal, tout-à-l'égout, lumină electrică, sonerie electrică, etc., și cu toate comoditățile necesare unei familii bogate, ca: sobe de teracotă, parchete, etc.

Grădina a fost plantată din nou.

* * *

După cum am spus mai sus, imobilul aparține astăzi Epitropiei Bisericii și Comunității Armene din București, care l-a transformat într'un asil de bătrâne și care a mai construit un mic corp de clădire în fundul curții.

Datele și informațiile cu caracter istoric mi-au fost procurate de d. Eugen Melik.

* * *

Casă veche din Str. Spătarului No. 8, fotografiată în 1920.

Ca document mai dau o fotografie a unei case vechi tot din Str. Spătarului, de la nr. 8, care azi nu se mai poate vedea, de oare ce a fost complet transformată. Această casă veche de la nr. 8 a fost construită probabil tot pe la 1760, ca și casa Melik, de oare ce arhitectura ei presintă

mari analogii cu arhitectura casei Melik: pridvor, strașină mare, învelitoare cu olane, etc.

Exprimăm aici părerea noastră de rău că această casă n'a fost păstrată ca monument istoric.

Exproprierea casei Mârzea de la Vălenii-de-Munte, salvată așa de greu, și cu intervenția unei legi, de la furia de distrugere vandalică a vremii noastre, face necesară o statistică a clădirilor de locuință privată care au mai rămas.

Astfel s'ar evita dărâmări ca aceia a splendidei case boierești de lângă Piatra Neamțului, căderi în ruină ca în cartierul boieresc de la Focșani, transformările urâte care se fac de la un capăt al țerii la altul.

Mi se comunică, de d. Sever Zotta, cred, o fotografie a casei Costineștilor din Șipeniți (Bucovina), care, cu toată fațada „gotică” adausă și lărgirea ferestrelor, are, cu stâlpii cari sprijină cerdacul pe trei laturi și cu înaltul coperiș de șindilă, tot aspectul frumoaselor curți boierești de odinioară în Moldova-de-sus.

INSCRIȚIA ARABĂ DE LA SF. SPIRIDON DIN BUCUREȘTI.

Inscripția arabă de la Sfântul Spiridon din București a fost citită la Paris de d. Georges Colin. Ea are acest cuprins, intru cât se poate descifra:

... qui court dans la localité, tout près du pont (ou: de la digue)... une construction qu'habiteront les chefs et les moines fils des Arabes, ainsi que les édifices qui sont à l'intérieur et la totalité de... dans le registre du couvent... Ce qu'il espère, c'est qu'on n'oublie pas de le mentionner... les prières, les invocations... et

cela en l'année huit et... et mille, nous avons dessiné... icone bénie pour le waqf...

... le salut.

Rédacteur: Botros (= Pierre)...

Rédacteur: At-Tarabolosi (= de Tripoli), le scribe.

Se poate încerca o întregire astfel:

[Această clădire s'a ridicat de Io Constantin Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țerii-Românești, lângă apa] care curge în acest oraș, chiar lângă pod, [fiind un lăcaș unde vor locui căpeteniile și călugării, feciori ai Arabilor; precum și clădirile care sânt înăuntru și întregimea [zidirii] în cuprinsul mănăstirii. Ceia ce nădăduiește [citorul] e să nu se uite a-l pomeni în rugăciuni și în chemări și anume în anul o mie... și opt [... al Domniei Mele, [pentru icoana binecuvântată pentru vacuful¹... Mântuire. A scris Petru (Botros) din Tarabulus (Tripoli din Siria), diacul.

N. IORGA.

URME PREISTORICE ÎN VALEA TROTUȘULUI

La Onești, la „râpa Malului”, s'au găsit de copii diverse oase crestate, în special coarne de căprioare, cioburi de oale, unele uscate (nearse) și foarte primitive, cu o gaură destul de întinsă, smălțuite cu deseme geometrice, unele cu torți, altele cu o simplă bortă de trecut o legătură, cu urme de degete.

Tot acolo au găsit copiii o bucată de piatră ce a servit de rășniță sau moară și o săgeată de cremene.

R. BOGDAN.

¹ Waqf, vacuif, e o proprietate închinată unei biserici.

RÉSUMÉ FRANÇAIS

—o—

G. BALȘ, *Sur l'église de Prislop*. — Le résumé français à la page 100.

N. IORGA, *L'ancienne église de Bătrâni*. — Malgré l'inscription, qui est de 1850, cette église de village, dans le district de Prahova, paraît plus ancienne.

P. COMAN, *Les plus vieilles croix de Mățau* (district de Muscel). Elle datent du XVIIIe siècle.

VIRGILE N. DRĂGHICEANU, *Monuments historiques, visite de 1921*. L'auteur présente toute une série de monuments, églises et habitations seigneuriales, étudiées au cours d'un voyage de recherches.

N. IORGA, *l'Église épiscopale d'Argeș en litté-*

rature. — Mention dans un recueil de vers allemands d'un Roumain de Transylvanie en 1868.

N. IORGA, *Le péristyle de Colțea*. — On vient de découvrir une inscription sur le péristyle de l'église bucarestoise de Colțea (commencement du XVIIIe siècle), qui prouve que ce beau péristyle ne date que de 1770.

PAUL SMARANDESCU, *Une vieille maison : la maison Melik*. — Description d'un type caractéristique de maison bucarestoise au XVIIIe siècle.

Dans la chronique, par N. Iorga et R. Bogdan, notes sur des maisons privées du XVIIIe siècle, reproduction de l'inscription dédicatrice de l'église arabe de St. Spyridion à Bucarest, mention de traces préhistoriques dans la vallée moldave du Trotuș.

— — —

R E D A C Ț I A :
SECRETARIATUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

BUCUREȘTI. — STRADA GENERAL BERTHELOT No. 26

Secretar-Director : VIRGILIU N. DRĂGHICEANU

Buletinul se găsește de vânzare la principalele librării din Țară.
Studenții, profesorii și preoții au 45 % reducere, adresându-se Secretariatului.

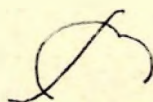
Fiecare fasciculă apare în două ediții:
Ediția pe hârtie chromo Lei 120. — Ediția pe hârtie velină Lei 90.

La Secretariatul Comisiunii se poate procura Buletinul Comisiunii pe anul 1923,
consacrat Curții Domnești din Argeș. Exemplar de lux cu text frances Lei 1.100,
fără text frances Lei 1.000. Exemplar pe hârtie velină cu text frances Lei 600,
fără text frances Lei 500.

**PREȚUL
L E I 120**

COMISIUNII

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

1 9 3 1

Așezământul tipografic DATINA ROMÂNEASCĂ + Vălenii-de-Munte

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

PREȘEDINTE: N. IORGA

Membri: IOAN ANDRIEȘESCU, PETRU ANTONESCU, GEORGE BALȘ, ALEXANDRU LĂPEDATU,
CONST. MOISIL, PR. NIC. POPESCU, MIHAIL SUȚU, ARTUR VERONA.

Secretar-Director: VIRGILIU N. DRĂGHICEANU.

Arhitect-Șef: N. GHICA-BUDEȘTI.

CUPRINSUL

TEXT:

Pagina

N. IORGA: Miniaturi românești în secolul al XVII-lea	145
" " Piatra de mormânt a lui Sevastos Chimenitul din Trapezunt	154
RADU VULPE: Resturile de epocă Latène III de la Rădulești-Ialomița	156
VIRGILIU N. DRĂGHICEANU: Săpăturile din Buda, Lapoș și Tisău-Buzău.	159
ARHITECT N. GHICA-BUDEȘTI: Mănăstirea Cotmeana	177
N. IORGA: Noi obiecte de artă găsite la Ierusalim, în Mănăstirea Sf. Sava și la Muntele Sinai.	181
" " Biserica de la Cocorăști-Grind	188
Cronică	189
Partea oficială	190
Resumat frances	192

ILUSTRĂȚII:

Miniaturi românești în secolul al XVII-lea.

Fig. 1 și 2	145
Fig. 3 și 4	146
Fig. 5, 6, 7 și 8	147
Fig. 9, 10, 11 și 12	148
Fig. 13, 14, 15 și 16	149
Fig. 17, 18, 19 și 20	150
Fig. 21, 22, 23 și 24	151
Fig. 25, 26, 27 și 28	152

Piatra de mormânt a lui Sevastos Chimenitul din Trapezunt.

Piatra de mormânt a lui Sevastos Chimenitul	154
---	-----

Resturile de epocă Latène III de la Rădulești-Ialomița.

Fig. 1. — Regiunea satului Rădulești (Ialomița)	156
Fig. 2. — Vas întreg de la Rădulești	157
Fig. 3. — Profil de vas de la Rădulești	157
Fig. 4. — Ceramică de la Rădulești	158

Săpăturile din Buda, Lapoș și Tisău-Buzău.

Fig. 1. — Buda: Piatră în mijlocul naosului, supt pantocrator	159
Fig. 2. — Biserica din Buda	159
Fig. 3. — Detaliu asupra soclului și apareiajului bisericii din Buda	160
Fig. 4. — Beciurile și chiliile schitului Buda	161
Fig. 5. — Planul bisericii din Buda și al mormintelor găsite	162
Fig. 5 bis. — Fragmente din chenarele vitrourilor bisericii din Buda	163
Fig. 6. — Planul chiliilor schitului Buda	163
Fig. 7. — Piatra de mormânt a lui Vlaicu Clucerul	164
Fig. 8. — Piatra de mormânt a lui Neagoe, fiul lui Vlaicu	164
Fig. 9. — Piatra de mormânt a lui Tudor Logofăt	165
Fig. 10. — Piatra de mormânt a lui Oprea Aga	165
Fig. 11. — Piatra de mormânt a lui Radu Postelnicul	166
Fig. 12. — Piatra de mormânt a lui Radu Ceașnicul	166
Fig. 13. — Mormântul copiilor Doamnei Neaga	167
Fig. 14. — Mormântul fetei Doamnei Neaga	167
Fig. 15. — Piatra de pe mormântul lui Ivan Postelnicul	168
Fig. 16. — Biserica din Lapoș	169

Fig. 17. — Mormântul din biserica Lapoș	169
Fig. 18. — Biserica din Tisău	170
Fig. 19. — Planul bisericilor din Lapoș și Tisău	170
Fig. 20. — Inelul din mormântul lui Vlaicu Clucerul	171
Fig. 21. — Inelul lui Neagoe	171
Fig. 22. — Inel găsit în mormântul lui Tudor Logofăt	171
Fig. 23. — Inelul și copcile găsite în mormântul lui Radu Postelnicul	171
Fig. 24. — Cercei, inel, ace de cap, butoni de rochie și granate din horbota Jupănesei Anca	172
Fig. 25. — Floare de fir cu mărgăritare din hainele Jupănesei Anca	172
Fig. 26. — Inel găsit în mormântul 9	172
Fig. 27. — Broșă din mormântul Jupănesei Stanca	172
Fig. 28. — Cercei și inelul Jupănesei Stanca	173
Fig. 29. — Inelul lui Radu paharnicul	173
Fig. 30. — Inelele copiilor Doamnei Neaga	173
Fig. 31. — Broșa fetei Doamnei Neaga	174
Fig. 32. — Aplice din costumul fetei Doamnei Neaga	174
Fig. 33. — Copcile și inelul Doamnei Neaga	174
Fig. 34. — Cataramă de cordon găsit în mormântul 12	174
Fig. 35. — Inele aflate în mormântul din Lapoș	175
Fig. 36. — Inelul și cerceul lui Stoian din mormântul de la Tisău	175
Fig. 37. — Cărămizi din biserica de la Buda cu planul bisericii	175
Fig. 38. — Teracotă cu icoana Sfântului Gheorghe din chiliile de la Buda	175
Fig. 39. — Teracotă de sobă de la Buda	175

Mănăstirea Cotmeana.

Fig. 1. — Biserica după restaurarea ei	177
Fig. 2. — Biserica înainte de restaurarea ei	178
Fig. 3. — Planul orizontal al bisericii	179
Fig. 4. — Vedere înainte de restaurare	180

Noi obiecte de artă găsite la Ierusalim, în Mănăstirea Sf. Sava și la Muntele Sinai.

Fig. 1 și 2	181
Fig. 3, 4, 5 și 6	182
Fig. 7 și 8	183
Fig. 9, 10, 11 și 12	184
Fig. 13 și 14	185
Fig. 15	186
Fig. 16 și 17	187

Manuscrisele de origine românească pe care d. consul Marcu Beza le-a găsit la

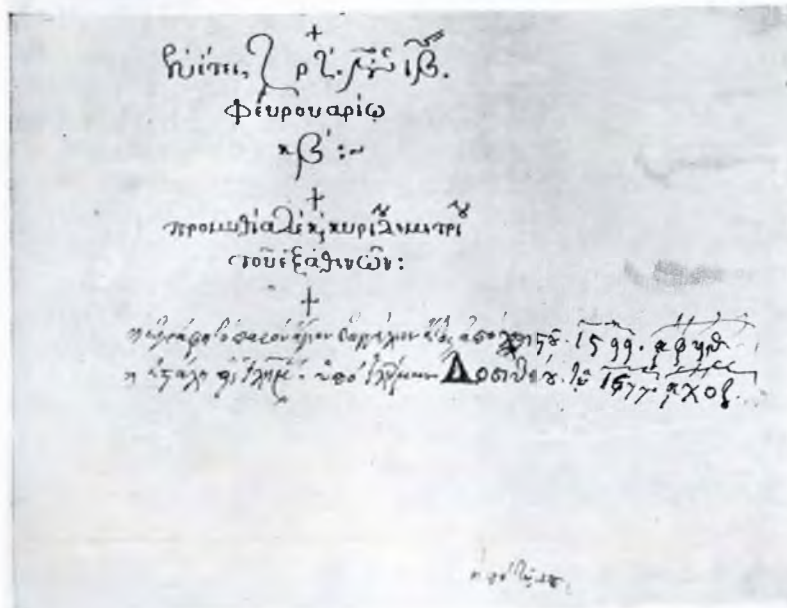

Fig. 1.

mănăstirea Sfântului Sava lângă Ierusalim sânt vrednice de atenție și din punctul de vedere al ornamentației lor¹.

Ele poartă aceste însemnări finale:

1. Εγράφη τὸ παρὸν ἄγιον Εὐαγγέλιον ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ 1599, ἡγῆθ', καὶ ἐστῆλη εἰς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, τῷ 1677, ἡχοϛ².

Dar, mai sus:

Ἐν ἔτει ἡρῶ, ἡνδικτιῶνος εἰς-της, προμνηθεῖα δὲ κυρίου Δημητρίου τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν: scris pentru Sf. Sava).

(„[S'a scris cea de față Sfântă Evanghelie în anul de la Hristos 1599, și s'a trimis la Ierusalim de al Ierusalimului Dosoftei, la 1677.] În anul 7107, indicția 12, cu grija dumisale Dumitru din Atena“).

¹ V. *Memoriile Academiei Române*, 1932: articolele de Marcu Beza și N. Iorga.

² Partea în croșete e adăusă la 1845. Papadopoulos Kera-meus, in *Ἱεροσολυματικὴ Βιβλιοθήκη* notase aceste m-sse.

2. Τὸ παρὸν θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐγράφη εἰς τὴν Οὐγγροβλαχίαν, αὐθεντεύοντας κυρίου Ἰωάννου Ματθεῖη Βοεδόδα, ἔτους ἡρνε³.

[Τὸ παρὸν ἄγιον Εὐαγγέλιον ἐγράφη ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ 1643, ἡχομῆ⁴.]

(„Cea de față dumnezeiască și sfântă Evanghelie s'a scris în Ungrovlahia, Domn fiind domnul Io Matei Voevod, în anul 7155. [Cea de față Sfântă Evanghelie s'a scris în anul de la Hristos 1643.]

3. Τὸ παρὸν θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐγράφη διὰ χειρὸς Ματθαίου τοῦ ταπεινοῦ Μητροπολίτου Μύρων τῆς Λυκίας, σπουδῇ δὲ καὶ δαπάνῃ καὶ προθυμίᾳ πολλῇ τῆς τιμωτάτης καὶ ἐνδοξωτάτης κυρίας Καταλίνης καὶ Μαί γάλης Μπανέσας τῆς Κρακινόδας κα- ἀπερώθη ἐν τῇ σεδασμῇ καὶ βασιλικῇ Μεγάλῃ Λαύρᾳ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἐν

Ἱεροσολύμοις, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς καὶ τῶν γονέων αὐτῆς καὶ εἰς δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος

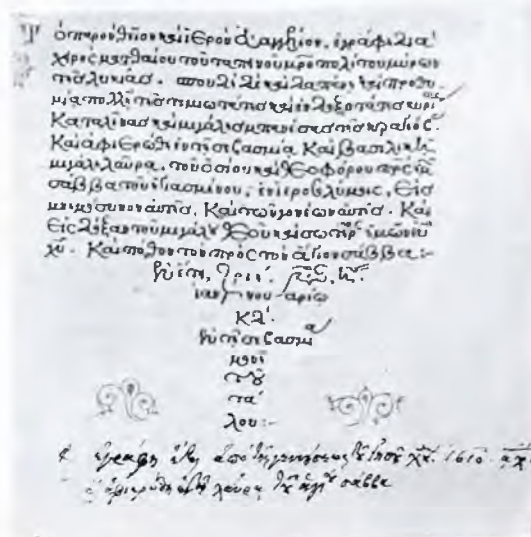

Fig. 2.

Grecilor. [S'a închinat cela de față de 1845, au trecut ani 212.] Cea de față s'a

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Vodă-Vasile în 1633: până acum, în închinat de mine Nicolae odată Mare Spă-

tar al Ungrovlahiei, la sfânta mănăstire a preasfintei Născătoare de Dumnezeu zisă

Fig. 9.

Fig. 10.

Barnovschi, la Iași 1660, de unde acest... s'a însemnat... și mintuitor"].

Fig. 11.

Fig. 12.

Am spus că manuscriptele sânt impor-

Unul din frontispicii are caracterul ames-

Fig. 13.

tante și din punctul de vedere al orna-
mentației.

Fig. 14.

Fig. 15.

Fig. 16.

tecat: occidental, dar mai ales persan, pe manuscrite ale Academiei Române (no.

Fig. 17.

Fig. 19.

care-l cunoaștem după unele frumoase

Fig. 18.

Fig. 20.

5). În altele, cu inițiale întrebuintând aceleași linii complicate și animale fantastice

Fig. 21.

Fig. 23.

stilizate, frontispiciul e sau simplu, repetând un tip floral (n-le 6-7), sau cu o co-

Fig. 22.

Fig. 24.

roană princiară, sus, sprijinită pe două păsări, ele incele de-asupra a doi lei de latu-

Fig. 25.

Fig. 27.

Fig. 26.

Fig. 28.

rile crucii (no. 8). Inițiala și frontispiciul sânt alcătuite numai din flori frumos stilisate la n-le 9, 10 și 11. Pe când la no. 12 (ms. lui Matei Basarab) chipul lui Hristos e de două ori cuprins în litera inițială și un grup de suflete sânt așezate ca niște rândunele pe o ramură înflorită. Scene evanghelice: Sfânta Treime, Hristos ca bunul Sămănător apar în frontispiciile de la n-le 13 și 14.

Ca figuri acoperind o întreagă pagină, avem în manuscriptul moldovenesc pe Apostoli într'un cadru une ori împodobit

cu păsări, obișnuit în arta armenească din Cilicia (n-le 15, 16, 17).

Cu totul altul e manuscriptul scris pentru Matei Basarab. Figurile evangheliștilor sânt lucrate din liniuțe și punctișoare de cel mai decorativ efect (n-le 18, 19, 20, 21).

În același, scenele care ilustrează textul trebuie să vie dintr'un manuscript grecesc vechiu, cu o mare libertate și un deosebit simț al pitorescului (n-le 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28). Descoperirea originalelor ar cere deprindere și un lucru greu și îndelungat.

PIATRA DE MORMÂNT A LUI SEVASTOS CHIMENITUL DIN TRAPEZUNT

DE N. IORGA.

— 0 —

Între pietrele de la Muzeul de Antichități, mutate astăzi la noua creațiune a Muzeului de artă religioasă, se află o frumoasă lespede cu inscripție greacă pe care se cetesc în rânduri strânse, cu o slovă mașcată, aceste rânduri :

† Ἐνθάδε κεῖται πρεσβύτου σοφοῦ δέμιος κλησιν Σεβαστοῦ καὶ γένος Κυμηνίτου, πατρὸς Τραπεζοῦς, ὅπερ ἦν κλεινὴ πόλις, ἀλλ', ὃ μαθητὸν πληθὺς, ὥς εὐγνωμένως οἷς αὐτὸς ἐξέδωκε παιδείας λόγους, διδασκάλῳ σπεύσας δάκρυ κειμένῳ: σθένει σοφῶν γὰρ λύχνος ἐκ μέσου μέγας καὶ χρυστὸν ἀγγίσσασθε τῶν πόρων γέρας αὐτῷ παρασχεῖν τὴν ἄνω κληρουσίαν ἐν ἔτει: 1702, σαπτεβρίου 6, ἡμέρᾳ κυριακῇ.

Adecă :

„† Aici zace al bătrânului înțelept trupul, cu numele de Sevastos și neamul Kymenitul, țara lui: Trapezuntul, căruia vestit orașul. Dar, o! mulțime a ucenicilor, căroră cu gând bun ca dascăl li-a dat învățătura, vărsați o lacrimă pentru acela ce zace. Căci s'a stâns lumina cea mare a înțelepților. Și cătați a-i da bună răsplată a ostenețelor, moștenirea cea de sus; în anul 1702, Septemvrie 6, ziua Duminecă.“

Se știe ce mare rol a jucat acest dascăl trapezuntin ca directorul d'întăiu al Academiei grecești din Capitala Țerii-Românești.

Lista, publicată de d. Dimitrie M. Sarru în Ἑπετηρίδις ἐταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν, VI, p. 179 și urm., a manuscriselor „Syllogului filologic“ din Constantinopol are de la dânsul, în ms. 62, următoarele opere :

O cuvântare filosofică; traducerea închinată lui Brâncoveanu a Cărții de învățătură a lui Teofilact al Bulgariei către Constantin Porfirogenetul; aceia a diaconului Agapet către Iustinian, cu aceeași dedicație (1700, de ὁ ἐν σπουδαίοις ἐλάχιστος καὶ παραμικρὸς ἐκείτης τῆς θεοφρουρήτου καὶ θεωσώστου ὑμῶν Γαληνότητος); Lauda lui Brâncoveanu (1695), cu cinci „epigrame“ ; Ἐπιστολιμαία γνωμοδότησις κατὰ τῆς παπάρας; „Scrisoare parenetică pentru întărirea educației“ către Mihail Cantacuzino (1689; ὁ ἐλάχιστος ἐν σπουδαίοις καὶ ὑμέτερος ἐν πάσιν ἐκείτης καὶ διδάσκαλος); Epistola către Alexandru Mavrocordat (1702; v. Πρωΐα, 1876, 2); alta către d-rul

Piatra de mormânt a lui Sevastos Chimenitul.

Ioan Comnen (28 August 1698); alta către Spandoni dicheofilaxul (1689); alta către călugărul

Arsenie; alta către un ucenic; câteva altele fără adresă; alta către „Timoteiu ierodiaconul, școlarul lui, Rus“ (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, VIII, an. 1888); epistola către Patriarhul ecumenic Calinic; alta către ierodiaconul Hrisip; deslegări teologice; lauda lui Manolachi [din Kastoria] pentru întemeierea școlii înalte din Constantinopol; laudele lui Brâncoveanu (1696, 5 Iulie; cetite de „Șerban fiul

dumnealui Vistierului“, de ziua Sf. Atanasie din Athos); Despre Feciorie de Grigore de Nazianz, către Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului; altă lucrare de teologie; Despre primatul Papei; despre misterul Împărtășaniei către Hrisant Notara (5 Octombrie 1687; *Ἐκκλ. Ἀλήθ.* 1881); Despre icoane.

RESTURILE DE EPOCĂ LATÈNE III DE LA RĂDULEȘTI-IALOMIȚA

DE RADU VULPE.

0

Cu puține zile înainte de sfârșitul său atât de neașteptat, în iunie 1927, răposatul director al Muzeului Național de Antichități, Vasile Pârvan, a fost anunțat printr-o scrisoare trimisă de d. Vulcan, învățător în Rădulești, jud. Ialomița, despre o descoperire arheologică întâmplată în apropierea acestui sat. Pentru a putea căpăta informații mai precise asupra celor relatate

inundabile a pârâiașului Sărata, un afluent al Ialomiței. Pe o distanță de mai puțin de un kilometru, spre Sud, între Rădulești și Căcaleți, malul, puțin înalt, care domină apa pârâului, prezintă diferite reminiscențe arheologice. Astfel, imediat la Sud de satul Rădulești se văd doi mari tumuli. Între acești tumuli și satul Căcaleți (fig. 1), pe o porțiune de circa 200 metri, s'au făcut descoperirile anunțate prin scrisoarea d-lui Vulcan.

Cum, în momentul scurtei vizite pe care am făcut-o acolo, d. Vulcan lipsia, am putut căpăta informațiile trebuitoare de la fiica d-sale, studentă, în curent cu amănuntele descoperirilor. D-ra Vulcan mi-a declarat că era vorba de vre-o patru gropi aflate de săteni cu prilejul scoaterii de lut galben din mal. Gropile de formă conică, peste tot căptușite cu un strat continuu de pământ ars roșu, aveau aspectul unor cuptoare. Ele se găseau la ca. 1-1,30 metri sub nivelul solului. Când subsemnatul s'a dus la fața locului, n'a mai găsit decât

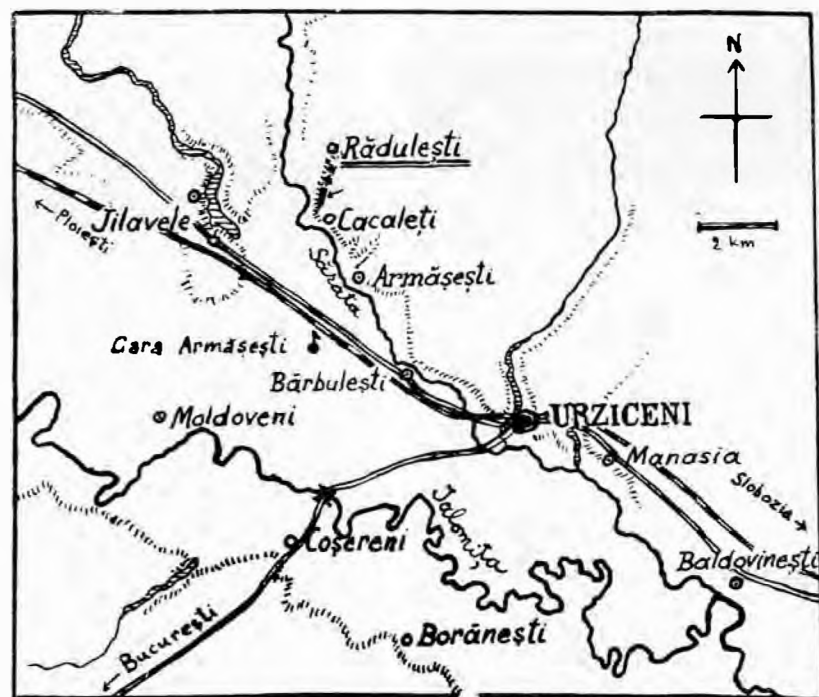

Fig. 1. Regiunea satului Rădulești (Ialomița).

în scrisoarea d-lui Vulcan, regretatul meu magistru mi-a dat însărcinarea de a mă transporta la fața locului și de a ancheta. Constatările sumare pe care le-am făcut cu acest prilej, în două oare de cercetare, constituiesc obiectul a ceea ce urmează.

Satul Rădulești se află situat la zece kilometri Nord-Vest de Urziceni și la cinci kilometri Nord de gara Armășești de pe linia Ploiești-Tândărei, de-asupra văii

foarte slabe indicații, care abia puteau confirma cele spuse de d-ra Vulcan. Trei din acele „cuptoare“ fuseseră nimicite de descoperitori chiar înainte ca să le fi văzut cineva din familia d-lui Vulcan. Unul singur fusese descoperit în fața d-sale și păstrat pentru ancheta Direcțiunii Muzeului Național de Antichități. Însă curiozitatea căutătoare de comori inchipuite a sătenilor a luat-o înainte, astfel că ancheta mea

n'a mai putut constata decât slabe urme de lut ars indicând o vatră circulară. Această vatră avuse o formă elipsoidală, o lățime de ca. 0,60 m. și o lungime de ca. 1,20 m. Înălțimea „cuptorului”, era de 0,70 m. După cât mi s'a spus, în in-

mai la o quasi-certitudine, susceptibilă de modificări în urma unor viitoare săpături în locul respectiv, am avea o confirmare a originii locale a ceramicii cenușii Latene din țara noastră, de o tehnică atât de perfectă și de tipuri parte de tradiție locală, parte de influență străină.

Căci bucățile de argilă brută găsite acolo și extrase din văile vecine reprezintă exact materialul din care sânt făcute și vasele cenușii de tehnică superioară, de o categorie foarte comună în stațiunile Latene și romane din România. Calcinată, această argilă capătă exact aceiași culoare

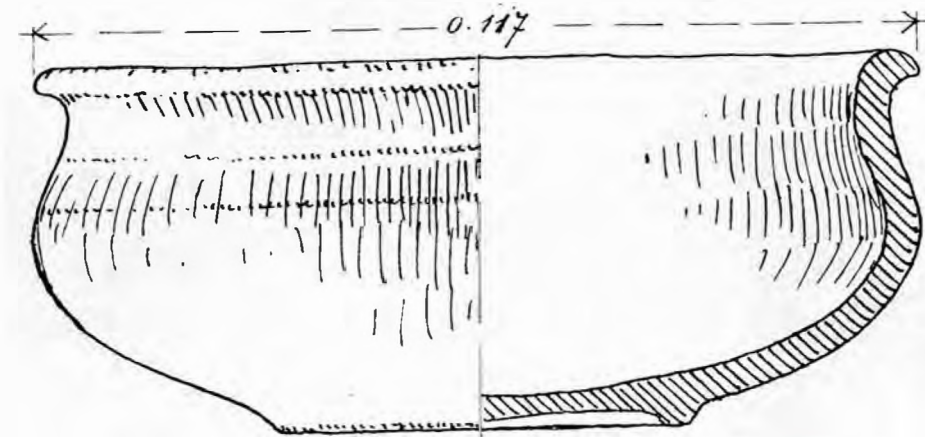

Fig. 2. Vas întreg de la Rădulești.

terior ar fi fost împărțit în două printr'un pãrete vertical, gros de ca. 0,20 m., în sensul diametrului mare al bazei. Una din aceste cavitãți era deschisã la basã spre exterior printr'o fereastã dreptunghiularã.

Nu se știe dacã cele douã cavitãți comunicau. Înãuntru s'au gãsit bucãți mari de argilã verzuie calcinatã, cu urme de nuiete, la fel cu chirpicii arși din stațiunile pre- și protoistorice, precum și multe cioburi de vase, exclusiv de tehnicã superioarã: cenușii, lucrate la roatã, sonore, solide, aparținând epocii Latene și de tipuri analoage cu unele din cele găsite la Piscul Crãșani, la Tinosul sau la Poiana. Printre aceste fragmente s'au mai gãsit bucãți de cãrbuni, cenușã și mai multe concrețiuni de meiu carbonizat. După cât mi s'a spus, și celelalte trei gropi distruse de sãteni presintau aceiași formã și aceleași dimensiuni ca și acest „cuptor”.

E regretabil cã ignoranța locuitorilor actuali ai satului Rãdulești, cauzã a distrugerii descoperirilor făcute acolo, n'a putut fi împiedecatã de a ne privã de certitudinea unor informații foarte importante pentru elucidarea unei interesante probleme a ceramicii getice din țara noastrã. Prin gropile de la Rãdulești, pentru a cãror interpretare ca un grup de „cuptoare” trebuie sã ne resumãm din nefericire nu-

și aceleași însușiri ca ale vaselor amintite.

În fig. 2-4 presintãm elementele cele mai caracteristice din ceramica gãsitã în „cuptorul” descris mai sus și puse la dispoziția Muzeului Național de Antichitãți de d-ra Vulcan. Printre ele distingem :

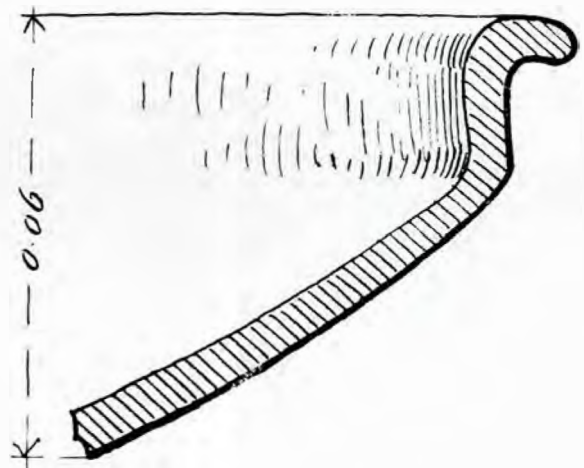

Fig. 3. Profil de vas de la Rãdulești.

1. Un castronaș întreg cu buza ușor rãșfrântã, de o formã cunoscutã la Mãnãstirea¹ (fig. 2 și 4, 5).

3. Fragment represintând profilul întreg al unei strachini înalte cu gura rãșfrântã (fig. 4, 7).

¹ Exemplar încă inedit, descoperit de mine cu prilejul ridicării hãrții arheologice din regiunea Mostiștea; cf. *Bulet. Com. Mon. Ist.*, XVII, 1924, p. 81.

4 Fragment de la gura unui vas cu buza simplă (fig. 4, 10).

5. Fragment de la gura unui vas cu buza îngroșată în afară și decorat cu zigzaguri lucii (fig. 4, 6). Pentru tehnica acestui decor exemple la Tinosul și la Poiana¹.

6. Mai multe fragmente de mici cupe cu buza lată răsfrântă orizontal (fig. 3 și

Fig. 4. Ceramică de la Rădulești.

4, 3, 8, 9, 11). Tip caracteristic în Dacia, întâlnit rar în restul Europei².

7. Ciob ornat cu o ramură lucie (fig. 4, 2).

8. Fragment de la fundul unui vas mare (fig. 4, 1).

9. Fragment de la fundul unei oale sferoidale fine (fig. 4, 4).

E de observat că tipurile relevate prin

aceste elemente ceramice au mai apropiate analogii în stațiunile Latene, relativ mai recente, de la Tinosul pe Prahova și de la Poiana pe Siretiu decât în stațiunea vecină de la Piscul Crăsanilor pe Ialomița, ceva mai veche. E vorba prin urmare de sfârșitul epocii Latene, în vremea imperială romană³.

Nu am putut afla dacă în apropierea satului Rădulești se află vre-o stațiune din această epocă. E probabil însă ca existența ei să fie constatată cu prilejul unor viitoare cercetări sistematice de ridicare a hărții arheologice a regiunii. Aceste cercetări sunt tot atât de necesare ca și întreprinderea unor săpături științifice pe locul descoperirilor descrise în prezentul raport. Ținem să remarcăm pentru însemnătatea arheologică a locului că Rădulești se află aproape de confluența pârâului Sărata cu Ialomița, pe linia de îmbinare a zonei de pădure cu cea de stepă, despre a cărei importanță antropogeografică am mai amintit cu alt prilej⁴. De altfel această linie ar corespunde în general și unui drum care, pornind de la Dunăre, în regiunea Mostiștei, ducea prin Piscul Crăsanilor în regiunea bogată în stațiuni preromane dintre Buzău și Ploiești⁵.

Închei acest raport asupra anchetei sumare pe care am făcut-o în 1927 la Rădulești, mulțumind d-lui și d-rei Vulcan pentru interesul lăudabil arătat față de antichitățile locale și pentru informațiile pe care mi le-au dat.

R E S U M E.

Rapport sur une enquête entreprise en 1927 dans le village de Rădulești (département de Ialomița).

Il s'agit de plusieurs „fours“ de vases découverts à la suite des fouilles fortuites faites par les paysans sur la berge de la petite rivière de Sărata, affluent de la Ialomița. Ces „fours“ ont été détruits par les paysans peu après leur découverte, de

sorte que l'enquête n'en a pu constater que de très faibles traces. La céramique qu'on y a trouvée appartient exclusivement à la catégorie des vases grisâtres de technique supérieure, qui caractérisent les stations des époques Latène III et romaine de la plaine roumaine, telles que Piscul Crăsanilor, Mănăstirea, Tinosul et Poiana.

¹ Radu și Ecaterina Vulpe, *Dacia*, I, 1294, p. 201; R. Vulpe, *Piroboridava*, București 1931, p. 12; *Revue archéologique*, XXXIV, 1931, p. 249.

² *Ibidem*, p. 248. Cf. *Dacia*, I, 1924, p. 199.

³ *Dacia*, I, 1924, p. 203, n. 2.

⁴ *Bul. Com. Mon. Ist.*, XVII, 1924, p. 84.

⁵ *Ibid.* Cf. și V. Pârvan, *Getica*, p. 175.

SĂPĂTURILE DIN BUDA, LAPOȘ ȘI TISĂU-BUZĂU

DE VIRGILIU N. DRĂGHICEANU

Fig. 1. — Buda: Piatră în mijlocul naosului, supt pantocrator

După o veche tradiție care se întâlnește chiar în apropierea Mizilului și se urmărește până în munții Buzăului, Doamna Neaga, soția lui Mihnea-Vodă, însoțită de fiicele ei, fugărite de Turci, în drum spre castelul ei de la Buda, s'a ascuns în mănăstirea bine apărată ce se afla în cheile Tisăului; gonită și de aici, ea se refugie

cercetate de dd. N. Iorga și I. Filitti, rezultă că aproape toată partea de Vest a județului Buzău, cuprinsă între linia Mizil-Buzău, ambele maluri ale Buzăului, până în munți, aparțineau în veacul al XVI-lea bunicului Doamnei Neaga, puternicul boier Vlaicu Vistierul, din Runceni, căsătorit cu jupăneasa Neaga, prin sprijinul și puterea că-

Fig. 2. — Biserica din Buda.

la conacul din Lapoș, unde fetele, în momentul de a fi prinse, s'au aruncat în puțul din dreapta altarului bisericii de acolo¹.

După actele istorice rămase, publicate și

ruia, încă de la începutul veacului, un Domn urcase treptele puterii: Vintilă-Vodă din Slatina, care și luase în căsătorie pe fiica lor, Rada.

¹ La Nord de Cislău, la punctul Cetățuia, de asemenea la Scărișoara, tradiția atribuie ruinelor de acolo palatului Doamnei Neaga. Spre Mănăstirea Cărnău există drumul

Doamnei Neaga. La Aninoasa în grădina dascălului se văd urmele vechii biserici și țosămintele; biserica a fost luată de apa Buzăului.

Între cei opt copii ai acestui puternic boier se împărți imensul latifundiu părintesc, pe care, pe la 1523, când încă trăia Vlaicu Vistierul, se aflau și câteva sate rare, unele azi dispărute, altele reduse la simple cătune: Runcenii, moșia de baștină a lui Vlaicu Vistierul, în comuna Jugureni de azi, Aninoasa, Cislăul, Tohanii, cu viile sale, Țigăneștii, azi Rușavăț, Bănceștii, azi Lipia, lângă orașul Buzău.

Mănăstiri mari și schituri erau ridicate pe această întindere de moșie, de pu-

Vistierul și soția lui Vintilă-Vodă. Vechea biserică, înălțată și lungită supt Domnia lui Matei Basarab, își păstrează intact, supt actuala tencuială, vechiul apareiaj al veacului al XVI-lea, putându-se urmări și bolta în *berceau* care acoperia pe atunci vechea biserică.

Schituri din cheile, bine apărute pe vremuri, ale Tisăului și cel din Lapoș, unde am găsit morminte prețioase, sânt ridicate tot de această familie. Schitul Aninoasa, azi dărâmat, pe care îl refăcuse în 1589

Fig. 3. — Detaliu asupra soclului și apareiajului bisericii din Buda.

ternicul boier, de ascendenții și de urmașii lui. Mănăstirea Cislăului, refăcută din temelie în 1749 de episcopul Metodie al Buzăului; din vechea biserică nu se mai păstrează azi decât stâlpul mesei altarului, pe latura de Nord a actualei biserici, și al cărui apareiaj denotă maniera de lucru a veacului al XVI-lea. Mănăstirea Bradu, făcută de Doamna Rada, fiica lui Vlaicu

nepoata lui Vlaicu Vistierul, Doamna Neaga, cu soțul ei, Mihnea-Vodă.

Mănăstirea Ciolanul și schitul sau mănăstirea din Buda de azi, odinioară numită Colunița, sânt ridicate tot de Doamna Neaga, soția lui Mihnea-Vodă, fiica lui Vlaicu Clucerul din Runceni, fiul cel mai mare al Vistierului Vlaicu, în prima Domnie a lui Mihnea-Vodă, între 1579 și 1581.

A. SĂPĂTURILE DIN BUDA.

Săpăturile din Buda au fost începute la așa-zisul castel al Doamnei Neaga, ocașional, de niște căutători de comori din Cislău, cărora Comisiunea Monumentelor Istorice li-a dat autorizația No. 743 din 30 Iulie

1931, cu obligația expresă ca ele să fie supravegiate de învățătorul local și de șeful postului de jandarmi, ca ele să se mărginească numai la „degajarea zidurilor pe dreapta și pe stânga lor, astfel ca să se

vadă toate temeliile încăperilor și cu condiția de a nu se dărâma niciun zid; la încheierea săpăturilor, sau *la găsirea de lucruri importante*, să se înștiințeze Comisiunea Monumentelor Istorice pentru a trimite un delegat“.

Contra acestor prescripțiuni precise, căutătorii, prin sondajele făcute, au dat întâmplător de prima piatră de mormânt, a lui Vlaicu Clucerul, pe care ei o presupuneau că este capacul gangului ce duce în beciul castelului, de care se zvonia că este plin de bogățiile Doamnei Neaga. De și au găsit chiar în acest mormânt

atul aruncat, atât biserica, cât și chiliile așezului castel al Doamnei Neaga și, în urma anchetei făcute, am căutat să identific mormintele și locul unde au fost găsite pietrele și bijuteriile.

Expunem în cele următoare atât rezultatul propriilor săpături ce am făcut, cât și acelea ale căutătorilor de comori, cu toate probabilitățile de restabilire a adevărului, întru cât călătorii, în ignoranța și în iscusința de a evita unele întrebări ce au rămas fără răspuns, au incurcat lucrurile.

Căci fără răspuns rămân întrebările ce se pun :

Fig. 4. — Beciurile și chiliile schitului Buda.

lucruri prețioase, au continuat, nu numai săparea tuturor mormintelor ce le-au întâmpinat în cale, dar au și spart cavourile de piatră sau de zid care erau intacte (8, 11 pe planul săpăturilor), iar, la terminarea exploatării aproape a tuturor mormintelor, întru cât mormanele de pământ și de dărâmături nu li mai permitea continuarea lucrului, au degajat și zidurile, conform indicațiunilor Comisiunii și, numai după ce au vizitat bijutierii din Buzău și Muntele de Pietate din București, au anunțat Comisiunea Monumentelor Istorice.

Am săpat din nou, degajând complet de supt mormanele de dărâmături și pământ-

Cum, în mormântul pe care l-am săpat personal (13 pe planul săpăturilor fig. 5), unde sânt îngropați copiii Doamnei Neaga, am găsit la toți inele de aur, chiar și la copilul de doi ani, iar în niciunul din mormintele lui Ivan Postelnicul, Oprea Aga, Tudor Logofătul, și chiar Vlaicu Clucerul, tatăl Doamnei Neaga, socrul lui Mihnea-Vodă, înmormântat cu iubire de soția sa Anca, pentru odihna căruia se făcuse chiar această biserică, cari aveau toți pietre de morminte frumos lucrate, morții au fost înmormântați fără inele, întru cât în această parte a bisericii se pretinde a nu se fi găsit decât inelele femeilor sau copiilor lor, inele

de 16-17 mm. diametru față de 20-25 mm., cât au cele bărbătești.

De fapt putem concluda că pentru mormintele 3-6 (în planul săpăturilor) concluziunile la care vom vedea că am ajuns sânt complet nesigure, convingerea mea fiind că toate inelele din această porțiune de biserică au fost găsite la mormântul lui Vlaicu Clucerul, care fusese înmormântat cu cei patru fii ai săi.

* * *

Așa-zisul castel al Doamnei Neaga din Buda nu este decât un schit, probabil al mănăstirii Cislăului.

Așezat în mijlocul pădurii ce se ridică pe plaiurile din fața Cislăului, pe marginea unui pârâiaș, el se compunea dintr'o clădire în care se afla arhondaricul, de-asupra pivniței și patru chilii cu sălițele, cămărilor și ascunzătorile lor subterane (fig. 6). Lungimea acestei clădiri este de 25 m. În aceste chilii s'a găsit o teracotă represintând icoana Sfântului Gheorghe apăsând balaurul și un cercel comun, cu piciorușe de aceeași formă ca și cerceii găsiți în morminte (fig 38).

În apropiere de aceste chilii spre Nord, în curtea pavată cu cărămizi, se ridică biserica, care în intenția Doamnei trebuia să servească de necropolă întregii sale familii.

Asupra împrejurărilor în care ea fu zidită ni relatează piatra de mormânt no. 3 din dreapta pronaosului, pusă în 1588 de jupăneasa Anca pe mormântul soțului său Vlaicu Clucerul, în care se spune că, cu prilejul morții lui Vlaicu, Doamna Neaga, fata sa, plină de jale a zidit biserica.

Anul zidirii bisericii nu poate să fie însă acesta, întru cât o serie de morminte, aflate tot în pronaosul bisericii, datează din 1582, astfel

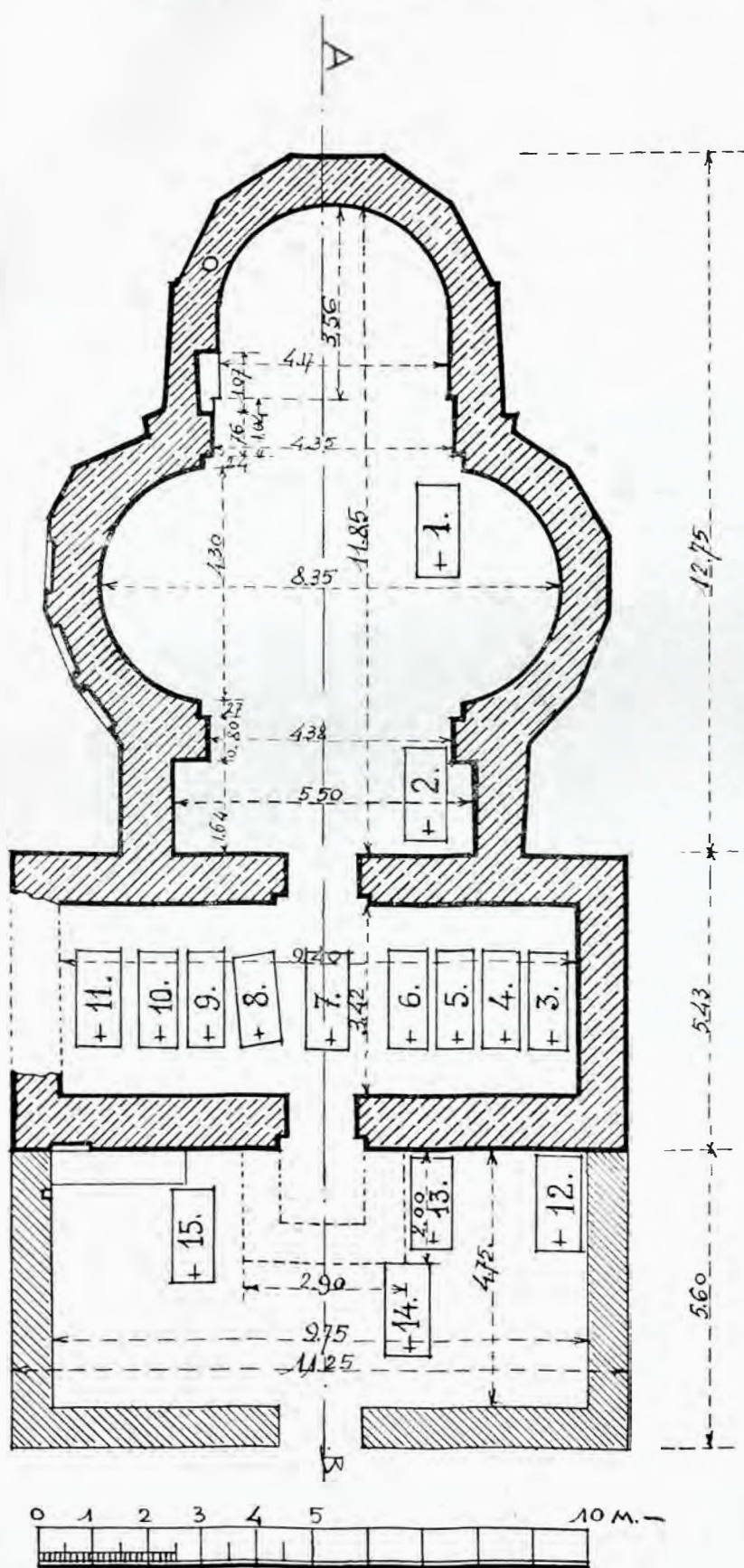

Fig. 5. — Planul bisericii din Buda și al mormintelor găsite.

că anterior acestei date s'a zidit biserica, probabil între 1579-1581.

Biserica în formă de treflă (fig. 5), foarte bine zidită, în apareiajul aparent întrebuințat în veacul al XVI-lea, dintr'o cărămidă bine arsă și bine rostuită de meșteri pricepuți, avea la început numai un altar, naos și pronaos, ce servia și de cameră morților, și numai un mic pridvor dreptunghiular la intrarea ușii principale pentru protejarea ei.

Numai după anul 1588, când s'au complectat toate locurile din biserică cu morminte, s'a zidit din material brut de piatră un alt pridvor mare, închis în față, pentru adăpostirea noilor morminte.

De o lungime de 18,09 m., socotind și adaosul ulterior, și de o lățime de 9,40 m. și 8,35 m. la să-

Fig. 5 bis. — Fragmente din chenarele vitrourilor bisericii din Buda.

nuri, surmontată pe naos cu o turlă pe pandantivi, cari încă își păstrau urmele urcioarelor de rezonanță, biserica aceasta fu predestinată, ca și întreaga familie, urmărită de un destin negru, peirii.

Pământul fugitiv, din cauza izvoarelor pe care fu zidită, în apropierea apsoarei despre care am vorbit, grăbi dislocarea zidurilor și aduse prăbușirea turlei și a întregii biserici, nici la treizeci de ani după zidirea ei, probabil imediat după ce Doamna Neaga își află odihna de veci, după 1623.

Resturi de picturi minunate, ramele de plumb gotice (fig. 5 bis), ce încadrau vitrourile ferestrelor acestei biserici arată grija și luxul ce se puse în executarea ei.

Acoperită de mormanele de pământ și dărâmături, mai păstra încă din temeliiile ei până la 1,40 m. înălțime, so-

cote de la pardoseala de cărămizi ce se păstra intactă.

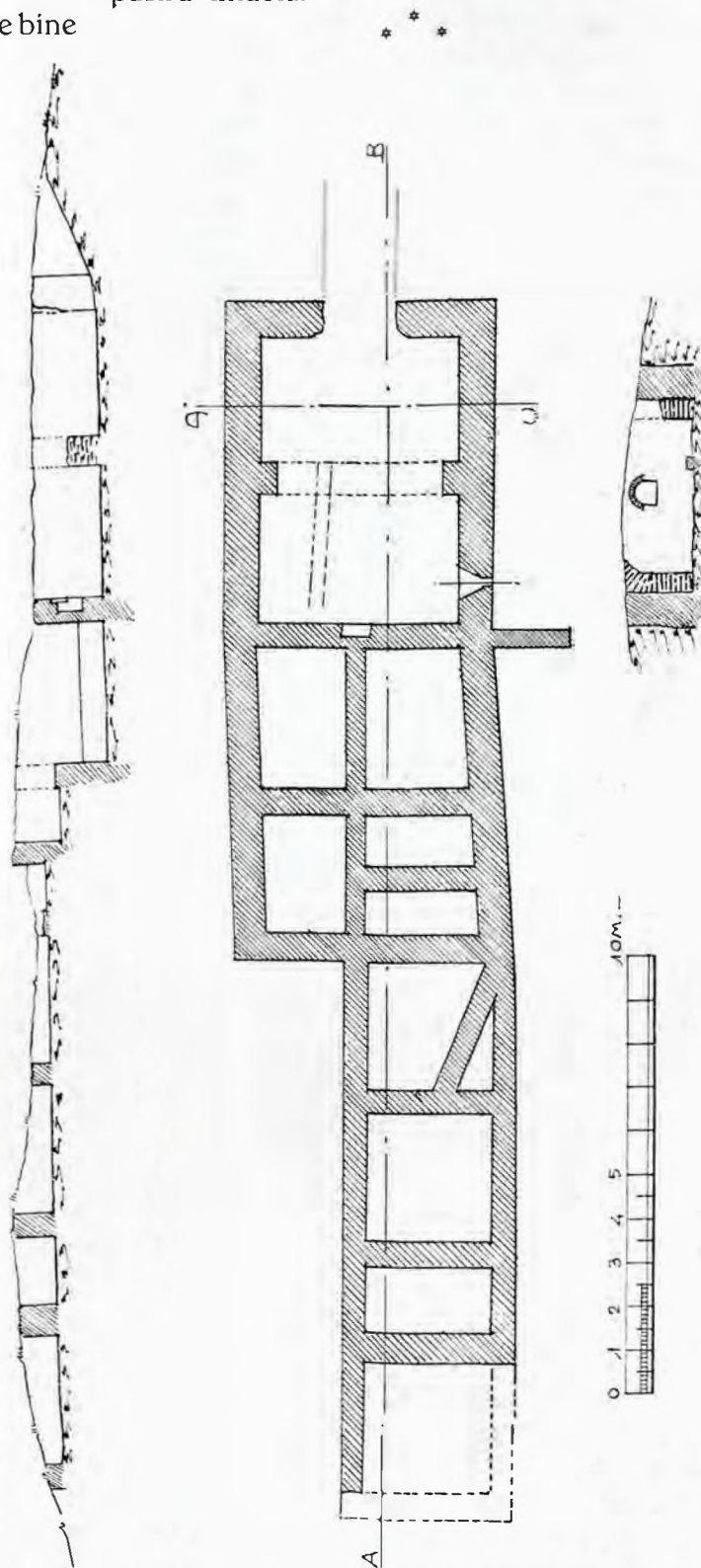

Fig. 6. — Planul chiliilor schitului Buda.

MORMINTELE GĂSITE. Năprasnica prăbușire a bisericii și depărtarea ei, în vechime,

de orice sat au contribuit la păstrarea intactă, până la facerea săpăturilor, a întregii acestei necropole; ar fi fost un prilej unic de cercetare a felului cum se făcea o înmormântare în veacul al XVI-lea. Din nefericire nu am putut să sap personal decât mormintele 2, 12 și 13 (pe planul săpăturilor, fig. 5).

În mormântul I, din fața altarului, din dreapta, locul cel mai de onoare din biserică, s'a îngropat în pământ, probabil de soția sa Neaga, boierul Vlaicu Vistierul din Runceni.

Fig. 7. — Piatra de mormânt a lui Vlaicu Clucerul.

Nicio piatră de mormânt și niciun inel se pretinde a nu se fi găsit aci. Craniul mare dolichocephal, după dinți om în vârstă.

La 2, tot în naos, în pământ s'au găsit osămintele unui copil nevârstnic, ale cărui toate oasele erau măcinate. Ca și la ceilalți copii ai Doamnei Neaga, s'au găsit și boabele de mărgăritar ce împodobiau odată veșmintele acestui copil.

* * *

La 3, supt o lespede de piatră (fig. 7) mărgenită de un chenar liniar și decorată în

partea superioară cu un motiv floral, surmontat de o cruce și trei registre decorative, în care se înscriu inițialele Mântuitorului, s'au găsit îngropate în pământ osămintele lui Vlaicu Clucerul și ale fiilor săi. Aici s'au găsit și inelele fiilor săi (fig. 20).

El încă trăia la 1583, când, în preziua mazilirii lui Mihnea-Vodă, la 1583, pribegia la Brașov ca trimes al lui Mihnea-Vodă și ca socru al său.

Inscripția de pe această piatră glăsuiește:

Прѣстависе рабъ бжю жьпанъ Влаикса Ключар

Fig. 8. — Piatra de mormânt a lui Neagoe, fiul lui Vlaicu.

сх чѣтери снѣми, в[ъ] дни благочестиваго и Холубиваго Іу Милѣ Коеводи, ржда еро Нѣра, дѣщира Влаикко, сего радѣ жалѣни сърдно създа схи црков, а мати еж жьпанница ѡнка скраси нѣ сѣе камен да бждет им вѣчньи памет, в лѣто 1583.

(Adecă: A răposat robul lui Dumnezeu jupan Vlaicul Clucer, cu patru copii ai săi, în zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului Mihnea-Vodă și ale Doamnei sale Neaga, fata lui Vlaicu; pentru aceia, jalnică din inimă, ridică această biserică, iar mama ei, jupăneasa Anca, înfrumuseță lor această

piatră pentru ca să fie lor vecinică, pomenire. Anul 1588.)

* * *

În mormântul 4 s'a înmormântat, în 1583, fiul lui Vlaicu: Neagoe, numit astfel după numele bunicii sale. Piatra, decorată cu o rosetă, o roată cu spițele încovoiate, probabil indicând soarele, un ghiveci, o urnă și o stea (fig. 8). Aici s'a găsit inelul (fig. 21).

Inscripția glăsuiește:

Fig. 9. — Piatra de mormânt a lui Tudor Logofăt.

Узи камен грѣкъ скраси па[и] Кланко Касчар и сзпржжница его Анка скомх снх Нѣгоє, сен зде прѣстави с[е] кз вѣ[чнх] ѡбитѣлє. Кѣчна емс памѣт. К лѣт зса, юн.

Această piatră de mormânt a înfrumusețat-o pan Vlaicu Clucer și soția lui Anca fiului lor Neagoe. Acesta a răposat către veșnicele lăcașuri. Veșnica lui pomenire. Anul 1583 lunie.)

* * *

La 5, supt o piatră de mormânt decorată cu două ghivece de flori pe marginea de jos, o cruce și un motiv

floral, pe marginea de sus, s'a găsit în pământ mormântul lui Tudor Logofătul (fig. 9). El de sigur că face parte din familia lui Vlaicu. La el s'a găsit inelul (fig. 2 de băiețandru sau de soție.

Inscripția glăsuiește:

† прѣстависѧ рабѣ бжню жѣпанъ Тѣдор Лог-фѣт мц. юн, кз днн б[лагоч]стиваго и хслюбнваго Іѡ Ми[хил] Коевода. К лѣт зч.

(A răposat robul lui Dumnezeu jupan Tudor Logofăt, luna iunie, în zilele bla-

Fig. 10. — Piatra de mormânt a lui Oprea Aga.

gocestivului și de Hristos iubitorul Io Mihnea Voevod. Anul 1582.)

* * *

La 6, supt o lespede de mormânt, decorată cu motive florale la colțuri, s'a găsit mormântul lui Oprea Aga.

Inscripția glăsuiește:

† прѣстависѧ рабѣ бжню жѣпанъ Опрѣ Ягж мц. дек. кз. кз днн б[лагоч]стива[г] и хслюбнваго Іѡ Ми[хил] Коевода. К лѣт зчг.

(A răposat robul lui Dumnezeu jupan Oprea Aga, luna lui Decembre 22, în

zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului Io Mihnea Voevod. Anul 1585.)

* * *

La 7, supt lespede de mormânt decorată cu o cruce, o rosetă și motive florale s'a găsit mormântul lui Radu Postelnicul (fig. 11). Fără să cunoaștem legătura lui de familie cu Vlaicu, se știe că el era omul de casă al lui Mihnea, că era trimis domnesc în Brașov, în 1575, și că era îndatorat judei Sibiiului, căruia îi ceda pentru această datorie casa și moșia din Tâlmaci.

Fig. 11. — Piatra de mormânt a lui Radu Postelnicul

La acest mormânt, sau lângă acest mormânt, s'a găsit inelul (fig. 23), cu inscripția Preda Stolnicul, care probabil este al unui fiu al său, ce nu poate fi identificat cu Preda din Cornățel, cum presupune d. Filitti, întru cât acel Preda trăia după 1588, în care an seria mormintelor din naosul bisericii Buda era încheiată.

Tot la acest mormânt s'au găsit copcile de aramă ale antiriului (fig. 23).

Inscripția de pe piatră glăsuiește:

Прѣстависѣ рабѣ бжю жѣпанѣ Радѣль Пост-

Тѣлникѣ въ дни блгочестиваго и христоваго Іоу
Михнеа Воевода. Къ лѣто 34.

(A răposat robul lui Dumnezeu jupan Radul Postelnic în zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului Io Mihnea Voevod. Anul 1581).

* * *

La 8, într'un cavou frumos boltit, de cărămidă, și în care s'au găsit splendide bijuterii: cercei, inele, nasturi de aur pe marginea hainelor, broderii de fir mărginite cu mărgăritare, ace de cap, de alamă, rubinuri sau granate ferecate în aur, prinse

Fig. 12. — Piatra de mormânt a lui Radu Ceășnicul.

în horbota gulerului, de felul căroră, dar mai mici, s'au găsit și la mormântul no. 13 (fig. 24, 25), s'a aflat o femeie.

Tot aici s'au găsit și fire groase de argint din țesătura veșmântului.

Cum mormântul Doamnei Neaga l-am găsit în altă parte a bisericii, scheletul acestei femei, îngropată cu atâta grijă, nu poate fi decât acel al mamei Doamnei Neaga, jupâneasa Anca, care și ea își găsisese odihna de veci, după ce înfrumu-

sețase mormântul soțului său, la o dată pe care nu o cunoaștem.

* * *

La 9, în pământ s'a găsit inelul, fig. 26.

* * *

La 10, în pământ s'a găsit mormântul unei femei care probabil e al Stancăi din Tătărani, fiica lui Vlaicu Vistierul, mătușa Doamnei Neaga și soția lui Radu Ceășnicul, îngropat alături; la acest mormânt s'au găsit

a fi din „sângele“ lui Socol din Răzvad și Cornățel; la el s'a găsit inelul (fig. 29), având ca inscripție numele său.

Inscripția glăsuiește:

Прѣстави се рабъ бжюу жшпанъ Радъль Чап-
никъ мѣца Сеп. 7. въ дни благоуствѣго и Хо-
лоубевоу Іоу Милнѣ Воевода. К. лѣт. 34.

(A răposat robul lui Dumnezeu jupan Radul Ceășnicul, luna lui Sept. 7. În zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului Io Mihnea Voevod. Anul 1581).

Fig. 13. — Mormântul copiilor Doamnei Neaga

Fig. 14. — Mormântul fetei Doamnei Neaga.

broșa, splendidul inel și cerceii (fig. 27, 28).

* * *

La 11, supt o piatră de mormânt decorată cu un chenar, surmontat în partea de sus de soare, luna și o cruce, s'a găsit mormântul jupânului Radu Ceășnicul sau Păharnicul, cumnatul lui Vlaicu Clucerul, deci soțul surorii sale, Stanca, fata lui Vlaicu Vistierul (fig. 12).

El era boier din Răzvad-Dâmbovița, și descendenții lui se mândreau, mai târziu,

La 12, în noua cameră, adaosă, a morților, s'a găsit un schelet de bărbat fără nicio podoabă. În stânga lui și imediat supt pardoseală s'a aflat însă catarama de cordon (fig. 34), ceia ce denotă să fi fost vre-un militar.

* * *

La 13, am găsit mormântul ce cuprindea laolaltă trei schelete aliniate, în ordinea înălțimii lor: o fată, un băiat de

șapte opt ani și un băiețuș de vre-un an. Spectacolul înmormântării simultane în această ordine a trei copii arată tragedia ce a bătuit nenorocita familie a Doamnei Neaga, care se constată și în restul mormintelor ce am văzut până acum, multe având același an de înmormântare (fig. 13).

Acești copii înmormântați cu toată grija de mama lor păstrau: fata, ăcele de cap în jurul craniului, broșa și rubinele ferecate în aur, foarte fine, ce erau presărate pe horbota gulerului sau a dantelei prinse

Fig. 15. — Piatra de pe mormântul lui Ivan Postelnicul.

pe cap și unul din cele mai frumoase inele găsite în săpături, cu un mare bob de mărgăritar; alături de ea, Negoită purta inelul cu numele său, ce amintește pe al mamei sale, Neaga, pe al fiului lui Vlaicu, Neagoe și pe al bunicii sale Neaga, iar alături de el copilașul cu inel de cel mai pur aur (fig. 30, 31 32).

* * *

La capul acestor morminte, la 14, s'a găsit mormântul Doamnei Neaga (craniul

brahicefal mic). Fiica lui Vlaicu Clucerul, soție nefericită a lui Mihnea-Vodă din 1581, cu care împărtășește exilul la Rodos după prima Domnie, în mazilia din 1584, nevoită a suporta capriciile acestuia de a trăi și cu o altă femeie, după 1587, Vișa, de la care are ca fiu pe viitorul Domn: Radu Mihnea, împărtășitoare a soartei lui Mihnea și în a doua Domnie, când, în 1591, pleacă la Constantinopol, unde soțul său se turcește, nenorocita Doamnă care în 1601, după o vizită la Muntele Athos, face o cruce pe care ea, „Țarița“, o donează Mitropolitului Teofan, își încheie viața după ce înmormântă și ultimele vlăstare, găsindu-și odihna de veci la capul copiilor ei, — la no. 14 —, la un an pe care nu-l putem preciza, după 1623. Ea își făcuse testamentul încă din 1614, când închina toată averea sa mănăstirii făcută de dânsa, Aninoasa. Fără de nicio milă din partea vre-unui urmaș al său, ea fu înmormântată simplu în pământ.

Două copci de argint și un inel de aur comun, pe care era zgâriat numele său, mai amintea pe fosta Doamnă a Țării-Românești, a cărei căsătorie cu Mihnea-Vodă mama acestuia o considera ca o mesalianță (fig. 33).

* * *

Și, în fine, la 15, sup o piatră de mormânt s'a aflat în pământ scheletul lui Ivan Postelnicul, care nu se poate identifica, probabil unul din oamenii de casă ai Doamnei Neaga.

Inscripția glăsuiește:

ПРЕСТАВНЕСА РАКС ВЪЖУ ЖЕНАКЪ ИВАНЪ ПОСТЕЛНИКЪ ВЪ ДНИ БЛАГОУСПЕВАНІЯ ІО ШТЕФАНЪ ВОВЕДОА.

(A răposat robul lui Dumnezeu jupan Ivan Postelnic. A murit în zilele blagocestivului Io Ștefan Voevod (1592-93).)

* * *

La câțiva ani după moartea Doamnei, biserica se surpa asupra tuturor mormintelor, învăluind în negurile uitării (atâtea veacuri) pe cei îngropați sup ea. Faptul că pardoseala bisericii și toate pietrele de mormânt au inscripțiile cu totul nealterate, aproape noi, arată cât de efemeră a fost durata bisericii din Buda.

B. SĂPĂTURILE DIN LAPOȘ.

În Lapoș, legenda povestește de un popas de drum al Doamnei Neaga, cu fetele

Supt o movilă de pământ am găsit, la o adâncime de doi metri, biserica pardosită

Fig. 16. — Biserica din Lapoș.

sale, în drumul de la Tisău la Castelul Doamnei din Buda.

Fig. 17. — Mormântul din biserica Lapoș.

O poiană din apropiere, unde am găsit biserica, se numește încă Poiana Doamnei.

cu lespezi, care păstra și masa altarului transportată însă din altar în pronaos (fig. 16, 17, 19).

Are forma dreptunghiulară, cu două mici scosuri dreptunghiulare, în dreptul sânelor, și altar pentagonal. Se compune dintr'un pridvor închis, naos și altar. Zidită din cărămidă, are 15,20 m. lungime pe 4.50 m. și 5,70 la sâneli.

E zidită din cărămidă, în mod mai rudimentar ca la Buda.

În partea dreaptă a pronaosului s'a găsit un cavou boltit, cu două schelete, pasmanterie de fir de aur, și inelele, fig. 16 și 35.

În dreptul altarului se vede puțul de bolovani, azi astupat, în care după legendă s'au aruncat fetele Doamnei spre a nu fi prinse de Turci.

C. SĂPĂTURILE DE LA TISĂU.

La câțiva kilometri de la mănăstirea Bradului, zidită de Doamna Rada a lui Vintilă-Vodă, pe cheile Tisăului care se

îngustau până la un metru lățime, și care azi sânt desființate în urma exploatării pietrei, în mijlocul pădurii, în această poziție

bine apărută, cu greutate am dat de o altă movilă, ce cuprindea ruinele vechii biserici din Tisău (fig. 18, 19).

Fig. 18. — Biserica din Tisău.

Zidită din piatră de munte, avea forma dreptunghiulară, cu un altar trigonal; pre-

De o lungime de 12,5 m., și lată de 5 m., a avut aceeași soartă ca și biserica din Buda, scufundându-se cu doi metri în colțul de Sud, din pricina pământului fugitiv.

În pridvor, în dreapta, în pământ, am dat de mormântul unui boier, care, potrivit epocii, purta, ca și Petre Cercei, un splendid cercei la ureche, în formă de lacăt, ce se închidea printr'o mare și lungă pană de metal trecând prin însăși pletele lui, un colosal inel de argint, cu numele Stoian (fig. 36), cum și vre-o 20 nasturi de argint aurit de la caftanul său.

Nu putem identifica nici pe acest boier, înrudit cu această familie; poate că el este ascendentul familiei lui Vlaicu Vistierul, judecând după primitivitatea modului de

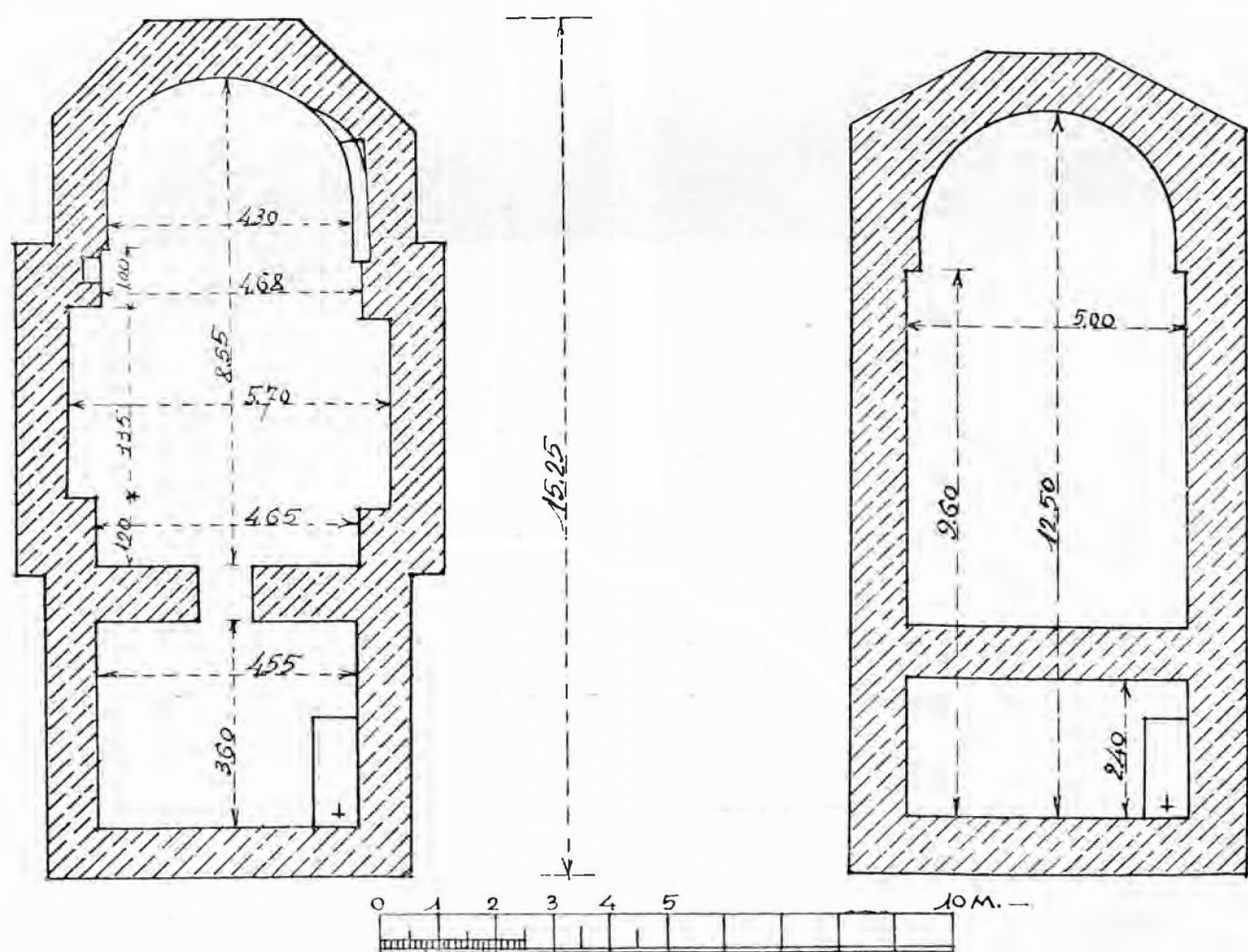

Fig. 19. Planul bisericilor din Lapoș și Tisău.

sintă deci forma cea mai simplificată, și se compunea dintr'un pridvor închis, din naos și din altar.

construcție al clădirii, care se pare a fi cea mai veche din întregul grup de biserici în care am făcut săpăturile.

D. BIJUTERIILE GĂSITE ÎN SĂPĂTURI.

BUDA. — Inel de aur, 17 mm. diametru; 19 gr. Are ca montură în mijloc, prinsă între două foi, un bob de mărgăritar, flancat de patru boabe de mărgă-

flancată de patru mărgăritare ținute, azi căzute, și de două rubine. Găsită în mor-

Fig. 20. — Inelul din mormântul lui Vlaicu Clucerul.

ritar ținute, azi căzute, și o peruzea și un rubin prinse în foile laterale (pusă de căutători și la mormântul 6 al Oprei Aga); găsit în mormântul lui Vlaicu Clucerul, fig. 20.

* * *

Inel de aur, 16 mm. diametru; 16 gr. Are ca montură o alveolă mare, flancată de două mai mici: în cele mici erau două mărgăritare ținute, în cea mare e prinsă

Fig. 21. — Inelul lui Neagoe.

o piatră verde. Găsită în mormântul 4 al lui Neagoe (pusă de căutători și la mormântul 3 al lui Vlaicu) fig. 21.

* * *

Inel de aur, 17 mm. 10 gr. Are o montură în formă de ghiară, ținând un cerc în care e prinsă o peruzea mare,

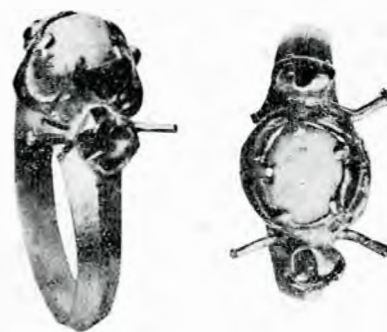

Fig. 22. — Inel găsit în mormântul lui Tudor Logofăt.

mormântul lui Tudor Logofăt (pusă de căutători și în mormântul 3 al lui Vlaicu, fig. 22).

* * *

Inel de aur, 20 mm. diametru, 20 gr. greutate. În formă de pecete, perfect lucrată; în care se reprezintă un leu stând în picioare, care ține în labele de d'inainte o cruce și cu inscripția (în negativ):

† ΠΡΕΔΑ. ΓΤΑΔ. (Preda Stolnic).

Fig. 23. — Inelul și copciile găsite în mormântul lui Radu Postelnicul.

Strii pe laturi. S'a găsit lângă mormântul 7 al lui Radu Postelnicul.

* * *

Copci de aramă găsite în mormântul lui Radu Postelnicul (fig. 23).

* * *

Cercei de aur, lucrat în filigran, 26 mm., 20 gr. În formă de lacăt. Pe fiecare față patru perle ținute în jurul unui rubin, pe bordură un ornament în filigram și cinci perle, ținute având între ele peruzele.

Găsit în mormântul 8 al mamei Doamnei Neaga: Anca (fig. 24).

O floare de fir de aur cu mărgăritare de la același mormânt (fig. 25).

Inel de aur, foarte uzat 15 mm. 10 gr. Are ca montură o agată brută și o deco-

Ace de cap de alamă, de la același mormânt.

Fig. 24. — Cercei, inel, ace de cap, butoni de rochie și granate din horbota Jupănesei Anca.

rație florală foarte ștearsă pe montură și cerc. Găsit în același mormânt (fig. 24).

Inel de argint. 19 mm., 20 gr. Servia de pecete, pe care sunt bine reprezentate două berze stilisate jucându-se cu ciocul;

30 de bumbi de aur de la imbrăcăminte. Același mormânt (fig. 24).

Fig. 26. — Inel găsit în mormântul 9.

împrejur crengi stilisate. Strii pe corpul inelului. Găsit în mormântul 9 (fig. 26).

Fig. 25. — Floare de fir cu mărgăritare din hainele Jupănesei Anca.

Fig. 27. — Broșă din mormântul Jupănesei Stanca.

Broșă de argint aurită, în formă de stea cu zece colțuri, lucrată în filigram, pe care sânt perle ținute separate de rubinuri; în mijloc un cabochon, format dintr'o piatră verde. Găsit în mormântul 10, al soției lui Radu Cîșnicul: Stanca (fig. 27).

* * *

Un inel de aur, 17 mm., 10 gr. cu cea mai fină lucrătură, din toate inelele văzute până acum, are rinceau-uri și o montură piramidală decorată pe fețe cu două foi afrontate. În ovalul din mijloc prinsă o piatră gălbuie de topaz sau balaș. Găsit în același mormânt (fig. 28).

* * *

Doi cercei de aur, 42 mm. lungime, 10 gr. Toartă, de care atârnă două bare

Fig. 28. — Cercei și inelul Jupănesei Stanca.

transversal, ținute la extremitate cu perle, azi căzute; de ele atârnă un rotoțol, orna-

Fig. 30. — Inelele copiilor Doamnei Neaga.

mentat pe o parte cu cruce, iar pe alta cu rubine, azi dispărute. Trei piciorușe terminate cu mărgăritare ținute termină acești lungi cercei, cari par a fi foarte vechi, poate moștenire din veacul al XIV-lea.

Găsite în același mormânt (fig. 28). (La început căutătorii au afirmat că au fost găsite în mormântul 3 al lui V'laicu Clucerul.)

* * *

Inel de argint aurit. 21 mm. 20 gr. Are ca montură o piatră intaglio roșie, pe care e un personajiu înaripat cu un toiaș

Fig. 29. — Inelul lui Radu păharnicul.

în mână, rinceau-uri de frunze pe corpul inelului; are inscripția în negativ:

† РАДА ПѢХАРНИК.

Găsit la mormântul 11 al lui Radu Păharnicul (fig. 29).

* * *

Inel de aur. 17 mm., 10 gr. Are ca montură o perlă ținută, pe laturile monturii doi mascheroni cu chipuri de berbec; ale căror coarne se prelungesc susținând montura; unul din cele mai frumoase inele găsite. S'a găsit la scheletul fetei Doamnei Neaga, mormântul no. 13 (fig. 30).

* * *

Inel de aur 6 mm., 6 gr. în formă de

pecete. Are gravat un cap de barză (?), între lună și soare, o foaie pe mușche. Găsit în același mormânt (fig. 30).

* * *

Inel de aur, în formă de pecete. Are gravat foarte frumos pe un scut un pelican stilizat și inscripția în negativ (fig. 30):

† Her † SHUX ;

diametru 20 mm. Găsit în același mormânt la fiul Doamnei.

* * *

Broșă de argint aurit, 56 mm., 30 gr. Un disc colțurat, cu bordura de foi, o

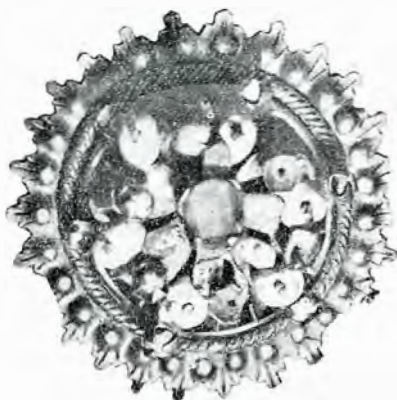

Fig. 31. — Broșa fetei Doamnei Neaga.

torsadă în mijloc, pe care se ridică o coroană cu șase brațe, surmontată de o rosetă; brațele sânt smălțuite verde; rozeta

Fig. 32. — Aplice din costumul fetei Doamnei Neaga.

din mijloc e alcătuită din perle separate între ele prin peruzele. Găsită la mormântul 13 (fig. 31).

* * *

Fig. 33. — Copci de argint.

Rosete-aplice în filigran de aur, prinse pe horbota de la gât, având flori de crin smălțuit alb, la mijloc, între rondelele în filigran, aflate la colțuri, pe care se află

și cruciulițe albe pe smalt negru (fig. 32)

* * *

Inel de aur. 16 mm., 10 gr. Foarte usat, în formă de pecete, care a fost și pilit de căutători și pe care se află reprezentată o mână întinsă, pare că ieșind dintr'o semilună, cea ce ni reamintește simbolul regalității, acea *main de justice*, care se întâlnește în special în Occident. Găsit în mormântul Doamnei Neaga no. 14. La început căutătorii l-au pus ca găsit la mormântul lui Ivan postelnicul. Are această inscripție :

† † Госпожа Her[a].

Două copci de argint. 11 mm., 6 gr., din costumul Doamnei Neaga, din mormântul 14 (fig. 33).

* * *

Cataramă de argint, 57 mm. lungime, 30

Fig. 34. — Cataramă de argint găsită în mormântul 12. Găsită lângă mormântul 12 (fig. 34).

* * *

LAPOȘ. Inel de argint, 17 mm., 5 gr., cu o piatră cornalin, mare roșie ca montură și o decorație ștearsă pe marginea inelului. Găsit în mormântul de la Lapoș (fig. 35).

Fig. 35. — Copci și inelul Doamnei Neaga.

* * *

Inel de aur 17 mm 5 gr. Montură cu o peruzea. Pe baza monturii și baza inelului

linii proeminente verticale, separate de altele în formă de X. Găsit în același mormânt (fig. 35).

de lacăt. Are marginile atenuate de o bordură de fir în torsade. Pe fiecare față are șase rubine (fig. 36).

* * *

Fig. 35. — Inele aflate în mormântul din Lapoș.

* * *

TISĂU. Inel de argint. 25×20 mm. diametru, 22 gr.

Inel pecete pe care e gravată o pasăre și inscripția: Stoian. Un bumb reliefat pe corpul inelului poartă o altă inscripție, ștearsă.

Fig. 38. — Teracotă cu icoana Sfântului Gheorghe din chiliele de la Buda.

Fig. 36. — Inelul și Cerceul lui Stoian din mormântul de la Tisău.

Pe corpul inelului: două trunchiuri stilizate separate de o fâșie decorată cu rinceauri.

FACTURA BIJUTERIILOR.

În privința facturii orfevrărei, felul de lucru și în special de prindere a pietrelor prin cloisonaj denotă maniera de lucru teutonică,

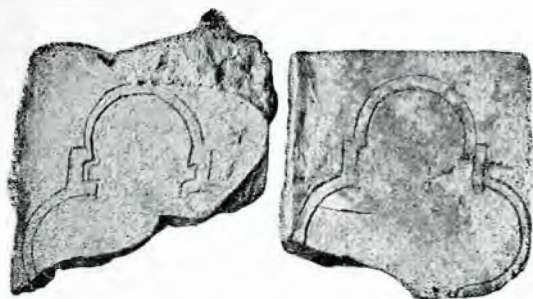

Fig. 37. — Cărmizi din biserica din Buda cu planul bisericii.

Între ramurile trunchiului diverse împletituri. Găsit în mormântul de la Tisău (fig. 36).

* * *

Cercele de aur. 17 mm., 10 gr., în formă

analoagă cu acelea ale inelelor conservate în Victoria and Albert Museum. Sașii, în

Fig. 39. — Teracotă de sobă de la Buda.

primul rând au fost furnisorii bijuteriilor găsite. Se știe chiar că la nunta Doamnei Neaga, mirele domnesc comandase o cupă mare de argint prin Velten Goldschmidt. Sânt însă alte bijuterii, ca cerceii și inelele de la no. 28 și 30, care cu siguranță sânt de proveniență venețiană și care se aseamănă cu unele din bijuteriile găsite la Curtea-de-Argeș. Nu este surprinzător a-

cest lucru, știind că mama Domnului Mihnea avea o soră la Murano, iar un fiu al lui Mihnea, Radu, era crescut la Veneția. O constatare se poate încă face : în pozoabele societății veacului al XVI-lea predomină întrebuințarea mărgăritarului ca și în veacul al XIV-lea, o modă ce a venit tot prin Veneția.

— — — — —

P. S. — Planurile se datoresc d-lui conductor Moiescu, iar descifrarea inscripțiilor inelelor o datoresc desenelor făcute de d. pictor I. Mihail.

MĂNĂSTIREA COTMEANA

DE N. GHICA-BUDEȘTI, Arhitect.

—0—

Această mănăstire, situată într-o vale singuratecă în mijlocul întinșelor păduri de stejar din județul Argeș, cam la 35 kilometri spre Apus de Pitești, este una din cele mai vechi din țară, fiind întemeiată de Mircea-cel-Bătrân. Biserica, singura din clădirile mănăstirești rămasă încă în ființă, este și astăzi încunjurată cu zidurile de altă dată.

Acestea formează un dreptunghi cam de 40-50 metri lature, cu o poartă de intrare în colțul din spre Nord-Vest.

și de dimensiuni mici: în interior are 4.35 m. lărgime și 12 metri lungimea cea mai mare, de la ușă până în fundul altarului. Bolta este cilindrică fără turlă și o semicalotă sferică de-asupra altarului. Sinurile laterale sânt mai joase și, cu toate că prezintă în exterior aceeași arhitectură ca și corpul bisericii, ele par a fi fost adăugate în urmă.

Într'adevăr, arhitectura exterioară, care fusese văruiată în vremuri mai recente, era mai înainte de cărămidă aparentă mică

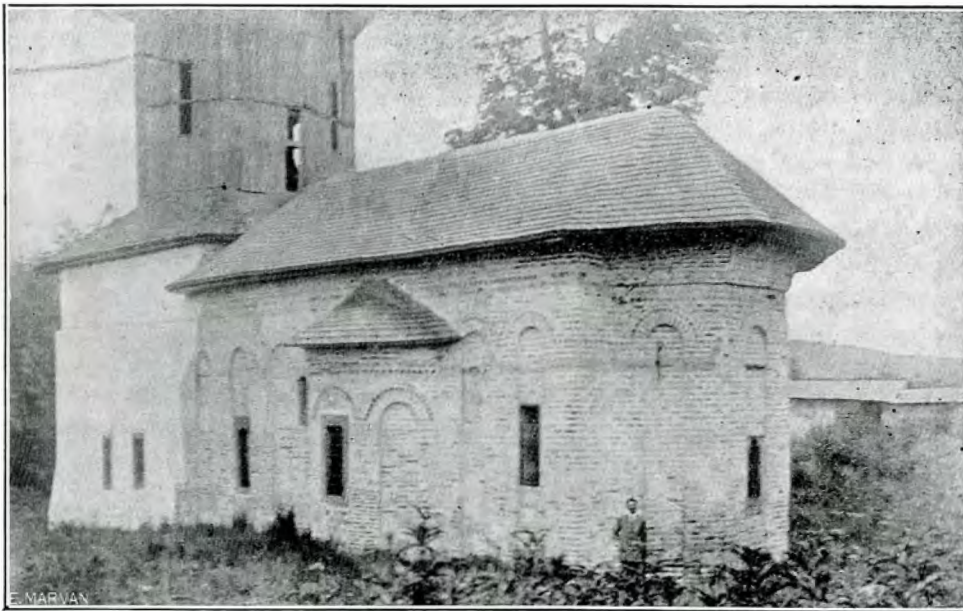

Fig. 1. — Biserica după restaurarea ei.

Pe laturile din spre Nord și din spre Vest și Est se mai văd urme de clădiri vechi și ziduri dărâmate. Din modul cum sânt executate aceste zidării, ele nu par a fi de o mare vechime.

Biserica, așa cum se prezintă astăzi, este compusă din mai multe părți clădite în epoci diferite:

A) Partea cea mai veche este biserica propriu-zisă. Ea este în formă de treflă

de 5 cm. lățime, cu rost larg de mortar după tehnica bizantină. Arcaturile din fațadă, tot din cărămidă mică, sânt încadrate cu frise compuse din discuri de teracotă având de la 9 până la 10 centimetri diametru, de culoare alternativ verde și cafenie. Aceste discuri urmează liniile orizontale ale brăurilor și ale cornișelor, precum și curbele extradosurilor arcaturilor, sau formează figuri în formă de cruce sau de

Bul. Com. Mon. Ist. — 5.

flori pe timpanele dintre arcade. Cornișele sânt compuse din mai multe rânduri de că-

Tot corpul bisericii, ca și altarul, e decorat cu firide înalte și înguste de 76

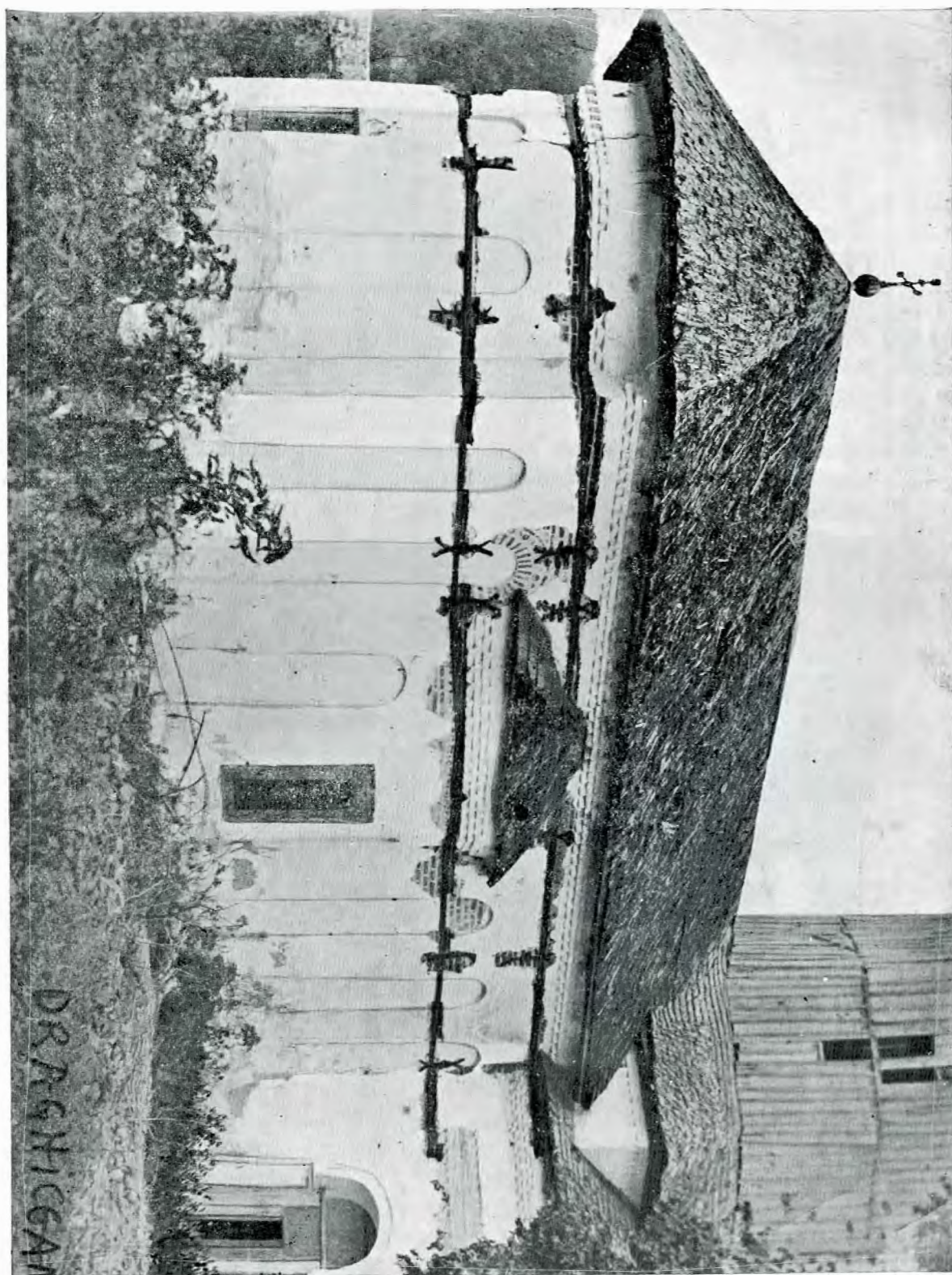

Fig. 2. — Biserica înainte de restaurarea ei.

rămizi așezate în unghi, formând dinți de fierăstrău după tipul bizantin; ele par însă a fi fost refăcute la o epocă mai apropiată.

până la 78 centimetri; în dreptul sânelor laterale, care, cum am arătat, sânt mai joase, aceste firide sânt și ele mai scurte; de a-

semenea cornișa și acoperișul sânurilor, care este separat de al corpului bisericii.

Se vede clar că decorațiunea de cărămidă, cu discurile care o însoțesc, se prelungește pe pereții laterali sub acoperișul sânurilor, ceea ce probează că aceste sânurii au fost adăugite la o dată posterioară. Se mai poate constata, de altfel, în exterior că zidăria sânurilor nu are legătură cu aceea a pereților bisericii.

Aceste elemente decorative de arhitectură arătate mai sus nu le întâlnim la monumentele din țară. Ca să li găsim originea trebuie să căutăm în peninsula balcanică: în Bulgaria, la Târnova și în Mesembria, apoi în Grecia (Epir) și în Serbia bizantină, pe Valea Vardarului¹.

Din alăturata fotografie se poate vedea starea bisericii înainte de începerea reparațiilor din anii 1922-24. Biserica este văruiată, astfel că arhitectura ei era ascunsă. Puțin înainte de războiu, și fără știrea Comisiunii Monumentelor Istorice, i se făcuseră niște legături de fier transversale și periferice, așezate în mod barbar și fără nicio pricepere, astfel că, nu numai că nu au adus niciun folos clădirii, dar au stricat mult, atât în exterior, sfărâmând arcadele, discurile, brăurile și cornișele, cât și pictura în interior.

În fațada din spre Sud, acolo unde naosul se leagă cu pronaosul adăugat în urmă, se pot vedea urmele unei arcade mai mari și mai largi decât cele actuale și decorată în același gen. Acest indiciu ar putea dovedi că biserica primitivă avea un pridvor cu arcade în locul unde azi se află pronaosul. Această dispoziție prezintă oareșicare asemănare cu biserica din Târnova.

B) Pronaosul bisericii a fost adăugat în

timpul lui Constantin Brâncoveanu în locul unui alt pronaos sau pridvor, a cărui urmă s'a găsit pe fațada din spre Sud, dar

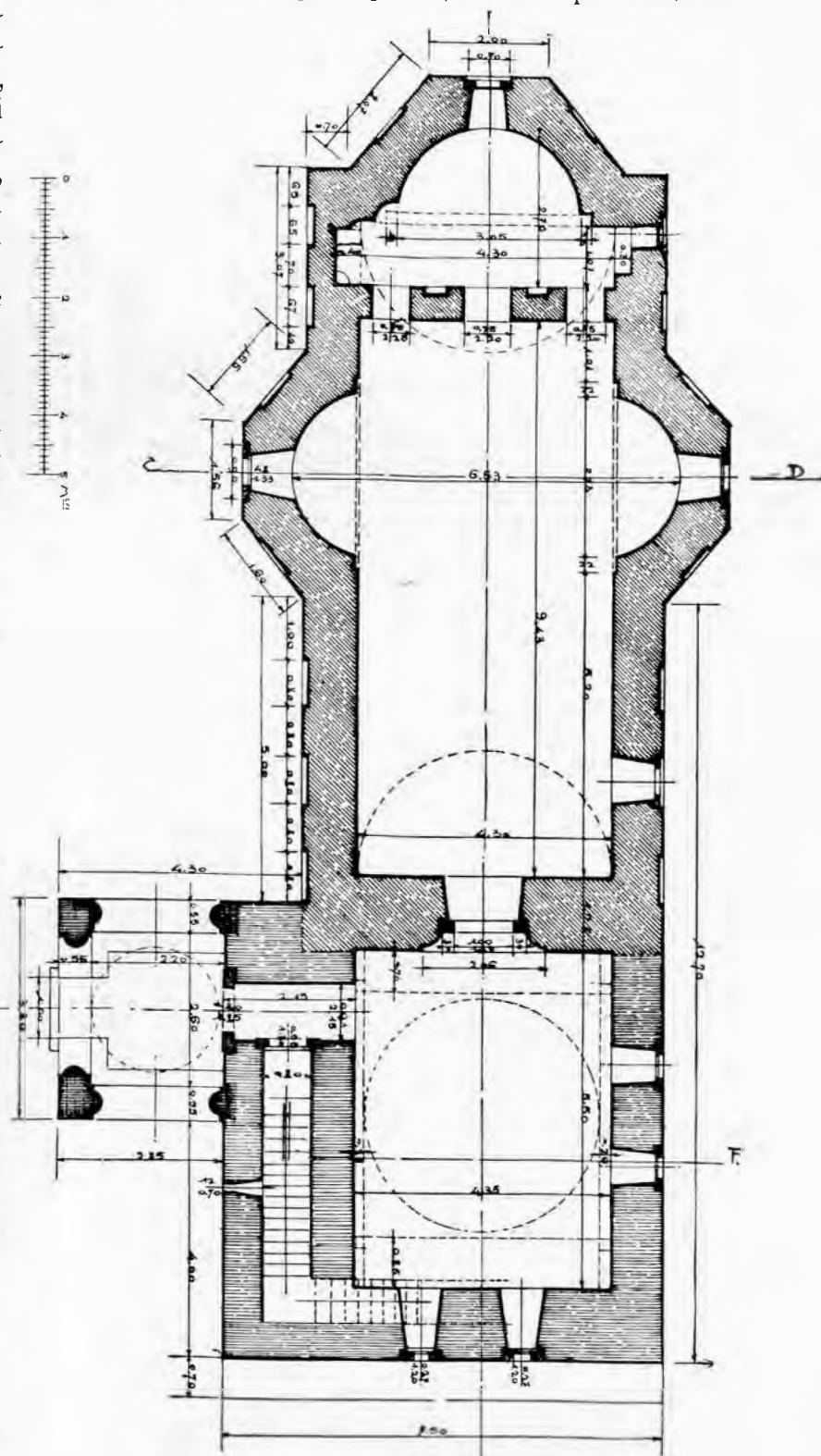

Fig. 3. — Planul orizontal al bisericii.

a cărui formă nu ni este cunoscută.

Pronaosul este pătrat în plan și acoperit cu o calotă sferică, răzimată pe patru ar-

¹ V. Gabriel Millet, *L'Art Ancien Serbe, l'École Grecque și Bul. Com. Mon. Ist.*, anul V (Mesembria).

curi alipite de p $\acute{a}$ re $\acute{t}$ i. In exterior acest corp al clădirii este tencuit și v $\acute{a}$ rui $\acute{t}$; el se ridică mai sus decăt naosul și era probabil și mai înalt, întru cât în partea din spre Nord, lângă ușa de la intrare, există și astăzi scara în grosimea zidului care duce la clopote. Atât masivitatea zidurilor, cât și construcția pe patru arcu $\acute{r}$ i alipite de p $\acute{a}$ re $\acute{t}$ i sânt dovezi că odată clopotnița era de zid. Este de observat că ușa care conduce la scara clopotelor este foarte joasă și abia permite intrarea, ceia ce ar

veacului al XVIII-lea de către Vodă-Ipsilanti. Arhitectura lui se inspiră încă de tradiția noastră veche în ceia ce privește construcția și decorația exterioară, în care se v $\acute{a}$ d brăurile și cornișele în formă de dinți; arcadele se razimă pe coloane angajate în picioare de zidărie. Atât arcu $\acute{r}$ ile neregulate, cât și coloanele cu profilele lor fără caracter, ni arată că arhitectura noastră veche este aici la sfârșitul ei.

Atât calitatea zidăriei, executată cu cărămidă slabă, cât și tencuielile, lucrate fără artă, ni dovedesc același lucru. La aceeași epocă trebuiesc, cred, atribuite chenarele de piatră ale ferestrelor bisericii.

Diferitele p $\acute{a}$ rți care compun biserica actuală au fost prin urmare executate sau modificate la epoci foarte îndepărtate unele de altele.

Lucrările de reparațiuni care s'au executat în urmă au constatat din următoarele:

1. Subzidirea temeliilor acolo unde se constatau crăpături, adecă: la altar, la s $\acute{a}$ nuri, la pronaos și la pridvor în cele douăsprezece puncte arătate în plan.

2. Restabilirea arhitecturii vechi a naosului prin detașarea și curățirea v $\acute{a}$ ruielilor, restabilirea și refacerea zidăriei și a decorațiunii exterioare acolo unde era stricată.

3. Refacerea acoperișurilor de șindrilă la naos și la pridvor; acoperișul pronaosului s'a păstrat așa cum era, întâiu fiindcă este în stare relativ bună și, al doilea, fiindcă refacerea ar fi cerut transformarea lui în mod mai potrivit cu arhitectura bisericei,

ceia ce ar fi fost o problemă fără soluțiune precisă, întru cât niciun document nu ni arată forma primitivă a clopotniței.

4. Repararea tencuielilor la pronaos și refacerea zidăriei arcadelor și a tencuielilor de la pridvor, care erau în stare foarte rea și amenințau a se surpa.

5. Refacerea zidurilor împrejmuitoare în p $\acute{a}$ rțile stricate, aducerea lor la aceeași înălțime și învelirea lor cu șindrila spre a le feri de stricăciuni.

Fig. 4. — Vedere înainte de restaurare.

dovedi că nivelul primitiv al bisericii trebuie să fi fost cândva simțitor mai jos.

Astăzi clopotnița ce se ridică de-asupra pronaosului este de lemn și are o înfățișare care nu se armonisează cu arhitectura bisericei; ea este de sigur reconstruită la o dată recentă.

C) Pridvorul se află spre partea de spre Nord a pronaosului; el se compune dintr'un corp pătrat răzimat pe arcade și acoperit cu o calotă sferică. Este clădit la sfârșitul

NOI OBIECTE DE ARTĂ GĂSITE LA IERUSALIM, ÎN MĂNĂSTIREA SF. SAVA ȘI LA MUNTELE SINAI

DE N. IORGA.

— o —

Într'un memoriu cetit la Academia Română unde trebuie să apară împreună cu întregirile mele, d. Marcu Beza a adaus la vechile sale descoperiri de la Ierusalim, din mănăstirea Sfântului Sava și de la Sinai (v. p. 145 și urm.) și aceia a manuscriselor ce urmează:

МИХАИЛА ДІАКОНА РУСАКЪСЪІН В СОУЧАВСКОМ ТРЪГѢ,
ПОЧАС[Е] МЕСЦА СЕП. КА Н СЪВЕРШИНС[Е] МЕСЦА МАІА
КА ДНѢ ВѢ ПАК ЧАС ГІ В ПАК ЖЕН ПОЧАС А ЧАС
ДНѢ (sic) († Acest Tetravangelh s'a scris cu
mâna mult greșitului (?) Mihail diaconul
Rusaxi în târgul Sucevei: s'a început în
luna lui Septembre 21 și s'a săvârșit în

No. 1.

No. 2.

1. O Evanghelie slavonă din secolul al XV-lea, având obișnuitul frontispiciu, în care se intercalează un cap de bour între două mâni care țin sabia și buzduganul (no. 1), are chipurile Apostolilor, de un caracter mai puțin adâncit (n-le 2, 3, 4, 5, 6). Scriitorul se înseamnă astfel la sfârșit: † СЪН ТЕТРОВІАКЪ НСПИСАС[Е] РЖКОЖ ЛЕДОСАМНОГ

лuna lui Maiu 21 de zile..., ceasul 13... 1 ceas al zilei).

Evanghelia a fost răpită de la Pobrata de Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului, care o și spune în această notiță grecească: † αρχή, κατά μήνα Σεπτέμ. μετήνευκα τὸ παρὸν ἄγιον εὐαγγέλιον ἀπὸ τοῦ σεβασμίου μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Νικολάου κειμένον ἐν Μολδοβλαχίᾳ,

No. 3.

No. 4.

No. 5.

No. 6.

ἐπιλεγόμενον Πόμπρατα εἰς Ἱερουσόλυμα ὅπερ μοναστήριον λαθὼν σεσατρώμενον καὶ εἰς ἀπώλειαν ἀποδόντων, καὶ λαθὼν ἐπὶ Ἀντωνίου Βασιλέως Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ῥωσέτου, ἀνήγειρε σὺν Θεῷ καὶ ἀνφωσδόμενος καὶ, χάριν τοῦ Ἁγίου Τάφου, λαθὼν πρὸ τοῖς ἄλλοις καὶ τὸδε ἀπήνεγκεν ἐκείσε.

Σημειώτέον δὲ μνήμης ἕνεκα ὅτι καὶ τὸ μοναστήριον Μπίστριτζας καὶ Ταζλάου καὶ Κάστινω τότε διεφθαρμένα λαθόντες ἀνεγέγραμμεν σὺν Θεῷ, τὸν μὲν Κάστινου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ Ταζλάω, τὼν δὲ λοιπῶν τὸ πλείονα.

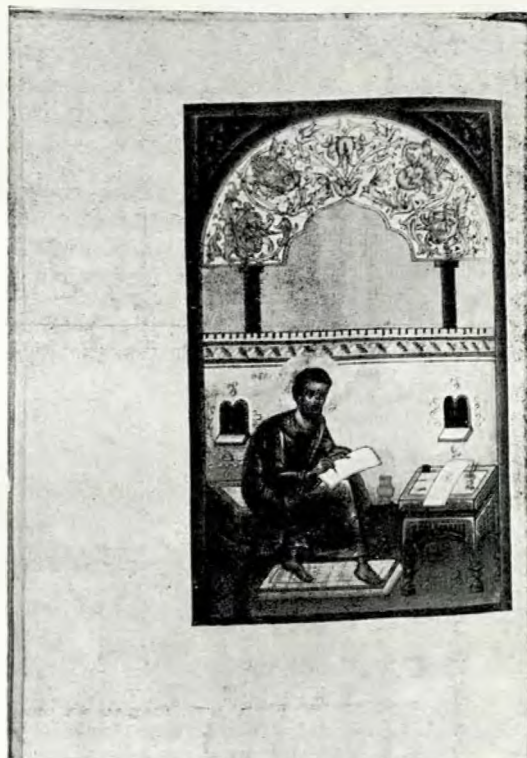
† Ὁ Ἱερουσαλίμων πατριάρχης Δοσίθεος ἐστὶν ὁ ἄνω εἰρημένος.

și a zidit-o, și, de hatârul Sfântului Mormânt, luând-o înaintea celorlalte, a adus-o aici.

„De însemnat de două ori pentru amintire că, și mănăstirea Bistrița și Tâzlaul și Cașinul fiind atuncea stricate, am ridicat cu Dumnezeu biserica de la Cașin și Tâzlaul și cele mai multe din celelalte.

„† Al Ierusalimului Patriarh Dosoftei e cel spus mai sus.

„Adu-ți aminte, Doamne, și de părinții lui, Nicolae și Ana“.

No. 7.

Μνησθήτι, κύριε, καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ, Νικολάου καὶ Ἀννης.

Inscripția grosolană și ca stil și ca scrisoare, ar pune la indoială, dacă ar fi de el, dreptul de autor al lui Dositeiu asupra „Istoriei Patriarhilor de Ierusalim“. Ea are acest cuprins:

„În luna lui Septembrie am mutat această sfântă Evanghelie de la venerabila mănăstire a Sfântului Nicolae, care este în Moldovlahia, zisă Pobrata, la Ierusalim; care mănăstire fiind ruinată și mergând spre peire, supt Antonie Voevod Constantinopolitanul Roset a ridicat-o cu Dumnezeu

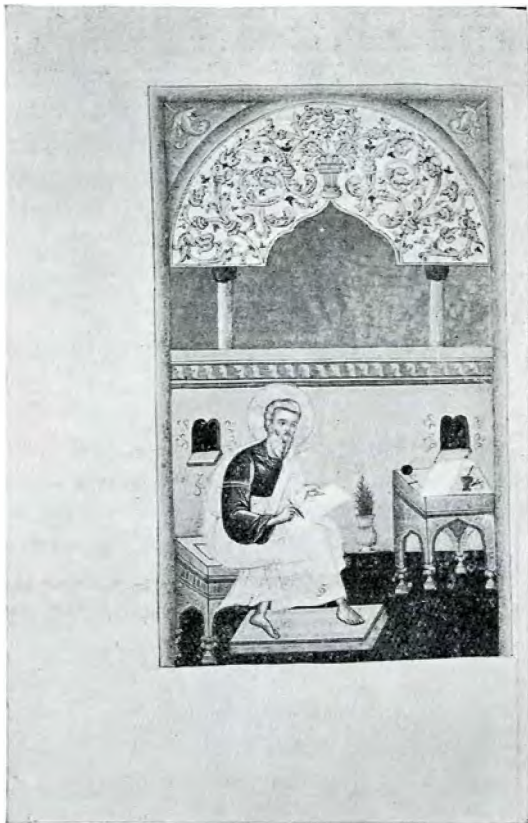

No. 8.

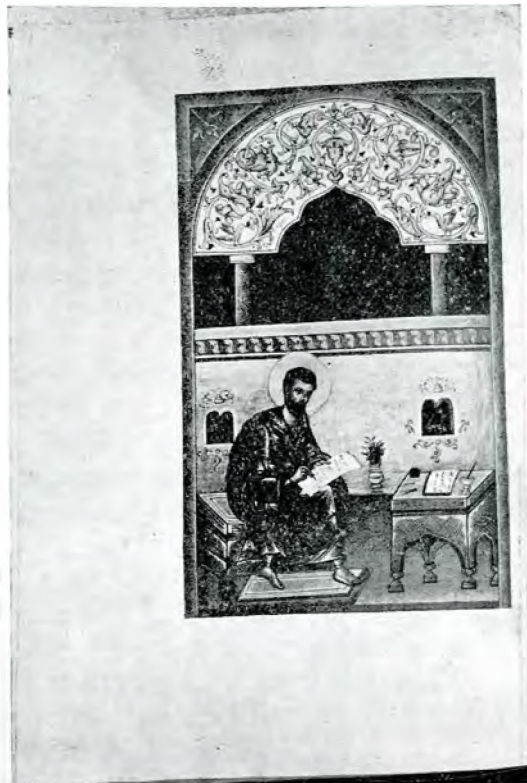
2. Evanghelia lui Ieremia Movilă are o legătură grea de argint, energic lucrată cu ciocanul, represintând de o parte Învierea și de alta Înălțarea.

Jos, pe partea a doua, e bourul Moldovei și în jur: Δέχσις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου Ἱερεμίου Μογίλα Βασιλέως ἑνὸς συμβίου καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἔτος 1598. („Rugăciunea robului lui Dumnezeu Ioan Ieremia Moghilă Voievod, cu soția și copiii lui, anul 1598.)

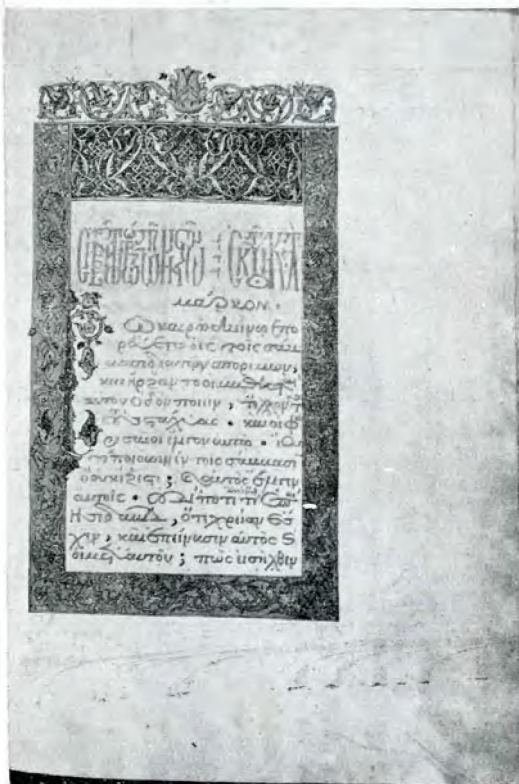
Pe o foaie: † Ἐκασμήθη τὸ παρὸν εὐαγγέλιον διὰ ἐξόδου τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἐνδοξωτάτου αὐθεντοῦ Ἰωάν. Ἱερεμίου Βασιλέως πάσης Μουλδοβλαχίας σὺν τῇ εὐσεβεστάτῃ ντόμνῃ αὐτοῦ Ἐλισάβητα καὶ τὸν ἱόν αὐ-

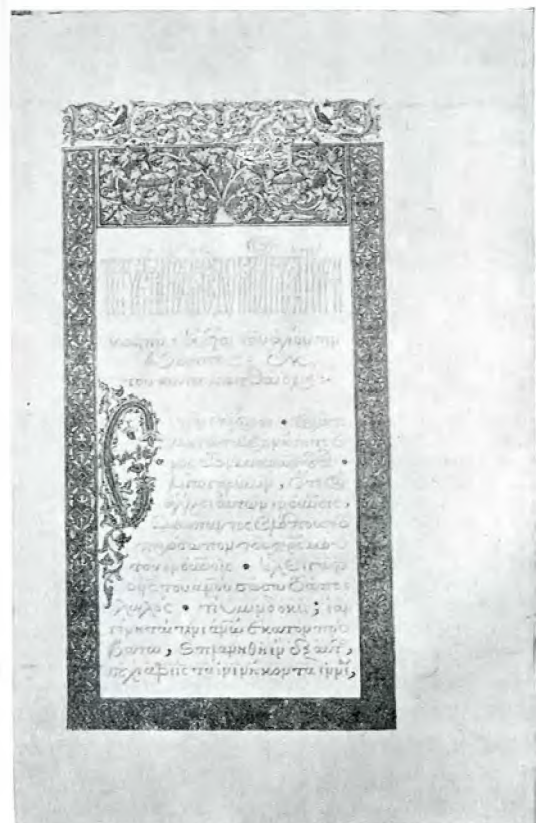
No. 9.

No. 10.

No. 11.

No. 12.

των Ἱων. Κωνσταντίνου Βοεβόνδα, ἐν ἔτει, ζϛ', μηνί
Μαρ.

Κωνσ. Κροάτης, καὶ τῶν da jn Candia“.

No. 13.

(„† S'a impodobit cea de față Evan-
ghelie cu cheltuiala prea-evlaviosului și
prea-slăvitului Domn Io Ieremia Voevod
a toată Moldovlahia, cu prea-evlavioasa
Doamnă a lui, Elisaveta, și cu fiul lor Io
Constantin Voevod, în anul 7106, luna
Mart.

Const. Croatul Cair^{tr} din Candia.“)

Pentru aducerea manuscrisului la Mun-
tele Sinai această notiță:

† Ἀφιέρωθι τὸ παρὼν εὐαγγέλιον ἐξ ἡμοῦ Ἀρσενίου
τάχα καὶ ἱερομονάχου ὀνισάν (sic) μοι ἐν τῇ χάριτι καὶ
τῇ μελάνει, καὶ ἰτης στερίσει, ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου
ἔρους Σινᾶ νὰ ἔχει τὰς σαράς τῶν ἁγίων τιγ' θεοφώρων
πατέρων τῶν αἰ Νικαίᾳ τὸ πρότω συνανθρησθέντων, ἐν
μηνί Ἰουλίῳ, ἐν ἔτει (sic) ζϛ', πο (sic) ἑκατεδάσαμεν
ἀπὸ τὸ μοναστήρι διὰ νὰ τὸ πάμε εἰς τὴν Βλαχία
νὰ τὰ σιμόσωμε καὶ πάλιν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ μοναστήρι.

(„† S'a afierosit Evanghelia de față de mine,
Arsenie scriitorul și ieromonahul, cum-
părând eu hârtia și cerneala, și cine o va
lua de la mănăstirea Sfântului Munte

Sinai să aibă blăstămele sfinților 318 pă-
rinți purtători de Dumnezeu din Nicheia
întăiu adunați. În luna lui Iulie, anul 7017
(sic), când am plecat de la mănăstire ca să
mergem în Vlahia să..., și iarăși să venim
la mănăstire“.)

Manuscrisul, grecesc, e, în frontispicii,
cu ornamente de păsări ca în arta armeană,
și în chipurile evangheliștilor de orară frumu-
seță (n-le 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14). Păcat că
nu s'a reprodus foaia cu numele caligrafului.

3. O alta, admirabil legată în argint, poartă
pe față pe Isus întinzând mâna unui
bărbat în genunchi, pe când în dreapta e
un grup condus de un Domn încoronat
și de soția lui. Mici cadre de jur împrejur
cuprind în colțuri pe apostoli, la mijloc,
sus și jos, scene din Judecata cea de pe
urmă: de-asupra o figură cu capu 'ntre
raze binecuvintă: un om stă ingenun-
chiat; dedesupt ingerul sună pentru același
iudeț. Grupele laterale represintă scene
care par a fi în legătură cu Iadul și Raiul.

No. 14.

Pe dos, Sfinții Petru și Pavel țin o biserică
de tip românesc cu două turnuri în care

sânt cei trei ingeri (de-asupra 'Η 'Αγία Τριάς). Figurile din colțuri dau trei sfinți, dintre cari unul e Zaharia, și o scenă de Apocalips; cele de pe laturi sânt în legătură tot cu Apocalipsul. Ansamblul e de o extraordinară noutate și una din cele mai frumoase opere de artă ce s'au făcut în

θέντα καὶ ἡγεμόνι κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Δούκῃ Βοη-
θόνδᾳ πάσης Μολδοβλαχίας, ἐν ἔτει 1670, Νοεμβρίου
γ', ἡνδικτιῶνος θ' (n-le 14, 15).

(„† Gavriil al Filipopolei dăruiește cea de față dumnezeiască și sfântă Evanghelie prea-luminatului și iubitorului de virtute Domn și stăpân, domnul domn Io Duca Voevod a toată Moldovlahia, în anul 1670, Noiembrie 3, indicția a 9-a.“)

La sfârșit, marele meșter își dă numele: Τὸ παρὸν θεῖον Εὐαγγέλιον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Μητροπολίτου Οὐγκροβλαχίας Λουκά, ἐν ἡμέραις τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου αὐθεντοῦς ἡμῶν κυρίου Ἰω. Παρθολά Βοεθόνδᾳ, ἐν ἔτει 1670, μηνὶ Μαΐῳ δ', ἡμέρᾳ ε'.

(„Dumnezeiasca și sfânta Evanghelie de față s'a scris cu mâna mea, smeritul Mitropolit al Ungrovlahiei Luca, în zilele prea-evlaviosului și iubitorului de Dumnezeu Domnului nostru Io Radul Voevod în anul 7124, luna lui Maiu în 4, ziua a cincea.“)

E vestitul Luca de Cipru, care a trăit și a murit la noi. V. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, ed. a 2-a, tabla

4. O altă frumoasă Evanghelie din secolul al XVII-lea imită pe cele vechi (no, 10). Doar în nota de la sfârșit chenarul are adauși fără gust doi lei ale căror cozi sprijină capul bourului; de-asupra, crucea e între Sfinții Constantin și Elena (n-le 16, 17).

Inscripția spune: Благочиніемъ ѿца и сѣ поспѣшеніемъ сына и съвръшеніемъ стро-
дѣла неписан[е] сѣмъ евреѣмъ повеленіемъ гспдна
нашего Іоу Ісѣратіе Давыж[а] воевода гспдрѣ
молдавсконъ земли и гсжда его Катерина и
даде еѣмъ въ стѣнѣ мнѣтирь называема каш-
норъ ндежъ естъ Храмы съвръхъ архістратиго
Миханла и Гавріила и повчѣнѣхъ бесплзтныѣхъ
сылѣ, въ мѣсѣхъ сѣбѣ и въ памѣть ѿцемъ
нѣхъ и чадомъ и рѣдѣтелемъ нѣхъ.

Вѣтъ мѣсѣцъ, мѣца гсп. и днь.

(„Cu binecuvântarea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh s'a scris această Evanghelie cu învățatura Domnului nostru Io Istratie Dabija Voevod Domn al țerii moldovenești și a Doamnei lui Caterina și au dat-o la sfânta mănăstire anume Cașinul, unde e hram soborul arhistrategilor Mihail și Gavriil și cealaltă ceată fără plată, pentru rugăciunea și po-

No. 15.

aceste părți. Artistul pare a fi un Brașovean, lucrând asupra unui subiect dat.

Manuscriptul însuși e admirabil, în frontispicii, chenare și inițiale. De-asupra chipului Evanghelistului Ioan, în fața căruia scrie copilul Prohor, sânt flori de duct oriental și doi păuni. Jos se cetește: † Γαβριήλ Φιλιππουπόλεως δωρεῖται τὸ παρὸν θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τῷ ἐκκλημπροτάτῳ καὶ φιλόρετῳ αὐ-

menirea lor, a părinților lor și a copiilor și a născătorilor lor; în anul 7173, luna Ghenar 16 zile.”)

No. 16.

La urmă, cu o scrisoare curentă: *сѣмъ еѡаѡе исписа много грѣшны ермонахъ гервасіе проегъменъ въ пѣтенскомъ мнѣстрѣ.*

Въ тоу зрѣтѣ, мѣца ген. 11 днь.

(Această Evanghelie a scris-o mult greșitul ieromonah Ghervasie proegumen în mănăstirea Putna.)

Pe lângă o candelă de argint, banală de la Alexandru-Vodă Ipsilanti, avem portretul, cu totul necunoscut până acum, al lui Constantin Brâncoveanu tânăr (no. 12).

Domnul e înfățișat cu obișnuita cucă pe cap, din care se vede copca, dar nu și surguciul. Peste o haină dedesupt de brocart cu flori e cabanița blănită, cu trei grupe de câte patru galoane. În mână un

baston de comandă; pe masă coroana princiară cu blană de cacom, patru șiruri de mărgăritare și crucea. Sus, în dreapta, supt aceeași coroană, aici tivită toată cu mărgăritare, e stema, cu corbul pe cracă între soare și lună.

Inscripția are acest cuprins: „Constantinus Brancovan, supremus Valachiae Transalpinæ princeps, ætatis 42, anno Domini 1696”.

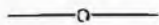
Avem deci și anul nașterii Domnului. Născut la 1654, el nu și-a cunoscut tatăl, ucis în tulburările mercenarilor la sfârșitul Domniei lui Constantin Șerban. La moartea lui grozavă „boierul vechiu și Domnul creștin” n’avea deci decât șaizeci de ani.

No. 17.

Pictorul era un Apusean, probabil Ardelean, și felul cum sânt tratate mâinile arată un deosebit talent¹.

¹ Observ în ultimul moment că n-le 13 și 14 sînt date și de d. Beza în *Boabe de grâu*, III, 10.

Biserica de la Cocorăști-Grind (adecă grindul Prahovei, care trimete undele de crivăț pe înălțimea pustie), ctitorie a boierilor Cocorăști ca și, de sigur, cealaltă de la Cocorăștii-Colț, e una din cele mai interesante mici clădiri bisericesti ale epocii lui Matei Basarab.

Dacă i s'au lărgit fereștile, dându-li-se o ciudată formă ascuțită la vârf, și s'a schimbat la coș, ea păstrează, cu toată alcătuirea ei fundamentală, frumoasa împodobire a ușii de intrare, în față, de caracter moldovenesc.

Inscripția are acest cuprins, care nu se deslușește ușor, în starea de astăzi. Pierzându-se întâia mea lectură, a doua a fost luată în bătaia vântului de Februar, la un ceas de amurg, așa încât numele soției fundatorului nu l-am mai putut osebi (trebuie să fie însă un nume scurt, ca: Maria):

„Întru numele Tatălui și a Fiiului și a Duhului Sfânt și într'ajutorul prea-luminatului hram S[văn]ta Troiță, în zilele prea-luminatului Matei Basarab Voevod, cu vreaarea lui Dumnezeu Domnul Țării-Rumânești, adecă robul lui Dumnezeu jupan Radul Vel Logofăt Cocorăscu, jupanița ego... și coconii: Radul, Vladul, Mihai, Ianu, Marica, Păuna, început-au această sfântă și dumnezeiască biserică, ci iaste hramul S[vânta] Troiță, den temelie până în săvârșitul ei cu ajutorul milostivului Dumnezeu,

să ne fie de pomână pentru spăsenia sufletelor noastre și a părinților noștri, să ne fie de ajutoru în Împărăția Cerurilor și sfântului jărt[venic], și o am început în mșa lunie 5 dni văleat 7156, și o am sfârșit mșa Aprile 12 dni, văleat 7158; și ostentoriu ispravnic au fostu den început pân în sfârșit Drăghițe log. ot Vlădeani.“

Radu Cocorăscu nu e un boier mai cunoscut. El nu avea măcar toată moșia, căci Cantacuzinii cumpără o parte, pe la Măgura Cocorăștilor, de la un Calotă căpitanul de acolo ¹.

De la ctitori se păstrează două icoane ale Pantocratorului, acum la Muzeul din Vălenii-de-Munte.

Una, într'un cadru sculptat cu îngrijire, e redusă numai la cîteva fragmente. Cealaltă, pe fond de aur, e una din cele mai frumoase din prima jumătate a secolului al XVII-lea,

Pe un *Octoih* din 1811, după iscălitura episcopului Iosif de Argeș, la capătul prefeții, cu citații din Dionisie Areopogitul și din Pachimere, anunțând și o tălmăcire a Antifoanelor din grecește), se cetesc următoarele rânduri manuscrite:

„Dintru a căruia prea-cinstită poruncă s'au dăruit dumnealui Cam[ina]r Ianco Cocorăscu, ispravnicu acestui jud[e]ț Argeș; 1818, Noemv. 15.

Dos[olth[ei] arh[i]m[andrit]“.

¹ Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 17, 35, 40.

UN ACT PRIVITOR LA MĂNĂSTIREA PLUMBUITA.

Intre hârtiile Companiei Grecilor din Braşov e şi următorul privitor la mănăstirea Plumbuita lângă Bucureşti (pe la 1770):

Reversales.

Tenore quarum nos infrascripti pro parocho nostro graeco ritus non uniti Nicodimo Georgio monacho e vicina Valachia Transalpina, signanter e monasterio Plumbuita in Bukuresty, eo fine ut penes ecclesiam in civitate coronensi erectam ac S. Sanctae Trinitati dicatam parochum nobis agat, cum permissu altissimarum ordinationum horum adducto legalem inter nosmet ipsos cautionem super eo adsumimus, quod nimirum mentionatus parochus relate ad honestatem, humanitatem et mores statui ecclesiastico convenientes omnimode bono exemplo praeundo, pacate nullo non tempore semet comportabit ac debitam humanitatem erga singulos non minus ac universos cives ac incolas prae se feret. Relata vero ad statum publicum communemque provinciae pacem ac tran-

quillitatem, quod nos eundem memoratum parochum sub ea superdirectione, regulatione ac vigilantia servaturi simus, ut quidpiam contra praemissa molliendi aut in effectum deducendi, aut vero fidelitatis iuramentum, vi cuius antefatus parochus principi, patriae et in spiritualibus episcopo semet obstrinxit, ut et iuramentum perpetuae in principatu permansionis, iuxta tenorem b. aulici decreti de 5-a 7bris a. c. emanati ac medio Excelsi R. Gubernii de 1-a mensis et anni currentis noque 8582 ordinum notificati, depositum, violandi nulla ei praebeatur occasio, verum ut is praeter privatas, consultas, antiquas et inveteratas penes dictam ecclesiam nostram functiones Celsissimae Suae Maiestatis ordinationibus conformet et, illis non repugnantes, ad nulla alia publicum statum ac provinciam concernentia obiecta, sed ad localis iurisdictionis dispositiones se immisceat aut occasio semet immiscendi eatenus aliquid molliendi ac in effectum deducendi ei praebeatur.

Datum —.

N. IORGA.

DE LA COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

PROCES-VERBAL No. 8.

Ședința din 2 Novembre 1931.*Președinte:* Preotul Nicolae Popescu.*Membri prezenți:* C. Moisil, I. Andrieșescu, M. Sutz, Ar. Verona, V. Ștefănescu.*Secretarul Comisiunii:* V. Drăghiceanu.

1. În privința adresei Sfântului Sinod No. 1249 a. c., privitoare la biserica Antim, Comisiunea are un plan de restaurare al acestui interesant monument, pe care nu-l poate executa din pricina situației economice grele în care se află țara. Cât pentru amenajarea unui Cămin pe fundațiunile vechilor chilii, care trebuiesc restaurate, fără a se pierde nimic din caracterul lor arhitectonic primitiv, Comisiunea nu poate da un avis favorabil. Comisiunea recomandă pentru clădirea acestui Cămin curtea aflată în dosul clădirii, folosită azi de unii chiriarhi (1249/1931).

2. Se intervine la Ministeriul Muncii să pună lucrarea de restaurare a clopotniții mănăstirii Răchitoasa pe tabloul pe 1932 (No. 1275/1931).

3. Se mulțamește Eforiei Spitalelor Civile pentru adresa No. 1262/1931, prin care ni arată că pe tabloul pe anul 1932 se va trece și lucrarea de reparație a bisericii Spitalului Colțea (No. 1262 din 1931).

4. Se aprobă facerea picturii în tempera la Maușoleul Eroilor din Comana (No. 949/1931).

5. Se aprobă desfundarea coloanelor pe laturile de Est și Sud de la biserica mănăstirii Sinaia, fără a se mai pune geamuri (No. 1087/1931).

6. Nu se va întreprinde nimic de Primăria de Aiud la bastionul din centrul orașului, până la sosirea delegatului nostru, d. V. Drăghiceanu (No. 1214/1931).

7. Se aprobă referatul d-lui pictor I. Mihail în privința bisericii din Crăstian, județul Brașov (No. 1092/1931).

8. Se comunică Primăriei din Sebeș că s'a luat act de adresa No. 1050/1931, prin care se face cunoscut că nu se va construi nimic pe terenul din fața bisericii evanghelice din Sebeș (No. 1050/1931).

9. Se aprobă un ajutor de 8.000 de lei pentru lucrările executate suplimentar la canalul de la mănăstirea Agapia, județul Neamț (No. 1101/1931).

10. Se aprobă un ajutor de 50.000 lei, de la neprevăzute, pentru biserica din Sebeș (No. 815, din 1931).

11. Se invită parohia bisericii „Sf. Nicolae” din comuna Logrești, județul Gorj, a cere imediat de la d. Neamțu icoana dată, pe care nu avea dreptul de a o înstrăina, întru cât toate obiectele vechi din biserici formează patrimoniul artistic al țării și preoții contravenienți se expun a suferi penalitățile prevăzute de lege (1113/1931).

PROCES-VERBAL No. 9.

Ședința din 26 Novembre 1931.*Președinte:* G. Balș.*Membri prezenți:* Preotul Nicolae Popescu, P. Antonescu, I. Andrieșescu, Ar. Verona.*Secretarul Comisiunii:* V. Drăghiceanu.

Se aprobă consolidarea actualelor uși de la tâmpla bisericii din comuna Berzunți, județul Bacău, ce trebuiesc să rămâie. De asemeni restaurarea iconostasului prin complectarea coloanelor. Lucrarea se va executa după indicațiile d-lui Ar. Verona (No. 1091/1931).

În privința reparațiunii chiliilor de la biserica Antim din București, se comunică Patriarhiei că sântem dispuși a examina chestiunea într'o ședință pe care o va presida Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul, în localul Patriarhiei, în ziua pe care o va fixa Înalt Prea Sfinția Sa, în cursul săptămânii viitoare. Serviciul tehnic este rugat să pregătească toate planurile și devisele privitoare la restaurarea bisericii Antim pentru ședința de Joia viitoare (No. 1379/1931).

Se comunică parohiei bisericii Sf. Trei Ierarhi din Slănic-Prahova că, la restaurarea acelei biserici, Comisiunea Monumentelor Istorice nu a avut decât un rol tehnic și a dat ajutor benevol, întru cât e monument istoric. Recepția provizorie s'a făcut conform usului, iar recepția definitivă nu se poate face, întru cât condițiile prevăzute pentru lucrările publice, care au putere de lege, nu permit recepția lucrărilor decât după încheierea șocotelilor și semnarea situațiunii de lucrări executate

de ambele părți contractante. Singura soluție pentru clarificarea situației, intru cât antreprisa a dat parohia în judecată, ar fi verificarea socotelilor printr'un arbitru ales de părțile interesate; în urmă se va face recepția definitivă. De altfel Comisiunea Monumentelor Istorice nu poate avea niciun amestec în neînțelegerile bănești dintre parohie și antreprisă, neînțelegeri provocate dintr'un plus de cheltuieli rezultate din lucrări făcute fără știrea și aprobarea Comisiunii Monumentelor Istorice (No. 1298/1931).

În privința referatului, a planului și a devisului înaintat pentru restaurarea bisericii mănăstirii Sinaia, Comisiunea Monumentelor Istorice e de părere a se desface geamlăcul de pe toate laturile, lăsându-se colonada liberă (No. 1013/1931).

Se decide a se executa ferestre simple la biserica Sf. Gheorghe Nou din București (No. 1415/1931).

Pentru recepția lucrărilor executate în anul curent la pictura mănăstirii Cozia, se delegă d. pictor Verona. Comisiunea va visita în această iarnă biserica (No. 1342).

Se recomandă d-lui Ar. Verona, ajutat de d. I. Mihail, a face propunerile necesare asupra experiențelor ce se fac pentru consolidarea lemnului cariat (No. 1309).

Se ia act și se comunică direcțiunii Museului adresa Serviciului Contencios cu No. 1395, prin care se trimite jurnalul Consiliului de Miniștri, cu aprobarea de a se ceda Comisiunii Monumentelor Istorice, pentru instalarea Museului de artă veche bisericească, imobilul Krețulescu (No. 1395/1931).

Întru cât nu se pot instala sobe în biserica mănăstirii Dealului, din pricina zidurilor care nu pot fi scobite, parohia va lua o sobă de petrol, pe proprie cheltuială (No. 1417/1931) pentru încălzire în timpul iernii.

D. arhitect Teodoru va executa planul de amenajare a vechilor chilii de la biserica foastei mănăstiri Antim din București, consultând și pe d. arhitect Gr. Nicolau în privința eventualelor construcții pe locul aflat în dreptul clădirilor actuale (No. 1434/1931).

Se trec pe tabloul de pe 1932 lucrările ce mai sânt de executat la biserica mănăstirii Cozia pentru complecta terminare (No. 1446/1931) și ajutorul solicitat de lei 30.000 de d. Pericle Papa-hagi pentru săpături arheologice (No. 1391/1931).

Se aprobă memoriul d-lui Ar. Verona în privința modului de consolidare a lemnului, care urmează a fi întrebuițat în atelierul Comisiunii. Lucrarea se va face supt directă d-sale supraveghere (No. 1435/1931).

Se vor avea în vedere la ziua concursului pentru bursa Comisiunii din Roma pe 1932 cererile d-lor Ștefan Popovici (No. 1473/1931) și G. Ionescu cu No. 1457/1931.

Se numește d. Lambrino membru corespondent al Comisiunii Monumentelor Istorice și, după recomandarea d-lui I. Andrieșescu, director al săpăturilor arheologice de la Histria (No. 1474/1931).

Se ia act de rapoartele de activitate pe trimestrele Maiu-Iulie, August-Octombrie, Octombrie-Dece mbre a. c. (No. 1437, 1438, 1439/1931) trimise de d. arhitect R. Bordenache.

PROCES-VERBAL No. 10.

Ședința din 3 Decembre 1931.

Președinte: G. Balș.

Membri prezenți: P. Antonescu, I. Andrieșescu, C. Moisil, Ar. Verona.

Secretarul Comisiunii: V. Drăghiceanu.

Se comunică Sf. Episcopii de Roman că fără aprobarea Comisiunii Monumentelor Istorice s'au făcut unele lucrări reprobabile la biserica din Băra, satul Oțeleni, județul Roman, cum e mutarea ușii de pe latura de Sud pe cea de Vest, ceia ce strică vechea înfățișare a bisericii, și s'au executat ornamente în pictură lipsite de orice gust. Se cere ca enoriașii să refacă aceste lucrări conform indicațiilor ce li s'au dat de Comisiune (No. 1454/1931).

Se aprobă refacerea picturilor bisericii „Sf. Ioan Sebastian” din Craiova (No. 1444/1931).

PROCES-VERBAL No. 11.

Ședința din 17 Decembre 1931.

Președinte: G. Balș.

Membri prezenți: Preotul Nicolae Popescu, P. Antonescu, V. Ștefănescu, Ar. Verona, C. Moisil.

Secretarul Comisiunii: V. Drăghiceanu.

Se aprobă redeschiderea bisericii din Coșovenii-de-jos, județul Dolj, de și lucrările de restaurare nu sânt încă terminate. Se va încheia un proces-verbal de starea în care se dă biserica parohiei, recepția putându-se face ulterior (No. 1460).

Se recomandă d. G. Ionescu pentru a-și complecta studiile la Roma, ca având experiența necesară. Comisiunea nu-și ia angajamentul de a-l numi în serviciul său sau de a-i servi bursa neîntrerupt în cazul când dificultățile financiare nu vor permite aceasta. (No. 1457).

N. IORGA, *Miniatures roumaines du XVII-e siècle*.

M. Marc Beza, consul de Roumanie à Jérusalem, vient de communiquer à l'Académie Roumaine ses découvertes de manuscrits au couvent de St. Sabbas. Sont énumérés, à côté de reproductions, des Évangiles, moldaves et valaques, de 1599, de 1610, de 1643. Des influences locales peuvent être facilement observées.

N. IORGA, *La pierre tombale de Sébastos le Kyménite de Trébizonde*.

Le Musée d'Antiquités de Bucarest conserve la pierre tombale de ce Sébastos, dit le Kyménite, originaire de Trébizonde, qui fut à la fin du XVII-e siècle et au commencement du XVIII-e le directeur de l'Académie de Bucarest. Il mourut, d'après l'inscription grecque, le 6 septembre 1702.

R. VULPE, *Restes de l'époque Latène III à Rădulești (district de Ialomița)*.

Résumé français, par l'auteur, à la page 158.

VIRGILE N. DRĂGHICEANU, *Fouilles de Buda, Lapoș et Tisău (district de Buzău)*.

On vient de découvrir à Buda une église conservant les restes de toute une famille de la fin du XVI-e siècle, celle du kloutchar Vlaïcu, dont la fille, Neaga, avait épousé Mihnea, prince de Valachie. L'auteur croit que ce qui a été présenté comme un château n'est que le skite entourant l'église. L'église de Lapoș, voisine, est mise en rapport par la légende avec la même princesse : on y a trouvé deux squelettes, des restes de passementerie en fil d'or et deux bagues. A Tisău dans une tombe a été trouvée une boucle d'o-

reille masculine, la bague du boïar Stoian et quelques boutons d'argent de son dolman. Description minutieuse des bagues, broches et autres objets de parure, ainsi que de la belle terre-cuite de Buda, représentant Saint Georges en attitude de guerrier.

N. GHICA-BUDEȘTI, *Le monastère de Cotmeana*.

Description de cette fondation de la fin du XIV-e siècle, ornée sous la toiture de disques de couleur verte et brune. Le narthex extérieur est de la fin du XVII-e. Le clocher, banal, a été ajouté seulement pendant la seconde moitié du XVII-e.

N. IORGA, *Nouveaux objets d'art trouvés à Jérusalem, au couvent de St. Sabbas et au Mont Sinai*.

M. Marc Beza (voy. no. I) vient de trouver encore à Jérusalem, à St. Sabbas dans le désert et au Mont Sinai (son mémoire a été publié dans la revue *Boabe de grâu*, III, 10) des Évangélistes de la fin du XV-e siècle, de 1598, de 1616 (admirablement calligraphiés par Luc de Chypre, Métropolitain de Valachie) et de 1665, ainsi que le beau portrait, exécuté, en 1696, par quelque peintre saxon de Transylvanie du prince de Valachie Constantin Brâncoveanu.

N. IORGA, *Église de Cocorăști-Grind*.

Fondation valaque de 1648-50.

N. IORGA publie un acte latin concernant le couvent de Plumbuita près de Bucarest.

Partie officielle. Procès-verbaux de la Commission.

SECRETARIATUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

BUCUREȘTI. — STRADA GENERAL BERTHELOT No. 26

Secretar-Director : VIRGILIU N. DRĂGHICEANU

Buletinul se găsește de vânzare la principalele librării din Țară.
Studentii, profesorii și preoții au 45 % reducere, adresându-se Secretariatului.

Fiecare fasciculă apare în două ediții :
Ediția pe hârtie chromo Lei 120. — Ediția pe hârtie velină Lei 90.

La Secretariatul Comisiunii se poate procura Buletinul Comisiunii pe anul 1923,
consacrat Curții Domnești din Argeș. Exemplar de lux cu text frances Lei 1.100,
fără text frances Lei 1.000. Exemplar pe hârtie velină cu text frances Lei 600,
fără text frances Lei 500.

**PREȚUL
L E I 120**
